

NOVI PUT SVILE: BALKANSKA PERSPEKTIVA
Političko-bezbednosni aspekti

Izdavač

Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti

Za izdavača

Prof. dr Ivica Radović

Urednik izdanja

Prof. dr Vladimir N. Cvetković

Uređivački odbor

Dr Šao Binhong

*Institut za svetsku ekonomiju i politiku,
Kineska Akademija društvenih nauka, Peking*

Prof. dr Vladimir N. Cvetković

Fakultet bezbednosti, Beograd

Prof. dr Žarko Obradović

Narodna skupština Republike Srbije, Beograd

Prof. dr Zoran Dragišić

Fakultet bezbednosti, Beograd

Priprema i štampa

Tiraž

500 primeraka

ISBN 978-86-80144-11-5

NOVI PUT SVILE: BALKANSKA PERSPEKTIVA

POLITIČKO-BEZBEDNOSNI ASPEKTI

Priredio:
Vladimir N. Cvetković

Uredništvo:
Dr Šao Binhong
Dr Vladimir N. Cvetković
Dr Zoran Dragišić
Dr Žarko Obradović

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

Beograd, 2016.

SADRŽAJ

Predgovor	7
Dr Long Jing	
BUDUĆNOST SARADNJE IZMEĐU KINE I BALKANA	
I NJENE MOGUĆNOSTI U OKVIRU „SARADNJE 16+1“	
I INICIJATIVE „POJAS I PUT“	9
Prof. dr Vladimir N. Cvetković	
KINESKA MOĆ I GEOPOLITIKA BALKANA	
(„POJAS I PUT“ – JEDNA REALISTIČKA PROGNOZA).....	21
Dr Liu Zuokui	
„16+1 SARADNJA“ U KONTEKSTU INICIJATIVE „POJAS I PUT“	43
Prof. dr Zoran Dragišić	
BEZBEDNOSNI IDENTITET BALKANA I NOVI PUT SVILE.....	69
Prof. dr Žarko Obradović	
„POJAS I PUT“: BALKANSKA PERSPEKTIVA	
(POLITIČKO-BEZBEDNOSNI ASPEKTI)	83
Branislav Todorovic, Aphrodite A. Bletas	
PLANIRANJE OTPORNOSTI KRITIČNE INFRASTRUKTURE	
OBUHVAĆENE INICIJATIVOM „POJAS I PUT“ NA BALKANU	
I U GRČKOJ	99
John M. Nomikos, Tassos Symeonides	
GRČKO-KINESKI ODНОСИ У 21. VEКУ	113
Dr Valentin Katrandzhiev	
RAZVOJ KINESKE STRATEGIJE ZA ŠIRI	
CRNOMORSKI REGION	127
Prof. dr Siniša Tatalović	
HRVATSKA POLITIKA PREMA INICIJATIVI „16+1“ –	
NEISKORIŠTENE MOGUĆNOSTI	139

Dr Mladen Nakić	
INICIJATIVA „POJAS I PUT“: IZAZOVI ZA SREDNU I ISTOČNU EVROPU	155
Dr Milan Balažić	
GEOPOLITIKA ZAPADNOG BALKANA 25 GODINA POSLE RASPADA JUGOSLAVIJE	165
Doc. dr Milan Lipovac	
NOVI PUT SVILE: NOVI KINESKI ADUT U GLOBALNOM NADMETANJU MOĆI PROTIV SAD ILI NEŠTO DRUGO!?	179
Vladimir Ajzenhamer	
PROIZVODNJA ETNO-RELIGIJSKE DRUGOSTI KAO BEZBEDNOSNI IZAZOV PROJEKTU NOVOG PUTA SVILE	203

PREDGOVOR

Sve negde do prelaza između dva milenijuma (gledano, naravno, iz ugla hrišćanskog Zapada), Kina je većini savremenika, u najboljem slučaju, izgledala kao vodeća zemlja „Trećeg sveta“. Samo upućeniji su u njoj videli „silu u usponu“, a gotovo нико potencijalnu „supersilu“. To i nije bilo čudno s obzirom na to da je tokom XIX i XX veka Kina prolazila verovatno najdramatičniji period svog hiljadugodišnjeg trajanja: unutrašnji ratovi i pobune, neokolonijalni status i strane okupacije, učinili su da prvorazredna predmoderna svetska sila postane svoja moderna bleđa senka pred iščeznućem. Ipak, do preokreta dolazi osnivanjem Narodne Republike Kine (1949. god), čiji buran i kontroverzni razvoj, uz izuzetne napore i velike žrtve, omogućava da se svega nekoliko decenija kasnije, posle privrednog i političkog otvaranja prema svetu (početkom osamdesetih), prva zemlja sveta po broju stanovnika i četvrta po veličini preobrazi u drugu ekonomsku silu na Planeti.

Dalji razvoj u tom pravcu najavljen je u septembru 2013. god., kada je kineski predsednik Si Činping objavio novu veliku privrednu inicijativu i investicioni poduhvat koji je nazvan „Pojas i put“ ili „Novi put svile“. Reč je o revitalizaciji starog (još antičkog) *kopnenog* pojasa i stvaranju novog – *morskog* puta koji približavaju Kinu Evropi (i obratno), poduhvatu bez presedana u modernoj svetskoj privredi, koji obuhvata više od 60 država sa gotovo 4.500.000.000 ljudi! Zbornik koji je pred vama rezultat je pionirskog napora grupe autora da se akademskoj i stručnoj javnosti u Srbiji i regionu pruži širi uvid u taj megaprojekat i, posebno – prikaže njegov značaj za zemlje Balkana. Preciznije: radovi od kojih je sačinjen zbornik analiziraju različite aspekte saradnje Narodne Republike Kine i 16 centralnoevropskih i istočnoevropskih država, čija je realizacija utvrđena tzv. okvirom „16 + 1“.

Saradnja „16+1“ obuhvata veći broj multilateralnih sporazuma i njima predviđenih mehanizama implementacije. Ona se istovremeno može tumačiti i kao najveće dostignuće savremene kineske diplomacije, ali i kao jedan od njenih najozbiljnijih dugoročnih izazova. Inicijativa za pokretanje ove saradnje potekla je sa kineske strane i ona je ubrzo sa velikim interesovanjem i entuzijazmom prihvaćena u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Od tada napori na realizaciji plana „16+1“ neprestano traju, a zajednički samiti

redovno se održavaju, što je doprinelo ne samo većem zbližavanju Narodne Republike Kine i njenih partnera iz grupe „16+1“, već i boljem razumevanju i razvoju saradnje među samim centralnoevropskim i istočnoevropskim državama.

Samo nekoliko godina nakon pokretanja inicijative „16 + 1“, svedoci smo njene munjevite evolucije od privlačne ideje do institucionalizovane međudržavne stvarnosti. Ovaj okvir saradnje već poseduje konkretnе institucionalne mehanizme, kao što su redovni godišnji samiti, sastanci lidera ovih zemalja na premijerskom nivou, redovna održavanja ekonomskog i trgovinskog foruma, kao i pripremne aktivnosti koje prethode samitima – sastanci nacionalnih koordinatora.

Iz kineskog ugla, pomenutih 16 država, a naročito one koje su nedavno postale članice Evropske unije, mogu igrati ulogu mosta između gigantskog tržišta Kine i bogatog tržišta EU. Za centralnoevropske i istočnoevropske države, Kina predstavlja pouzdanog partnera čiji impresivni i stabilni privredni rast otvara mogućnost za plodnu i uzajamno korisnu ekonomsku saradnju. Upravo zato se ove države, pogodjene nedavnom globalnom ekonomskom krizom, okreću ka Kini kao važnom partneru, ali i prijatelju, koji im može pomoći da povrate svoju ekonomsku stabilnost i da zajedno napreduju putem izvesnije, sigurnije i prosperitetnije budućnosti.

U tom smislu, svrha ovog tematskog zbornika je da okupi vodeće domaće i inostrane istraživače iz različitih akademskih disciplina, kako bi na jednom mestu sakupili njihova iskustva i rezultate istraživanja u vezi sa bezbednosnim, dakle političkim i/ili ekonomskim aspektima „Novog puta svile“, s posebnim osvrtom na njegovu Balkansku trasu. Stoga su u pisanju i priređivanju Zbornika učestvovali akademski autori i ekspertri iz Kine i Srbije, kao i Grčke, Bugarske, Hrvatske i Slovenije.

Namera nam je da na ovaj način položimo osnovu za dalju – kontinuiranu interdisciplinarnu raspravu u okviru koje će domaći i inostrani stručnjaci diskutovati o najvažnijim (geo)političkim pitanjima, bezbednosnim izazovima i pretnjama, konkretnim privrednim i drugim temama u vezi sa Novim putem svile, odnosno saradnjom „16+1“.

Za realizaciju ovog Zbornika Izdavač duguje posebnu zahvalnost na podršci Ambasadi Narodne Republike Kine u Beogradu i kolegama iz kineske akademske zajednice.

Beograd, maj 2017. god.

Dr Long Jing

*Zamenik direktora Centra za evropske studije
Šangajskog instituta za međunarodne studije*

Budućnost saradnje između Kine i Balkana i njene mogućnosti u okviru „Saradnje 16+1“ i inicijative „Pojas i put“

Sažetak

Rad predstavlja podrobnu analizu dosadašnjih postignuća, mogućnosti i perspektiva saradnje Narodne Republike Kine i država Balkana, inicirane u okviru projekta „Pojas i put“ i realizovane kroz proces „Saradnje 16+1“. Autorka rada isprva odgovara na pitanje zašto je za Kinu neophodno da ostvari multilateralnu saradnju sa 16 zemalja Srednje i Istočne Evrope, da bi se potom fokusirala na konkretnе mere preduzete u okviru „Saradnje 16+1“. Rad sadrži smernice i preporuke o daljim koracima koje je neophodno načiniti kako bi ova multilateralna ostvarila svoje pune potencijale.

Ključne reči:

Kina, Balkan, Pojas i put, Saradnja 16+1, Smernice iz Rige, Deklaracija iz Rige, mehanizmi saradnje

Nakon ključnog sastanka u Sudžou (Suzhou), „Saradnja 16+1“ ušla je u jednu novu fazu. Ako poredimo razvoj tokom prve tri godine, možemo da uočimo tri nova trenda u razvoju ove saradnje i njenog mehanizma: prvi je prelazak sa promocije uzajamnog političkog poverenja i zajedničkog razumevanja saradnje na nivo koji podrazumeva unapređenje konkretnih i pragmatičnih projekata saradnje; drugi je prelazak sa traženja mogućnosti na pokretanje, primenu ili čak realizaciju različitih projekata; treći obuhvata prelazak s promocije bilateralnih odnosa između Kine i pojedinačnih zemalja Srednje i Istočne Evrope (CEE – Central and Eastern European Countries) na ispitivanje mogućnosti za multilateralnu saradnju kroz međunarodne

projekte – ovaj treći trend zahteva bližu saradnju Kine sa evropskim podregionima.

Peti samit Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope je, takođe, ukazao na ove tendencije u razvoju. Ovaj samit, održan u Rigi, glavnom gradu Letonije, jedne od tri baltičke zemlje, obuhvatio je celokupnu saradnju sa sve tri podregije – Srednja Evropa, Balkan i Baltik – u okviru programa „Saradnje 16+1“. Sa samita su izašla i dva važna zvanična dokumenta – „Smernice iz Rige“ i „Deklaracija iz Rige“, i oba su istakla značaj saradnje u lučkim oblastima između Kine i drugih zemalja Srednje i Istočne Evrope koje se graniče sa Baltikom, Jadranskim i Crnim morem. Program saradnje u lukama ima veći značaj za zemlje Srednje i Istočne Evrope od bilo kog drugog projekta pokrenutog u okviru „Saradnje 16+1“, tako da on zahteva ulaganje većih npora „kako bi se saradnja među vladama podigla na viši nivo, uspostavili i usavršili odgovarajući mehanizmi saradnje i izgradile platforme za komunikaciju i konsultacije, a sa ciljem stvaranja povoljnih okolnosti i uslova.¹ Ovaj mehanizam „16+1“ sada nastoji da se preorijentiše sa bilateralne na složeniji vid koordinacije koji bi se vodio kako na bilateralnim tako i na multilateralnim nivoima.

1. NEOPHODNOST DA KINA RAZVIJE SARADNU SA EVROPSKIM PODREGIONIMA

Šesnaest zemalja Srednje i Istočne Evrope se može podeliti u nekoliko podregiona: 4 zemlje koje se nalaze u ravničarkom delu Istočne Evrope i čine Višegradsku grupu, 3 zemlje koje dele istočnu obalu Baltičkog mora i saraduju u okviru *Baltičke saradnje*, i 8 drugih zemalja koje se nalaze na Balkanu, koje se zovu Jugoistočna Evropa.

Kako bi se videle mogućnosti multilateralne saradnje između Kine i ovih podregija, posebno Balkana, u okviru „Saradnje 16+1“, moramo da odgovorimo prvo na pitanje zašto je za Kinu važno da se uključi u multilateralnu saradnju.

Prvo, neophodno je da Kina reši usko grlo bilateralne ekonomski saradnje i dođe do rezultata većih razmera. Na prvom Ekonomskom i trgovinskom forumu Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope 2011. godine, tokom koga je i nastao embrionski oblik saradnje Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope, kineski premijer Ven Diabao (Wen Jiabao) je u svom govoru predložio povećanje bilateralne trgovine promovisanjem dvosmernog investiranja

¹ Deklaracija iz Rige. Kinesko ministarstvo spoljnih poslova, <http://www.fmprc.gov.cn/web/zyxw/t1413197.shtml>

i saradnje, i unapređenjem saradnje u oblasti izgradnje infrastrukture. Kako bi se trgovina dalje razvijala, usvojene su različite mere u okviru programa „Saradnja 16+1“, uključujući održavanje Ministarskog sastanka Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope radi unapređenja trgovine i ekonomske saradnje, kao i zajedničkog Investicionog i trgovinskog sajma Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope, uspostavljanje mehanizama za saradnju agencija za promociju investicija, otvaranje železničkih linija između Kine i Evrope, održavanje sastanaka i diskusija radnih grupa za carinske olakšice s ciljem pojednostavljanja carinskih formalnosti u vezi sa robom i vozilima kojima se roba transportuje i dr. Zahvaljujući ovim naporima, ukupna trgovina između Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope premašila je 60.000.000.000 američkih dolara u 2014. Posebno treba istaći da je porast uvoza Kine iz zemalja Srednje i Istočne Evrope odigrao značajnu ulogu u rešavanju trgovinskog disbalansa. Međutim, krajnja cifra još uvek nije postignuta zbog veličine svake od zemalja Srednje i Istočne Evrope i ograničavajućih tržišnih zahteva (Tabela 1). Situacija koju je opisao kineski premijer Ven Jiabao tokom svog govora na prvom Ekonomskom i trgovinskom forumu Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope 2011. godine, gde trgovinska razmena između Kine i ovih zemalja čini manje od 4% ukupne spoljnotrgovinske razmene i manje od 10% trgovinske razmene Kine i Evropske unije², nije se značajnije promenila od tada.

Tabela 1. Obim trgovinske razmene između Kine i glavnih zemalja Srednje i Istočne Evrope od uspostavljanja mehanizma „Saradnja 16+1“ (milijarde američkih dolara)³

Zemlja	2011	2012	2013	2014	2015
Poljska	12.46	12.00	13.38	16.19	16.53
Mađarska	10.28	8.77	8.67	8.44	7.48
Češka Republika	13.23	10.62	10.25	11.48	13.51
Slovačka	5.16	/	5.40	5.13	4.15
Estonija	1.06	0.88	0.89	0.99	0.84
Letonija	0.33	0.53	0.57	0.62	0.57

² Wen Jiabao, “Strengthen Traditional Friendship and Promote Common Development”, http://www.chinadaily.com.cn/china/2011weneurope/2011-06/26/content_12777268.htm

³ Izvor: zvanični sajt Ministarstva trgovine NRK, <http://countryreport.mofcom.gov.cn/default.asp>.

Litvanija	0.71	0.77	0.87	1.02	0.92
Rumunija	4.06	3.16	3.27	3.87	3.77
Bugarska	1.35	1.74	1.87	1.86	1.69

Što se tiče investicija, prema poslednjim statistikama, kumulativne dvosmerne investicije dostigle su 7.000.000.000 američkih dolara⁴, u okviru kojih su kineske kumulativne investicije u zemljama Srednje i Istočne Evrope prevažile 5.000.000.000 američkih dolara. Međutim, u poređenju sa ogromnim kineskim investicijama u Evropi prethodnih godina, ukupan obim trgovinske razmene sa zemljama Srednje i Istočne Evrope veoma je ograničen.

Ključni razlog koji se nalazi u osnovi ove pojave je taj da tržište zemalja Srednje i Istočne Evrope ponaosob nije dovoljno veliko i privlačno za kineske investitore. Na primer, kompanije koje određuju tempo u okviru kineske strategije „Izadimo“ uglavnom su vodeće kompanije u različitim industrijama, i većina njih su najznačajnije kompanije u vlasništvu države, ili je reč o moćnim privatnim kompanijama. Ove kompanije obično obraćaju pažnju na velike investicione projekte i nisu zainteresovane za investiranje u srednjim ili malim zemljama gde bi ostvarili slabe rezultate i mali profit. Srednje i male kompanije koje bi investirale u srednjim i malim zemljama imaju problem sa nedostatkom iskustva u investiranju u inostranstvu i nisu u mogućnosti da snose troškove ispitivanja uslova investiranja i tržišta u tim zemljama.

Stoga, u svetu našeg iskustva u oblasti razvoja tokom prethodnih pet godina, u budućnosti će biti sve manje i manje mesta za poboljšanje ekonomskih, trgovinskih i investicionih odnosa kroz bilateralnu saradnju. Pronalaženje zajedničkih potreba i interesa susednih zemalja i iskorišćavanje podregionalnih tržišta koja formiraju te susedne zemlje pomoći će da se znatno poboljšaju rezultati i podregionalna konkurentnost i na taj način privuku investicije, da se zainteresuje što više kineskih kompanija sa odgovarajućom finansijskom snagom da krenu u investicije, i da se time eliminiše usko grlo bilateralnih ekonomskih, trgovinskih i investicionih odnosa.

Drugo, neophodno je da Kina postigne sinergiju svojih vlastitih različitih strategija. „Saradnja 16+1“ pokrenuta je 2011. i 2012., a osnovna ideja za inicijativu „Pojas i put“ nastala je 2013. i 2014. godine. Tokom 2015. ova inicijativa dobila je konkretniji oblik u vidu preporuke „Vizija i aktivnosti na izgradnji zajedničkog ekonomskog pojasa puta svile i pomorskog puta svile 21. veka“. Prema ovom dokumentu, misija inicijative „Pojas i put“ je

⁴ Li Keqiang, “Forging a Reliable Partnership for Win-win Cooperation – Keynote Speech at the Sixth China-CEEC Business Forum”, November 5, 2016, Riga; http://www.gov.cn/guowuyuan/2016-11/07/content_5129420.htm.

ne samo da „promoviše ekonomske odnose sa drugim zemljama duž ovog pojasa i puta, već, takođe, i da sproveđe širu i temeljniju regionalnu saradnju višeg nivoa i da zajednički stvori otvorenu, inkluzivnu i uravnoteženu ekonomsku saradnju koja bi bila od opšte koristi“.⁵ U okviru inicijative „Pojas i put“, region zemalja Srednje i Istočne Evrope je veoma značajan, ne samo što je to put do Zapadne Evrope, krajnje destinacije „Pojasa i puta“, već i zato što je i sam region tržište u nastajanju sa sve većom potrebom za izgradnjom infrastrukture i potražnjom za visokoteknološkim proizvodima i dr. Stoga, možemo da zaključimo da, ako udružimo ove dve strategije, „Saradnja 16+1“, koja je prvobitno bila i osmišljena kao multilateralna platforma za bilateralne odnose, trebalo bi da se podigne na viši nivo unapređenjem multilateralne saradnje.

Treće, neophodno je da Kina razmotri interese i zahteve 16 zemalja Srednje i Istočne Evrope i da zadrži vitalnost ovog mehanizma saradnje. Tokom proteklih četiri godine, u više navrata su zemlje Srednje i Istočne Evrope naglasile različitosti svojih socio-ekonomske situacija, svojih nacionalnih interesa i svojih potreba za razvojem i saradnjom. U isto vreme, zemlje Srednje i Istočne Evrope su i veoma raspoložene za podregionalnu saradnju na multilateralnom nivou. One su zatražile da Kina razvije saradnju sa podregionima kojima one pripadaju, npr. Dunavski region, Jugoistočna Evropa, Baltički region, Region Crnog mora itd. U ovim podregionima zemlje već tradicionalno sarađuju i imaju slične socio-ekonomske i političke karakteristike. One su, takođe, osnovale i podregionalne organizacije i napravile zajedničke razvojne planove koji se zasnivaju na zajedničkim razvojnim željama i izazovima. Stoga, zemlje ovih podregiona predlažu usklađivanje „Saradnje 16+1“ sa njihovim podregionalnim razvojnim planovima i strategijama, što bi doprinelo zajedničkom razvoju. Na primer, Regionalni savet za saradnju, najvažniji podregionalni mehanizam saradnje u oblasti Jugoistočne Evrope (Southeastern Europe – SEE), formulisao je *Strategiju Jugoistočne Evrope za 2020.* („SEE 2020 Strategy“) prema *Strategiji EU za 2020.* („EU 2020 Strategy“) u 2013, u kojoj se usredsredio na podizanje životnog standarda stanovništva u podregionu Jugoistočne Evrope, podizanje stepena zaposlenosti, poboljšanje regionalne konkurentnosti itd. Specifični ciljevi uključuju i stvaranje milion novih radnih mesta, podizanje stope zaposlenosti sa 39% na 44%, podizanje ukupnog obima trgovinske razmeđe podregiona sa 94.000.000.000 evra na 210.000.000.000 evra, podizanje bruto domaćeg proizvoda po glavi stanovnika sa 36%, što je trenutni nivo u EU, na 44% itd. do 2020. Teško je u potpunosti realizovati ove ciljeve oslanjajući se samo na pomoć EU, na saradnju u okviru ovih podregiona

⁵ http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html

ili na ekonomske i trgovinske odnose među ovim podregionima i same EU. Zato se podregion Jugoistočne Evrope nada da bi „Saradnja 16+1“ sa Kinom i inicijativa „Pojas i put“ mogle da odigraju značajnu ulogu u ostvarivanju ovih ciljeva. Slična su očekivanja i od usklađivanja sa Strategijom EU za Dunavski region, koju su predložile Rumunija i Srbija, usklađivanja sa Strategijom EU za Jadranski i Jonski region, koju su predložili Hrvatska, Slovenija i Crna Gora, usklađivanja sa projektom „Put čilibara“, koji su predložili Poljska i Mađarska, usklađivanja sa planom za izgradnju transportne mreže podregiona Baltičkog mora, koji očekuju tri baltičke zemlje na čelu sa Letonijom itd. Sva ova očekivanja od strateškog usklađivanja u potpunosti odražavaju različite prioritete razvoja ovih podregija, i pokazuju da ove zemlje i podregije aktivno planiraju budući razvoj „Saradnje 16+1“ i inicijative „Pojas i put“.

Četvrti, neophodno je da Kina prevaziđe svoju tradicionalnu diplomaciju i da stvori jednu složeniju diplomatsku strukturu sa višedimenzionalnom i sveobuhvatnom saradnjom koja bi počivala na nekoliko stubova. Od kada je osnovana, kineska diplomacija se uglavnom oslanjala na bilateralne odnose sa pojedinim zemljama. Ali, tokom prethodne decenije, sa brzim i snažnim ekonomskim rastom, Kina je postala sve važniji činilac na regionalnom i globalnom nivou i danas igra sve značajniju ulogu. Međutim, Kina nije obratila dovoljno pažnje podregionima manjih razmera. Možda multilateralna saradnja manjih razmera, koja bi se odvijala na nivou podregiona, ima manji strateški značaj od delovanja Kine na regionalnom i globalnom nivou, ali je pragmatičnija i konkretnija. Dostignuća mogu biti vidljivija lokalnom stanovništvu. Razvijanje ove vrste saradnje pomoći će Kini da ostvari svoju misiju da doprinese zajedničkom razvoju i da stvori konstruktivniju i prijemčiviju sliku u ovim oblastima.

2. PREDNOSTI KOJE ĆE KINI DONETI RAZVOJ PODREGIONALNE SARADNJE NA BALKANU

Među nekoliko evropskih podregija, Balkan je najaktivniji i najviše obećava. Nekoliko je prednosti koje bi Kina ostvarila ako razvije podregionalnu saradnju na Balkanu u okviru „Saradnje 16+1“ i inicijative „Pojas i put“:

Prvo, **čvrste političke osnove**. Većina balkanskih zemalja priznala je Narodnu Republiku Kinu i davno uspostavila diplomatske odnose sa njom. Na primer, Bugarska i Rumunija su dve zemlje koje su priznale Narodnu Republiku Kinu veoma davno, odmah posle Sovjetskog Saveza. Balkanske zemlje su, takođe, dale svoj doprinos i pomogle NR Kini da povrati svoje

mesto u Ujedinjenim nacijama 1971. godine. Na početku kineske reforme i njenog otvaranja, Jugoslaviju su kineski lideri smatrali uspešnim modelom od koga je trebalo učiti. Jednom rečju, Kina i balkanske zemlje dele lepe zajedničke uspomene. Ali, ono što je još važnije jeste da su nakon pokretanja „Saradnje 16+1“ politički bilateralni odnosi između Kine i balkanskih zemalja pojedinačno u velikoj meri i velikom brzinom podstaknuti i unapređeni. Na primer, Kina i Srbija su objavile da pokreću strateško partnerstvo u 2009. Lideri obe zemlje su tokom 2013. i 2016. potpisali dve zajedničke izjave o uspostavljanju sveobuhvatnog partnerstva.⁶ Kina je potpisala Zajedničku izjavu sa Rumunijom o uspostavljanju kinesko-rumunskog „prijateljskog partnerstva i saradnje“ 2014. godine. Kada je premijer Li Kećeng (Li Keqiang) posetio Rumuniju 2013. održao je govor u Parlamentu i istakao rumunski strateški značaj i pozicioniranje ove zemlje kao strateškog stuba u okviru kineske saradnje sa Srednjom i Istočnom Evropom, što je veoma retko u kineskoj diplomaciji. Važno je istaći da je predsednik Kси Ђinping (Xi Jinping) posetio ove tri glavne balkanske zemlje. Osim toga, ove balkanske zemlje pružaju nevidljivu ali značajnu političku podršku Kini po različitim regionalnim i globalnim pitanjima od značaja za Kinu. Srpski predsednik je prisustvovao paradi povodom Dana pobjede 2015. i otvoreno izrazio podršku Srbije kineskom stavu u vezi sa pitanjem Južnog kineskog mora.

Drugo, **prethodno iskustvo zasnovano na prekograničnim projektima**. Tokom početne faze „Saradnje 16+1“, kada je ova platforma tek bila uspostavljana, različiti projekti saradnje sprovođeni su uglavnom na bilateralnom nivou. Ali, sa povećanjem broja projekata za saradnju, sve više i više prekograničnih projekata zemalja Srednje i Istočne Evrope bilo je pokrenuto, i na taj način su formirani mali multilateralni pregovarački i koordinacioni mehanizmi. Na primer, na drugom sastanku šefova vlada zemalja Srednje i Istočne Evrope i Kine u Rumuniji, premijer Li Kećeng postigao je sporazum sa premijerima Mađarske i Srbije o zajedničkoj izgradnji, transformaciji i unapređenju mađarsko-srpske železnice. U junu 2016. premijer Li Kećeng je posetio Grčku, postigao niz sporazuma o saradnji, uspostavio dobru atmosferu kinesko-grčkih odnosa i ubrzao Sporazum o prijateljskom pregovaranju između kompanije COSCO i Luke Pirej, koji je potvrdio Grčki parlament decembra 2014. i time omogućio produženje mađarsko-srpske železnice ka jugu i uspostavljanje veze sa Lukom Pirej, koja je važna morska luka na evropskom jugu. Decembra 2014., na Trećem sastanku

⁶ “Joint Statement on Deepening China-Serbia Strategic Partnership“ (August 26, 2013) and “Joint Declaration on the Establishment of the Comprehensive Strategic Partnership between the People’s Republic of China and the Republic of Serbia“ (June 18, 2016); http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/xos_664404/gjlb_664408/3260_664742/.

šefova vlada Srednje i Istočne Evrope i Kine, premijer Li Kećeng sastao se sa premijerima Srbije, Mađarske i Makedonije u isto vreme. Sve četiri zemlje su se jednoglasno složile da zajednički izgrade Kinesko-evropsku kopneno-pomorsku brzu liniju i prisustvovali su potpisivanju dokumenata o carinskim pogodnostima i dr. Čitav tok, od pokretanja mađarsko-srpskog železničkog projekta, uz zajedničko učešće Kine, Mađarske i Srbije, preko uspostavljanja namere o saradnji na „Kinesko-evropskoj kopneno-pomorskoj brzoj liniji“ od strane Kine, Mađarske, Srbije i Makedonije, pa do sprovođenja plana „Kinesko-evropske kopneno-pomorske brze linije“ u saradnji Kine, Mađarske, Srbije, Makedonije i Grčke, u potpunosti odražava kinesku multilateralnu saradnju sa regionom Srednje i Istočne Evrope, posebno regionom Jugoistočne Evrope, što je dovelo do otvaranja transportne linije od „srca Evrope“ do „južne kapije Evrope“ i stvorilo najkraću kopnenu i pomorsku transportnu liniju od Kine do Evrope. Posle potpisivanja namere o saradnji na „Kinesko-evropskoj kopneno-pomorskoj brzoj liniji“ pojavili su se mnogi multilateralni mehanizmi pregovaranja za dalje unapređenje ovog projekta. Na primer, ove zemlje, uključujući Kinu, Mađarsku, Srbiju i Makedonije, organizovale su stručne seminare i sastanke radnih grupa za postizanje sporazuma o usvajanju carinskih olakšica, dva sastanka su održana 2015. i 2016, pojednostavljene su carinske formalnosti za tranzit roba i transportnih vozila i unapređena saradnja na ostvarivanju carinskih olakšica za ovu „Kinesko-evropsku kopneno-pomorsku brzu liniju“.

Decembra 2015. srpski deo Mađarsko-srpske železničke pruge zvanično je otvoren, čime je pokazano da su mali multilateralni projekti saradnje polako prešli u fazu unapređenja saradnje u regionu Srednje i Istočne Evrope. Ovaj događaj uticao je na ceo region, uvećao se broj inicijativa za uspostavljanje saradnje, podstaknuti su različiti mali multilateralni projekti saradnje na podregionalnom nivou Srednje i Istočne Evrope i time ohrabrena i ubrzana šira i dublja saradnja između Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope na podregionalnom nivou.

Treće, proaktivni stav balkanskih zemalja i podrška programu „Saradnja 16+1“. U odnosu na druge zemlje ili podregione u okviru „Saradnje 16+1“, Balkan uvek pruža najaktivniji odgovor na kinesku inicijativu. S jedne strane, održali su nekoliko značajnih aktivnosti od kada je mehanizam saradnje uspostavljen. Na primer, Rumunija je održala drugi skup lidera 2013. i Srbija je bila domaćin trećeg skupa lidera 2014. S druge strane, balkanske zemlje preuzimaju vodeću ulogu u ovim asocijacijama za sektorskiju saradnju u okviru „Saradnje 16+1“. Asocijacije za sektorskiju saradnju predstavljaju stubove sektorske „Saradnje 16+1“. Ovo je jedan novi način mobilisanja zemalja Srednje i Istočne Evrope i aktivnog uključivanja u mehanizme saradnje. Sada postoji Asocijacija Kine i zemalja Srednje i Istočne

Evrope za transport i infrastrukturnu saradnju koju vodi Srbija, Asocijacija Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope za unapređenje poljoprivredne saradnje koju vodi Bugarska, mehanizam saradnje Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope u oblasti šumarstva koji vodi Slovenija itd. Rumunija sada pokreće osnivanje Centra za dijalog za energetske projekte. Svim ovim asocijacijama rukovodi jedna od balkanskih zemalja, ali se one zasnivaju na velikim potrebama ili prednostima celog podregiona.

Četvrti, raniji mehanizmi saradnje na koje se možemo osloniti. Nakon ratova za nezavisnost država na Balkanu tokom prošlog veka, pojavili su se različiti vidovi i različiti mehanizmi saradnje na podregionalnom nivou. Na primer, Sporazum o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi, Proces saradnje Jugoistočne Evrope, Regionalni savet za saradnju, Ekonomski saradnji Crnog mora, Grupa Craiova, itd. Većina ovih mehanizama za saradnju uspostavila je dugoročne i stabilne principe funkcionisanja, postigli su konsenzus o razvojnim prioritetima koji se baziraju na zajedničkim interesima i potrebama i priznale su ih i podržale pojedinačne zemlje Balkana. Ono što je još važnije, ovi podregionalni mehanizmi saradnje blisko su povezani sa EU tako što ih ona nadzire i pruža finansijsku podršku. Neke od njih su učestvovali u kreiranju i planiranju etapa Makroregionalne strategije EU i, takođe, učestvuju u njenoj implementaciji. Izgradnjom kanala za komunikaciju, kao što su dijalozi ili forumi, a uz pomoć ovih već postojećih podregionalnih mehanizama za saradnju, Kina je u poziciji ne samo da jasno shvati zajedničke razvojne potrebe i mogućnosti za saradnju ovih podregionala, već i da poveća transparentnost saradnje između Kine i Balkana tako što bi eliminisala sumnje EU, spoznala njene strategije i promovisala moguću saradnju između Kine i EU u ovim podregijama.

3. SARADNJE SA PODREGIONIMA NA BALKANU I NJENE LOŠE STRANE PO KINU

Prvo, kompleksnost ekonomskog i političkog okruženja i raznovrsnost društava na Balkanu. Balkanske zemlje su raznolike po svom političkom identitetu: Rumunija, Bugarska, Slovenija i Hrvatska su nove države članice EU. Srbija, Albanija, Makedonija i Crna Gora su formalni kandidati, dok je Bosna i Hercegovina još uvek potencijalni kandidat. Slično, ove zemlje, takođe, imaju različit odnos prema NATO-u. Neke su članice NATO-a, dok su neke samo uključene u Partnerstvo za mir, Individualni partnerski akcioni plan ili Akcioni plan za članstvo.

Kada govorimo o unutrašnjoj politici, tu još uvek postoji neizvesnost u pogledu njihove stabilnosti u budućnosti. Iako je u većini balkanskih zemalja parlamentarni i višepartijski sistem, zrelost ovih sistema znatno je niža nego u zemljama Zapada. Situacija u kojoj se raspušta kabinet i organizuju prevremeni izbori daleko je češća nego u zemljama Zapada. Kontinuitet unutrašnje i spoljne politike je ugrožen kada se vladajuće partije menjaju suviše često.

Što se tiče ekonomске situacije, većina balkanskih zemalja zaostaje za razvijenim Zapadom. Neke od njih su još uvek u procesu socio-ekonomске tranzicije.

Region Balkana je poseban i zbog svoje etničke, verske i kulturne raznovrsnosti. Tu se zajedno nalaze i pravoslavlje i katoličanstvo i islam. Islamska civilizacija i zapadna civilizacija se upravo ovde susreću već stotinama godina. Tako da se etnički identitet i sastav stanovništva ovog regiona sasvim razlikuju od drugih geografskih oblasti, jer se baziraju na veri pre nego li na poreklu jezika. Ovi kulturni i verski činioci još uvek imaju veliki uticaj na razvoj samog podregiona.

Osim toga, nesporazumi u pogledu etničkih grupa, verskog i teritorijalnog integriteta, koji su zaostavština prošlih vremena, još uvek imaju negativan uticaj na međusobnu saradnju i sposobnost koordinacije u oblasti ekonomije i samo odmažu Kini u daljem unapređenju prekograničnih projekata u ovoj podregiji.

Drugo, funkcija i neefikasnost prethodnih mehanizama saradnje. Nakon analiziranja i sumiranja istorijata i mehanizama saradnje u ovom podregionu, možemo da zaključimo da većina postojećih mehanizama nije ograničena samo na ekonomiju. Oni su često usmereni i na druge oblasti, uključujući i saradnju u oblasti tranzicije političkog i društvenog sistema, čak i u oblasti vojske i bezbednosti. Na ovaku situaciju nailazimo zato što je takva saradnja nastala krajem Hladnog rata i građanskog rata u Jugoslaviji, kada su različite zemljeinicirale proces tranzicije i integracija. Stoga, takva saradnja se usredstavlja na tri cilja: ubrzavanje procesa tranzicije i približavanje Zapadu, ubrzavanje ekonomski i trgovinske saradnje i suočavanje sa zajedničkim izazovima zajedničkim naporima.

Saradnja koja bi podrazumevala nešto više od ekonomске razmene i razmene u ljudstvu je nešto što Kina ne očekuje. U okviru te razmene i saradnje, Kina će jasno naznačiti granice saradnje, i neće zadirati u osetljiva pitanja kao što su bezbednost, tranzicija sistema itd. i izbegavaće bilo kakve intervencije u mogućim sporovima ili uključivanje u „geopolitiku“ ili „geo-ekonomiju“.

Osim toga, niska efikasnost, takođe, može predstavljati problem za kinесku stranu. Ako se osvrnemo unazad, bez pritisaka spoljnih sila kao što je

EU, ovi mehanizmi se često svedu na „puke razgovore“ i ne urode vidljivim plodovima. Stoga bi, prilikom proširenja saradnje sa ovim podregijama, Kina trebalo ne samo da aktivno iskoristi ove mehanizme, već i da spreči da neefikasnost negativno utiče na ritam saradnje koji Kina očekuje. Da li ispoštovati i osloniti se na postojeće mehanizme saradnje i uvesti inicijativu ovih zemalja i omogućiti im da daju svoj puni doprinos, da li uspostaviti novu platformu za saradnju pod rukovodstvom Kine ili ne – to su problemi koji zahtevaju punu pažnju Kine, kao i sagledavanje njihovih prednosti i mana.

Treće, kako da gledamo na njihove odnose sa drugim velikim silama koje su prisutne na Balkanu? Na primer, EU je najvažnija sila koja podržava i promoviše podregionalnu saradnju na Balkanu već decenijama. Nedavno je EU primenila niz makroregionalnih strategija. Geografski prostor pokriven ovim strategijama se u velikoj meri preklapa sa geografskim prostorom podregiona sa kojima Kina pokušava da sarađuje u okviru „Saradnje 16+1“. Da li to znači da će Kina i EU postati suparnici jedna drugoj? Makroregionalne strategije EU imaju tri 'ne' principa: 'ne' nov budžet, 'ne' nove institucije i 'ne' nove regulative. Šta ovo znači za sinergiju kineskih inicijativa i razvojnih strategija EU?

Osim toga, Rusija je, takođe, važan činilac u ovom podregionu. Mnoge zemlje u ovoj podregiji se u velikoj meri oslanjaju na Rusiju kada je u pitanju snabdevanje energijom. Za sada, nekoliko zemalja je predložilo saradnju u oblasti energetike sa Kinom u okviru „Saradnje 16+1“, npr. razvijanje obnovljive i čiste energije, poboljšanje strukturnih problema u snabdevanju energijom kroz saradnju sa Kinom u oblasti kao što je nuklearna energija što je pre moguće itd. Međutim, ovo će svakako ugroziti ruske interese. Iako kinesko-ruski odnosi imaju povoljan trend brzog razvoja, veliko prisustvo Kine u oblasti energetike u Srednjoj i Istočnoj Evropi verovatno će biti okidač za kinesko-ruske sukobe. Kina će morati da razmotri sve prednosti i mane, dobro preispita izvodljivost ovakvog projekta tokom njegovog planiranja, potraži druga mišljenja, nađe rešenja koja odgovaraju svima i na odgovarajući način održi odnose sa drugim činiocima, uključujući i Rusiju.

Na kraju, ali ne i najmanje važno, jeste uticaj tekuće situacije u Evropi, kao što je izbeglička kriza, dužnička kriza, politički ekstremizam i dr. Na primer, železnička pruga do Hrvatske i Slovenije bila je zatvorena tokom leta kada je bio najveći priliv izbeglica u istoriji. Urušavanje investicionog okruženja na Balkanu neće pogoditi samo projekte prekogranične saradnje, već će pred Kinu staviti i neka ozbiljna pitanja: hoće li Kina obezbediti neko 'javno dobro' ovom regionu kako bi zaštitila svoj sve veći ekonomski interes?

Prevod sa engleskog
Danijela Nejković

Prof. dr Vladimir N. Cvetković

Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti

Kineska moć i geopolitika Balkana („Pojas i put“ – jedna realistička prognoza)

Sažetak

Kineska civilizacija stvara svoj identitet preko 4.000 godina, a kineska država – u kontinuitetu kroz različite istorijske forme – više od 2.000 godina. Ništa slično, pa čak ni uporedivo, ne postoji u modernoj (geo)politici, kulturi i privredi. Zbog toga je svako događanje unutar i oko Kine od svetskog značaja i sa globalnim posledicama. To se posebno odnosi na „Pojas i put“ („Novi put svile“), megaprivredni projekat kineskog premežavanja planete i potencijalne inauguracije u prvu ekonomiju sveta. Samim tim, reč je i o prvorazrednom političkom, tj. bezbednosnom izazovu za aktuelni svetski poredak i posebno za njegovog (donedavno neprikosnovenog) lidera – SAD. Utoliko je potpuno nerealno očekivati da će regionalne države na Novom putu svile biti pošteđene direktnih i indirektnih uplitanja SAD u njihovo odlučivanje i postupanje spram navedenog kineskog megaprojekta. Geopolitička dimenzija „Novog puta svile“ na Balkanu nesumnjivo će biti rezultanta odlučujućih uticaja (pritisaka) koji će dolaziti od strane SAD i EU (posebno Nemačke), s jedne, i delimično Rusije, s druge strane, dok će se u daljoj pozadini nazirati različiti upliv Turske i pojedinih islamskih centara (Iran i Saudijska Arabija). Nezavisno od toga, kineski dolazak na Balkan dugoročno može doneti čvršću ravnotežu interesa „velikih igrača“ na svetskoj sceni, a samim tim i trajniju unutrašnju regionalnu stabilnost. Prednost Kine u odnosu na druge tradicionalne sile na Balkanu sastoji se u tome što njena inicijativa omogućava balkanskim zemljama da po prvi put u svojoj modernoj istoriji postanu ravnopravan, a ne tek „mlađi“ ili nikakav partner moćnoj stranoj državi čija moć ne podrazumeva i vojno prisustvo.

Ključne reči:

Kina, Balkan, SAD, EU, ravnoteža interesa

Razumevanje sadašnjosti, posebno u njenim strukturnim dimenzijama individualnog, kolektivnog i civilizacijskog bivstvovanja,¹ u pogledu prognoza nikada ne prebacuje dalje od pukog *naziranja* budućnosti i kao takvo ono obično – *promašuje!* Ukoliko ostavimo po strani metafizičku gnoseološku prepreku u vidu (za nas smrtnike) nedokučivih nadsvetovnih planova Boga ili bogova u vezi sa ljudskim stvarima, razlog principijelne nesagledivosti istorije – i posebno njene dimenzije budućnosti – prvenstveno nalazimo u neprozirnosti „dugih trajanja“ povesnih procesa, a manje u opštem narativnom mestu o ograničenosti čovekovih moći i ambicija, odnosno promenljivim interesima i vrednostima kojima se rukovode istorijski akteri. Stvarno spoznati stvarnost znači imati pojmovno znanje o *potencijama sadašnjeg*, koje je opet nezamislivo bez razumevanja *jučerašnjice* (neposredne prošlosti), ali i to samo kao proživljenog dela trajnijih procesa iz dalje *prošlosti*. Zato je svako gledanje u budućnost uistinu tek stvar procene *verovatnoće*, izvesno odmeravanje mogućeg, koje nikada ne podastire izvesnost, još manje neizbežnost.

Navedena opšta mesta hermeneutike istorije posebno su relevantna za najmlađu granu društvenih nauka – studije bezbednosti, koje u svojoj „strateškoj dimenziji“ pokušavaju da predvide posledice aktivnosti određenih političkih i drugih „kolektivnih subjekata“. Najveći izazov u tom pogledu jeste sagledavanje delanja *države*, najsloženije moderne političke zajednice, posebne (nad)korporacije koja odobrava postojanje svih drugih oblika udruživanja ljudi unutar teritorije nad kojom ima suverenitet i legitimitet upotrebe sile. Propitivanje razloga i dometa unutrašnjih i posebno spoljašnjih aktivnosti države tim je zahtevnije ukoliko ona ulazi u red tzv. *velikih sila*, onih koje određuju glavne pravce delovanja unutar međunarodnog ekonomskog, političkog i vojnog prostora. U tom smislu, sagledavanje mesta i uloge današnje Narodne Republike Kine u ambijentu globalne podele rada, svetske politike moći i zastrašujućih nuklearnih potencijala, predstavlja poseban izazov, tim pre što je reč o državi koja *jedina na planeti* ima hiljadugodišnji kontinuitet i kao takva – gledano istorijski², ali i real-politički – danas (p)ostaje unikatna globalna sila.

¹ Nezavisno od svagda tražene „objektivnosti“ metodoloških polazišta ili pak razloga (politički, ekonomski, filozofski, psihološki...) koji neposredno motivišu datu spoznaju.

² Kao konkretna – centralizovana politička zajedница, sa jedinstvenim krivičnim i administrativnim zakonima, birokratskom i vojnom aparaturom, te jedinstvenim kulturnim identitetom – *kineska država*, koja je tokom istorije doživljavala brojne unutrašnje metamorfoze (podele, ujedinjenja, porobljavanja i osvajanja), faktički traje još od vremena dinastije Čin, tj. od trećeg veka pre nove ere (221–207). Kao *civilizacija* sa posebnim kodom, jezikom i pismenošću, kineski svet se istorijski datira još najmanje dodatnih hiljadu godina dalje u prošlost – u vreme dinastije Šang (16–11 vek p.n.e), s tim da i njoj prethodi dinastija Sia, „prva dinastija u kineskoj istoriji“ (oko 2017–1600 p.n.e). Sto-

*

Ukoliko ostavimo po strani najveći deo antičkog perioda kineske civilizacije i usredsredimo se na tzv. novu (hrišćansku) eru, bez zazora možemo konstatovati da je Kina, uz svoje brojne diferencirane (zasebne) državne oblike i njihova istorijska ujedinjenja, s jedne, te strane okupacije, s druge strane,³ praktično sve do kraja XVIII veka, po većini univerzalno važećih ekonomskih, političkih i vojnih indikatora „društvenog razvoja“, bila u samom vrhu najmoćnijih zemalja sveta. Dolazak (zapadne) modernosti radikalno je promenio odnos snaga, tako da je, od sredine XIX pa sve do polovine XX veka, nekadašnje Središnje Carstvo spalo na polukolonijalni nivo zaostale zemlje. Tokom tog najmračnijeg doba kineske povesti, odigralo se više unutrašnjih – građanskih ratova⁴, ali i stranih vojnih upada/okupacija, koji u pogledu broja žrtava i materijalnih razaranja predstavljaju gotovo neuporedive istorijske katastrofe u odnosu na slična događanja u drugim delovima sveta.

Dramatična moderna epoha u Kini počinje sa drugom polovinom XIX veka, kada se starim društvenim pošastima u vidu ustanača, pobuna,

ga nije pogrešno reći da kineska kultura (u širem značenju te reći) traje *u kontinuitetu* već preko četiri hiljade godina! Više o tome u preglednim sintetičkim studijama – Žak Žerne, *Kineski svet*, Clio, Beograd 2007. i V. V. Maljavin, *Kina. Istorija, kultura, religija*, NNK Internacional, Beograd 2008.

³ U staroj eri: osnivanje velikih kraljevstava između 700. i 400. god. p.n.e. i njihovo konačno ujedinjenje 221. god. p.n.e., koje je donelo unifikaciju mera, regrutovanu vojsku i podelu na 44 administrativne jedinice. Tokom ranog srednjeg veka carstvo se deli na tri kraljevstva koja se ujedinjuju krajem VI veka, da bi se ubrzo potom opet podelilo i to na dvanaestak država. Znatno kasnije dolazi do „objedinjavanja“ pod okupacijom Mongola (1206–1367). Nakon uspešne pobune protiv Mongola ustoličava se najpoznatija kineska dinastija Ming (1368–1644). Sledeća okupacija Kine trajala je najduže (1644–1911), pod vlašću Manduraca i njihove vremenom pokinežene dinastije Čing. Tokom modernog doba, uporedo sa (in)direktnom vlašću stranaca, a posebno nakon sloma Carstva i osnivanja Republike, Kina u političkom smislu ponovo prolazi kroz neku vrstu ranog srednjovekovlja u kome se brojni regionalni „gospodari rata“ međusobno obračunavaju unutar formalno objedinjene, a stvarno rasparčane i dobrim delom okupirane Kine. Najzad, nakon kraha Japanske okupacije (odvijala se u više navrata od kraja XIX veka, s tim da je naglasak na periodu 1931–1945. god) i nastavka građanskog rata (1946–1949), Kina konačno vraća suverenitet nad čitavom svojom teritorijom osnivanjem Narodne Republike 1949. god.

⁴ U XIX veku, pre svih – seljački ustanački sa primesama mističnog „komunističkog“ milenarizma – *Taiping* (1851–1864), uz neutvrđeni broj žrtava: procene se kreću između 20.000.000 i 60.000.000 ljudi! U to vreme nastaju i brojne secesionističke pobune (npr. ustanački muslimana iz zapadnog Sindžinga 1825–1862; 1873), kao i revolucionarne zavere (tajno društvo „Nijani“, 1853–67. i dr). Procene su da je samo u tim nemirima poginulo između 3 do 8.000.000 ljudi. Kolateralne žrtve nije moguće sagledati. Građanski ratovi su se sa gotovo nesmanjenim intenzitetom, uporedo sa japanskom okupacijom, produžili i u prvoj polovini XX veka – *vidi fusnote 5 i 6*.

korupcije, kriminala, piraterije itd., po prvi put u istoriji pridružuju i do tada ako ne baš nepoznate, onda za Kinu sigurno marginalne – Zapadne sile. Za razliku od ranijih upada i pustošenja varvara sa Severa (Mongoli, Mandžuri i dr), zapadnjaci donose novu, naizled rafiniraniju vrstu okupacije – trgovačke ratove i kolonijalnu eksploraciju. Ekonomski, tehnološki i vojno superiorniji Zapad primoravao je na sve načine Kinu na „otvaranje“ i prihvatanje podređene uloge u međunarodnoj podeli moći.⁵ Unutrašnje propadanje uz spoljašnje pritiske – u tom kontekstu protiče i prva polovina XX veka: kontinuirani građanski ratovi (od zbacivanja cara 1911. do Narodne Republike 1949); isparcelisanost vlasti koju sve vreme trajanja unutrašnjih sukoba preuzimaju brojni regionalni „gospodari rata“; japansko osvajanje gotovo cele priobalne Kine (pre i tokom II svetskog rata)⁶, sve do japanske kapitulacije i završnog obračuna između ključnih aktera višedece-nijskog građanskog rata, Maovih komunista i Čang Kaišekovih „nacionalista“ (1946–1949).⁷

Tokom navedenog stogodišnjeg perioda Kina je gotovo poništila svoj svekoliki hiljadugodišnji razvoj u kome je trajala kao *prvorazredna svetska sila predmodernog sveta*. Jasno je onda zašto je u očima većine savremenika XIX i XX veka, pogotovo onih sa Zapada, Kina u najboljem slučaju viđena kao bivša svetska sila – relikt prošlosti koji u vidu istorijske farse proživljava dekadentnu sudbinu bivših imperija poput Vavilona, Rima ili Osmanskog carstva. Međutim, prestanak masovnih oružanih sukoba (prema kineskim standardima) nakon osnivanja Narodne republike 1949. god., nezavisno od povremenih spoljašnjih avantura⁸, baš kao i unutrašnjih nemira različitog

⁵ Počev od tzv. opijumskih ratova, kojima je Velika Britanija primoravala Kinu na uvoz opijuma iz Indije (1842, 1860, 1900), a zatim i svega drugog preko „otvorenih (neocarinjenih) luka“, koje su vremenom postajale suverene teritorije zapadnih zemalja (V. Britanija, Francuska, Nemačka), Rusije i Japana, sve do otvorenog rata i okupacije od strane Japana (1894. i kasnije). Važno je znati da, pored izgubljenih (anektiranih) luka Kina biva primorana i da „iznajmljuje“ svoju teritoriju za potrebe stranih vojnih baza koje su predstavljale direktnu vojnu pretnju stranih sila u slučaju narušavanja trgovackih sporazuma sklopljenih sa dinastijom Čin i njenim republikanskim naslednicima.

⁶ Moderni Japan sticao je svoju moć na račun Kine još od njihovog sukoba oko Koreje i japanske okupacije Tajvana (1894–95), da bi se kontinuitet japanskih osvajanja sukcesivno nastavio tokom prve polovine XX veka: preuzimanje nemačkih poseda u Kini (1914), osvajanje Mandžurije (1931), napad na Šangaj (1932) i dalja napredovanja uz obalna područja Kine od severa ka jugu (1933–35; 1937–1944). Broj poginulih Kineza tokom borbi sa Japanom u XX veku računa se na preko 20.000.000 ljudi.

⁷ Samo u ovom „posleratnom periodu“, poginulo je oko 2.000.000 boraca, većinom komunista i oko 4.000.000 civilnih žrtava.

⁸ Vojni angažman u Koreji (1950–53) i Vijetnamu (1979); pogranične čarke sa Indijom (1962) i Sovjetskim Savezom (1969).

intenziteta⁹, proizveo je povoljne okolnosti za privredni razvoj Kine koja je, zahvaljujući novopromovisanoj „socijalističkoj tržišnoj ekonomiji“ i nikada većem otvaranju prema svetu, veoma brzo povratila staru moć i stekla novi međunarodni ugled.

U vreme kada je Kineska imperija postala Republika (prva objava 1912. god.; druga 1949. god), ona je po svim modernim društvenim, tehnološkim i ekonomskim merilima predstavljala nerazvijenu zemlju koja je bila tek nešto više od obične sirovinske osnove i slobodnog tržišta za velike sile Zapada. Uprkos tom ponižavajućem položaju, uz velike žrtve lokalnog stanovništva, koje je bilo predmet različitih, ali uvek ekstremno bolnih socio-ekonomskih eksperimenata, već samo par decenija posle osnivanja Narodne Republike, nova Kina je ušla u red vodećih zemalja „nerazvijenog sveta“. Ubrzo potom, počev od osamdesetih godina XX veka, blagodarivši neviđenom ekonomskom napretku, savremena Kina je napredovala do sadašnjeg statusa „polu-supersile“ (slabija od SAD, ali jača od svih drugih) i kao takva, po svemu sudeći, postala je glavni zamajac globalnog razvoja u XXI veku.¹⁰ Kako je to bilo moguće i, što je još važnije – hoće li potrajati?

DUGO TRAJANJE PROŠLOSTI: STARI PUT I NOVE MOGUĆNOSTI

U svom čuvenom tretomnom delu *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka*, francuski istoričar Fernan Brodel je pokazao da se tokom dugog trajanja „predmodernosti“¹¹ kristalizovalo više

⁹ Tibet, 1959; „kulturna revolucija“, 1966–69–76; Tjenamen, 1989.

¹⁰ Velika globalna ekonomska kriza iz 2008., koja faktički još uvek traje, pokazala je da kineska ekonomija postaje vodeća podsticajna snaga svetske privrede. Logično je da ta pozicija proizvede i odgovarajuće (globalne) političke posledice. Debata o stvarnim razmerama ovakve novo-stare kineske uloge u okviru međunarodnih odnosa vodi se još od sredine devedesetih godina XX veka, kako na Zapadu, tako i na Istoku. Podrazumeva se da mišljenja nisu unisona. Više o tome vidi već klasična mesta: Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, 1996; Justin Yifu Lin, *Demytifying the Chinese Economy*, 2011; Zbigniew Brzezinski, *Strategic Vision, America and the Crisis of Global Power*, 2012; Charles Kupchan, *No One's World – The West, the Rising Rest and the Coming Global Turn*, 2012; Henry Kissinger, *World Order*, 2014.

¹¹ Pod „predmodernosću“ ovde podrazumevamo dugo trajanje čovekove povesti od prvih pisanih zapisa civilizacija zasnovanih na zemljoradnji, pismu i političkom organizovanju (oko 10.000 godina p.n.e.), pa sve do (proto)moderne civilizacije Zapada, koja od svojih evropskih početaka s krajem XV veka, a sa punim intenzitetom od XIX i posebno XX veka, postaje univerzalni – planetarno vodeći društveni fenomen naše savremenosti. Vladimir N. Cvetković, *Volja za novo (O genealogiji modernosti)*, Dereta, Beograd 2005.

poluzatvorenih, štaviše – samodovoljnih privrednih prostora koje on naziva „ekonomija-svet“. Svaka „ekonomija-svet“ imala je granice koje su se sporu menjale, sa postojanim hijerarhijama unutrašnjih zona,¹² ali i sa pomjerljivim središtima (pojedinačnim gradovima koji sukcesivno vladaju datim prostorom). Među njima najuočljivija, tj. najrazvijenija, bila je dalekoistočna ekonomija – svet u čijem centru je bila Indija, s tim da je dominirala zona Kine (i njeni gradovi). Danas smo svedoci da se posle moderne dominacije Zapada, tj. njegovih ekonomija-svetova i vladajućih gradova (renesansna Španija, Firenca, Venecija, Milan; moderni Amsterdam, London, Njujork), ponovo pojavljuje dalekoistočni div i njegovo središte – staro Središnje carstvo, kao i neki novi gradovi okosnice: Šangaj, Hong Kong, Guangzhou. Po svemu sudeći, Kina je jedina tradicionalna „ekonomija-svet“ koja je opstala kroz istoriju do naših dana. Štaviše, ona se održala, ali i transformisala. Muškatno se uklapajući u moderne, po definiciji *globalni* privredni poredak, kineska ekonomija, premda ne i kultura/civilizacija, postupno i za savremenike potpuno neočekivano¹³, postala je novi-stari svetski centar moći o čijim dometima (moći i ambicijama) danas tek samo nagađamo.

Žila kucavica kineske države, od davnina velike kopnene i pomorske sile koja doseže do središta Azije i nadzire ivična mora Tihog okeana, bila je trgovačka putanja od Žute reke do Sredozemlja, tj. od istoka Kine, preko centralne Azije do Persije i Rimskog carstva. Taj famozni „Put svile“ (glavni trgovački proizvod predmoderne Kine) predstavljao je privredni krvotok starog sveta, vezu Istoka i Zapada koja je trajala od antike do kasnog srednjovekovlja. Protok robe, religija, kultura i tehnologija tekao je u oba smera i samo je specifičan sticaj okolnosti (ne i nekakva „civilizacijska nužnost“) uslovio da Kina bolje ili više ne iskoristi svoju tadašnju tehnološku premoć u svetu, a koju je stekla razvojem flote i uspehom velikih pomorskih ekspedicija u XV veku. U svakoj od ukupno sedam ekspedicija (1405–1433), koje su obuhvatale prostor od obala Istočne Azije do Indijskog okena i Crvenog mora, učestvovalo je više od 20.000 ljudi, sve uz tehniku, organizaciju i civilizacijske učinke koji su daleko prednjačili u odnosu na savremenike na Zapadu. Međutim, upravo će oni (Zapad) ubrzano potom otvoriti epohu

¹² Brodel analizira posebno Evropu, Ameriku, Afriku, Rusiju, Tursko carstvo, Indiju i Kinu. Fernan Brodel, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVII veka*, Vreme sveta, Knjiga treća, JP Službeni list SRJ i Stylos, Beograd 2007.

¹³ Čak i takav poznavalac svetsko-istorijskih kretanja civilizacija, kao što je Brodel, u svom pregledu aktuelnog stanja svetske pozornice sredinom šezdesetih godina XX veka, pišao je da „Kina ne teži ni manje ni više nego vodstvu u Trećem svetu. Tada će ona u svetu opet biti Središnje carstvo“. Nekoliko decenija kasnije, stvarnost je višestruko nadmašila Brodelova skromna očekivanja u pogledu dometa kineske moći, pri čemu je ostvaren napredak kome se verovatno ni najoptimističniji rukovodioci kineske državne aparature nisu mogli nadati.

„velikih geografskih otkrića“ koja će biti sudbonosna prekretnica u ustrojstvu tada poznatog sveta.

Ostavljajući po strani političke, tj. vojne i moguće kulturološke razloge kineskog odustajanja od pomorstva, pa tako i svetske premoći, valja primetiti da je baš u tom – ključnom trenutku svetske istorije, upravo zahvaljujući razvoju trgovine na moru i prednosti koju je ono donosilo (nove sirovine i nova tržišta, nove trgovačke procedure i finansijsko poslovanje itd), Zapad promovisao svoju istorijsku misiju i moderni – „kapitalistički“ sistem proizvodnje. Preciznije, zahvaljujući svojoj otvorenosti i spremnosti na rizik, baš kao i srećnim istorijskim prilikama¹⁴, Zapad je mogao da učini korak više u odnosu na postojeće tržišne odnose u zatvorenim „ekonomija-svetovima“, i to tako što je preuzeo *trgovinu na daljinu u svetskim razmerama*. Za ovu priliku korisno je opet uputiti na Brodela, koji je, analizirajući predindustrijski razvoj kapitalizma, primetio da je *prevoz* „završna etapa proizvodnje“ i da „što je brži, tim je bolji“, dakle unosniji. Štaviše, „procena investiranja kapitala u prevoz je u isto vreme i procena modernosti, ili još bolje ‘dohotka’ raznih vrsta prevoza: investiranje kapitala u prevoz (do tada, tj. do pomorske ekspanzije Zapada – prim. V.N.C.) je bilo slabo, dok je na unutrašnjim vodenim putevima bilo ograničenog obima. Iako je pomorski prevoz pobuđivao nešto više zanimanja, novac je i tu bio selektivan, ne nastojevći da preuzme sve“. Naravno, samo je prevoz duž glavnih osa kretanja roba „isplativ“.¹⁵ Sa daljim razvojem komunikacija i obrazovanjem trgovačke i preduzetničke hijerarhije, sa novim oblicima kreditiranja i zaštite ulaganja, rađa se i tzv. kapitalistički duh, takmičenja i monopolja itd. što bi sve bilo nezamislivo bez direktnе podrške *države*, ključne političke, ali i privredne institucije modernog sveta. Država obezbeđuje opšti kontekst realizacije i zaštite kapitala, štaviše, ona je „najveće moderno preuzeće“ koje, dok raste, pomaže i drugima da rastu.¹⁶

Kineska imperija bila je ustrojena na način koji je obuzdavao, a ne sokolio „preduzetnički duh“ svojih podanika. Ovde je država prvenstveno zainteresovana za religiozna i moralna pitanja duha, dok su privreda i politika (bile) tek njihova izvedenica. Stoga su i saobraćajne komunikacije unutar i izvan te ogromne zemlje, osim ako nisu imale čisto vojni značaj, bile manje-više od drugorazredne važnosti. Tako je bilo sve dok stara Kineska (samodovoljna) imperija krajem XVIII veka nije nevoljno stupila u svet globalne

¹⁴ Slabljenje Osmanske imperije i samim tim prestanak opasnosti za hrišćanski Zapad; s druge strane – novodolazeća mongolska opasnost po Kinu sa severa i njen prelazak na čisto odbrambenu politiku i samodovoljnost, što je imalo katastrofalne posledice u nastupajućim vremenima Moderne.

¹⁵ F. Brodel, nav. delo, *Igra razmene*, Knjiga druga, str. 335.

¹⁶ Isto, str. 425.

privrede (i politike). Danas, kada je definitivno izašla iz (polu)kolonijalnog statusa u odnosu na Zapad, savremena Kina ima nove probleme za čije rešavanje mogu poslužiti stara iskustva u novome ruhu a, između ostalih, to je i „Novi put svile“. Reč je nesumnjivo o životno važnom poduhvatu koji po svom obimu i mogućnostima uveliko premašuje i kineske civilizacijske pomorske pomake iz XV veka, ali isto tako i zapadnu ekspanziju iz potonjih vekova.

*

Sve dok je (premoderni) svet bio manje-više prost zbir različitih kultura i civilizacija, moderni Zapad je relativno lako mogao da prednjači u podeli svetskog bogatstva posredstvom vlastite smelosti, stečenog kapitala, nespustanih naučno-tehnoloških inovacija i otvorene sile. Ideje i praksa slobodne privrede, posvetoljenog društva, diferencirane unutrašnje politike i formalizovanih ljudskih prava, sve to kombinovano sa krupnim privatnim monopolima i njihovom državnom podrškom, dominirali su svetskom privredom u liku moćnih nacionalnih država Zapada. Po njihovom modelu ustrojavao se sav ostali svet više od dva veka, sve da bi se danas istorijsko klatno lagano pomerilo na drugu stranu. Nekadašnje prednosti počele su da se tope pod pritiskom velikih brojeva i dugih istorijskih trajanja. Tako preuzimanje zapadnih poluga moći dovodi staru „ekonomija-svet“ u novo okruženje: iskušto tržišne privrede u Kini (koje je faktički oduvek postojalo u već različitim oblicima), sada je po prvi kontrolisano podržano aktivnostima države koja, za razliku od premodernih vremena, baš kao i epohe rane komunističke i „kulturne“ revolucije, više nije strogo centralistički i moralizatorski usmerena. Država koja se tokom svekolike istorije Kine bavila doslovno svim aspektima javnog života: od javnih radova do (posebno!) morala podanika, od organizacije i finansiranja proizvodnje, do kontrole trgovine i etičkog ponašanja, danas više ne sputava privrednu elitu i njeno, po prirodi stvari, egoističko delovanje. Savremena kineska država podstiče razvoj preduzetništva i ne nalazi da ono urušava temelje vlasti.

U tom smislu, primer savremene Kine potvrđuje Brodelove nalaze po kojima *kapitalizam* nije nikakva forma evolutivnog društvenog razvoja (koja, navodno, po ustaljenom istoriografiskom šablonu dolazi posle robovlasništva i feudalizma, ima neizvesnu budućnost), već je reč o društvenom odnosu koji se u različitim formama – ali *uvek na vrhu društvene lestvice* – pojavljuje u svim društвima sa tržišnom ekonomijom, a takve su u većem ili manjem obimu sve istorijske formacije. U tom smislu tržište jeste nužan,

ali ne i dovoljan uslov za razvoj kapitalizma. Za njegovo postojanje nužna je dugovečnost u vidu *sigurnosti vlasti i stalne akumulacije kapitala*, dakle: postojan politički režim i stabilan ekonomski rast, uz koje nastaje društvo sa velikom socijalnom slojevitošću i načelnom pokretljivošću. Sve je to ono što danas vidimo u zahuktaloj Kini čija elita nesumnjivo spada u sam vrh savremene kapitalističke privrede: ostvaruje veliku akumulaciju kapitala, ima sistemsku podršku države, kao što ima pregled i upliv u celinu svetskih događanja, što znači da može da deluje *spekulativno* (deonice itd.) i *konkretno* (ulaganja, prodaja i dr) na svekolikom globalnom tržištu. To je upravo situacija koja je univerzalno karakteristična za kapitalizam gde se pokazuje da ovaj „nikada ne ukida potpuno slobodnu konkurenčiju i tržišnu privredu iz koje je proizišao (i kojom se i dalje hrani), već nastavlja da postoji iznad njih i pored njih“, pri čemu svagda ostaje bitna odrednica „preuzimanje rizika i sklonost spekulaciji“.¹⁷

Ovde je važno primetiti da kapitalizam, uprkos njegovoj stečenoj ideo-loškoj reputaciji, nije ni modernistički, pa samim tim ni zapadnjački „projekat“. Po svemu sudeći, on je istorijska konstanta svakog razvijenog tržišta i stoga nije ni ekskluzivan proizvod moderne ideologije liberalizma, kao ni jedinstveni predmet kritike marksizma.¹⁸ Savremena Kina je živi primer toga. Međutim, politička praksa, a posebno retorika, važan je elemenat modernosti čiji je tzv. liberalni kapitalizam od kraja XX veka ideološki legitimizovan ne samo kao „jedino moguće“, već i kao „jedino pravedan“ društveni i ekonomski poredak. Nasuprot tim i sličnim ideoškim „metanaracijama“, koje su svojim pozivom ka univerzalnom važenju u protekla dva veka podstakle socijalne i druge revolucije diljem sveta, ponuda savremene Kine na tom planu deluje siromašno. Izvan opštih mesta o ravnopravnosti međunarodnih subjekata i suverenosti država, današnja Kina gotovo da i nema drugih ideoških mantri koje bi se dale poopštavati, tj. univerzalizovati, pogotovo ne na način i uz snagu koju su imale moderne ideje zapadnjačkog modernizma. S druge strane, možda je ovaj narativni nedostatak zapravo neka vrsta postmoderne prednosti savremene Kine, velike sile koja ne nudi svoje recepte i modele za život, već tradiranim pragmatizmom sledi svoj *tao* savladavajući jednu prepreku za drugom i to bez postavljenog konačnog cilja.

Međutim, kada se analitički pogled spusti sa teorijsko-uopštavajućih visina na konkretno-istorijski svet kineske svakodnevnicе, rečeni načelni uviđi poprimaju oštije obrise i egzaktnije razmere. Za ovu priliku moguće je

¹⁷ F. Brodel, nav. delo, Knjiga druga, str. 558..

¹⁸ Sam pojam „kapitalizam“ ideoškog je porekla i ne stariji od početka XX veka. Prvi ga je u tom obliku koristio nemački sociolog Verner Zombart, dok se u enciklopedijama pojavljuje tek od tridesetih godina i to u značenju „moderni ekonomski – industrijski sistem“.

samo načelno zaključiti da će budući privredni i društveni razvoj Kine, čiji je „Pojas i put“ važno znamenje, umnogome biti određen različitim *neekonomskim* faktorima, koji će sa svoje strane davati formu i brzinu preuzetim rizicima u tom ili nekom drugom sličnom megaprojektu na Istoku.¹⁹ Pitanje svih pitanja u tom kontekstu jeste održanje *unutrašnje političke stabilnosti*. Taj postojani i nikada sasvim dostižni ideal svake političke zajednice posebno je značajan za onu koja u kontinuitetu traje najduže od svih.

I dok se u ekonomskom pogledu problem stabilnosti ogleda u potrebi održanja visoke stope rasta kineske privrede, izvesno je da su društvena i politička pitanja daleko složenija. Njihova međusobna isprepletanost u kineskom slučaju dobijaju novu istorijsku dimenziju s obzirom da se gotovo u istoj ravni pojavljuju pitanja socijalnog raslojavanja, narušavanja vekovne ravnoteže selo – grad, demografski potencijal i rast starije populacije,²⁰ nestanak tradicionalne porodice i gubitak vrednosti koje idu uz takav proces, nedostatak razvijene mreže socijalne sigurnosti itd. Uz sve to kao poseban problem, koji se u aktuelnoj terminologiji studija bezbednosti dodatno naglašava frazeologijom *rizika*, nesumnjivo pojavljuje kontroverza vezana za *odnos političkog vođstva i javnog mnjenja*, kao i za *neravnomerni regionalni razvoj*. Na tom osnovu valja razumeti i neposredne *pretnje* unutrašnjoj stabilnosti Kine koje su vezane za problem autonomije nacionalnih manjina na zapadu Kine (Tibet i Sindjiang), odnosno tamošnje secesionističke ambicije.²¹ Svi ovi i mnogi drugi unutrašnji

¹⁹ Sličan poduhvat, po dimenzijama, ali i potencijalu jeste nedavno nagoveštena rekonstrukcija stare i izgradnja nove ruske saobraćajne i druge infrastrukture u vrednosti od 320.000.000.000 dolara. Ona bi trebalo da povezuje zemlje Evroazijskog ekonomskog saveza i da se spoji sa Novim putem svile. Planirano je da se taj projekat realizuje do 2035. god. Ako je verovati planerima, roba sa Dalekog istoka (Vladivostok) do Moskve i dalje Evrope stizala bi za dva do tri dana. Trenutno roba iz Kine do Pirejske luke putuje sedam dana. Potencijalna realizacija, tj. spajanje takva dva projekta, izmenila bi poređak i bezmalo sva postojeća pravila svetske trgovine.

²⁰ Prema konzervativnim procenama: 1.500.000.000 ljudi do 2030. god! Poređenja radi, prema popisu iz 1952. god., u zemlji je živilo „svega“ 572.000.000 stanovnika, pri čemu je prosečni vek stanovnika iznosio samo 34 godine.

²¹ Iako je u već različitim oblicima ulazio u sastav Kineske imperije vekovima unazad, Tibet je u prvoj polovini XX veka imao faktičku samostalnost, dok su muslimani iz zapadnog dela Kine do danas sačuvali svoj osobeni identitet. Na tom području su tokom XVIII i XIX veka izbijale velike muslimanske pobune usled brojnih zloupotreba vlasti od strane carske administracije (ustanak iz 1825. god. trajao je tri godine; ustanak iz 1862. trajao je četrnaest godina). Kontinuitet takvih težnji održao se i u XX veku (1945. osnovan je kratkotrajni „Istočni Turkestān“) i traje faktički sve do danas kroz različite secesionističke ideologije i pokrete podržane povremenim terorističkim akcijama. Prema popisu stanovništva iz 2000 god., u Kini postoji desetak etničkih grupa sa muslimanskom verom u broju od preko 20.000.000 ljudi.

problemii²² pojavljuju se u gotovo nezamislivo staroj, prostranoj i prepunoj političkoj zajednici koja je prema broju stanovništva – prva, ekonomiji – druga, a veličini – četvrta na svetu. U toj igri velikih brojeva i dugog trajanja izvesno je samo jedno: kada je Kina stabilna i savremeni svet je bolje mesto za život (vredi i *vice versa*).

Od trenutka kada je aktuelni kineski predsednik Si Činping u septembru 2013. god. *najavio* novu veliku privrednu inicijativu i investicioni poduhvat gotovo bez presedana u svekolikom trajanju moderne privrede pod nazivom „Pojas i put“²³, do danas (decembar 2016), na već različite načine je uloženo oko sto milijardi dolara u projekte u zemljama koje se nalaze na Novom putu svile.²⁴ Takve investicije svedoče o globalnoj snazi kineske privrede, ali i o složenim društvenim procesima unutar kineskog društva. Gledano iz ugla svagda sumnjivih istorijskih analogija, poduhvat „Pojas i put“ obezbeđuje istorijsku pobedu Dalekog istoka na svetskoj sceni i to na sličan način kao što je svojevremeno – u ranom modernom dobu – evropski Sever prevagnuo nad do tada mnogo razvijenijim evropskim Jugom. Naime, kao što je skromniji, a produktivniji evropski Sever (Nizozemska i Engleska XVI i XVII veka) nižim cenama svojih proizvoda „potopio“ tada bogatiji evropski Jug (Italija, Španija)²⁵, tako isto i danas tehnološki i po standardu slabije

²² Vodeći kineski ekonomista Džastin Lifu Jin u prvi plan ističe sve veće socijalne razlike („Nejednakost je gora od nestašice“, Konfucije) i društveni jaz između ruralnog i urbanog života, neefikasno korišćenje resursa i ugrožavanje životne sredine, eksterni disbalans i rast vrednosti valute, korupciju, neodgovarajući pravni sistem i nedovoljno obrazovanje. Džastin Lifu Jin, *Demistifikacija kineske ekonomije*, Albatros plus, Beograd 2016, str. 24–33.

²³ Procenjene investicije su na preko bilion dolara (samo od strane Kine!): „Pojas i put“: *kopneni pojas* od (nerazvijenog) severozapada Kine, preko centralne Azije do Iraka, Sireje i Turske, pa preko Istanbula za Evropu do Venecije (povezivanje Kine sa Persijskim zalivom i Mediteranom); *pomorski put*: od (razvijenog) juga Kine prema jugoistočnoj Aziji, Indiji, Keniji, Crvenom moru i Afričkom rogu do Sredozemlja i dalje ka Evropi do Venecije (povezivanje Kine kroz Južnokinesko more i Indijskim oceanom, s jedne, i južnim Pacifikom, s druge strane).

²⁴ Reč je o prostoru koji obuhvata 60 država sa gotovo 4.500.000.000 stanovništva i više od 40 procenata svetskog bruto proizvoda.

²⁵ Evropski Sever pobeđuje Evropski Jug (XVI/XVII vek): „Upravo zbog nižih cena jezičak na vagi se okrenuo u korist Severa. Tamo su bile niže plate, a tamo se ubrzo razvila i ne-pobediva industrija. Sever je raspolagao i jeftinim prevozom, velikom flotom obalskih brodova i jedrenjaka. Tu se sve proizvodilo jeftinije... Pobeda Severa je bez sumnje bila

razvijena, ali zato „iznutra“ manje zahtevnija i disciplinovanija Kina, lagano i čini se sigurno odnosi pobedu nad bogatim, premda iznutra krhkim i nedovoljno produktivnim Zapadom. Naravno, izvođenje zaključaka na osnovu ovakvih i sličnih analogija po pravilu promašuje ako nekritički dovodi u istu ravan ljude i društvene procese iz sasvim različitih istorijskih dimenzija. Ono pak što se da porediti jesu uočene slične tendencije daljem razvoju na svetskoj privrednoj, a posebno društvenoj i političkoj sceni.

BALKANSKA GEOPOLITIČKA UKRŠTENICA

Iskustvo starih naroda i njihovih nešto mlađih država na Balkanu manje-više je isto: velike sile uvek dolaze kao kreatori stvarnosti, najčešće kao osvajači (okupatori), nešto ređe kao preduzetnici ili investitori, gotovo nikada i nikako kao ravnopravni partneri u zajedničkim poslovima. Nad tom istorijskom konstantom, naravno, ne treba lamentirati jer je to uobičajen, da ne kažemo „prirodan“ poredak ili odnos stvari u međunarodnoj političkoj i ekonomskoj areni. Uprkos lepim namerama, dobrom idejama i dvoličnoj praksi savremenog „(neo)liberalizma“, surovi realizam stvarnosti nalaže opreznost koja završava u cinizmu lakog prihvatanja da „sila Boga ne moli“ i da „jači tlači“. Balkan nije nikakav izuzetak od tog univerzalnog istorijskog iskustva i adekvatnog realističkog prosuđivanja. Naprotiv. Pa ipak, možda je prvi dolazak Kine na velika vrata Balkana, njeno ekonomsko delovanje kao novo-stare svetske sile u XXI veku, prilika da se međunarodni poredak i njegovo razumevanje (što uvek znači i kreiranje/ usmeravanje) postave na novi način ili bar na drugaćijim osnovama.

*

Savremene *strukturne*, nikada brže političke i društvene *promene* onemogućavaju dugoročnu prognozu razvoja bilo kog aktuelnog procesa u svetu. Različite teorijske (pojmovne) mreže društvenih nauka, oblikovane da razumeju i usmere moderne društvene procese, kao da više ne pomažu. Takoreći do juče, glavna ideološka matrica za dijagnoze i terapije u savremenim

pobeda proletera, sitnog trgovca, onog koji jede lošije, a verovatno i manje nego onaj na Jugu“.... „Pobeda Severa je pobeda konkurenata skromnijih zahteva. A kao što se to uvek dešava, uklonivši protivnike, i oni će jednog dana steći aroganciju bogatih“. F. Brodel, *Knjiga druga*, str. 552.

međunarodnim odnosima imala je neobičan naziv „(neo)liberalizam“.²⁶ U datom komplotu filozofije, (geo)politike i biznisa, koji je trebalo da bude teorijsko polazište za razumevanje uloge nacionalnih država u kreiranju stabilnog i po mogućству pravednog svetskog poretku, osnovna postavka se svodila na stav da SAD, kao jedina supersila na svetu, koja je ujedno i predvodnik „slobodnog sveta“ (slobode kapitala, trgovine i reči), može i mora nametati pravila igre za sve druge jer je ona u ekonomskom, političkom i civilizacijskom smislu – *izuzetna* (napredna, dostoјna humanizma u najvišem značenju te reči), a u vojnem smislu – *dominantna*.

Gledano iz ugla SAD, one će svoj (čitaj: „svetski interes“) najbolje realizovati transformacijom vlastite moći kroz oblikovanje *transnacionalnih organizacija* koje ne izazivaju automatsko protivljenje ili otpor drugih nacionalnih država. Zato se u „liberalističkom“ pristupu u studijama bezbednosti čuje odjek marksističke fraze o „odumiranju države“: nacionalne države postaju balast pravednosti u svetu, budućnost pripada međunarodnim institucijama u kojima se kroz „debatovanje“ dolazi do kompromisnih rešenja gde svi dobijaju najviše što je moguće. U real-političkom ključu ta se *win-win* naracija svodila na posredno nametanje volje najmoćnije nacionalne države na svetu. Otuda i politika stalnog širenja vojno-političkog sporazuma SAD sa drugim državama (NATO), dok su se, s druge strane, umnožavale međunarodne ekomske i druge organizacije sa istim ili sličnim ciljevima: MMF, Svetska banka, STO i dr. Svako ko se protivio tako kreiranoj „međunarodnoj zajednici“ predstavlja je „pretnju slobodnom svetu“ i kao takvog trebalo ga je obuzdati (kazniti ili likvidirati; „tvrdi moć“) ili još bolje – pripitomiti, dakle „izgraditi“ kombinacijom „tvrde“ i „meke moći“ (tzv. prosvećivanje ili „civilizovanje“). Gledano dalje u tom pobedničkom ideoološkom ključu, logika zaključivanja je sledeća: a) jedna državna sila (SAD) i njeni saveznici (NATO), posredstvom zajedničkih (transnacionalnih) institucija i idealja, vremenom će steći snagu da postojeći svetski (ne)poredak preoblikuju u naddržavni sistem slobodne trgovine i pravne jednakosti; funkcionišući kao svojevrsni demijurg „međunarodne zajednice“, SAD imaju posebnu „odgovornost“ da uspostavljeni poredak čuvaju i razvijaju.²⁷ Na tom „liberalnom“ fonu trajao je i bivao percipiran međunarodni poredak od kraha Varšavskog

²⁶ Pod „neobičnošću“ ovde mislimo na činjenicu da se jedna moderna *ideoološka matrica*, koja ima svoje – ne uvek komplementarne korene – u ekonomiji i politici, olako pretočila u liberalističku *teoriju*, što bi trebalo da svedoči o njenoj „objektivnosti“ ili naučnosti, a ujedno, što je paradoksalno, i poželjnom društvenom „idealu“. Na taj način liberalizam opstaje u poznatom kontekstu modernog ideoološkog rašomona ideja, idealja i interesa čija (ne)prepozнатljivost ostaje ulog razumnosti za realistične tumače savremenosti.

²⁷ Utoliko je svaka vojna ili druga intervencija SAD (sa ili bez NATO) unapred bila opravdana i kao „pravedna“ ili čak „humanitarna“ – sa stanovišta međunarodnog pravnog

pakta i SSSR-a (1989–1990), sve do spektakularnog ekonomskog napretka Kine i socijalnog, nadasve vojnog oporavka Ruske Federacije, koji su uočljiviji od sredine prve decenije XXI veka.

U nešto umerenijem i pragmatičnjem pristupu, koji izlazi iz šablonu „liberalizma“, ali i konzerviranog „realizma“ studija bezbednosti, atuelna (i buduća?) globalna pitanja međunarodnih odnosa mogu se tumačiti na osnovu stava da dva staro-nova „regionalna gospodara“, u napredovanju ka supersili (Rusija i Kina), predstavljaju glavni izazov za (još uvek?) jedino postojeću supersilu (SAD) i međunarodni poredak postavljen po njenoj meri. Drugim rečima, jedino navedena dva *državna* subjekta mogu zaista dovesti u pitanje „vodstvo SAD u svetu“, dok svi drugi *državni*, kao i *nedržavni* subjekti (u vidu bezbrojnih lokalnih gerila, hakera i drugih kriminalaca) pretnja su drugog reda i kao takvi tek izuzetno i po potrebi postaju dostojni ciljevi napada i strategija pobeđe. Sledi da sve ono što se u političko-teorijskom žargonu danas zove „terorizam“ ili „ekstremizam“, a juče „totalitarizam“ ili „diktatura“, baš kao i sve one druge ne-strogo-političke pretnje široko pojmljenoj nacionalnoj bezbednosti SAD (alias „međunarodnom poretku“), kao što su „organizovani kriminal“, „ilegalne migracije“, „rasizam“, „ksenofobija“ i dr. – ulazi u red drugorazrednih i trećerazrednih bezbednosnih pretnji. Rečene fragmentirane pretnje, koliko god bivale teorijski i ideološki (pre)dimenzionirane i medijski eksplorativne, ostaju tek više ili manje izolovani problemi u odnosu na ekonomske, političke i, sledstveno tome, vojne izazove u liku Kine i Rusije. Zato se na njih jednostavno *mora* odgovoriti, dok se sve drugo po potrebi može preuveličavati ili pak gurati pod tepih.

Ukoliko je izrečena teza tačna, tj. ukoliko je njena argumentacija prihvatljiva, veliki projekat kineske vlade „Pojas i put“ (ili „Novi put svile“) predstavlja prvorazredni bezbednosni *izazov* za aktuelni svetski poredak, preciznije za njegovo postojeće ekonomsko, kao i političko ustrojstvo. S obzirom na to da su SAD nesumnjivo na čelu datog poretku, razumno je očekivati da će oni *kao država* nastojati da odgovore na dati izazov.

Kao i uvek, sve je pitanje konjunkture – kratkoročne i dugoročne. Na kratke staze gledano, kineski pragmatizam očitovan kroz napredovanje „korak po korak“ svakako neće naići na odrešit odgovor – bilo da je u pitanju američko protivljenje ili pak njena podrška projektu „Pojas i put“. Međutim, dugoročno gledano, kinesko saobraćajno i trgovačko premrežavanje sveta neminovno dovodi u pitanje svetsko liderstvo SAD. Koliko god kineski zvaničnici ukazivali na strogo ekonomske aspekte svoje akcije, njene

poretka i pravde, ujedno i kao neophodna ili neizbežna – sa stanovišta zaštite interesa jedine supersile.

političke, socijalne i možda civilizacijske posledice ne mogu biti prenebre-gnute. Zato bi bilo naivno, štaviše – nerazumno očekivati da će razvoj Novog puta svile teći saobrazno čisto ekonomskim motivima zemalja učesnika. Nezavisno od činjenice da su sve ideološke prepreke na tom putu unapred načelno odstranjene (niko razborit se tu neće pozivati na bilo koju modernu ideološku parolu, religijsku dogmu, pa čak ni civilizacijske predrasude) – nemoguće je očekivati da će regionalne države na Novom putu svile biti poštovane direktnih i indirektnih uplitanja u njihovo odlučivanje od strane SAD.

*
* *

Balkanska dimenzija kineskog uticaja biće rezultanta spoljašnjih uticaja na balkanske države, pre svih onih koji dolaze od strane SAD i EU (nadasve Nemačke), s jedne, ali i Rusije, s druge strane, dok će se u daljoj pozadini nazirati uplivи Turske i pojedinih islamskih centara (Iran i Saudijska Arabija). Nezavisno od brojnih unutrašnjih previranja u pogledu političkog vođstva i odabira strategije razvoja (pa tako i izbora stranih „partnera“ na tom putu), izvesno je da će svaka vladajuća politička grupa na Balkanu – pa bila ona sazdana i od sve samih „tajkuna“ i „oligarha“, nezavisno čak i od svog stranog mentora – slediti logiku vlastitog opstanka, što znači da će težiti da bude deo obećavajućeg kolača „Pojas i put“. Čak i u patuljastim državama i/ili političkim prostorima, koji su po definiciji najviše podložni razornom delovanju, a neretko i zaobilaznom institucionalizovanju organizovanih kriminalnih grupa (poput Crne Gore i Kosova, npr), ne može se očekivati da će vladajući slojevi imati neke radikalno suprotstavljene interese u odnosu na kineska ulaganja. Isto važi čak i za (trans)balkanski paralelni podzemni svet moći u vidu kriminalnih – parapolitičkih organizacija. Štaviše, ukoliko kinesko ekonomsko širenje bude ugrožavalo neki (i)legalni „posao“ domaćih lokalnih ili transnacionalnih kriminalnih grupa, logika profita i/ili jači interes od njihovog učiniće da moguće protivljenje ostane mlako i marginalno.

Koliko god organizovani kriminal bio razgranat, agresivan i bogat,²⁸ on nikada ne može u potpunosti da se transformiše u stabilan politički režim

²⁸ Kapital organizovanih kriminalnih transnacionalnih grupa može i da višestruko nadmašuje BDP pojedinih zemalja, pogotovo siromašnih poput balkanskih, no on kao takav nikada neće imati snagu javnog dobra ili široku unutrašnju potporu javnog mnjenja iz prostog razloga što nije predviđen za javnu upotrebu. Najzad, kada i ako kriminal

koji dugoročno donosi nezakonitu dobit privilegovanoj grupi iz senke. Zato političke elite, čak i kada su personalno vezane uz (trans)nacionalno podzemlje, sledeći upravo logiku održanja vlasti, uvek nastoje da se stvarno i manifestno distanciraju od organizovanog kriminala kome, eventualno, duguju neku uslugu ili novac. Ukoliko to ne čine rizikuju brzo gubljenje vlasti usled unutrašnjih i spoljašnjih pritisaka, pri čemu čelnici ulaze u (krajnje) neizvesnu ličnu budućnost – što je ipak najteža situacija za svakog, pa tako i za korumpirane političare. Rečju, balkanske vladajuće političke grupe, čak i ako i kada su iznutra premrežene kriminalom, uglavnom jesu u stanju da se izbore sa domaćim i stranim (kriminalnim) pretnjama. S druge strane, kada u igru ulaze spoljne *državne* sile, situacija se iz korena menja, čak i kada to protivreči neposrednom interesu lokalne elite, odnosno država koje vode.²⁹

Opšte je mesto naše savremenosti: nastojeći da se izbore za naklonost spoljnog mentora ili zaštitnika, balkanske političke elite, s većim ili manjim entuzijazmom, čine manje-više sve što im se spolja sugerije, tj. naredi. Takav (pseudovazalan) odnos spram velikih sila, iako često sporan iz ugla unutrašnjeg legitimite, bio je i ostao proveren put ka većoj unutrašnjoj stabilizaciji i spoljašnjoj legitimaciji političkih režima na Balkanu tokom modernog doba. Čak i ako neki iznenadni nalog spolja ne donosi realnu alternativu postojećim blagotovornim rešenjima, on će se izvršiti ukoliko je kapacitet zahteva, tj. ucene – verodostojan, što će reći sposoban da direktno naudi održavanju lokalne vlasti. Prevedeno na naš problem, sledi da je sasvim izvesno da *stvarna prepreka* kineskoj inicijativi „Pojas i put“ može biti samo *ona koja dolazi izvan*, a ne unutar balkanskih država. Nosioci tih

uistinu ovlađa nekom državom, što je po pravilu retko i privremeno, prvo što novoustoličeno kriminalno vođstvo mora da učini jeste „uvodenje pravne države“, tj. legalizovanje vlastitog bogatstva, s jedne, i eliminacija svake pretnje od istog, s druge strane, između ostalih i od drugih kriminalnih grupa. Drugim rečima, kada kriminalci postanu politička elita (oni koji donese državne odluke), njihovo delovanje postaje „sistemsко“, a njihova prošlost ništa drugo do „kontroverza“ oko zarađenog „prvog miliona“. Kriminalac postaje državnik, dok njegove stare kolege (p)ostaju ono što su i pre bili, s tim da sada lako dobijaju i dodatne oznake „terorista“, „paramilitarista“ itd. Tako se krugovi moći zatvaraju, prekidaju ili obnavljaju, uvek u zavisnosti od lokalne tradicije društvenih veza i (ponekad) međunarodnih pritisaka.

29 Primera za to ima mnoštvo u modernoj istoriji Balkana, pa tako i u neposrednoj savremenosti: na nivou međunarodne politike – otkazivanje ruskog „Južnog toka“ od strane Bugarske pod pritiskom SAD i EU (2015) i uvođenje „sankcija“ Rusiji od strane Crne Gore (2014); na nivou unutrašnje politike: obračuni sa organizovanim podzemljem (hapšenje međunarodnih dilera droge u Srbiji i BiH) ili sa „islamskim“ teroristima (hapšenja u Makedoniji, Kosovu, Bosni i Hercegovini). Uvek su i moguća i specifična preklapanja ili ukrštanja međunarodnih pritisaka i partikularnih interesa dela elite, kao npr. hapšenje „srpsko-ruskih terorista“ u Crnoj Gori na dan tamošnjih parlamentarnih izbora (2016) i sl.

prepreka jesu i mogu biti samo druge države, tj. velike sile, dok svi drugi problemi (ekonomski nerazvijenost, unutrašnje napetosti, kriminal, korupcija...) i njihovi nosioci – raznoliki državni (političke, privredne, medijske i dr. elite) i nedržavni subjekti (gerilci, teroristi, kriminalci i sl.), tek manje-više mekani istorijski materijal koji se oblikuje u odnosu na potrebe spoljnih „igraca“ (dakle: strane sile – države, ali i drugih aktera u tom vidokrugu koji gotovo nikada nisu nezavisni kakvim se prikazuju: transnacionalne privredne i druge korporacije).

Takođe, izvesno je da u dogledno vreme, a to znači u najmanju ruku nekoliko narednih decenija, balkanski politički prostor neće dosegnuti do toliko željene i očekivane političke stabilnosti u vidu dobrosusedske harmonije. Ključni problemi nacionalnih *granica*, koji traju već par vekova, teško da mogu biti rešeni na način koji obezbeđuje trajnost i/ili spokojnost – i to će se dalje nužno odražavati i na regionalnu ekonomiju i unutrašnju stabilnost Balkana. Ovo se pre svega odnosi na centralne i južne delove bivše Jugoslavije³⁰, čije granice nisu zaštićene članstvom u EU.³¹ Ne treba biti politički prorok pa reći da se taj geopolitički prostor, kako god ga nazvali (Jugoistočna Evropa, Zapadni Balkan ili drugačije), u dogledno vreme neće stabilizovati. Tom cilju nisu doprinele ni vojne intervencije, ni stacionirane brojne strane trupe i međunarodne institucije sa mandatom, baš kao ni ogromne količine para u vidu „donacija“ i „bespovratnih investicija“ koje su proteklih četvrt veka dolazile sa Zapada. Štaviše, bar kada je u pitanju taj „novac podrške“, njegov trag obično se gubio u magli „razvoja civilnog sektora“, „jačanja kapaciteta pravne države“ i sličnim ideološkim – političkim, a ne privrednim projektima. Čak i kada je novac u vidu kredita upućivan ka konkretnim ekonomskim projektima, najčešće je to bio paravan za jeftine privatizacije i besplatno osvajanje tržišta od koga je domaća privreda dobijala, ako je išta dobijala, tek mrvice sa stola.

Začudno, možda se baš u tom nesrećnom iskustvu krije tajna mogućeg uspeha kineske inicijative „Pojas i put“ na Balkanu. Kineska je prednost u odnosu na druge velesile ta što Kina na Balkanu može da funkcioniše ne-opterećena svojim tradicionalnim geopolitičkim interesima i što njena privredna aktivnost odavno ne robuje ideološkim zahtevima. Sledstveno tome, balkanske zemlje po prvi put u svojoj modernoj istoriji mogu da postanu

³⁰ Reč je o novouspostavljenim, ranije nikada postojećim državama ili preciznije: *protodržavama*, kao što su Bosna i Hercegovina i Kosovo, uz koje stoje takođe novoustoličena Makedonija, s jedne, te Crna Gora i Albanija, s druge strane.

³¹ Premda je „svet bez granica“ jedna od ideja vodilja EU, upravo je zaštita, tj. garantovanost nepovredivosti postojećih granica jedan od važnijih razloga, povrh naravno onih ekonomskih, koji je potakao Rumuniju, Bugarsku, Sloveniju i Hrvatsku da, uz odlučujuće posredstvo SAD, postanu deo EU.

ravnopravan, a ne tek „mladi“ ili nikakav partner moćnoj stranoj državi, koja takođe po prvi put u svojoj hiljadugodišnjoj istoriji provomoviše svoje interesе globalno, pa tako i na Balkanu – baš kao velika sila.³² Navalna ekonomske sile koja nema potrebu za vojnim prisustvom: to je svakako nova situacija i za Balkan i za Kinu. Tome pridodajmo još i tu opasku da baš Srbija postaje noseća platforma sa koje se širi kineska moć u ovom delu Evrope. Iz nekog razloga, da li je to geografski položaj, istorijsko trajanje ili nešto drugo ne zna se ali je izvesno da Srbija jeste ono mesto na modernom Balkanu odakle sve počinje ili se sve ukršta.³³ Nezavisno od toga, svi znaju da Kina neće žuriti, ali – da li će Balkanci umeti da budu strpljivi? Ili još bolje: hoće li im tradicionalne velike sile, koje na Balkanu poodavno imaju svoje uigrane šeme uticaja, dozvoliti da samostalno odlučuju po pitanju saradnje sa Kinom?

Istorijsko iskustvo kaže da velike sile neće stajati po strani i čekati da se stvari na Balkanu odvijaju same po sebi. Trenutno se odmeravaju potezi, a konkretne akcije *pro et contra* „Pojasa i puta“ tek slede. Ipak, nikakva otvorena *konfrontacija*, pogotovo ne vojna, ma koliko je potencirali vojni časopisi i teledirigovani *think tank-ovi* ili bezbrojni NVO, nije (neposredno) na dnevnom redu istorije. Kao i uvek ranije, najpre će se težiti uspostavljanju *ravnoteže snaga*, a to nužno u prvi plan izbacuje *kompromis*. Vojna komponenta odavno više nije jedina determinanta za određenje ravnoteže snaga. Raspad nekadašnjeg komunističkog bloka, između ostalog, jasno je pokazao da je kapital za javno i privatno investiranje isto toliko značajan koliko i vatrena moć. Staromodne borbe za teritorije (koje, uzgred budi rečeno, nikada neće nestati!) danas su se transformisale u ekonomske borbe za bogatstvo i uticaj. Rečju, borba za moć danas je složenija nego ikad. Viđeno iz tradicionalnog ugla međusobne borbe ili takmičenja velikih sila, to znači da je nekakva „konačna pobeda“ ne samo nemoguća, već i nepotrebna, štaviše

³² Zanemarićemo, naravno, onu bizarnu istorijsku epizodu u vidu teatralne ideološke i ekonomski simboličke kineske podrške staljinističkoj Albaniji, koja u svojoj komunističkoj ortodoksiji i bez značajnijih drugih učinaka nije bila ništa drugo do puko kontriranje SSSR- u tokom šezdesetih godina XX veka.

³³ Veliki most na Dunavu u Zemunu kraj Beograda prvi je takav infrastrukturni projekat koji su kineske kompanije izgradile u Evropi. Kada tome dodamo modernizovanje železničke pruge Beograd – Budimpešta, radove na auto-putevima, preuzimanje vlasništva u smederevskoj Železari, dolazak Kineske banke, ukidanje viza između Srbije i Kine itd., onda verovatno opravdano možemo zaključiti da Srbija postaje osnovna platforma („prvi strateški partner“) za širenje kineskih privrednih aktivnosti u ovom delu Evrope. Opšte uzev, Srbija, kao i druge balkanske zemlje na obodu Evrope, idealno su mesto za kineski pristup Evropi i njenom tržištu od 800.000.000 ljudi čija je platežna moć i dalje praktično najveća na svetu. S druge strane, direktne kineske investicije u visokotehnološke kompanije i brendirane marke u Evropi uveliko su na delu – samo u 2015. godini ta su ulaganja iznosila približno 20.000.000.000 evra.

– štetna.³⁴ Danas, više nego ikada pre, velike sile *moraju* međusobno sarađivati upravo radi vlastitog opstanka kao velikih sila!

Opadajuća moć SAD i rastuća snaga Kine, uz Rusiju i EU³⁵ koji se tu kreću „negde između“, u svakom slučaju nalaže njihovu zajedničku potragu za kompromisnim rešenjima u okviru relevantnih svetskih regiona i tamošnjih kriza koje sa većim ili manjim intenzitetom traju tokom modernog doba (pre svih, po redu važnosti i aktuelnosti: Bliski istok, Centralna Azija, Jugoistočna Azija i Istočna Evropa). U meri u kojoj se bude dolazilo do zajednički prihvatljivih, a pojedinačno gledano najmanje bolnih rešenja, razrešavaće se i druga, globalno manje zabrinjavajuća krizna područja (kao što je Balkan), uključujući tu i (bez)brojne transnacionalne bezbednosne probleme, počev od sfere ekonomije (siromaštvo, nezaposlenost) i ekologije

³⁴ Tome najbolje svedoči i kratkotrajno razdoblje „kraja istorije“, konačnog trijumfa i ostvarenja liberalne utopije, u kojoj su SAD funkcionalne kao neprikosnovena svetska sila koja rado preuzima na sebe ulogu „svetskog policajca“ (okvirno: 1990–2010). Postajući *Jedna jedina svetska sila*, sledeći impuls realizovane utopije, SAD su *morate* da intervenišu svuda gde su bile neposredno zainteresovane, ali i tamo gde nisu imale neposredan interes jer je to immanentno pobedničkoj ideologiji i njenim „prirodnim“ ili bar „opšteprihvaćenim vrednostima“. Ubrzo se pokazalo da SAD postaju zatočenik vlastitog trijumfa, te da se pobeda u metafizički postavljenom svetu ideologija mora svaki put iznova potvrđivati – sve do postupnog gubljenja moći usred iscrpljenosti ili naprosto – zasićenja.

³⁵ Pored kontroverza oko daljeg razvoja Rusije, kao zaseban momenat ove slagalice ostaje nedefinisana i „bregzitom“ definitivno narušena Evropska unija, taj najsmeliji politički eksperiment s kraja XX veka, koji se danas našao u specifičnom geopolitičkom vakuumu – s velikim prestižom, ali bez unutrašnje snage i stvarnih poluga moći. Naravno, takva situacija neće biti održiva na duži rok ni za EU, ali ni za njenog utemeljivača i garanta bezbednosti – SAD. Prema rečima H. Kisindžera, ukoliko EU nastavi da lagano nestaje ili pak, što mu dođe na isto, ukoliko odustane od Atlantske zajednice (strateškog savezništva sa SAD), „Sjedinjene Države bi postale geopolitički samo ostrvo na obalama Evroazije, dok bi se sama Evropa mogla pretvoriti u privezak bogatstva Azije i Srednjeg istoka“. Henri Kisindžer, *Svetski poredak*, CID, Podgorica 2015, str. 83. Zbog toga valja očekivati sigurni opstanak EU, s tim da će ona verovatno imati značajno „redefinisan“ izgled. Umesto do juče željenih „većih unutarpolitičkih integracija“ sa perspektivom federalnog uređenja potencijalnih Sjedinjenih Država Evrope, najizgledniji razvoj EU biće parcijalna integracija država-članica u dva ili tri nivoa sa različitim stepenom političkog uticaja i značenja. S obirom na samoizuzeće Londona, prva linija integracija unutar EU može se obrazovati oko osnovne relacije Berlin–Pariz–Amsterdam; druga oko sprege Rim–Madrid, pri čemu ne bi bilo neočekivano da se formira i treći klub sa različitim geografskim marginama današnje EU (Atina, Budimpešta, Varšava itd.). Nema sumnje u koji „evropski razred“ bi u tom slučaju ušle zemlje Balkana koje se danas nalaze u EU. Druge balkanske zemlje teško da mogu očekivati *stvarno* uključenje u bilo koji integrirani poredak unutar EU. O strateškom savezništvu dve velike sile (Rusija – Kina), koje ni izbliza nema tako jake i duboke korene kao što je ono translantsko, ali koje ima izgledne perspektive, vid. M. Mladenović, V. N. Cvetković, „Savremeni rusko-kineski odnosi“, Godišnjak Fakulteta bezbednosti, Beograd 2015.

(industrijski i drugi hazardi), sve do nekontrolisanih migracija, terorizma, organizovanog kriminala i drugih sistemskih (strukturnih) pretnji unutar našeg doba.

*

Henri Kisindžer je nedavno lakonski primetio da (svetski) poredak „uvek zahteva prefinjeni balans između uzdržanosti, snage i legitimnosti“. Dolaskom Kine na Balkan, koji se može posmatrati i kao evropski produžetak Bliskog istoka,³⁶ povećava se broj velikih igrača na malom prostoru. Nekada (XIX i početak XX veka) u prvom planu balkanskih sučeljavanja bile su dve imperije: Osmanska (Turska) i Austrougarska, dok su u neposrednoj pozadini delovale V. Britanija i Rusija, uz posredovanje Nemačke i Francuske. Posle I svetskog rata glavnu reč su vodile Britanija i Nemačka, sa Francuskim i Italijom u pozadini, da bi se posle II svetskog rata posredno sukobljavale dve velesile, SAD i SSSR. Tokom poslednje tri decenije absolutna je dominacija SAD na Balkanu, pri čemu su ulogu povremenih provajdera njene moći imali Evropska unija sa Nemačkom na čelu, dok su za balkanske muslimane bili zaduženi Turska i u manjoj meri Saudijska Arabija (izvesni uticaj Irana bio je autonoman). Zadnjih godina na scenu se vraća Rusija, Nemačka pojačava uticaj, dok islamski faktor gubi na svom uticaju usled unutrašnjih sukoba na Bliskom istoku.³⁷ Kako vidimo, kad god je na Balkanu dominirala samo jedna sila u većem ili manjem rivalstvu sa drugom (npr. Osmansko vs. Austrijsko carstvo; Britanija vs. Nemačka; SAD vs. SSSR), situacija je bila napeta i trajno nestabilna. Rečeno uvećavanje broja zainteresovanih, na prvi pogled, sugeriše isto to: što je više aktera veći je haos („mala bara, puno krokodila“). Stvari, međutim, stoje upravo obratno! Istočnjsko iskustvo u međunarodnim odnosima svedoči da je *neravnoteža moći* uvek veća onda kada je broj učesnika manji. Naime, ukoliko se globalna ravnoteža moći pronalazi između malog broja velikih takmaca, pogotovo ako je broj sveden na dva (kao npr. između SAD i SSSR tokom „Hladnog rata“), podozrenje i (pre)osetljivost na poteze druge strane raste geometrijskom

³⁶ Zbornik radova *The Balkans and the Middle East: Are They Mirroring Each Other?*, Fakultet bezbednosti i BOŠ, Beograd 2012.

³⁷ Naravno, dominantan uticaj SAD nejenjava, ali on više nije fokusiran zbog drugih, globalno i za njih važnijih prioriteta. Utoliko, grubo rečeno, bliska budućnost na Balkanu, po svemu sudeći, biće rezultat kompromisa na relaciji SAD – Ruska Federacija, uz manju ili veću podršku njihovih uticajnih partnera u liku Nemačke, s jedne, i (posredno) Kine, s druge strane.

progresijom, tako da svaki beznačajan povod može biti značajan (nužno predimenzioniran), dok stvarni povodi mogu postati fatalni.³⁸

Kineski dolazak na Balkan povećava broj zainteresovanih velikih aktera za regionalna zbivanja na tom području, što dugoročno donosi veću ravnotežu interesa, a sa njom i trajniju unutrašnju stabilnost. Zato navedeni kontraintuitivni uvid o poželjnosti većeg broja zainteresovanih strana sugerije da valja biti optimističan u pogledu budućnosti. Pa opet, isto ono istorijsko iskustvo kazuje nam i to da ne treba baš mnogo ni očekivati: kompromis između velikih sigurno nikada nije i najbolje, pogotovo ne trajno prihvatljivo rešenje za one male. Kako god, ravnoteža, makar i privremena, bolja je nego stalna neizvesnost, baš kao što je oprezno delanje delotvornije od fatalističke ravnodušnosti. U politici, kao i u privatnom životu – skeptizam je lekovit, cinizam ne pomaže.

³⁸ Setimo se samo međusobnog nepoverenja velikih sila i njihovih stihijuksih mobilizacija neposredno pred I svetski rat ili pak lokalnih kriza posle II svetskog rata, koje su umalo dovelo do apokaliptične upotrebe nuklearnog oružja na globalnom nivou (Koreja, 1950; Kuba, 1962). S druge strane, kada faktički ne postoji globalna ili bar regionalna ravnoteža snaga, već samo dominacija jedne velike sile, uprkos intuitivno očekivanom („jedan gospodar – jedan red“), stvari veoma brzo iskaču iz ležišta, regionalni poredak se urušava i nastaje haos unutar geometrijskog porasta broja lokalnih subjekata lišenih svake kontrole.

Dr Liu Zuokui

*viši istraživač član Instituta za evropske studije, Akademije za društvene nauke
Republike Kine, šef Departmana za istočnoevropske studije,
IES, CASS i upravnik 16+1 grupe stručnjaka mreže sekretarijata*

„Saradnja 16+1“ u kontekstu Inicijative „Pojas i put“

Sažetak

Ovaj članak analizira ulogu koju „Saradnja 16+1“ ima u razvoju „Inicijative pojasa i puta“. Probleme sa kojima se suočava „Saradnja 16+1“ tokom izgradnje Pojasa puteva, daje neka rešenja i predloge kako bi promovisala saradnju Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih država u okviru „Inicijative pojasa i puta“.

Ključne reči:

Saradnja 16+1, Inicijativa pojasa i puta, Predlozi za način delovanja

„Saradnja 16+1“ jedna je od inovacija u diplomatskoj politici Kine prema srednjoevropskim i istočnoevropskim državama. Prošlo je tek četiri godine od početka postavljanja okvira saradnje (2012–2016), ona se stalno obogaćuje i igra važnu ulogu u promovisanju saradnje Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih država, kao i razvoj saradnje Kine sa Evropskom unijom.

Sveukupni put razvoja „Saradnje 16+1“ treba da aktivno promoviše regionalnu saradnju na samom začetku, treba da unapredi povezanost Kine i Evropske unije, a zatim i da uspostavi „16+1 Saradnju“ u 16 srednjoevropskih i istočnoevropskih država i da osnaži industrijsku saradnju sa ovim državama. Uprkos promenama koje se pojavljuju na putu saradnje, suština i ton „Saradnje 16+1“ ostali su stabilni. Pored prve faze, tj. Samita Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih država u Varšavi, kao glavni zadatak treba da promoviše regionalnu saradnju, a u drugim fazama, da ima specifičan i različit fokus na promociji „Inicijative pojasa i puta“. Moglo bi se reći da „Saradnja 16+1“ jeste jedna regionalna inicijativa, koja je pod snažnim uticajem „Inicijative pojasa i puta“ (BRI).

1. POREKLO POČETKA RADA „INICIJATIVE POJAS I PUT ZA EKONOMSKU SARADNJU“ I STRATEŠKA ULOGA „16+1 SARADNJE“

Inicijativa zone puteva za ekonomsku saradnju bazira se na principima zajedničke diskusije, zajedničkog osmišljavanja i podele; funkcioniše stvaranjem otvorenog, inkluzivnog, balansiranog okvira koji ima za cilj međusobnu dobrobit regionalne ekonomske saradnje; praksi i novih pristupa podele moći i odgovornosti, kao i traganje za benefitima i pravednosti; i ključni cilj za BRI je da postoji „pet načina za povezivanje“ (politika komunikacije, povezivanje uz pomoć infrastrukture, trgovina koja teče bez prepreka, smeštanje fondova, povezivanja ljudi jednih sa drugima na direktnan način).

Započinjanje BRI zakomplikovalo je domaće i međunarodne korene, međutim, primarna potreba se tiče autohtonog korena, što se konkretno reflektuje u sledećim aspektima:

Pre svega, ekomska struktura Kine suočava se sa velikom potrebom za prilagođavanjem. Međunarodna svetska kriza 2008. imala je negativan efekat na svetsku ekonomiju, na taj način spoljna ekonomska sredina Kine postaje lošija. Zbog toga što se potraživanje spoljnog tržišta smanjuje i cena robe se umanjuje, postoji opadanje u kineskom izvozu i pritisak zbog ekonomskog preokreta se povećao. Od 2010. godine, zbog pada broja aktivne radne snage, povećali su se faktori troškova rada poduzetništva i operativni pritisak preduzetništva se povećao u skladu sa tim, zatim se pojavio talas bankrotiranja i neuspela. U međuvremenu, uz pritisak da se industrija i promene dešavaju u skladu sa vremenom ekonomskog rasta Kine, pojavljuje se početni razvoj i ulazi se u fazu „nove normalnosti“, to jest, ekonomski rast dolazi na srednji nivo i visok i brzi rast iz ubrzanog rasta, i suočava se sa pritiskom prema menjanju kursa sa ekstenzivnog rasta na skali i brzini razvoja, do intenzivnog rasta i kvaliteta i efikasnosti. Sa druge strane, da bi se smanjili faktori troškova, prebacivanjem industrijskog sektora na zapadnu regiju dolazi do razvoja novog industrijskog plana, kako bi se unapredio ekonomski razvoj zapadne regije i odatle dolazi do novog shvatanja i razmišljanja. U međuvremenu, da bi se aktivno uticalo na povećanja mogućnosti otvaranja zapadne regije kako bi se povezala sa industrijskim lancem Evroazije; da se pojača proizvod konkurentnošću, što će se dalje inkorporirati u globalni industrijski lanac, i da se promoviše transformacija i osavremenjivanje industrija koje su povezane, da li bi se na taj način da bi se zadržao održivi razvoj u domaćoj ekonomiji.

Drugo, problem prevelikog kapaciteta pojavio se u Kini. Postoji veliki kapacitet u sektorima gvožđa i čelika, uglja, panela stakla, cementa, elektro-

litskog aluminijuma, plovnih objekata, solarne energije, proizvodnje opreme za korišćenje energije putem vетра, petrohemije, itd. Preterani kapacitet košta velikog ulaganja države, ali se ne može pretvoriti u pravu produktivnost. Postaje teret, i ima uticaja na prilagođavanje, transformisanje i osavremenjivanje čitave industrijske strukture. Da bi se ubrzala međunarodna industrijska saradnja i da bi se ostvarile komplementarne prednosti kapaciteta na međunarodnom nivou, to postaje važna ideja koja bi trebalo da pomogne rešavanju problema prevelikog kapaciteta.

Treće, industrija proizvodnje opreme brzo se razvija u Kini. Akumulira se već mnogo godina. Kina je postala vodeća sila u industriji proizvodnje opreme i došla je u prve redove na svetu u oblastima inženjerske mašinske opreme, mehaničkih i električnih proizvoda, numeričkih kontrolnih mašina, lučke opreme, opreme za železnički saobraćaj, u brodogradnji, itd. Još od 2009, Kina je bila prva svetska sila u proizvodnji globalne opreme, proizvodeći na sveukupnom nivou, pokrivajući tržište od jedne trećine čitave svetske proizvodnje, uključujući 38% mašinske proizvodnje, 41% završne količine u brodogradnji i 60% proizvodnje opreme za struju na celokupnom svetskom nivou; Kina ima najbržu železnicu na svetu; Kina ima konkurentnu sposobnost za proizvodnju opreme, sposobnost za izgradnju i sposobnost za operativni menadžment u sektorima gvožđa i čelika, bezgvozdenog metala, materijala za izgradnju, tranzita u železnici, avijoprostoru, itd.¹ Dok industrija proizvodnje opreme aktivno promoviše povezanost domaće infrastrukture, postoji snažan podsticaj da poduzetništva krenu „globalnim“ putem, da se promoviše povezanost u širem spektru, uključujući Evroaziju, da bi se stvorili uslovi za olakšavanje preduzetništva, da bi se našle nove mogućnosti za posao na svetskom tržištu, da bi se steklo iskustvo i zaradio profit.

Ova tri gorepomenuta aspekta međusobno su povezana jedan sa drugim, potreban je plan u osmišljavanju da se reši ili promoviše, i da se obezbedi kontinualni moment za domaći ekonomski razvoj. Osnovna ideja za osmišljavanje na vrhunskom nivou jeste u tome da ona zavisi od globalne prednosti u konkurenciji industrije za proizvodnju opreme, da ubrza proces „globalnog širenja“ industrije za proizvodnju da bi se ubrzalo „globalno širenje“ industrije za proizvodnju opreme, da se dođe do novih postignuća u globalnoj povezanosti, i da se promovišu proizvodi i kapacitet proizvodnje koji treba da krenu putem „globalnog širenja“. Ono što je još važnije jeste da se na aktivan način stvore uslovi za integraciju u globalnom industrijskom lancu, kako bi se postigla dublja saradnja u međunarodnom smislu (uz

¹ Fan Sili, *Međunarodna industrijska saradnja u strateškoj nadogradnji pokretu 'Idemo globalno' preduzetništva*, China Economic Times 2015, 5, 28.

pomoć domaćih i prekooceanskih oblasti slobodne trgovine i industrijskim parkovima), kao i transformacija i unapređivanje. Na osnovu međunarodnog iskustva, ekspanzija FDI kroz aktivnosti, kao što su lociranje postrojenja koja se nalaze preko okeana, uspostavljanje kompanija zajedničkog ulaganja i implementiranje prekogranične saradnje i kupovine, što bi bio ključni način da istražuju prekooceansko tržište ili da se rekonstruiše industrijski lančani raspored, da bi se napravio transfer sa kapacitetom koji ima prednosti da bi se promovisala međunarodna kompetitivnost industrije proizvodnje.²

Ipak, širenje FDI i „globalno širenje“ preduzetništva još uvek imaju potrebu za pravilima kao što je sprovođenje rada. U poslednjih trideset godina, Kina je, suštinski, u procesu prihvatanja međunarodnih ekonomskih regulativa i integrisanja u međunarodni finansijski sistem. Poslednjih godina, rekonstrukcija sistema globalne trgovine počela je da se ubrzava; istovremeno bilateralni i multilateralni FTA pregovori iz globalne perspektive su u porastu. Kroz napredovanje TPP i TTIP, i SAD su ustanovile nove regulative na poljima trgovinskog olakšavanja, rada, sredinske i intelektualne svojine. Međunarodna pravila se suspenduju novim regulativama, koja se ustanovljavaju u Evropi i u SAD, kao i regionalizacija trgovine i regulative investicije koji su sve očigledniji i očigledniji. Na takav način, više nije moguće da Kina ima slobodu sa međunarodnim regulativama u trgovini. Iz ovog razloga, Kina počinje da se pojavljuje pokazujući sopstvene ideje kao amandman međunarodnih ekonomskih operativnih pravila, potpomažući međunarodnu zajednicu da prihvati kineske osnovne molbe pomoću načina operative, da bi sačuvala sopstvene interese.

Ove činjenice, koje su prethodno navedene, postale su važna podrška BRI inicijative. BRI inicijativa je rešenje međunarodnih nabavki javnih proizvoda koje je osmisnila Kina. Ona se pojavljuje sa idejama i inicijativama, „sprovođenjem“ transformacija i poboljšanjem kineske domaće strukture i poduhvata „globalnog širenja“.

ŠTA JE SPECIFIČNA ULOGA „SARADNJE 16+1“ U KONTEKSTU „POJAS I PUT INICIJATIVE“?

Prvo, „Saradnja 16+1“ promoviše razvoj odnosa srednjoevropskih i istočnoevropskih zemalja sa Kinom, što predstavlja odgovor na zahtev tržišta BRI, postavljajući kao prioritet ideje regionalne saradnje, kao što je „Saradnja

² Ding Xueding, Kina iz „Svetske fabrike“ do međunarodne industrijske saradnje. *Globализација*, 2015, br. 7.

16+1“, a to je pokušaj da se pronađe potencijal spoljnog tržišta i novih šansi za saradnju. Snažni interni zahtevi za domaću strukturalnu transformaciju i poboljšavanje „globalnom ekspanzijom“ poduzetništva treba da iskrče puteve na novim poljima. U tom kontekstu, veoma otvorena tržišta u nastajanju, koja predstavljaju ključnu zonu za Evroaziju, osobine srednje i istočne Evrope, promenile su se. Iako je inicijativa „Saradnje 16+1“ započeta pre BRI, ona ima za glavni cilj da služi „globalnoj ekspanziji“ proizvoda i preduzetništva, kao i da unapredi domaću industrijsku transformaciju i poboljšavanje, na isti način na koji to čini IPP (Inicijativa pojas i put), i kasnije na njemu samom postaje jedna od važnih oblasti IPP (16 država uključene su u kontekst IPP (BRI)).

Drugo, „Saradnja 16+1“ jeste važna institucionalna garancija da se unapredi povezanost Evroazije.

IPP (BRI) širom Euroazije zahvatila je, sa jedne strane, razvijenu istočnoazijsku ekonomsku oblast i, sa druge, razvio se evropski kraj. Ključni cilj BRI je da promoviše dalju dublju saradnju među ova dva tržišta, dve civilizacije i dva partnera Kine i Evrope. Centralne i istočnoevropske države nalaze na regije koje predstavljaju čvoriste za saobraćaj Evroazije, što je jedina ruta da se uđe na evropsko tržište. Posle uspostavljanja platforme „16+1 saradnje“, ona obezbeđuje sistematičnu komunikaciju i platformu za pregovore u povezanosti infrastrukturne konstrukcije Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih zemalja, i obezbeđuje garancije za povezanost Evroazije srednjeg i istočnoevropskog dela s aspekta sistema i najvišeg nivoa dizajna. Na Samitu u Beogradu 2014, posle pregovora strana koje su bile uključene, najbolje postignuće bio je projekat konstrukcije „Kina – Evropa Kopno – more ekspres linija“, uključujući Srbiju, Makedoniju i Mađarsku na ovoj ruti. „Saradnja 16+1“ takođe aktivno promoviše teretne vozove kroz Evroaziju i direktno i indirektno olakšava nekoliko novih linija teretnih vozova.

Treće, da bi se promovisala saradnja Kine i EU kroz „Saradnju 16+1“ potrebna je regionalna kooperacijska inicijativa, sa specifičnim ciljevima da se unaprede složeni i izbalansirani razvoji odnosa Kine i EU.

Kina i EU bili su važni partneri u trgovini već jedanaest uzastopnih godina, dok je Kina bila drugi po redu najveći trgovinski partner EU već jedanaest uzastopnih godina (posle SAD). Štaviše, Evropa je ključno ciljno tržište u pozicioniranju BRI. Ulaskom u 21. vek, tradicionalna trgovina robom između Kine i Evrope stalno je bila pod pritiskom konstantnog opadanja. Evropska kriza zbog dugova prouzrokovala je smanjivanje uvoza među evropskim državama i uticala na EU i uvoz iz Kine. Da bi se preokrenuo trend opadanja, potrebno je osnažiti konkurentnost kineskog proizvoda za izvoz na EU tržište i preokrenuti na viši nivo vrednosti u lancu vrednosti. Da bi se preokrenuo negativni rast kineskog izvoza u EU, novi pogled je u

tome da se ubrza industrijsko napredovanje izvoza i da se osnaži investiranje u EU. Investiciona osnova radničke snage, kapitala i industrije prilično je i relativno dobra, i moguće je doći do EU tehnologije i tržišta, koji može doneti nove mogućnosti za investiranje Kine u srednjoj i istočnoj Evropi.³

Pored toga, otkako se desila evropska kriza zbog dugova, iako je trenutak sveukupne kooperacije između Kine i EU još uvek bio u rastu, i dalje postoji problem u obimu i dubini saradnje. Naročito u srednjoevropskim i istočnoevropskim državama čija se tržišta tek pojavljuju, niti oni mogu da oforme nivo saradnje sa Kinom, niti mogu da objave zahtev za saradnju na efektne načine (bilateralni odnosi su ponekad neadekvatni), i ovaj se problem ne može rešiti EU mehanizmima. „Saradnja 16+1“ popunjava prazno polje koje ima manjak u funkcionalisanju u EU i kineskoj saradnji. Drugim rečima, države poput onih čije su ekonomije u razvoju i države koje su nove EU članice mogu da traže nove mogućnosti stranog ekonomskog razvoja, kad se na samom EU tržištu nalazio problem. „Saradnja 16+1“ ima za cilj da promoviše integraciju srednjoevropske i istočnoevropske podregije i funkcije ekonomske saradnje između srednjoevropske i istočnoevropske regije i Kine da bi imala kooperativni efekat 16+1 manje 17. Na taj način, to je vrsta dodatka u kinesko-EU kooperaciji u suštini.

Četvrto, „Saradnja 16+1“ može da pomogne da se povuku efektivni resursi i elementi i da se dovedu zajedno u srednju i istočnu Evropu, i da pomognu konstrukciji BRI da bi imale pozitivan efekat na regiju srednje i istočne Evrope.

„Saradnja 16+1“ jeste otvorena platforma koja promoviše razmenu, čija je funkcija da koordinira sve snage u Kini i u prekoceanskim oblastima, da bi unapredila sveukupnu saradnju između Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih država, na taj način doprinoseći saradnji Kine i EU i BRI. Vođene saradnjom platforme „Saradnje 16+1“, zvanične institucije i lokalne vlasti Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih zemalja uzele su aktivno učešće u njoj i formirale niz političkih komunikacija na nivou biznisa, a među njima su premijeri, ministri, kabineti i ministarstva. Resursi od svih strana i politički instrumenti predstavljaju faktore moći, što bi trebalo da potpomognе stvaranju nove i kreativne odluke koje daju rezultate i sredstva za podršku. Štaviše, „Saradnja 16+1“ promoviše aktivno učešće u poduhvatima, finansijskim institucijama i narodnim organizacijama; doprinosi složenim i mnogostrukim interesima u interakciji među svim snagama; poboljšava se integralno da bi se prebacila integracija u industrijskom lancu, finansijskim proizvodima, kolektivnim i pojedinačnim faktorima prema

³ Liu Zuokui, *Analiza kineskih investicija u srednjoevropske i istočnoevropske države u novoj situaciji*, Međunarodne studije, 2013, Nr.

tržištu srednje i istočne Evrope i podiže osnove za sigurnost BRI i srednjoevropskog i istočnoevropskog tržišta.

Upravo je zbog aktivne promocije „Saradnje 16+1“ „treće stranke“ van regija srednje i istočne Evrope bila apsorbovana i uvećala je efekat saradnje. Austrija, Grčka i Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj aktivno su uzele učešće u „Saradnji 16+1“ i objavila je uspehe u izgradnji BRI. Deoničari u oblasti srednje i istočne Evrope, kao što su EU, Rusija, Turska i Nordijske države, izrazili su takođe želju za učešćem.

Iz istorijske i racionalne perspektive, srednjoevropska i istočnoevropska oblast imale su posebno mesto, osetljivo područje u kojem je uvek bilo političkih igara vojnog sukobljavanja. Sa rastom kineske ekonomskih snaga, nekoliko mreža stručnjaka sa Zapada više su ubedeni da Kina ima stratešku nameru da interveniše u srednjoj Evropi i istočnoj Evropi. U suštini, ono na čemu insistira „Saradnja 16+1“ jeste prestanak ideologizacije i prestanak geopolitike.

Za sada, zapadne grupe stručnjaka fokusiraju se više na kineski projekat „Krenite na zapad“ i veruju da ovaj projekat predstavlja refleksiju na strategiju SAD azijsko-pacičkog rebalansa.⁴ Kina nije otkrila strategiju „Krenimo na zapad“ osim u akademskim diskusijama. Ono što Kina jasno predstavlja jeste „Velika strategija za zapadni razvoj“ u zapadnoj oblasti Kine. Iz praktičnih zahteva, projekat „Idimo zapadno“ nije geopolitička igra već proširenje „Velike zapadne strategije za razvoj“. Projekat „krenimo na zapad“ obezbeđuje zapadnu oblast funkcijom kineske industrijske promene, da bi ohrabrilu zapadnu Kinu da krene u globalnu ekspanziju i da produbi i otvoriti se prema celom svetu. Ona nema strateški cilj SAD, već ima za cilj da zadrži trenutak razvoja u jugoistočnoj obalskoj oblasti, dok, u međuvremenu, ubrzava proces kooperacije između zapadne oblasti i Evroazije da bi garantovala stabilan i siguran put energije (zapadni razvoj se ne može odvijati bez podrške energije).⁵ Ovaj proces prilagođavanja bio je u toku pre SAD azijsko-pacičke strategije rebalansa, stoga nema za cilj strategiju SAD.⁶

Iz dometa i nivoa postojeće saradnje, „Saradnja 16+1“ insistira na prestanku ideologizacije i geopolitike, izbegava ideošku konfrontaciju i ulazak na teritoriju, i ne povlači granice u skladu sa ideologijom. Kina nema vojni uticaj da izaziva SAD i srednjoevropsku i istočnoevropsku oblast, a u

⁴ Yun Sun, „Marširajte zapadno: odgovor Kine na američko rebalansiranje“, *Booking Institut*, Januar 31, 2013, <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/01/31-china-us-sun>

⁵ Yo-Jun Chen, „Kineska zapadna strategija“, *The Diplomat*, 15. januar, 2014. <http://thediplomat.com/2014/01/chinas-westward-strategy/>

⁶ Zhan Shiming, „Problemi sa kineskim 'kretanjem ka Zapadu'“, Proučavanje i procena, *West Asia and Africa*, 2013, br. 2.

međuvremenu Kini je teško da se takmiči sa EU i Nemačkom u toj oblasti zbog toga što je EU ustanovala jasne i čvrste regulative. Osnovna orijentacija za izgradnju Kine je u sopstvenoj privredi, trgovini i ljudskim resursima, i političkim sredstvima. Kina neće uvesti svoju vojnu silu, već ekonomsku snagu i snagu većeg stepena, i stoga promoviše bilateralnu saradnju u funkcionalnim sektorima, isključujući saradnju i poslove bezbednosti itd.

2. DOSTIGNUĆA „SARADNJE 16+1“ U KONTEKSTU INICIJATIVE POJAS I PUT

„Saradnja 16+1“ promovisala je saradnju između Kine i CEEC; u međuvremenu, uključila je važne delove BRI u sopstvenu strategiju razvoja i stvorila niz postignuća.

Pre svega, ostvarila je osnovni plan i nacrt BRI u Evropi i promovisala povezanost između Kine i EU. Na samitu u Bokureštu 2013., „Ekonomski pojas puta svile“ postala je deo plana „Saradnje 16+1“ i prošla detaljnu i preciznu argumentaciju pre nego što je to predstavila. Institut za evropske studije CASS uzeo je učešće u istraživanju. Zajedno je predložen od strane Departmana za međunarodne ekonomske poslove Ministarstva spoljnih poslova i Departmana za zapadni razvoj Nacionalnog razvoja i Reformske komisije, argumentovali su i predali izveštaje o CEEC učešću u „Ekonomskom pojusu puta svile“ iz različitih perspektiva, kao što su geopolitička pozicija, ekonomski potencijal, državni rizik, bilateralni odnosi i postojeći okvir saradnje i mehanizama.⁷

Na samitu u Beogradu 2014. plan i nacrt Puta svile na kopnu i moru započeo je sa uspostavljanjem dogovora sa srednjom i istočnom Evropom, koji predstavljaju severnu i južnu liniju projekata Evrope u planu i nacrtu BRI. Glavni put severne linije je kopneni most Evroazije, koji započinje od kontinentalnih provincija zapadne Kine, via Ksinjang, centralne Azije, Rusije i Evrope (uglavnom srednje i istočne Evrope). Duž ove rute otvorilo se nekoliko železničkih puteva, kao što je Juksinou (Čpngkuing – Ksinjang – Evropa), Hanksinou (Wuhan – Ksinjang – Evropa), Čengdu – Evropa Hengzou – Evropa, Internacionalni Blok voz, Su – Man – Eur voz (Suzhou – Manzhouli – Evropa) itd.

Južna linija započinje od južnih obalskih gradova u Kini, preko rute brodom do Mediterana i luke Pirej u Grčkoj, zatim železnicom Mađarska–Sr-

⁷ Kong Tiapeng, Liu Zuokui, „Uloga srednje Evrope i istočne Evrope u izgradnji 'Ekonomskog pojasa puta svile'“, istraživački rad, predmet Departmana međunarodnih ekonomskih poslova Ministarstva spoljnih poslova, 2013.

bija dolazi do kontinentalne Evrope. U decembru 2014. premijer Li Kekuijang je tokom svoje posete Srbiji pregovarao sa Grčkom, Srbijom, Mađarskom i Makedonijom i odlučio da se izgradi „Kina – Evropa kopno – more ekspres liniju“ na osnovu železnice koja prolazi kroz Grčku, Makedoniju, Srbiju i Mađarsku.⁸ U sadašnjem trenutku, kroz privatizaciju u Grčkoj kineski poduhvati postaju najveći deoničar luke Pirej u Grčkoj. 21. januara 2016. Hellenic fond republičkih pogodnosti dala je izjavu u kome se složila da Kina COSCO (Hong Kong) plati 368.000.000 evra da bi kupio 67% deonica Pirejske lučke vlasti. Izgradnja srpskog dela železnice Mađarska – Srbija započela je u decembru 2015.

Na samitu u Suzhou u novembru 2015, izgradnja BRI i međunarodna industrijska saradnja dalje se aktivno promovisala, i izgradnja tri koraka Morskog puta svile stalno je napredovala, što je konstrukcija Kina Evropa More – kopno ekspresna linija, izgradnja železnice Mađarska – Srbija i saradnja koja je uključivala i luke u Jadranskom moru, Baltičkom i Crnom moru. Saradnja luka ova tri mora predstavlja veći sistemski projekat, uključujući skoro sve veće luke i terminale u srednjoj i istočnoj Evropi. Ona promoviše međusobnu povezanost Kine i Evrope i dalje korake.

Drugo, formirao se niz institucionalnih garancija i platformi, što predstavlja aktivno promovisanje politike komunikacije između Kine i srednje i istočne Evrope.

Srednja i istočna Evropa i Kina izneli su istim redom raznovrsne okvirne saradnje i mehanizme, uključujući raznovrsne industrije i oblasti. Ovi okviri i mehanizmi obogatili su saradnju Kine i srednje i istočne Evrope, aktivno su unapredili BRI na dalje korake u srednjoj i istočnoj Evropi, i na taj način materijalizovali više nivoa, više oblasti i sveukupnu politiku komunikacije.

⁸ Liu Zuokui, Evropa i „Pojas i put“ Inicijativa: Odgovori i rizici. Peking: China Social Sciences Press, 2015.

Tabela 1. Koordinacija mehanizama i platformi koji su sagrađeni ili su u izgradnji u kontekstu „Saradnje 16+1“ (organizovao autor)

Koordinacija mehanizama i platformi	Mesto sekretarijata	Organizator	Napredak
16+1 Agencija za promociju turizma i udruženje preduzetništva	Mađarska	Mađarska turistička kompanija	Napravljen
16+1 Udrženje fakulteta i univerziteta	Na dužnosti	Ministarstvo prosvete svake zemlje	Napravljen
16+1 Kontaktne mehanizam za promociju investicije	Poljska	Poljska agencija za informisanje i spoljne investicije	Napravljen
16+1 Komercijalna zajednica	Poljska (izvršna agencija, Kina (Sekretarijat)	Kineski odbor za promociju internacionalne trgovine	Napravljen
16+1 Zajednica guvernera	Češka	Ministarstvo unutrašnjih poslova	Napravljen
16+1 Asocijacija za promociju poljoprivrede	Bugarska	Ministarstvo poljoprivrede i hrane	Napravljen
16+1 Centar za prenos tehnologije	Slovačka	Slovački naučni i informacioni centar	Napravljen

16+1 Mreže stručnjaka	Kina	Kineska akademija društvenih nauka	Napravljen
16+1 Zajednica saradnje transportne infrastrukture	Srbija	Srpsko ministarstvo saobraćaja	U pripremi
16+1 Zajednica logističke saradnje	Latvija	Treba da se odredi	U pripremi
16+1 Zajednica šumske saradnje	Slovenija	Treba da se odredi	U pripremi
16+1 Zajednica zdravstvene saradnje	Treba da se odredi	Treba da se odredi	U pripremi
16+1 Zajednica umetničke saradnje	Treba da se odredi	Treba da se odredi	U pripremi
16+1 Zajednica carinske saradnje	Treba da se odredi	Treba da se odredi	U pripremi
16+1 Zajednica energetske saradnje	Rumunija	Treba da se odredi	U pripremi

Do sada su Kina i srednja i istočna Evropa ustanovile barem 15 mehanizama koordinacije ili platformi koje su sagrađene ili se grade, uključujući raznovrsne oblasti, kao što su ekonomija i trgovina, investiranje, turizam, lokalna kooperacija, transport, logistika, tehnička kooperacija, organizacije stručnjaka, zdravstvo itd. Ova vrsta mehanizama koordinacije ili platformi jesu inovacije u oblasti politike komunikacije. Praktično je, fleksibilno i ciljano.

Treće, aktivna investiciona kooperacija održava trgovinu da teče bez ikakvih smetnji.

Još od 2012., klima za investicije u oblasti srednje i istočne Evrope stalno se poboljšavala; u međuvremenu investicija Kine održava brzi razvoj. (Videti tabelu dole)

Tabela 2. 2009–2014. Investicija Kine u srednju i istočnu Evropu⁹

Država\Godina	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Poljska	12030	14031	20126	20811	25704	32935
Češka	4934	5233	6683	20245	20468	24269
Mađarska	9741	46570	47535	50741	53235	55635
Slovačka	936	982	2578	8601	8277	12779
Estonija	750	750	750	350	350	350
Latvija	54	54	54	54	54	54
Litvanija	393	393	393	697	1248	1248
Rumunija	9334	12495	12583	16109	14513	19137
Bugarska	231	1860	7256	12674	14985	17027
Slovenija	500	500	500	500	500	500
Hrvatska	810	813	818	863	831	1187
Bosna i Hercegovina	592	598	601	607	613	613
Crna Gora	32	32	32	32	32	32

⁹ Ministarstvo trgovine Narodne Republike Kine, Nacionalni biro statistike Narodne Republike Kine, državna administracija, međunarodna inostrana razmena, 2014. Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investment, Peking: China Statistics Press, 2015.

Makedonija	20	20	20	26	209	211
Srbija	268	484	505	647	1854	2971
Albanija	435	443	443	443	703	703
Ukupno	41060	85258	100877	133400	143576	169651

U skladu sa investicijama ovih šesnaest zemalja, od 2009. do 2014., sveukupni trend rasta bio je očigledan, iako je bio različit u nekim državama. Sveukupni broj investicija povećao se sa 400.000.000 dolara u 2009. godini do skoro 1.700.000.000 dolara u 2014, što se učetvorostručilo u sledećih pet godina. Sa rastom investicija, strateška težina srednje i istočne Evrope i odnosa između Kine i EU blagovremeno će porasti.

Niz investicija i kupovina aktivno su započele promociju „Saradnje 16+1“ i inicijative „Pojas i put!“ Ove investirajuće aktivnosti igraju važnu ulogu u poboljšanju bilateralne privredne i trgovinske saradnje.

Tabela 3. Važne investicije i kupovine kineskih preduzetništava u srednjoj i istočnoj Evropi (necelovita statistika)

Relativno velike investicije i akvizicije	Suma
Liugong je od Guangxi preuzeo Poljsku kompaniju HSW (Huta Stalowa Wola)	335 miliona RMB
Wanhua grupa je od Yantai preuzeo mađarsko hemijsko preduzetništvo Borsod Chem	1.23 milijardi evra
CEFC je preuzeo razne češke industrije na polju finansija, nekretnina, zabave, medija itd.	4.533 milliona RMB
Tri-Ring Grupa je od Hubei preuzela poljsku kompaniju kugličnih ležajeva KFLT	Nepoznato
COSCO je investirao u kinesko-evropsku Zemaljsko-pomorsku ekspres liniju i preuzeo je grčku luku Pirej	oko 368 milliona evra

Četvrti, formirao je niz finansijskih podrški, koje su aktivno promovisale finansiranje.

„Pojas i put“ i druge infrastrukturne konstrukcije ne mogu da uspeju bez finansijske podrške. Stoga, je Kina aktivno uvela raznovrsne finansijske aranžmane. Na primer, Azijska infrastrukturna investiciona banka, Fond put svile i nekoliko fondova za bilateralnu i multilateralnu saradnju značajno su promovisali infrastrukturnu konstrukcijsku saradnju između Kine i EU. U međuvremenu, pojavilo se 10.000.000 pozajmica za specifičnu

nameru u kontekstu saradnje Kine i EU, 500.000.000 investicionog fonda (plan koji je u toku, faza II) ustanovio je i kinesko-srednjoevropsku i istočnoevropsku saradnju sa namerom da se utvrdi. Štaviše, Kina je aktivno unapredila saradnju sa Azijskom infrastrukturnom investicionom bankom, Evropskom bankom za rekonstrukciju i razvoj i međunarodne finansijske institucije u drugim zemljama i oblastima, sa namerom da se razvija zajednička infrastruktura tržišta u Evropi.

Peto, lokalna saradnja i saradnja treće stranke su promovisane, dok Kina i srednja i istočna Evropa imaju saradnju koja je ojačana na nivou, skali i dubini.

Lokalna saradnja igrala je veoma važnu ulogu u promovisanju za konstrukciju Euroazijskog kopnenog mosta. Prvi teretni voz Zuksinou (Čongkuing–Ksinjang–Evropa) jeste posledica lokalne saradnje. Na sastanku Glava vlade zemalja srednje i istočne Evrope i Kine, u Rumuniji 2013, po prvi put je predloženo da lokalna saradnja pruži podršku, što je podvuklo i naglasilo „da bi se ohrabrla i podržala lokalna saradnja, lokalna saradnja biće jedna od ključnih podrški za saradnju Kine i srednje i istočne Evrope. Podrška koju je pružilo rukovodstvo asocijacije Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih javnih rezidencija i trgovine, kojima se pridružila trgovini Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih država na dobrovoljnoj bazi“.¹⁰ Lokalna saradnja ostvarila je mnogo dostignuća. Gradovi Prag iz Češke, Lodz iz Poljske, Budimpešta iz Mađarske, Zagreb iz Hrvatske, Suzhou, Ningbo, Sichuan, Tangashan iz Kine učestvovali su u promociji loklne saradnje jedni za drugim.

Posebna geografska lokacija oblasti u srednjoj i istočnoj Evropi odlučuje da će treća strana sigurno igrati važnu ulogu ovde. SAD, Rusija, Nemačka i EU imaju ekstenzivnu egzistenciju; dok su veze Evroazije otvorena tržišta, Turska, Grčka sa međunarodnim finansijskim institucijama. Nevladine organizacije i transnacionalne organizacije nalaze se svuda u ovoj oblasti, koja se stvara za saradnju sa trećom stranom. Na sastanku sa liderima vlada srednje i istočne Evrope i Kine u Bukureštu, u Rumuniji, 2013, Kina je po prvi put predložila. „Ohrabrite kinesko i srednjoevropsko i istočnoevropsko poslovanje da bi se diskutovalo o mogućnostii i šansama da se iskoristi prigodna geografska lokacija i pogodni uslovi za investicije Kine i CEEC da bi se zajednički istražila treća tržišta“.¹¹ Ista izjava se čula i na Samitu u Beo-

¹⁰ *The Bucharest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, http://news.xinhuanet.com/world/2013-11/26/c_118305064_2.htm

¹¹ *The Bucharest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, http://news.xinhuanet.com/world/2013-11/26/c_118305064.htm

gradu 2014. godine.¹² na uvodnoj ceremoniji trgovinskog foruma u Suzhou, na kome su učestvovale Kina i srednjoevropske i istočnoevropske zemlje. Kineski premijer Li Kikuijang još jednom je istakao da saradnja Kine i srednje i istočne Evrope predstavlja otvorenu i inkluzivnu platformu saradnje, i drugi učesnici su dobrodošli.¹³ Kineska infrastrukturna investicija u srednjoevropskim i istočnoevropskim državama može da uzme u obzir upotrebu ključnih tehnologija zapadnoevropskih zemalja. Štaviše, poziv Grčke, Austrije i Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj na samitu u Suzhou predstavlja očiglednu nameru da se promovišu nove članice u saradnji Kine sa srednjoevropskim i istočnoevropskim državama. Do sada su Grčka, Belorusija i Turska postale nove zainteresovane strane u kontekstu „Saradnje 16+1“.

3. TREBA OBRATITI PAŽNJU NA ODREĐENE PROBLEME „SARADNJE 16+1“ U KONTEKSTU INICIJATIVE „POJAS I PUT“

Prvo, način ophođenja između deoničara u srednjoj i istočno evropskoj oblasti, EU, SAD, Nemačke i Rusije.

Kako sam već pomenuo, srednja i istočna Evropa predstavlja oblast sa mnogo mogućnosti. U ovoj oblasti, EU predstavlja snažno ekonomsko prisustvo i regulative; SAD održava vojno prisustvo (bezbednosni okvir u samom NATO-u); srednjoevropske i istočnoevropske države predstavljaju dvorište i tradicionalnu sferu uticaja Nemačke; Rusija ima važna interesovanja koja se tiču srednjoevropskih i istočnoevropskih država. Srednja i istočna Evropa postaje geostrateški saobraćajno povezana regija zbog svojih složenih geografskih lokacija. Njena posebna i osetljiva pozicija takođe otežava kinesku politiku komunikacije i izgradnju poverenja. Naročito su intenzivni odnosi između zapadnih država i Rusije pokrenuli pitanja o kineskoj koordinaciji odnosa između deoničara u Evroaziji.

EU je uvek sumnjala da predstavlja motiv za podregionalnu saradnju, kao što je „Saradnja 16+1“ i verovala je da je princip „zavadi pa vladaj“ strategija prema EU.¹⁴ Na primer, Poljska je bila odsutna na Samitu u Beogradu

¹² *The Bucharest Guidelines for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries*, http://news.xinhuanet.com/world/2014-12/17/c_1113667695.htm

¹³ <http://www.fmprc.gov.cn/ce/ceegy/chn/rdwt/a/t1318778.htm>

¹⁴ Richard Turcsányi, “Central and Eastern Europe's courtship with China: Trojan horse within the EU? “*Policy Paper of the Institute of Asian Studies*, Slovakia; http://cenaa.org/en/wp-content/uploads/2014/01/IAS_policy_paper_turcsanyi_2014.pdf

2014, tako da je EU prilično izvršila pritisak, zbog toga što je insistirala da je Poljska trebalo da razvije odnose sa Kinom u kontekstu EU.¹⁵

Uloga SAD se takođe ne može ignorisati. SAD održava snažno vojno prisustvo u srednjoj i istočnoj Evropi. Izvlačeći korist iz bezbednosnog okvira NATO-a, SAD drži ključ što se tiče političkog i vojnog razvoja 16 srednjoevropskih i istočnoevropskih zemalja. Iako zvaničnici retko iznose svoja stanovišta koja se odnose na „Saradnju 16+1“, oni nastavljaju da utiču na Poljsku, Baltičke države i istočni Balkan. Sa krizom u Ukrajini, SAD je vodio, NATO je stalno ojačavao svoje pozive u srednjoj i istočnoj Evropi. Na NATO samitu u Varšavi, jula 2016, stalna pozicija oružanih snaga u Poljskoj biće glavna tema diskusije.¹⁶

Tradicionalna sfera uticaja u srednjoj i istočnoj Evropi je u nemačkom dvorištu. Nemačka Vlada je jednom otvoreno iznela sumnju da je motiv Kine da razvija podregionalnu kooperaciju sa 16 srednjoevropskih i istočnoevropskih država, verovanje da će to uništiti EU regulative, podrivati EU zajedništvo i uticati na interese Nemačke u srednjoj i istočnoj Evropi. Dok Kina aktivno promoviše povezanost sa zapadnim Balkanom, EU, kojom dominira Nemačka, u avgustu 2014. započinje „Berlinski proces“, što je uticalo da zapadni Balkan ubrza integraciju u EU. Nemačka je aktivno distribuirala projekte povezanosti zapadnog Balkana, sa zakonima EU koji su ograničavali i regulisali kineske investicije na zapadni Balkan.¹⁷ Takođe, uticaj Rusije ne može da se zanemari. Evropa je jedna od čvrstih osnova BRI sa razvojnom putanjom prema Evroaziji. Kineska originalna razvojna mapa puteva prema Evroaziji bila je tu da olakša trgovinu i investicije – da promoviše povezanost – ustanovljavanje oblasti slobodne trgovine. Međutim, ovaj dizajn rute susreo se sa teškoćama u šangajskoj Kooperacijskoj organizaciji u srednjoj Aziji. Ono što je Kina isplanirala bilo je da promoviše SCO da ima raznovrsne uloge, ne samo uključujući bezbednosnu kooperaciju i polje antiterorizma, već da bude i organizacija koja promoviše ekonomsku trgovinsku saradnju. Međutim, Rusija se sa time nije složila. Ekonomski prostor srednje Azije i Evroazije veoma je važan Rusiji, stoga Rusija insistira da ima vođstvo u prostornom konformitetu Evroazije i ekonomske integracije. Tako, teško je da Kina planira promociju Evroazijskog FTA, umesto toga, Kina treba da se fokusira na glavne teme, promociju trgovine i investi-

¹⁵ Rafal Tuszyński, “Polish Perspectives on CEE-China 16+1 Cooperation: the Unexpected Ukraine Factor”, *Europolity*, vol. 9, no. 1, 2015.

¹⁶ Karl-Heinz Kamp, “The Agenda of the NATO Summit in Warsaw”, *Security Policy Working Paper* No. 9/2015, https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_security_policy_9_2015.pdf

¹⁷ Liu Zuokui, *Europe and “The Belt and Road” Initiative: Responses and Risks*. Beijing: China Social Sciences Press, 2015. p. 111.

cija, i povezanost infrastrukture, da bi rešila problem dostupnosti trgovine u Evroaziji bez prepreka.¹⁸

Drugo, pojavio se niz izazova da se održi tok trgovine, koja treba da se nosi sa opadanjem u bilateralnoj trgovini, deficitom trgovine, kao i Grinfeld i Braunfeld investicije zahteva srednjoevropskim i istočnoevropskim državama.

Na Samitu u Varšavi 2012. dve strane su zajedno postavile ambiciozne ciljeve za razvoj trgovine, kako bi Kina aktivno promovisala bilateralnu trgovinu i obim trgovine bi dostigao 10.000.000.000 dolara 2015.¹⁹ Međutim, mere promovisanja sa obe strane imale su idealni efekat, poslednjih godina trend negativnog razvoja bio je prilično očigledan. (Videti tabelu niže)

Tabela 4. Uvozna i izvozna trgovina; situacija rasta između Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih država 2012–2015.

Država/Godina	2012.	2013.	2014.	2015.
Poljska	10.8	3.0	16.1	-0.6
Češka	-12.6	8.3	16.2	0.3
Mađarska	-12.9	4.3	7.3	-10.6
Slovačka	1.8	7.6	-5.2	-18.9
Estonija	2.5	-4.4	4.7	-13.4
Latvija	10.0	6.7	-0.7	-20.2
Litvanija	21.0	5.3	0.1	-25.8
Rumunija	-14.2	6.7	17.8	-6
Bugarska	29.4	9.8	4.4	-17.1
Slovenija	-2.9	17.2	8.8	2.5
Hrvatska	-15.2	8.8	-24.5	-2.7
Bosna i Hercegovina	-1.9	60.3	185.8	-64.1

¹⁸ Iz govora istraživača Ksing Guangčenga iz Instituta za studije graničnih oblasti Kine CASS, koji je održan na trećem simpoziju visokog nivoa o stručnjacima Kine i srednje i istočne Evrope 16. decembra 2015. godine.

¹⁹ Weng Jiabaova adresa u drugom Kinesko–CEEC ekonomsko-trgovačkom forumu. <http://www.china-ceec.org/1/2013/11/01/41s248.htm>

Crna Gora	63.6	-38.8	106.1	-24.7
Makedonija	-7.5	-24.9	-2.1	31.3
Srbija	8.5	19.1	-17.5	2.2
Albanija	11.6	15.8	1.7	-1.5

Na osnovu statistike ekonomске i trgovinske saradnje 2012–2014, saradnje između Poljske i Bugarske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Kine očigledno je porasla, dok su druge srednjoevropske i istočnoevropske države imale uspone i padove. Međutim, 2015. se javio trend negativnog razvoja uvozne i izvozne trgovine (osim Makedonije i nekoliko drugih zemalja), i trend opadanja bio je prilično očigledan. Trend opadanja je povezan sa domaćim stabilizujućim rastom i restrukturiranjem, takođe je nešto imalo veze sa neobradenim materijalom i radom u Kini, što je izazvalo da se pojavi konkurenčki pritisak iz CEE država, njihova sposobnost za izvoz i uvoz bila je pod uticajem ekonomske i finansijske krize.

Osim toga, ekonomска trgovinska saradnje između Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih država uvek je ometana zbog EU antidampinga i mera suprotstavljanja, koje imaju negativan efekat na održivi razvoj bilateralne ekonomije. U međuvremenu, Kina je imala trgovinski deficit koji je bio ekstenzivan sa srednjoevropskim i istočnoevropskim državama i taj trgovinski deficit je veliki. Zbog toga uvek podiže nivo pažnje druge strane. Skoro su češki mediji dovodili u pitanje suprotstavljujući se i unižavajući u trgovinskom deficitu kineske Vlade.²⁰

Tokom kineskog investiranja u srednju i istočnu Evropu u pojedinim fazama pojavile su se izvesne teškoće. Uopšte gledano, kineska preduzetništva više vole da prihvate način prisvajanja kako bi zadobili evropsko tržište, tehnologiju i iskustvo u menadžmentu, da se prihvati prilika za industrijsko usavršavanje i da se pokrene uzvodno na međunarodnom industrijskom lancu. Međutim, srednjoevropske i istočnoevropske države više vole Grinfeld ili Braufild investicije i nadaju se da kineska investicija može praktično da razreši lokalno pitanje zaposlenosti. Niz preuzimanja od strane kineskih poduzetništva podigli su nivo uznemirenosti zbog bezbednosti na nekoliko nivoa. U martu 2016, poznati češki časopis RESPEKT doneo je reportažu o kineskoj investiciji u Češkoj sa naročitim osrvtom i naslovnicom u časopisu koja je bila sledeća: jedan ružan panda (koji predstavlja Kinu) koji je napadao jadnu krticu (koja predstavlja Češku) uz pomoć štapića, sa namerom

²⁰ Transkripti sa međunarodnog seminara Kina – Češka u kontekstu, „Pojas i put“, koji je organizovao Institut za evropske studije CASS u češkom Institute za međunarodne odnose, Prag, 23. april 2016.

da je pojede. Ova ilustracija značila je: „Mi se plašimo da će nasmejani prijatelj sa istoka otkupiti celu Češku“.²¹ 9. februara 2016. zvanični sajt Visegrad fonda, članak Olge Lomove, profesorke sa univerziteta Čarls sa Češkog univerziteta, China Watcher, objavio je. U tom članku, *Medeni mesec Kine i Češke*, istaknuto je da je niz investicija Kine u Češkoj predstavlja rizik za bezbednost Češke, ili čak EU.²²

Štaviše, industrijska saradnja, koju Kina aktivno promoviše, malo se prepoznaće u pravom svetu u CEEC. U međuvremenu, postoji dodatni kapacitet u celoj Evropi kao što su proizvodi od čelika.²³ Međunarodna industrijska saradnja takođe je prouzrokovala složene odnose u EU. 15. februara 2016., industrija čelika i nekoliko sektora u EU mobilisao je oko 4.500 građana i demonstrirala kod sedišta Evropske unije u Briselu. Oni su pokušali da odvrate EU od davanja Kini statusa tržišne ekonomije, da bi izbegli zapošljavanje posle velikog izvoza čelika u EU. Još od 2014. desilo se 15 istraga lekova od strane EU protiv kineskih proizvoda, uključujući 8 istraga o proizvodima od čelika, što je više od polovine. Ukoliko bi Kini bio dat status potpune trgovinske ekonomije, za EU više ne bi bilo validno da nameće velike tarife ili neke druge zaštitne mere za kineski izvoz čelika pod imenom antidampinga.²⁴

Treće, u procesu promovisanja povezanosti putevima, problem je u tome kako izaći na kraj sa Evroazijom i Balkanom koji su prepuni kriza i nereda.

Uslovi povezanosti u Evroaziji jesu složeni i raznovrsni u različitim državama, stoga, je teško da budu promovisani efikasno. Kriza sa izbeglicama u Evropi, kriza u Ukrajini i terorizam predstavljaju problem Evroazije i Balkana. Balkan je jedan od ključnih članova u konstrukciji Morskog puta svile i trenutno je pod uticajem niza kriza. Upliv izbeglica prouzrokovao je velike poremećaje po mir i stabilnost na Balkanu. Terorizam ulazi u Evropu kroz Balkansku rutu i imao je za posledicu niz aktivnosti koje su prouzrokovale ubistva. Upliv velike populacije i tragične situacije sa izbeglicama omogućavaju pojavu plodnog tla za pojavu ekstremizma i terorizma sa namerom da rastu i da se šire. Militantniji ekstremisti, kao što je organizacija ISIS i drugi teroristi, ušli su u Grčku brodovima a zatim su ušli u Evropu pešačeći. Pošto su bili zaustavljeni na tlu Evrope (uključujući i Balkan), počeli su

²¹ Transkripti sa međunarodnog seminara Kina – Češka u kontekstu Inicijative „pojas i put“, koji je organizovao Institut za evropske studije CASS na češkom Institute za međunarodne odnose, Prag, 23. aprila 2016. godine.

²² Olga Lomova, „Kinesko-češki medeni meseci: da li će doneti ekonomski napredak ili kraj u riziku za bezbednost?“ <https://visegradrevue.eu/czech-chinese-honeymoon-part-i-will-it-bring-economic-advantage-or-end-in-security-risk/>

²³ Worldsteel Asocijacija, „Worldsteel u brojevima“, Print Speed članak, 2014.

²⁴ Worldsteel Association, „World Steel in Figures 2014“, PrintSpeed Paper, 2014.

da izazivaju haos. Kriza u Ukrajini prouzrokovala je intenziviranje odnosa u Evroaziji, dok su se EU i Rusija konfrontirale međusobno i jedna drugoj nametnule sankcije. Ovo je izazov za Kinu kojoj je potrebna povezanost u Evroaziji. Pošto kriza u Ukrajini ne pokazuje nikakav znak da se kraj bliži, i fizička povezanost i zakonska povezanost Evroazije suočila se sa teškoćama. Kao što se poljski ministar stranih poslova Witold Waszczykowski obratio u svom govoru, 25. aprila 2016 u Akademiji za društvene nauke Republike Kine, neophodan je i obavezan uslov za implementaciju Inicijative „pojas i put“ koji predstavlja bezbednost. Kopneni most preko Evrope i Kine trebalo bi da bude ustanovljen čvrsto na pouzdanim stubovima. Ukoliko se frikcija između Ukrajine i Rusije nastavi, to će mnogo nauditi BRI. Ukrajina može biti važan most između Azije i Evrope, ali premisa je da Ukrajina mora da bude nezavisna, stabilna i ekonomski prosperitetna.²⁵

Četvрто, kako finansijska saradnja dolazi u dodir sa kolizijama i regulativama između Kine i EU.

Mada je Kina uložila veliku energiju u promociju bilateralne saradnje infrastrukturne konstrukcije i finansija, postojala su veća uska grla za investiranje i finansiranje zbog ograničavajućih pravila EU. Na primer, na samitu u Varšavi 2012. godine, odobren je zajam u iznosu od 10.000.000.000, ali zbog EU ograničenja u pravilima većina pozajmice iskorišćena je na zapadnom Balkanu. Kineski kredit sa povoljnim uslovima uglavnom ima za potrebu suverenu garanciju primalaca, međutim, ukoliko je CEEC sa članstvom u EU obezbedila suverenu garanciju, nivo duga prevazišao bi EU standarde. Stoga, srednjoevropske i istočnoevropske države sa članstvom u EU ne mogu da prime koncesione fondove iz Kine. Pravila investicionog kredita Kine u kontradiktornosti su sa EU pravilima, što je dovelo investicije i finansiranje do nezadovoljavajućih rezultata.

Peto, kako efikasno promovisati povezanost među ljudima, i kako se nositi sa neprijateljskim odnosom prema kineskim inicijativama.

Deo međunarodnog javnog mnjenja ima negativne izveštaje na „Saradnji 16+1“ i Inicijativa „pojas i put“ koji ne mogu da se ignorišu. Na primer, evropska mreža stručnjaka o Kini (ETNC), u članku Mapiranje odnosa Evrope i Kine: pristup od dna do vrha²⁶, predložila je da „Saradnja 16+1“ nije održiva“. Senior istraživač univerziteta Stanford, Francis Fukujama, pomenuo je „model izvoza“²⁷ verujući da model razvoja Kine biva zasnovan

²⁵ Transcript autora govora Poljskog ministra spoljnih poslova Waszczykowski kod CASS, 25. aprila 2016.

²⁶ Transkripti autora govora poljskog ministra spoljnijih poslova Waszykowskog u CASS-u 25. aprila 2016. godine.

²⁷ Mikko Huotari, Miguel Otero-Iglesias, John Seaman and Alice Ekman edited, “Mapping Europe-China Relations: A Bottom-Up Approach“, Report by European Think-tank

na masivnim investicijama koje vodi država u infrastrukturi, koji su izvezeni u Evroaziji, ali plan Kine može da bude poremećen zbog „oružavajuće međunezavisnosti“²⁸ i verovao je da promocija Kine za povezanost može izazvati ratove zbog te povezanosti.

U nekoliko srednjoevropskih i istočnoevropskih država još uvek postoje neprijateljski stavovi u javnom mnjenju ili samih građana prema Kini i ideo-loške predrasude mogu neko vreme biti na naslovnim stranicama u medijima. Na primer, u novembru 2015, poljski predsednik Duda je tokom svoje posete Kini nosio odeću sa natpisom „crveno je loše“, dok se ukrcavao na avion. Jer poljska desnica smatra da crveno predstavlja komunizam. Taj se postupak odmah pojavio u medijima i o njemu se diskutovalo.²⁹ Prema Pew istraživačkom centru, od 2015. do sada, Poljaci su relativno loše favorizovali Kinu u poređenju sa drugim evropskim državama.³⁰ Zbog istorijskih razloga, Češka se uvek ponašala neprijateljski prema komunističkim državama, dok češka Vlada još uvek odbija da Institut Konfučije uđe u češki glavni grad Prag. Udruženje čeških umetnika zamenilo je predsednikovu zastavu crvenim donjim vešom u predsednikovoj kancelariji, da bi napravili satire o Zemanovim prisnim odnosima sa Kinom i Rusijom. Sve u svemu, Kina i srednjoevropski i istočnoevropski odnosi iskusili su brz međusobni razvoj, mada se negativno javno mnjenje prema Kini suštinski nije izmenilo.

4. PREDLOZI POLITIKE

(1) Da bi se kreirali aktivni uslovi i promovisala politika u komunikaciji

Prvo, da bi se fokusiralo na saradnju između raznovrsnih okvira i platformi i postignuća koji su međusobno komplementarne. „Saradnja 16+1“ je samo dodatak saradnje Kine i EU, stoga i ta funkcija jeste relativno ograničena, naročito u ranoj fazi razvoja. I teme se ne mogu razraditi bez ograničenja na svakom važnom polju, naročito na poljima visoke politike koji još uključuju bezbednost. Da bi se održala vitalnost saradnje, u ovom aspektu, mora se promovisati strateška saradnja. U tom aspektu, „Saradnja 16+1“ i BRI su nešto postigli. Imajući u vidu problem bezbednosti sa kojim se suočavaju

Network on China, October 2015.

²⁸ Mark Leonard, „Ratovi zbog povezivanja“, Evropski savet o inostranim odnosima.

²⁹ <http://www.livemint.com/Opinion/hHAraWyf9hzzamou0T8WAO/Francis-Fukuyama-Exporting-the-Chinese-model-of-developmen.html>

³⁰ Mark Leonard, “Connectivity Wars“, *European Council on Foreign Relations*, http://www.ecfr.eu/europeanpower/geoeconomics?utm_source=markcol&utm_medium=email&utm_campaign=connectivity

srednjoevropske i istočnjeovropske države, to se može rešiti u okviru UN ili u samoj EU i odgovarajućim podregijama okvira ili okvira regionalne bezbednosti (kao što je Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi). Kina može da ojača povezanost među različitim platformama ili mehanizmima oslanjajući se jedni na druge.

Drugo, krećemo dalje na otvorene platforme. BRI bez sumnje obezbeđuje „Saradnju 16+1“ širokom platformom i prostorom za razvoj. Tako, u budućnosti je neophodan TAP potencijal lokalne saradnje i saradnje sa trećom stranom. Od suštinske je važnosti privući više deoničara da budu deo ovoga; da bi se dalje otvorio sistem posmatranja potrebno je privući EU i njene države članice, međunarodne finansijske institucije i međunarodne organizacije koje učestvuju; i oslobođiti veću energiju ove platforme. EU je neizbežan faktor koji učestvuje u „Saradnji 16+1“, i promocija za povezanost Kine i EU može se učiniti preko „Saradnje 16+1“. U međuvremenu, Kina bi trebalo aktivno da promoviše važne države članice EU, kao što su Nemačka, Francuska, da budu treća zainteresovana strana u saradnji Kine i srednjeovropskih i istočnjeovropskih država.

Treće, da bi se ojačalo znanje relevantnih zakona i regulativa EU, srednjeovropske i istočnjeovropske države su se u potpunosti povezale sa EU u zakonima raznovrsnih polja (čak i srednjeovropske i istočnjeovropske države bez EU članica), neophodan uslov je da se poznaju relevantni zakoni EU za promociju „Saradnje 16+1“. Stoga, trebalo bi da aktivno proučavamo uspešno iskustvo poslovnog menadžmenta u srednjeovropskim i istočnjeovropskim državama, kao što je Huawei, da bi se poznavale nevidljive regulacijske barijere za investiranje u srednjeovropskim i istočnjeovropskim državama.

(2) Da bi se razvila saradnja između Kine i srednjeovropskih i istočnjeovropskih država i da bi postala veća i jača, da bi se aktivno promovisali trgovina i njen neometani tok i da se unapredi infrastrukturna povezanost

Kina bi trebalo da osnaži promociju inženjerstva kao primera; da ostvari nove važne informacije saradnje Kine i srednjeovropskih i istočnjeovropskih država; da bi se obezbedio jasan model saradnje između BRI i industrijske saradnje; da bi se dovršila konstrukcija železnice Mađarska–Srbija u okviru dve godine; da se aktivno gradi Kinesko–Evropska kopneno-morska ekspres linija; uspostaviti saradnju luka na tri mora; da se ubrza povezanost.

U procesu „globalnog kretanja“ trebalo bi utvrditi da su poduzetništva pioniri i da diktiraju tempo rada. Poduzetništva treba da se fokusiraju na komunikaciju sa raznim državama na polju kulture, obrazovanja, itd. Zasnovano na osnovnom principu investicija prekomorskih, poduzetništva

treba da rade prema međunarodnim pravilima i pravilima tržišta; treba da se fokusiraju na ustanove međunarodne i društvene pouzdanosti kineskih preduzetništava; da se zna u dubinu lokalni i ekonomski i društveni razvoj i njegovi zahtevi; da se podrži lokalno povećanje nivoa zaposlenosti, da se istakne duh saradnje uz pomoć otvorenosti, inkluzivnosti i međusobnim benefitima i da se uklone nepoverenje srednjoevropskih i istočnoevropskih zemalja.

(3) Zasnovano na dugoročnoj strategiji, da bi se poboljšala finansijska podrška i njena sredstva bilateralne saradnje

Neophodno je efektno integrisati raznovrsna finansijska sredstva i trajanje forme i stalnu finansijsku podršku; da se fokusira na finansijske zahteve srednjoevropskih i istočnoevropskih država; da se aktivno diskutuje o ustanovljavanju Investicione banke 16+1; da se podrži establišment regionalnih multilateralnih međunarodnih finansijskih kompanija, kao što je „16+1“, finansijske kompanije; da se aktivno nauči o iskustvu menadžmenta od međunarodnih finansijskih institucija u srednjoevropskim i istočnoevropskim državama, da se insistira na tržišnoj orientisanosti i da se obezbedi finansijska garancija za bilateralnu kooperaciju.

(4) Da se osnaži javnost, da se insistira na strategiji poduzetništva i da se promoviše povezanost ljudi sa ljudima

Kina treba da propoveda pozitivne ideje inicijative *Pojasa i puteva* i „Saradnje 16+1“: da osnaži međusobno poverenje i da ukloni sumnje; i da proširi kanale saradnje. U procesu javnosti, princip se može zasnovati na kineskim poduhvatima i nevladnim organizacijama pomoću Vlade i praćenjem iste. Biće prihvatljivije da preuzeća daju publicitet, za koji se može misliti da može imati uticaj na društvo i medije. Preduzetništva uvek povezuju sopstvene investicije i „globalno napredovanje“ sa potencijalnim značajem BRI i Saradnjom 16+1; stoga oni mogu bolje da ispričaju kineske priče.

Da bi se povećao broj zaključaka za srednjoevropske i istočnoevropske državne, naučne i akademske institucije, prilično je važno da se ostvare kineske studije u zajedničkim centrima u srednjoevropskim i istočnoevropskim državama, kao i da se pospeši razumevanje elita srednjoevropskih i istočnoevropskih država prema Kini.

INICIJATIVA POJAS I PUT U BALKANSKO-SRPSKOJ PERSPEKTIVI³¹

Kina i Srbija dugo neguju međudržavno prijateljstvo. Srbija je potpisala memorandum o razumevanju sa Kinom kojim, ove države, zajedno promovisu inicijativu Pojas i put, i strateško-partnersku vezu ustanovljenu između Kine i Srbije. Pod vodstvom inicijative Pojas i put, saradnja između Kine i Srbije je veoma uznapredovala.

Po mom mišljenju, najveća dobrobit koju je inicijativa Pojas i put omogućila za države u kojima se pojavila podrazumeva benefit za obe države.

Posetio sam Srbiju 2014. godine po prvi put, a to se desilo upravo pre kineskog Samita premijera srednje i istočne Evrope u Beogradu. Prvo me je impresionirala prijateljska atmosfera na samom dolasku i sama reč „most“ me je asocirala na vezu između ljudi iz Kine i Srbije, baš kao i film iz bivše Jugoslavije koji se zvao „Most“, a Kinezi su ga često pominjali. 2014. je završena izgradnja mosta Zemun–Borča, a sagradila ga je kineska Kompanija za puteve i mostove, značajno doprinoseći kvalitetu života lokalne zajednice. Most Zemun–Borča je simbol zajedničkog doprinosa saradnji između Kine i Srbije, doprinos koji Kina donosi građanima Srbije uz pomoć Inicijative pojasa i puta, kao i međusobnom povezivanju i razumevanju između kineskog i srpskog naroda.

U junu 2016. godine, tokom državne posete predsednika Kse Đinpinga Srbiji, učestvovao sam na seminaru „Reka Dunav kao Novi put svile“, na kome su takođe domaćini bili Institut za evropske studije i Akademija za društvene nauke Republike Kine i 16+1 Grupa stručnjaka za osmišljavanje, koju predstavlja Mreža akademije za društvene nauke Republike Kine. U ţiri interesovanja ovog seminara je kinesko-evropski kopneno-morski ekspres, naročito konstrukcija vodećeg i najvećeg projekta mađarsko-srpske železnice. Ako bi mađarsko-srpska železnica bila u upotrebi, što je praktičnija putanja za saobraćaj, to bi skratilo putanje koju zauzima morski saobraćaj između Kine i Evrope za sedam do deset dana, dajući mogućnost da se Kina i Srbija još više povežu, obezbeđujući pogodnost i dobrobit za obe države. Kompanije i preduzeća i u Kini i u Srbiji imajuće obostranu korist zbog implementacije Inicijative pojasa i puta u Srbiji. 1. novembra 2016. posetio sam Srbiju po treći put. Aranžman za ulazak u Srbiju bez vize za građane

³¹ Liu Zuokui, profesor i viši istraživač, direktor Katedre za srednjoevropske i istočnoevropske studije, i direktor Sekretarijata 16+1 Mreže stručnjaka sa Akademije društvenih nauka Republike Kine. Ovaj kratak rad uzet je iz autorovog ključnog govora sa međunarodne konferencije pod naslovom: Inicijativa pojasa i puta – balkanska perspektiva, održane na Fakultetu bezbednosti, na Beogradskom univerzitetu, 1. novembra 2016.

koji imaju pasoše Republike Kine bila je tema o kojoj se najčešće diskutovalo na raznim sastancima i seminarima. Dogovor o mogućnosti ulaska bez vize između Kine i Srbije biće potpisani tokom Samita u Rigi, i biće prekretница za narode obe države, doprinoseći većim dobrobitima i boljom povezanosti između ove dve države.

Pod vođstvom Inicijative pojasa i puta, odnos između Kine i Srbije postaje najblišiji do sada, donoseći koristi vladama dve države, kompanijama i narodima. To je mogućnost i perspektiva da odnosi među Kinom i Srbijom, kao i odnosi između Kine i srednjoevropskih i istočnoevropskih zemalja postanu međusobno povezani, lakši za uspostavljanje i na obostranu korist.

Međutim, postoje neki nesporazumi u vezi sa Inicijativom pojasa i puta, koje bi trebalo razjasniti, da bi se utvrdila i nastavila saradnja između Kine i drugih država. Kako sam pomenuo u govoru, u protekla dva meseca posetio sam Poljsku, Latviju, Rumuniju, Srbiju i druge srednjoevropske i istočnoevropske države, učestvovao sam na mnogim seminarima koji su se ticali Inicijative pojasa i puta, i zbog onog što sam video shvatio sam da postoje neki nesporazumi koji se tiču Inicijative pojasa i puta.

Prvi nesporazum:

Srednjoevropske i istočnoevropske države imaju preterana očekivanja kada je u pitanju Inicijativa pojasa i puta, a nedostatak postignuća razočarao je neke od ovih država.

Jedno takvo očekivanje pretpostavlja da pokretač promoviše bližu saradnju, ali takvo očekivanje bi trebalo da bude obostrano, što znači da obe strane treba da imaju očekivanja jedna od druge, umesto da samo jedna strana ima velika očekivanja od one druge. Inicijativa pojasa i puta nije projekat koji vodi jedino Kina, već je projekat kome je potrebna zajednička saradnja. Neki od projekata u infrastrukturi na visokom nivou su sa komplikovanim strukturom, što znači da su potrebni doprinosi ne samo od pojedinačne već više država. Na primer, nekoliko ruta za železnički saobraćaj korišćenih zajedno sa Ekonomskim pojasmom puta svile. Međutim, konflikti koji postoje između Rusije i Zapada i njihove međusobne sankcije, blokirale su nesmetano saobraćanje, i time otežavaju Kini da ima koristi od tih puteva. Garantovanje nesmetane trgovinske razmene nije problem koji Kina može samostalno da reši, već bi to trebalo da zavisi od svih strana koje učestvuju u saradnji.

Drugi nesporazum:

Postoji veliki broj inicijativa koje promovišu države bilo iz oblasti srednje ili istočne Evrope ili iz oblasti koje se nalaze diljem sveta, koje bi bile konkurentne inicijativi iz Kine, i za Kinu predstavlja problem tražiti sinergije sa tako velikim brojem inicijativa.

Da li bi bilo moguće da Kina traži mogućnosti za saradnju koje teku paralelno sa mnogim inicijativama koje predlažu srednjoevropske i istočnoevropske države, kao što je Inicijativa reke Dunav, Inicijativa tri mora, Inicijativa pojaz i put. Kina bi mogla da traži kompatibilnost sa bilo kojom inicijativom koja zavređuje saradnju i sa perspektivom u kojoj su obe strane na dobitku. Inicijativa pojaz i put nije konkurentska inicijativa inicijativa koje predlažu SAD i Evropska unija, Turska ili bilo koja druga država, niti ima za cilj da zameni neku od tih inicijativa.

Treći nesporazum:

Inicijativa pojaz i put predstavlja Kinu kao novi geopolitički faktor u oblastima srednje i istočne Evrope, što je jednako i neizbežnom uključivanju u postojeće regionalne konflikte.

Na konferenciji pod nazivom „Reka Dunav i Novi put svile”, koja je održana u junu 2016, neki članovi akademске zajednice istakli su da će Kina aktivno da se angažuje u oblasti Balkana, koja je geopolitički osetljiva oblast. Međutim, istina je da Kina nikada nije imala vojnu bazu niti je slala vojsku u ovu oblast Balkana. Kina nema nikakav interes niti želi da igra bilo kakvu ulogu u ovoj regionalnoj geopolitičkoj igri, već samo traži pragmatičnu kooperaciju u privredi i trgovini. Ovo je dugoročan stav Kine ne samo u oblasti Balkana, nego i u svim srednjoevropskim i istočnoevropskim oblastima.

Četvrti nesporazum:

Finansijski instrumenti, osmišljeni u okviru Inicijative pojaz i put, trebalo bi da obezbede punu podršku svim projektima pod ovom inicijativom kako bi ubrzali gradnju svakog pojedinačnog projekta, što za sada nije zadovoljavajuće.

U suštini, i Azijska infrastrukturna investiciona banka (AIIB) i Fond puta svile (SRF) nisu naročito spremni za Inicijativu pojaz i put. Oni mogu da služe kao finansijski instrument za Inicijativu zone puteva, ali oni više predstavljaju zajedničke i finansijske instrumente koji se podvrgavaju principima tržista, međunarodnom standardu regulative, sa ciljem da sazna od drugih međunarodnih finansijskih institucija kako bi postigli održivi razvoj. Stoga, AIIB i SRF neće investirati u sve projekte koji se tiču Inicijative pojaz i put, ali imaju za cilj projekte koji su profitabilni i perspektivni, bilo da njima rukovodi Inicijativa pojaz i put ili ne.

Prevod sa engleskog:
Jelena Kašić Đorđević

Prof. dr Zoran Dragić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti

Bezbednosni identitet Balkana i Novi put svile

Sažetak

Ovaj rad posvećen je analizi bezbednosnih izazova, rizika i pretnji koji mogu da ugroze „Novi put svile“, prevashodno proces 16+1, kao njegov izuzetno važan segment. Analiza započinje utvrđivanjem sadržinskog određenja bezbednosnog identiteta Balkana, da bi se potom fokusirala na promene koje u tom identitetu mogu biti izazvane jednim istorijskim „novumom“, kakav je pomenuta kineska inicijativa. Balkan, koji je odavno sinonim za krizna stanja, podeljenost, ratove, odsustvo stabilnih i funkcionalnih država, nedostatak pravnih mehanizama i političke volje da se konflikti rešavaju mirnim putem, hroničnu ekonomsku ne razvijenost i sl, u bezbednosnom smislu, predstavlja najosetljivije područje koje je obuhvaćeno inicijativom 16+1. Stoga je pravilno razumevanje bezbednosnog identiteta ovog turbulentnog regiona od krucijalne važnosti za dalji razvoj i ko načni uspeh 16+1 inicijative.

Ključne reči:

Balkan, bezbednosni identitet, Saradnja 16+1, Novi put svile, bezbednosni izazov, rizici i pretnje

Bezbednosni identitet nekog entiteta (privrednog subjekta, lokalne zajednice, države ili regiona) predstavlja ukupnost bezbednosnih izazova, rizika i pretnji koji ugrožavaju analizirani entitet, sa jedne strane, i kapacitete koje poseduje analizirani entitet da odgovori na realne, procenjene ili percipiране bezbednosne izazove, rizike i pretnje u dužem vremenskom periodu, s druge. Bitan element bezbednosnog identiteta je percepcija pripadnika društvene grupe (stanovništvo lokalne zajednice, države, regiona, pripadnici određenih etničkih, rasnih, religijskih ili drugih grupa) o stanju vlastite bezbednosti, odnosno o vrsti i stepenu ugroženosti, kao i kapacitetima

zajednice kojoj pripadaju da se zaštiti od pretnji. Pored toga, bitan element bezbednosnog identiteta je i doživljaj koji „drugi“ imaju o bezbednosti analiziranog entiteta. Bezbednosni identitet je deo širih identiteta (nacionalnog, etničkog, kulturnog...), ali se i mnogi drugi identiteti oblikuju i nadograđuju u zavisnosti od bezbednosnog identiteta.

„Kada govorimo o ‘bezbednosnom identitetu’, neke zajednice, države regionalne ili drugog ‘entiteta’, osnovni zadatak je uvideti glavne bezbednosne izazove, rizike i pretnje, kao i kapacitete analiziranog kolektiviteta da se sa navedenim pretnjama suoči, da ih izbegne ili pronađe druge modele da odgovori na bezbednosne izazove. Bezbednosni identitet svakog regiona čine specifični bezbednosni problemi, koji ga izdvajaju od drugih regiona, koji imaju istovrsne ili drugačije bezbednosne probleme. Međutim, srž bezbednosnog identiteta ne predstavljaju bezbednosni problemi, koji u eri globalizacije i sami postaju globalni, već načini na koje svaka društvena zajednica odgovara na bezbednosne izazove, rizike i pretnje“.¹

Smatramo da je pojam „bezbednosni identitet“ neophodno uvesti u nauke bezbednosti iz nekoliko razloga.

Prvo, bezbednosni identitet treba razlikovati od stanja bezbednosti. Stanje bezbednosti nekog entiteta možemo oceniti samo kroz ukupnost pretnji koje ga ugrožavaju u analiziranom vremenskom periodu i ocenu njegovih kapaciteta da adekvatno odgovori na ispoljene pretnje.

Dруго, stanje bezbednosti je „slika zamrznuta u vremenu“, ispoljene pretnje traju duži ili kraći vremenski period, ali najveći deo pretnji zapravo predstavlja određene društvene, prirodne ili tehnološke procese koji nastaju i razvijaju se u određenom vremenu. Odgovor na ove pretnje zahteva kontinuirano delovanje, od trenutka kada se uoči njihov nastanak (odnosno kada se „sekuritizuju“, ili čak kada se pretpostavi da određeni izazov može prerasti u pretnju ili da se frekvencija ili uticaj nekog rizika može povećati). Ovakvo delovanje zahteva organizacione i institucionalne promene i prilagođavanje društvene strukture odgovoru na bezbednosnu pretnju. Stanje bezbednosti je neophodan element bezbednosne procene², bez koje nema dobrog planiranja bezbednosnih procedura, pravila i politika. Operativni planovi bezbednosti moraju odgovoriti na konkretne bezbednosne pretnje. Bezbednosne mere koje se planiraju moraju neutralisati bezbednosnu pretnju, ili bar umanjiti njene posledice. Bezbednosni identitet u sebe uključuje i stanje bezbednosti, ali i doživljaj bezbednosti entiteta. Bezbednosni identitet podrazumeva prethodna stanja bezbednosti, aktuelno stanje

¹ Zoran Dragišić, *Bezbednosni identitet Balkana i EU*, Kultura polisa, br. 22, 2013, Novi Sad, str. 144.

² O bezbednosnim procenama i pojmu stanja bezbednosti vidi šire u Z. Dragišić, K. Radivojević, *Bezbednosni menadžment*, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2014.

bezbednosti i procene kakvo bi to stanje moglo biti u budućnosti. Bezbednosni identitet je ono po čemu se jedan entitet razlikuje od drugog. Na primer, kada govorimo o različitim regionima Srbije, bezbednosni identiteti se razlikuju kada je u pitanju Kosovo i Metohija, Vojvodina ili Beograd. Doživljaj bezbednosti se razlikuje kada govorimo o Iraku ili Švajcarskoj. Takve razlike su posebno izražene kada govorimo o različitim regionima. Prve asocijacije kada se govori o Bliskom istoku ili Balkanu su nebezbednost i sukobi, dok je stabilnost prva asocijacija na Zapadnu Evropu i Skandinaviju.

Treće, bezbednosni identitet se dominantno odnosi na dostupne političke, društvene, ekonomске i bezbednosne mehanizme kojima jedno društvo raspolaže u odgovoru na bezbednosne izazove, rizike i pretnje, kao i na percepcije koje postoje o bezbednosti nekog entiteta. Dobro razumevanje bezbednosnog identiteta predstavlja polaznu osnovu za izradu bezbednosnih strategija, u čemu se ogleda praktični značaj razumevanja ovog pojma. Strategije bezbednosti, kao strateške bezbednosne procene, moraju poći od prethodnih bezbednosnih pretnji i odgovora na njih, koje su oblikovale bezbednosnu, ali i ukupnu političku kulturu nekog entiteta. Aktuelno stanje bezbednosti je okvir za preuzimanje operativnih bezbednosnih mera, ali i bitan element strategijskog planiranja. Strategije su dominantno okrenute ka budućnosti, one predstavljaju orientir za sve nosioce planiranja u jednom entitetu, ali one predstavljaju i sredstvo kojim jedna organizacija komunicira sa okruženjem, odnosno kojim se legitimiše.³ Strategije u sebi sadrže sva bitna obeležja bezbednosnog identiteta, ali one treba da budu planske smernice za pozitivne promene bezbednosnog identiteta. Bezbednosni identitet je dinamičan pojam i on se u vremenu menja. Efektivna strateška promena bezbednosnog identiteta moguća je samo u domenu povećavanja kapaciteta za umanjenje ili odgovor na bezbednosne rizike, izazove i pretnje. Povećavanje kapaciteta je moguće kroz institucionalnu izgradnju, povećavanje vojnih, obaveštajno-bezbednosnih sposobnosti, povećavanje odvraćajućih sposobnosti, povećanje sposobnosti za nenasilna rešavanja konflikata, diplomatskim rešavanjem konflikata i sl. Pozitivan razvoj bezbednosnog identiteta moguć je u domenu povećanja otpornosti (*resilience*).⁴ Bezbednosni izazovi, rizici i pretnje predstavljaju element bezbednosnog identiteta na koji je veoma teško, ali ne i nemoguće, uticati. Određene pretnje, kao što je to slučaj sa etničkim i religijskim sukobima na Balkanu, prate društveni razvoj i ciklično se ponavljaju, ali ih ne možemo smatrati „zlom sudbinom“ zato što su uslovljene određenim stanjem društvenih odnosa i

³ H. Mintzebrg, *Rise and Fall of Strategic Planning*, Simon and Schuster, London, 2000.

⁴ Z. Keković, V. Ninković, *Towards a Resilient Critical Infrastructure System against the Risk of Terrorism*, IOM Press, Amsterdam, 2015.

nedostatkom adekvatnih preventivnih mehanizama. Druga vrsta pretnji, u koje spadaju prirodne katastrofe, ne može se sprečiti ali dobro uređena društva imaju razvijene mehanizme da uticaj tih pretnji bude eliminisan, sveden na minimum ili da se brzim otklanjanjem posledica redukuju gubici i smanji patnja stanovništva.

„NOVI PUT SVILE“ – POVRATAK KINE KAO VELIKE SILE

Analiza bezbednosnih izazova rizika i pretnji koje mogu da ugroze „Novi put svile“, odnosno proces 16+1, kao njegov bitan deo, mora poći od bezbednosnog identiteta Balkana i procene promena koje u tom identitetu mogu biti izazvane kineskom inicijativom, koja predstavlja istorijski novum.

Predsednik Kine Si Čiping pokrenuo je inicijativu „Jedan pojas, jedan put“ 2013. godine. Ovaj izuzetno ambiciozan projekat, koji bi trebalo da poveže Kinu preko centralne Azije sa Evropom, sastoji se od inicijativa za „Ekonomski pojas novog puta svile“, koji je promovisan u Kazahstanu i inicijative „Novi pomorski put svile za 21. vek“. Radi ostvarenja ovih ambicioznih projekata Kina je izvršila alokaciju četrdeset milijardi dolara u Fond za novi put svile i pedeset milijardi u okviru novoosnovane Azijске infrastrukturne banke. Pored toga, predviđeni su i dodatni mehanizmi finansiranja koji treba da privuku značajan privatni kapital.⁵

BEZBEDNOSNI IDENTITET BALKANA I INICIJATIVA 16+1

Ostvarivanje projekta „Jedan pojas, jedan put“, odnosno infrastrukturno povezivanje Azije i Evrope mora uključiti države Istočne i Centralne Evrope,

⁵ Suština ove inicijative je da se Kina preko Centralne Azije mrežom puteva, železnica, luka, puteva energetskog transporta i logističkih centara, poveže sa Evropom u cilju stvaranja uslova za saobraćajnu i energetsku diversifikaciju, otvaranja tržišta za kineske proizvode i angažman kineskih kompanija na tržištima Evrope i Azije. „Kina želi da kroz investicije u infrastrukturu ubrza stvaranje mreže luka, logističkih centara, puteva i železnica kako bi se stvorili povoljni uslovi za diversifikaciju kineskog teretnog i energetskog transporta, proširilo tržište, distribuirali proizvodi i unapredila trgovina na relaciji Istok–Zapad. Na taj način Peking ostvaruje svoje osnovne nacionalne interese – povećava energetsku bezbednost, otvara tržišta za kineske građevinske firme i pomaže da se osigura bezbednost prehrane milijarde i trista miliona Kineza.“ S. Arežina, *Kineski Novi put svile i Balkan*, Kultura polisa, posebno izdanje, Novi Sad 2015, str. 170

koje predstavljaju geografski most između dva kontinenta. Inicijativa 16+1, koju mnogi nazivaju „Kineska ulaznica u Evropu“, izraz je potrebe Kine da obezbedi stabilno partnerstvo sa državama Centralne i Istočne Evrope putem brojnih zajedničkih projekata, čime se obezbeđuje dugoročno i održivo prisustvo Kine na evropskom tržištu, a sa druge strane potrebom država Istočne i Centralne Evrope za velikim kineskim investicijama pomoći kojih mogu pokrenuti svoje privrede koje su ozbiljno pogodene ekonomskom krizom. „Kina je najbrže rastuća ekonomija na svetu i druga po veličini po nominalnom bruto domaćem proizvodu. Njen dugoročni cilj je da postane ekomska sila koja će nadmašiti SAD. Jedna komponenta strategije Pekinga je probiti se na evropsko tržište, a jedna od glavnih ulaznih tačaka je Balkan“.⁶

Svaka država Istočne i Centralne Evrope imenovala je svog nacionalnog koordinatora koji je odgovoran za koordinaciju aktivnosti sa Sekretarijatom i zajedničku promociju saradnje Kine sa Centralnom i Istočnom Evropom.⁷

Institucionalizacija inicijative 16+1 i veoma širok i raznolik krug institucija, koje je Kina uključila u rad Sekretarijata⁸, ukazuju na visok nivo aspiracija kineskog rukovodstva, kao i na planove za sveobuhvatno partnerstvo koje treba da predstavlja platformu inicijative „Jedan pojas, jedan put“ u Istočnoj i Centralnoj Evropi.

⁶ J. Bugajski, *Put svile – kineska strategija na Balkanu*, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/put-svile-kineska-strategija-na-balkanu>

⁷ http://www.china-ceec.org/eng/msc_1/mscjj/t1411097.htm

⁸ Kina je u okviru Ministarstva spoljnih poslova formirala Sekretarijat za saradnju između Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope. Na čelu Sekretarijata nalazi se pomoćnik ministra spoljnih poslova Kine Liu Haiding. Osnovni zadatak ovog tela je komunikacija i koordinacija svih aktivnosti u okviru saradnje Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope, priprema sastanaka lidera država, priprema trgovinskih i ekonomskih foruma i sprovođenje zaključaka koji se postignu na sastancima i forumima. Sekretarijatom, pored generalnog sekretara Liu Handinga, rukovode i izvršni sekretar Čen Hu, generalni direktor Odeljenja za evropske poslove i zamenik generalnog sekretara Vang Vengag, savetnik u Odeljenju za evropske poslove. Sekretarijat uključuje predstavnike 24 organizacija. Pored Ministarstva spoljnih poslova, koje je nosilac aktivnosti, u rad Sekretarijata uključeni su i Odeljenje za međunarodnu saradnju Centralnog komiteta Komunističke partije Kine, Nacionalna komisija za reformu i razvoj, Ministarstvo obrazovanja, Ministarstvo nauke i tehnologije, Ministarstvo industrije i informacionih tehnologija, Ministarstvo finansija, Ministarstvo saobraćaja, Ministarstvo poljoprivrede, Ministarstvo privrede, Ministarstvo kulture, Komisija za javno zdravlje i planiranje porodice, Narodne banke Kine, Državna služba za štampu, publikacije, film, radio i televiziju, Nacionalan turistička administracija, Nacionalna železnička administracija, Nacionalna administracija za civilno vazduhoplovstvo, Centralni komitet komunističke omladine, Savet za promociju međunarodne trgovine, Kineska narodna asocijacija za prijateljstvo sa stranim državama, Industrijska i komercijalna banka, Razvojna banka, Uvozno-izvozna banka i Kineska železnička korporacija.

Pored ekonomskih, finansijskih, infrastrukturnih i političkih dimenzija inicijative „Jedan pojas, jedan put“, bezbednosni aspekti kineskog ulaska u Evropu, a posebno na Balkan, nameću se kao najvažniji set pitanja od kojih će zavisiti krajnji dometi ove inicijative. Uspeh inicijative 16+1 će, izvan svake sumnje, pozicionirati Kinu u odnosu na evropsko tržište i opredeliti kakvi će biti odnosi Kine sa ključnim evropskim državama. Ulazak Kine u Evropu, preko balkanskih i centralnoevropskih zemalja, predstavlja veliku istorijsku novost jer se Kina pojavljuje kao nova vanevropska sila sa potencijalno velikim uticajem u Evropi. Kineski planovi u Evropi imajuće svoj odraz na odnose Kine sa SAD, kao najvažnijom vanevropskom silom koja je od kraja Drugog svetskog rata snažno prisutna u Evropi. Velike kineske investicije od kojih države Centralne Evrope i Balkana očekuju oporavak svojih ekonomija, nužno će dovesti i do uspostavljanja kineskog političkog uticaja. Reakcije SAD na rast kineskog uticaja u Evropi, kao i stav koji će o tome imati Francuska, Nemačka i Velika Britanija i druge države tzv. „Stare Evrope“⁹ opredeliće bezbednosnu prirodu inicijative 16+1, ali i sudbinu „Jednog pojasa, jednog puta“.

Sve bezbednosne izazove koji se mogu nazreti povodom realizacije projekata u okviru inicijative 16+1 možemo podeliti na nekoliko velikih grupa:

- Globalne strateške izazove koji proističu iz stava SAD i najvažnijih evropskih država prema globalnoj poziciji Kine i eventualnom protivljenju realizaciji projekata u okviru inicijative „Jedan pojas, jedan put“;
- Globalne izazove čiji su nosioci velike multinacionalne korporacije koje u realizaciji projekata u okviru „Jednog pojasa, jednog puta“ vide ugrožavanje svojih interesa;
- Originerni regionalni izazovi vezani za balkanske etničke i religijske sukobe koji mogu ugroziti realizaciju projekata u okviru inicijative 16+1;
- Originerni regionalni izazovi vezani za balkanske organizovane kriminalne grupe;
- Derivirani regionalni izazovi vezani za pokušaje regionalnih sila i globalne terorističke mreže da, koristeći svoje balkanske agenture, prikriveno deluju protiv kineske inicijative;
- Derivirani regionalni izazovi vezani za pokušaje unutrašnjih neprijatelja Kine da, koristeći prostor Balkana, pokrenu antikineske akcije;

⁹ Podelu na „Staru i Novu Evropu“ izneo je Donald Ramsfeld povodom odbijanja Nemačke, Francuske, Italije i drugih evropskih država, starih članica NATO i EU, da se pridruže napadu SAD na Irak. Akciju SAD su podržale nove članice, bivše komunističke države koje je Ramsfeld nazvao „Novom Evropom“.

- Situacione izazove koji mogu nastati kao posledica prirodnih katastrofa, tehničko-tehnoloških udesa i iznenadnih političkih, ekonomskih ili socijalnih problema.

Sjedinjene Američke Države su još uvek ubedljivo najmoćnija svetska sila u ekonomskom, političkom i vojnem pogledu. Meka moć SAD u Evropi je veoma velika. Evropljani tradicionalno očekuju da se američkim novcem i vojnom snagom reše ekonomski i bezbednosni problemi za čije rešavanje EU nije sposobna.

Vojnim i finansijskim angažovanjem SAD u Evropi je slomljen nacizam u Drugom svetskom ratu. U „Hladnom ratu“ Zapadna Evropa je sačuvana od diktature i sovjetske okupacije zahvaljujući snazi američkog oružja, da bi krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog veka definitivno bio slomljen SSSR i otvorena mogućnost državama Istočne i Centralne Evrope koje su se nalazile iza „gvozdene zavesе“ da se oslobođe diktatura i „bratskog zagrljaja SSSR-a“. Sve države Istočne i Centralne Evrope koje su se nalazile pod okupacijom SSSR-a u okviru Varšavskog ugovora danas su članice NATO i EU. Pored toga, SAD su, kroz Maršalov plan, ekonomski podigle porušenu Evropu i pomogle joj da se oporavi od posledica Drugog svetskog rata. Države Istočne i Centralne Evrope koje su nekada bile članice Varšavskog ugovora u velikoj meri se oslanjaju na SAD u političkom, ekonomskom i vojnem pogledu. Upućenost ovih država na SAD povećana je Ruskim agresijom u Ukrajini. Narastajuća opasnost od agresivne politike „restaljinizovane“ Rusije, koja se ogleda u pojačanoj propagandi i pokušajima da se utiče na unutrašnje političke tokove ovih država, značajno je povećala uticaj SAD i vodećih evropskih država u regionu Centralne i Istočne Evrope. Možemo pretpostaviti da bi države članice inicijative 16+1 popustile pod pritiskom SAD i vodećih evropskih država da izađu iz ovoga procesa ukoliko bi došlo do takvog zahteva.¹⁰

Kina je po sveukupnoj državnoj moći druga sila sveta i zemlja sa najbrže rastućom ekonomijom. Najveća trgovinska razmena na svetu je upravo između Kine i SAD, što ukazuje na značajnu povezanost dve najmoćnije države savremenog sveta. Izjava Geri Loka, bivšeg ambasador SAD u Kini, povodom posete predsednika Si Đipinga SAD ukazuje na značaj ekonomskih veza dve države. „Između naše dve države svakodnevna robnonovčana

¹⁰ Sudbina „Južnog toka“, koji je bio od „presudne važnosti za energetsku stabilnost jugoistoka Evrope“, najbolje pokazuje koliki je uticaj SAD i vodećih država EU. Pored toga što su države kroz koje je trebalo da prođe gasovod imale interesa za njegovu izgradnju, a mnogi politički lideri tih država bili i lično zainteresovani za uspeh tog projekta, promena stava EU I SAD prema Rusiji bila je jasan signal da od „Južnog toka“ treba odustatи, jer нико nije htio da rizikuje kvarenje odnosa sa SAD i EU.

razmena iznosi milijardu i po dolara, a milioni radnih mesta u SAD zavise od trgovine sa Kinom. U poslednjih nekoliko godina međusobna trgovinska razmena je porasla u neslućenim razmerama“.¹¹

Odnosi dve najmoćnije države na svetu su do sada bili u stalnom usponu, predsednici Si Điping i Barak Obama imali su redovne bilateralne susrete i veliki broj susreta na marginama multilateralnih skupova. U toku prethodnih osam godina razvijena su čak 94 bilateralna mehanizma za dijalog.¹² Sudbina daljih odnosa SAD i Kine u velikoj meri će zavisiti od stava administracije novog predsednika Donalda Trampa. Dosadašnji razvoj odnosa Kine i SAD daje razloga za optimizam u pogledu uspeha inicijative 16+1, pošto Kina ne pokazuje interes da se suprotstavlja postojećim politikama država regionala, niti ima ambicije da nameće svoje političke stavove. Kineska politika, koju je promovisao predsednik Si Điping, prema članicama inicijative 16+1, svodi se na četiri reči: mir, razvoj, saradnja i *win-win* rezultati.¹³

Kina svojom politikom prema državama članicama inicijative 16+1 ne narušava postojeće političke i bezbednosne strukture u Evropi. Od 16 država članica inicijative čak 11 su članice NATO i EU (Bugarska, Hrvatska, Češka, Estonija, Mađarska, Letonija, Litvanija, Poljska, Rumunija, Slovačka i Slovenija), Albanija je članica NATO i kandidat za EU, dok je članstvo Crne Gore u NATO pitanje dana jer je većina parlamentara članica Alijanse već ratifikovala Protokol o pristupanju i očekuje se da do sredine 2017. Crna Gora postane punopravna članica. Makedonija ima ambicije da postane članica NATO, ali je njen prijem blokiran od strane Grčke dok se ne reši pitanje imena. Makedonija ima status kandidata za prijem u EU. Srbija je kandidat za prijem u EU, ali za sada nema nameru da aplicira za prijem u NATO, sa kojim ima razvijenu saradnju u okviru Individualnog programa partnerstva. Vlada Srbije vodi politiku neutralnosti. Bosna i Hercegovina je komplikovana državna tvorevina opterećena brojnim unutrašnjim problemima i za sada je najdalja od evroatlantskih integrativnih tokova.

Kineske investicije od deset milijardi dolara, koje su predviđene za realizaciju projekata, pomoći će ekonomski najslabijem regionu Evrope da se ekonomski ojača i doprinese stabilnosti čitave Evrope. Glavni bezbednosni izazov na ovom nivou može predstavljati strah od jake Kine i sumnje u vezi iskrenosti kineskih namera u Evropi. Dosadašnja politika Kine u regionu

¹¹ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/xi-za-snaznije-ekonomske-veze-sa-sad-om>

¹² <http://thediplomat.com/2017/01/the-future-of-us-china-relations-under-president-trump/>

¹³ S. Arežina, isto, str.171.

bila je veoma konstruktivna i transparentna i doprinela je prevazilaženju ekonomskih teškoća, što je posebno vidljivo na primeru Srbije.

Druga grupa globalnih pretnji može doći od strane velikih multinacionalnih korporacija koje u razvoju projekata u okviru „Jednog pojasa, jednog puta“ vide ugrožavanje svojih interesa. Moć velikih korporacija ne treba potceniti jer one raspolažu brojnim zakonitim i nezakonitim sredstvima da se suprotstave konkurenčiji. Međutim, smatramo da je mogućnost ugrožavanja kineskih inicijativa od strane velikih korporacija samo teorijska jer je količina angažovanog kapitala i državnih interesa moćnih država tolika da nijedna korporacija nema mogućnost strateškog ugrožavanja i suprotstavljanja ovim inicijativama. Otpori iz ovih krugova su mogući na taktičkom nivou i na ograničenim geografskim prostorima. Opasnost od ovih negativnih uticaja mogla bi se povećati eventualnim udruživanjem korporacija sa organizovanim kriminalom i terorističkim organizacijama uz podršku neke od država koje u ovom projektu vide instrument vlastite geopolitičke marginalizacije.

Balkan, u bezbednosnom smislu, predstavlja najosetljivije područje koje se nalazi u okviru inicijative 16+1. Kada govorimo o bezbednosnom identitetu Balkana, ovaj region je odavno sinonim za krizna stanja, podeljenost, ratove, varvarizam, odsustvo stabilnih i funkcionalnih država, nedostatak pravnih mehanizama i političke volje da se konflikti rešavaju mirnim putem, veliki uticaj stranih sila na lokalne političke vođe i hroničnu ekonomsku nerazvijenost. Na temelju takvih percepcija nastao je i termin „balkanizacija“, kojim se označavaju beskonačna krizna stanja, haos, iracionalnost i duboke podele bez postojanja mehanizama da se na temelju realno definisanih interesa pronađu održiva rešenja za postojeće sukobe. Region Balkana imao je veoma burnu istoriju koju su obeležili brojni ratovi, lokalne krize i krvavi sukobi koji su se često sa Balkana širili i na druge delove Evrope. Ne treba smetnuti sa uma da je Prvi svetski rat otpočeo na Balkanu, da je u Drugom svetskom ratu prostor Balkana bio jedno od najkrvavijih poprišta, gde se dogodio stravičan bratoubilački rat praćen genocidom, da su u toku „Hladnog rata“ linije podele među tadašnjim vojno-političkim blokovima išle upravo preko Balkana, da su ratovi devedesetih godina na prostoru bivše Jugoslavije (posebno u Bosni i Hercegovini) bili najkrvaviji oružani sukobi u Evropi nakon Drugog svetskog rata, što u velikoj meri objašnjava zbog čega se Balkan u ostalom delu Evrope percipira kao glavno žarište sukoba i izvor nestabilnosti po celokupan kontinent.¹⁴

Sve balkanske države, izuzev Grčke i Turske, deo su inicijative, s tim što je Grčka na samitu u Sudžou učestvovala u statusu posmatrača, čime je Turska

¹⁴ Z. Dragišić, isto, str

ostala jedina balkanska država izvan ovog procesa. Turska, iako izvan procesa 16+1, ima veoma značajne bilateralne odnose sa Kinom i mnogi važni putevi u okviru inicijative „Jedan pojas, jedan put“ prolaze preko turske teritorije i država u Centralnoj Aziji koje su pod snažnim uticajem Turske. Turkofone države i regioni u Centralnoj Aziji su važan deo ove inicijative tako da svaka bezbednosna procena mora uvažiti Tursku, pogotovo imajući u vidu uticaj koji ova država ima na preko osam miliona balkanskih muslimana.

Glavni bezbednosni problemi Balkana vezani su za pitanje statusa Kosova i Metohije, odnosno za samoproglašenje tzv. „Republike Kosovo“. Sve balkanske države, izuzev Grčke i Rumunije, i naravno Srbije kojoj samoproglašenje tzv. „Republike Kosovo“ direktno ugrožava nacionalne i državne interese, priznale su Kosovo. NR Kina nije priznala nezavisnost Kosova i, kao stalna članilaca SB UN, principijelno se protivi nasilnoj i protivpravnoj secesiji. U percepciji Albanaca i drugih naroda koji podržavaju secesiju Kosova i Metohije, Kina može biti doživljena kao „prosrpska“, a celokupna inicijativa 16+1 kao instrument jačanja položaja Srbije na Balkanu. Stara istorijska aspiracija Albanaca da stvore tzv. „Veliku Albaniju“ predstavlja najopasniji politički projekat koji ugrožava interes nekoliko balkanskih država i direktno proizvodi nestabilnost. Smatramo da ovo ne može ozbiljno ugroziti sprovođenje projekata u okviru ove inicijative jer Kina ne pokazuje želju da bilo koju državu regiona favorizuje na račun interesa drugih članica ove inicijative. To dokazuju i aktivni projekti koje je Kina pokrenula sa balkanskim državama.

Projekti koji se rade na Balkanu jasno pokazuju da je Kina vođena ekonomskim interesima i da ne favorizuje države sa kojima ima bolje političke odnose (kao što su Srbija i Rumunija) u odnosu na države čije politike ne podržava (Albanija po pitanju Kosova i Metohije). Ovakav pristup favoriže ekonomske interese lokalnih aktera, što umanjuje mogućnost štetnih uticaja postojećih političkih nesuglasica.

Pored problema vezanih za Kosovo i Metohiju, Balkan opterećuje konstantna kriza koja u Bosni i Hercegovini postoji od završetka građanskog rata 1995. godine. Kao što smo videli, Kina je pokrenula projekte u Bosni i Hercegovini, stvarajući uslove za ravnomeran razvoj svih delova BiH. Bosna i Hercegovina, kao najkrhkiji deo Balkana, može biti zloupotrebljavana od strane islamističkih terorista radi ometanja kineskih projekata u sklopu globalnog džihada, koji se vodi i u kineskoj provinciji Siđang. Pored toga, ruski uticaj u Republici Srpskoj može biti zloupotrebljen, u sklopu eventualnog ruskog otpora inicijativi „Jedan pojas, jedan put“, koju pojedini ruski političari smatraju štetnom po ruske globalne interese.¹⁵ Proces ustavne

¹⁵ <http://politikus.ru/page/2/>

rekonstrukcije Bosne i Hercegovine koji se kreće između zahteva za potpunom centralizacijom i gašenjem Republike Srpske, od strane ekstremnih bošnjačkih političkih krugova i zahtevima za većom samostalnošću, pa čak i odvajanjem Republike Srpske, koji se čuju iz Banja Luke, kao reakcija na zahteve bošnjačkih političara, preti da dovede do novih sukoba. Oružani sukob u Bosni i Hercegovini mogao bi da dovede u pitanje inicijativu 16+1, jer bi u taj sukob nužno bile uvučene i Srbija i Hrvatska. Sukobi u Bosni i Hercegovini imaju svoju unutrašnju dinamiku, međutim, strane sile bi političke nesuglasice u ovoj zemlji mogle da iskoriste kao sredstvo za zaustavljanje inicijative 16+1 i isključivanje Kine iz ovog dela Evrope.

Posebnu grupu originernih bezbednosnih pretnji čine asimetrične pretnje, čiji su nosioci nedržavni subjekti koji deluju na prostoru Balkana. Najozbiljnija asimetrična bezbednosna pretnja na Balkanu potiče od organizovanog kriminala. Prema autorima iz balkanskih država, koji pišu o problemima organizovanog kriminala, tokom devedesetih godina dogodila se svojevrsna „kriminalna revolucija“.¹⁶ Organizovani kriminal, u uslovima slabih i nedovršenih država, predstavlja ozbiljnu bezbednosnu pretnju zbog političkih aspiracija koje se javljaju kod glavnih organizatora kriminalnih aktivnosti. Političke aspiracije nosilaca organizovanih kriminalnih aktivnosti ostvaruju se putem korupcije kojom se preuzimaju najunosnije privredne grane i, pored legalizacije protivpravno stečenog novca, onemogućava ekonomska osnova institucionalnog jačanja države. Korupcijom se zahvataju političke stranke, mediji, civilno društvo, verske organizacije, obrazovni i zdravstveni sistem i na taj način nastaje novi oblik totalitarizma tzv. „ohlokratija“¹⁷.

Kriminal koji se razvio na prostorima bivše Jugoslavije organizovan je „odozgo“ i u njega su od samog početka bile umešane tadašnje političke elite i delovi bezbednosnih struktura. U Srbiji je organizovani kriminal „procvetao“ u vreme sankcija, kada su državne strukture organizovale posebne grupe, koje su se bavile švercom nafte, cigareta i svih drugih roba koje su bile pod režimom sankcija UN. Primer Srbije pokazuje koliko su ekonomske sankcije kontraproduktivne jer omogućavaju političkim elitama protiv kojih su navodno usmerene da se obogate i pod kontrolu stave celokupno društvo. Nakon pada Slobodana Miloševića, organizovane kriminalne grupe nastavile su sa svojim aktivnostima, s tim što umesto nafte švercuju narotike, učestvuju u sistemskoj korupciji i vrše druga teška krivična dela

¹⁶ Vidi šire u Radomir Milašinović: „Uzroci mogućih društvenih sukoba u zemljama Jugoistočne Europe“, Godišnjak Fakulteta bezbednosti za 2009. godinu, Beograd 2009, str. 11.

¹⁷ O pojmu „ohlokratija“ vidi šire: Z. Dragišić, Organized Crime – The Way to Ochlocracy, Archibald Reiss Days, ACPS, Belgrade, 2011, pp. 631–641.

kojim se ugrožavaju sami temelji opstanka države. Organizovani kriminal je uspeo da preživi „demokratske“ promene u Srbiji i čak da izvrši atentat na premijera Zorana Đindjića. U Hrvatskoj se organizovani kriminal razvijao uporedno sa otpočinjanjem rata, kada su se strukture bliske tadašnjoj vlasti obogatile na švercu naoružanja i kršenju sankcija na oružje i vojnu opremu. Sudski proces protiv bivšeg premijera Hrvatske Ive Sanadera jasno odslikava na koji je način organizovani kriminal prodrio do samog vrha vlasti u Republici Hrvatskoj. Na Kosovu i Metohiji organizovani kriminal bio je sredstvo putem koga se finansirala OVK i oružana pobuna. Organizovane kriminalne grupe kosovskih i makedonskih Albanaca bavile su se švercom narkotika, trgovinom ljudima, ilegalnom prostitucijom i drugim krivičnim delima od kojih je jedan deo novca korišćen za finansiranje OVK i oružanih akcija na Kosovu i Metohiji. Međutim, ono što najviše zabrinjava je stvaranje regionalnog kriminalnog kartela u koji su uključeni kriminalci sa svih prostora Balkana. Ova činjenica bitno određuje bezbednosni identitet regiona i iziskuje mnogo bolju saradnju među balkanskim državama, jer je reč o bezbednosnom problemu koji ozbiljno ugrožava svaku pojedinačnu državu u regionu i zahteva jedinstven odgovor svih država, bez obzira na njihove međusobne razlike. Inicijativa 16+1 predstavlja ozbiljno ugrožavanje interesa organizovanog kriminala, jer se najunosnije privredne delatnosti stavljuju pod striktnu kontrolu i preuzimaju ih velike kineske kompanije u saradnji sa domaćim vladama. Imajući u vidu politički uticaj ovih grupa, možemo sa sigurnošću reći da će one pokušati da preko koruptivnih radnji i ucena ometu realizaciju projekata u okviru inicijative 16+1. Kineska inicijativa će doprineti jačanju institucionalnih kapaciteta država Balkana i njihovoj sposobnosti da se odupru organizovanom kriminalu. Smatramo da organizovani kriminal predstavlja ozbiljnu pretnju ali da njegovi kapaciteti nisu toliki da bi ugrozio inicijativu. Organizovani kriminal, udružen sa delovanjem država koje se protive ovoj inicijativi i velikih korporacija, može predstavljati značajan problem o kome se mora voditi računa u bezbednosnim procenama.

Situacione pretnje koje mogu nastati kao posledice prirodnih katastrofa, tehničko-tehnoloških udesa i havarija ili kao posledice ekonomskih, političkih i socijalnih problema zahtevaju veliku pažnju, jer mogu ozbiljno ugroziti inicijativu. Trase novih puteva i pruga prolaze preko područja na kojima su se često dešavale poplave, zemljotresi, odroni, šumski požari i druge prirodne nepogode. Kvalitetna izgradnja i planiranje trasa velikih infrastrukturnih projekata značajno će umanjiti efekte prirodnih katastrofa i sprečiti narušavanje životne sredine i uništenje ili oštećenje kulturnih dobara koji se nalaze u zahvatu komunikacijskih čvorišta i lokacija objekata kritične infrastrukture. Reagovanju na vanredne situacije mora se posvetiti

posebna pažnja u okviru sprovođenja projekata u okviru inicijative 16+1. Ugrožavanje života i zdravlja ljudi, narušavanje životne sredine i uništenje objekata kritične infrastrukture može nastati i kao posledica terorističkih i sajber napada. Smatramo da sve države učesnice inicijative treba da izgrade nove i ojačaju postojeće mehanizme za zajedničko delovanje u odgovoru na vanredne situacije.

U okviru ove grupe bezbednosnih izazova, posebno mesto imaju izazovi koji dolaze iz političke, ekonomске i socijalne oblasti. Države Balkana su politički nestabilne i nerazvijene, što ih čini veoma osetljivim na ovu vrstu pretnji. Posebnu pažnju treba posvetiti političkim i socijalnim subverzijama koje mogu biti pokrenute radi ugrožavanja bezbednosti projekata u okviru inicijative. Kvalitetan odgovor na ove pretnje zahteva jačanje obaveštajno-bezbednosnih sistema država članica, podizanje njihovog integriteta i stvaranje uslova za kvalitetnu i pravovremenu razmenu informacija o subverzivnim delatnostima terorističkih i kriminalnih grupa, kao i vlada država koje se protive sprovođenju ovog projekta.

Smatramo da se u okviru inicijative 16+1 treba formirati posebno radno telo koje će pratiti pretnje i koordinirati akcije među državama članicama inicijative na preveniranju bezbednosnih pretnji. Osnovna funkcija radnog tela bila bi koordinacija među državama članicama inicijative. Radno telo treba da bude organizovano tako da njegove organizacione jedinice pokrivaju određenu pretnju. Tako bi trebalo da postoje organizacione jedinice za vanredne situacije, sajber pretnje, terorizam i organizovani kriminal, socijalne i ekonomске pretnje i druge organizacione jedinice za kojima se ukaže potreba.

Prof. dr Žarko Obradović

*Narodna skupština
Republike Srbije*

„Pojas i put“:
Balkanska perspektiva
(političko-bezbednosni aspekti)

Sažetak

Saradnja Narodne Republike Kine sa državama Balkana se do početka druge decenije HHI veka odvijala na ravni pojedinačnih odnosa, sa usponima i padovima, i bez projekata koji bi uključili neku od ostalih balkanskih država. Početkom realizacije Procesa saradnje NR Kine sa 16 država Centralne i Istočne Evrope, tokom 2012. godine, u koji je uključeno i devet država Balkana, napravljen je korak napred u saradnji Kine sa balkanskim državama. Postavljen je institucionalni okvir za (buduću) saradnju i predviđena realizacija različitih projekata, od kojih neki, kao što je izgradnja putnih i železničkih saobraćajnih pravaca, obuhvata učešće više balkanskih država. Koristi od novouspostavljene saradnje imaju svi i balkanske države i NR Kina. Balkanske države su na ovaj način dobile mogućnost da razviju nacionalne ekonomije, poboljšaju infrastrukturu, podignu životni standard građana, prošire saradnju sa Kinom, ali i unaprede regionalnu saradnju. Za Narodnu Republiku Kinu saradnja sa balkanskim državama predstavlja priliku da se ne samo unaprede bilateralni odnosi, nego i poveća prisustvo i uticaj NR Kine u ovom geopolitički važnom delu Evrope i sveta. Pojava inicijative „Pojas i put“ kao nove razvojne strategije NR Kine i plana globalnog povezivanja i saradnje velikog broja država između Azije i Evrope, uključujući i gotovo sve balkanske zemlje, dodatno je potvrdila ulogu i značaj odnosa balkanskih država sa Kinom i Procesa saradnje 16+1, koji se nalazi na zapadnom pravcu realizacije „Pojasa i puta“. Učešće balkanskih država u ovom projektu predstavlja i deo ukupnih odnosa NR Kine sa evropskim državama, uključujući i članice EU, čiji je Kina najvažniji trgovinski partner. Potencijali za saradnju balkanskih država sa NR Kinom, kao i sa drugim državama u regionu, u okviru „Pojasa i puta“ su jako veliki. Ta saradnja, međutim, ne zavisi samo od kvaliteta međusobnih odnosa, već i od interesa drugih velikih sila prema Balkanu i njihovih odnosa sa NR Kinom. „Pojas i put“ je važan za države Evrope i kao deo njihovih ukupnih odnosa sa jednom od najmoćnijih država sveta, tako da je teško očekivati da postoji (makar javno) osporavanje neke od

evropskih (ili drugih) država, saradnje koja postoji između balkanskih država sa NR Kinom u realizaciji ovog značajnog projekta.

Ključne reči:

Kina, Balkan, „Pojas i put“, Proces saradnje 16+1, međudržavna saradnja, velike sile i Balkan

„Pojas i put“ je nova razvojna strategija Narodne Republike Kine, ali ujedno i novi strateški projekat saradnje sa velikim brojem država na prostoru između Azije i Evrope sa namerom da se uspostavi bolja infrastrukturna povezanost i unapredi međusobna ekonomski i politička saradnja. „Pojas i put“ je nastao 2013. godine, kao sinteza dveju strateških inicijativa („Evropskog puta svile“ i „Pomorskog puta svile 21. veka“), koje je izneo predsednik NR Kine Si Činping tokom poseta Kazahstanu septembra 2013. i Indoneziji oktobra 2013. godine. Osnovni cilj ovog projekta je povezivanje i saradnja država između Kine (Azije), Afrike i Evrope (uključujući i prostor Balkana), kopnom i morem (putnim, železničkim i pomorskim pravcima), sa namerom da se unapredi međudržavna saradnja (bilateralna i multilateralna), poveća nivo razvoja tih država i životni standard građana, olakša međusobno razumevanje i ostvare drugi, za zemlje članice ovog projekta, značajni ciljevi. O „veličini“ ovog projekta na globalnom nivou, kao i za celu međunarodnu zajednicu, govori i podatak o broju država koje su uključene u njegovu realizaciju. „Pojas i put“ je u trenutku kada je nastao obuhvatao najmanje 65 država, da bi u protekle tri godine realizacije uključio najmanje 100 država i međunarodnih organizacija. Preko 30 država koje se nalaze na prostoru „Pojasa i puta“ su do sada potpisale sporazume o saradnji sa Kinom. Organizacija Ujedinjenih nacija, kao i druge relevantne međunarodne organizacije zauzele su pozitivan stav prema projektu „Pojas i put“. Svi ovi podaci, uz veličinu prostora koji obuhvataju države članice projekta i broj stanovnika koje imaju, ukazuju na izuzetan značaj i multidimenzionalnost ovog projekta.

„Pojas i put“ počinje od Kine u Aziji a završava u Evropi, na širokom prostoru od severa do juga, od Baltičkog mora do Mediterana, ali i prema zapadu Evrope, uključujući horizontalne i vertikalne putne i železničke pravce. Unutar Evrope prostor Balkana je sa projektom „Pojas i put“ povezan na dva načina: kopnom i morem. Kopneni deo povezanosti (integracije) obuhvataju brojni infrastrukturni projekti u samim balkanskim zemljama (bilo da su oni deo bilateralne saradnje sa Kinom ili deo Procesa saradnje Kine sa zemljama Centralne i Istočne Evrope), kao i projekti regionalnog značaja. Pomorski deo veze sa „Pojasom i putem“ predstavlja pomorska luka Pirej u Grčkoj, kao važna

transportna destinacija na Balkanu i u Evropi. Na taj način prostor Balkana, i preko kopna i preko mora, postao je važan deo projekta „Pojas i put“.

Iako je Balkan u pogledu veličine teritorije daleko manji u odnosu na Narodnu Republiku Kinu (površina teritorije NR Kine iznosi 9.562.211 km² a Balkana manje od 1.500.000 km²), on je u istoriji, a naročito u poslednja dva veka imao značajnu ulogu u brojnim evropskim i svetskim događajima. Takav „značaj“ u bližoj ali i daljoj prošlosti Balkan duguje pre svega svom geografskom položaju, kao prostor koji predstavlja najkraći putni, železnički i telekomunikacioni pravac između Evrope i Azije, zbog čega je i postao „predmet interesovanja“ različitih velikih sila. Te velike sile su, zarad svojih interesa, nastojale da ovlađuju prostorom Balkana i da utiču na (sva) dešavanja na ovom važnom geostrateškom prostoru. Tome treba dodati i interesе (i ponašanje) samih balkanskih naroda koji su nastojali, samostalno ili uz pomoć neke od velikih sila, da ostvare svoje nacionalne interese, formiraju „svoje“ države, često i po cenu štete za neku od drugih, susednih, balkanskih naroda.

U prošlosti, naročito u HIH veku, među velikim silama, glavni akteri gotovo svih zbivanja na prostoru Balkana bili su Osmanlijsko carstvo, Habsburška monarhija (kasnije Austro-Ugarska), Rusija, Francuska i Velika Britanija. Kasnije, a naročito krajem HIH i početkom Hh veka, njima su se pridružile Italija i Nemačka. Završetak Prvog svetskog rata označio je skoro potpuno povlačenje Turske sa prostora Balkana, nestanak (trajni) Austro-Ugarske sa ovog prostora i privremeni Rusije (do zadnjih godina Drugog svetskog rata kada se Sovjetski Savez na velika vrata vratio na prostor Balkana). Krajem Hh i početkom HhI veka, svoj interes i uticaj za zbivanja na Balkanu izrazila je i jedna prekomorska velesila – Sjedinjene Američke Države. Pomenute države su, više ili manje, uticale na odnose među balkanskim narodima (dajući podršku jednima, a samim tim i protiv drugih naroda), ali njihovo „interesovanje“ za Balkan nije nestajalo. U HIH veku, među balkanskim narodima, državna samostalnost je od strane velikih sila prvo priznata Grčkoj, a zatim Rumuniji, Srbiji i Crnoj Gori. Početkom Hh veka priznate su Bugarska i Albanija, dok su se Srbija i Crna Gora, zajedno sa narodima iz sastava bivše Austro-Ugarske, udružile u novu državnu zajednicu: Državu Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je kasnije promenila ime u Kraljevinu Jugoslaviju i kao takva postojala skoro do kraja Drugog svetskog rata.

Drugi svetski rat donosi i promene u državnom uređenju unutar balkanskih država, ali i u međusobnim odnosima, što je u uslovima blokovske podeljenosti u svetu uslovilo i različitu vojno-političku opredeljenost balkanskih država. Grčka i Turska su bile članice NATO pakta, Bugarska i Rumunija deo Varšavskog ugovora, a Jugoslavija i Albanija ostaju van blo-

kovskih podela. Promene u Istočnoj Evropi krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, nestanak SSSR-a i Varšavskog ugovora (kao saveza koji je okupljaо komunističke zemlje), promene unutar istočnoevropskih zemalja, razbijanje i nestanak socijalističke Jugoslavije, doveli su do stvaranja novih država na Balkanu ali i do njihove nove vojno-političke orijentacije.

Prostor Balkana je, tako, početkom HHI veka podeljen između jedanaest država: Grčke, Turske, Albanije, Bugarske, Rumunije, Slovenije, Hrvatske, Makedonije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Pet od jedanaest njih su članice Evropske unije (Grčka, Slovenija, Rumunija, Bugarska i Hrvatska), dok su ostale balkanske države kandidati za članstvo u EU (Srbija, Turska, Crna Gora, Makedonija, Albanija) ili su predale zahtev za članstvo u EU (Bosna i Hercegovina). U pogledu vojne orijentacije, pored Grčke i Turske, još pet balkanskih država (Bugarska, Rumunija, Slovenija, Albanija i Hrvatska) postale su članice NATO-a. Crna Gora je donela odluku o pristupanju u članstvo NATO-a, ali proces ratifikacije ugovora o pristupanju među zemljama NATO-a još nije završen. Ostale države na Balkanu: Makedonija, Srbija i Bosna i Hercegovina su članice programa NATO-a za vojnu saradnju „Partnerstvo za mir“. Različitost Srbije u odnosu na druge zemlje u ovom programu saradnje je u tome da je Srbija 2007. godine proklamovala status vojne neutralnosti.

Kad je reč o nivou ekonomskog razvoja balkanskih država, može se konstatovati da postoje značajne razlike među njima koje nisu u proteklim decenijama prevladane. Prema podacima Svetske banke, početkom druge decenije dvadeset prvog veka najrazvijenije zemlje na Balkanu, po visini društvenog bruto proizvoda po glavi stanovnika, bile su Grčka sa 22.455 dolara i Slovenija 22.010 dolara, dok su najsiromašnije bile Bosna i Hercegovina sa 4.555 dolara i Albanija sa 3.999 dolara. Ista situacija je bila i deceniju ranije.

Kao i tokom više puta u prošlosti, tako je i u sadašnje vreme Balkan opterećen različitim događajima i pitanjima koji stavljuju na probu ne samo bilateralne odnose balkanskih država nego i ukupnu situaciju na Balkanu. Pored hroničnih problema vezanih za loše stanje nacionalnih ekonomija suočenih sa globalnom ekonomskom krizom i posledicama sopstvenih ekonomskih politika i sprovedenih privatizacija koje nisu dale očekivane pozitivne rezultate, sa prisutnom velikom nezaposlenošću, odlaskom mlađih ljudi u zemlje Evropske unije, lošom demografskom situacijom i drugim negativnim pojavama i nemogućnošću balkanskih država da u punoj meri odgovore na sve ove izazove i potrebe svojih građana, kao i različito reaganje na migrantsku krizu koja pogađa ne samo Balkan nego i Evropu i značajan deo sveta, među samim balkanskim državama postoji još uvek jedan broj otvorenih pitanja koja postaju predmet sporenja i mogućih sukoba, ne

samo bilateralno već i na nivou celog regiona. Odnose Slovenije i Hrvatske tako, primera radi, opterećuje granični spor u Piranskom zalivu, ali i nova tužba Slovenije sa zahtevom finansijskog obeštećenja njenih sugrađana od strane Hrvatske. Hrvatska s vremena na vreme, a najviše u predizbornim kampanjama, pred Srbiju postavlja zahteve za unapređenje položaja hrvatske manjine, rešavanje graničnog spora i druga tekuća pitanja, uz pretnju da će nekooperativnost Srbije biti prepreka za saglasnost Hrvatske na brojna pitanja koja će biti otvorena na putu Srbije ka članstvu u Evropsku uniju. Pri tome se u drugi plan stavlja pitanje nemogućnosti srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj da u punoj meri, u opština i gradovima gde za to postoje zakonom utvrđene pretpostavke, ostvari pravo na upotrebu svog maternjeg jezika, kao i druga prava koja joj zakonom pripadaju, uz nemogućnost velikog broja izbeglica da se vrate u Hrvatsku i reše brojna imovinska i druga pitanja od značaja za njihov povratak i integraciju. Iz Rumunije i Bugarske se od strane pojedinih zvaničnika kao uslov podrške Srbiji za članstvo u Evropsku uniju postavlja pitanje prava pripadnika rumunske nacionalne manjine u Istočnoj Srbiji, kao i pitanje statusa Vlaha kojima se osporava samostalni etnički identitet, kao i pitanje prava pripadnika bugarske nacionalne manjine u opština Srbije gde su zastupljeni. Crna Gora, na putu ka članstvu u Evropsku uniju i NATO, ostavlja po strani zakonom utvrđene obaveze o zastupljenosti Srba u tužilaštvu, sudstvu, zdravstvu, policiji, školstvu, javnim preduzećima i drugim državnim organima i institucijama. Makedonija je već skoro dve godine zarobljenik svojih unutrašnjih političkih podela i dešavanja koji nisu rešeni novim parlamentarnim izborima, već su, nažalost, bili uzrok daljih podela koje još uvek traju. Srbija na svom evropskom putu, polako ali sigurno, postaje zarobljenik interesa pojedinih evropskih zemalja koje nastoje da kroz proces pregovaranja Srbije ka punom članstvu u Evropsku uniju iskoriste razgovore Beograda i Prištine postavljajući dodatne uslove koji nisu sadržani u Briselskom sporazumu i time pribave Kosovu što više elemenata državnosti koju su priznali još 2008. godine. Tzv. nezavisnost Kosova priznale su i neke balkanske države: Slovenija, Hrvatska, Bugarska, Crna Gora, Makedonija, Turska i Albanija, što dovodi u pitanje iskrenost njihovih međudržavnih odnosa sa Srbijom i, objektivno, situaciju na Balkanu čini još kompleksnijom. Bosna i Hercegovina je praktično već više od dve decenije zaokupljena unutrašnjim političkim pitanjima i podelama i različitim pogledima na događaje koji su pretvodili Dejtonskom sporazumu, kao i različitim gledanjima na primenu istog sporazuma i način organizacije države, što se najbolje moglo videti kroz podele koje je izazvao Referendum o utvrđivanju dana Republike Srpske, kao i kroz inicijativu za pokretanje tužbe protiv Srbije za genocid koji je navodno počinjen tokom oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini devedesetih

godina prošlog veka. Bošnjački član Predsedništva BiH je, naime, inicirao zahtev da Bosna i Hercegovina podnese zahtev Međunarodnom sudu pravde u Hagu za reviziju presude Međunarodnog suda pravde po tužbi Bosne i Hercegovine protiv Srbije za genocid. Pokretanje tužbe protiv Srbije, u ime Bosne i Hercegovine, a bez saglasnosti predstavnika Srba i Hrvata u Predsedništvu BiH će, bez sumnje, dalje pogoršati odnose između tri konstitutivna naroda u BiH, funkcionisanje zajedničkih institucija, ali i odnose u regionu, a pre svega odnose Bosne i Hercegovine sa Srbijom. Turska se suočava sa posledicama neuspelog državnog udara, svojim unutrašnjim pitanjima i problemima, pitanjem smeštaja velikog broja izbeglica iz susednih država, a u pregovorima sa Evropskom unijom pokušava da nađe rešenje ne samo za zaustavljanje kretanja izbeglica ka zemljama Evropske unije već i za rešavanje svojih zahteva prema Evropskoj uniji koji su postavljeni godinama unazad.

Ali sva pitanja i problemi sa kojima se suočavaju balkanske države ne dovode u pitanje njihovo nastojanje da sarađuju sa Narodnom Republikom Kinom, bilateralno, unutar Procesa saradnje Kine sa zemljama Centralne i Istočne Evrope, kao i u okviru Projekta „Pojas i put“. Za balkanske države saradnja sa Kinom postaje važan način rešavanja brojnih ekonomskih problema, razvoja nacionalnih ekonomija, jačanja međudržavnih odnosa i unapređenja saradnje i stabilnosti u regionu.

Međudržavna saradnja NR Kine sa balkanskim državama postoji jako dugo. Za razliku od prošlosti kada su bilateralni odnosi sa pojedinim državama zavisili i od ideooloških razloga, savremeno doba je tu saradnju postavilo na nove osnove: međusobne želje za saradnjom i mogućnosti realizacije određenih interesa.

Na nivou ekomske saradnje sve balkanske države, kako one koje su članice Evropske unije, kao i one koje nisu, imaju negativan bilans u trgovinskoj razmeni sa Kinom. Sve one daleko više robe uvoze iz Kine, nego što izvoze u Kinu. Primera radi, podaci za prvih šest meseci 2014. godine (januar–jun) pokazuju da je među balkanskim zemljama koje su članice Evropske unije najveći obim saradnje (ali i deficit) imala Grčka (deficit je iznosio 1.059.000.000.000 evra). Posle Grčke sledila je Rumunija (sa deficitom od 830.000.000 evra), zatim Slovenija (uz deficit od 433.000.000 evra), Hrvatska sa deficitom od 193.000.000 evra (u periodu januar–jun 2013. godine deficit je iznosio 744.000.000 evra, što ukazuje da je došlo do zastoja u trgovinskoj razmeni između Kine i Hrvatske u prvih šest meseci 2014. godine) i na kraju Bugarska sa deficitom od 159.000.000 evra. Negativan trgovinski saldo u robnoj razmeni sa NR Kinom ima i Srbija. Godine 2014 Srbija je izvezla u Kinu robe u vrednosti od 14.200.000 dolara, a uvezla je robu čija je vrednost preko 1.500.000.000 dolara.

Pored bilateralne saradnje, NR Kina sarađuje sa devet balkanskih država u okviru Procesa saradnje Kine sa zemljama Centralne i Istočne Evrope. Reč je o Srbiji, Rumuniji, Bugarskoj, Albaniji, Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Makedoniji. Saradnja sa Grčkom i Turskom je na bilateralnom nivou, mada je Grčka na poslednja dva samita saradnje Procesa 16+1: Četvrtom – održanom u Sudžou (Kina) 2015. godine, i Petom, održanom u Rigi – Letoniji 2016. godine, učestvovala u svojstvu posmatrača, tako da je van ovog Procesa saradnje među balkanskim državama ostala samo Turska. Položaj Grčke u odnosu na Kinu čini posebnim i činjenica da je ova zemlja strateški partner NR Kine, kao i da je kineska kompanija „Kosko“ postala većinski vlasnik luke u Pireju, kao važne tačke za pomorsku saradnju Kine sa Evropom.

Za protekле četiri godine, od Varšave aprila 2012. do Rige novembra 2016. godine saradnja Kine sa balkanskim državama, unutar Procesa saradnje 16+1, višestruko je unapređena, na zadovoljstvo svih.

Među projektima koji su do sada realizovani ili je dogovorena njihova realizacija u balkanskim državama, značajem se ističu brojni infrastrukturalni projekti (putni i železnički projekti), projekti u oblasti energetike, ali i u drugim oblastima. Srbija je među balkanskim državama (ali i unutar procesa 16+1) prva po broju započetih, odnosno realizovanih infrastrukturnih projekata. U Srbiji su kineske kompanije izgradile most preko Dunava, što je prva najveća završena investicija Kine u Evropi. Novitet u ekonomskoj saradnji Srbije sa Kinom predstavlja i činjenica kupovine Železare u Smederevu od strane kineske kompanije „Hestil“. U Srbiji su, takođe, kineske kompanije izvršile rekonstrukciju i revitalizaciju dela Termoelektrane Koštołac B. Pored projekta rekonstrukcije i modernizacije pruge između Beograda i Budimpešte (povezivanje Mađarske i Srbije), u Srbiji se realizuje i izgradnja autoputa od Beograda do granice sa Crnom Gorom (deo autoputa Beograd – Južni Jadran). Kineske kompanije na ovom putnom pravcu učestvuju u izgradnji deonica Obrenovac – Ub, Lajkovac – Ljig, Surčin – Obrenovac i Preljina – Požega. Drugi deo ovog auto-puta se izvodi u Crnoj Gori, od Bara do Boljara, i radove takođe izvodi kineska kompanija Chinese Communication Construction Company. Na ovaj način će se autoputem uspostaviti nova saobraćajna veza između Srbije i Crne Gore. Dogovorena je realizacija projekta izgradnje auto-puta u Makedoniji, a Albanija pregovara sa Kinom o izgradnji auto-puta koji bi povezivao Albaniju sa Makedonijom. Broj infrastrukturnih projekata regionalnog značaja će u budućnosti biti daleko veći, s obzirom na to da se planira i izgradnja putnog pravca od Pireja (Grčka), preko Makedonije, do Srbije (Beograd) i dalje na sever. Pomorski deo veze sa „Pojasom i putem“ predstavlja pomorska luka Pirej u Grčkoj kao važna transportna destinacija na Balkanu i u Evropi. Realizacija hrvatske

inicijative „Tri mora“, o uspostavljanju saradnje u oblasti infrastrukture, logistike i povezivanja luka Baltičkog, Jadranskog i Crnog mora (što je navedeno na Četvrtom samitu procesa 16+1 u Sudžou novembra 2015. godine) dalje će unaprediti regionalnu saradnju i odnose tih država sa Kinom. Ako posmatramo geografske dimenzije i prostor koji obuhvata ova inicijativa, može se zamisliti koliko će mnogo infrastrukturnih projekata (putnih i transportnih) biti realizovano, koliko će se novih putnih, železničkih i morskih pravaca uspostaviti, koliko će država biti povezano, što ujedno predstavlja dobru obnovu za realizaciju i (budućih) projekata u okviru „Pojasa i puta“. Pored infrastrukturnih projekata, u zemljama Balkana se zajedno sa Kinom realizuju i drugi značajni projekti. Tako se u Srbiji, u oblasti energetike, realizuju projekti izgradnje novog bloka Termoelektrane „Kostolac B 3“, kao i proširenje kapaciteta površinskog kopa „Drmno“. U Makedoniji je dogovorena izgradnja hidroelektrane. Bosna i Hercegovina je dogovorila realizaciju nekoliko projekata sa Kinom, među kojima se svojim značajem ističe izgradnja elektrane Stanari. Hrvatska pregovara o mogućnostima investiranja Kine u hrvatske luke. Rumunija je započela projekat saradnje sa Kinom o izgradnji nuklearnih elektrana i dr.

Deo saradnje Kine sa balkanskim državama unutar procesa saradnje Kine sa državama Centralne i Istočne Evrope ogleda se i u odluci da se u pojedinim državama Balkana otvore centri (Asocijacije) za realizaciju projekata u različitim oblastima. U Bugarskoj je tako osnovan Centar za unapređenje saradnje u oblasti poljoprivrede, ali i Asocijacija za visokoškolsko obrazovanje sa Komitetom, koji ima rotirajuće predsedavanje (tokom 2015. godine sedište Asocijacije bilo je u Sofiji). U Srbiji treba da se otvorи Centar za saradnju u oblasti saobraćaja i infrastrukture, u Rumuniji Centar za energetiku, a u Sloveniji Centar za šumarstvo. Pored toga, u državama Balkana su proteklih godina, kao deo saradnje 16+1, održani skupovi iz različitih oblasti. Rumunija (Bukurešt) je 2014. godine bila domaćin skupa o saradnji u oblasti poljoprivrede, trgovine i privrede. Slovenija je 2015. organizovala konferenciju o turističkoj saradnji. U Bugarskoj je iste godine održan sastanak posvećen saradnji u oblasti poljoprivrede. Bugarska je bila i domaćin Foruma o kulturnoj saradnji. Srbija (Beograd) je 2016. bila domaćin Foruma o kulturnim i kreativnim industrijama. Balkanske države su sa Kinom potpisale više sporazuma o saradnji u različitim oblastima, kao npr. Slovenija u oblasti šumarstva, Albanija o razmeni valuta sa NR Kinom, Rumunija o saradnji u obrazovanju takođe sa NR Kinom ili o projektima u oblasti nuklearne energije, Makedonija, Rumunija i Slovenija su potpisale sa Kinom sporazume o nadzoru kvaliteta, dok su Srbija i Makedonija potpisale sporazum o kontroli kvaliteta i dr.

Srbija sarađuje sa Narodnom Republikom Kinom bilateralno, kao i unutar Procesa 16+1. Međudržavni odnosi između Srbije i Kine su na najvećem mogućem nivou „sveobuhvatnog strateškog partnerstva“, uspostavljenog potpisivanjem zajedničke izjave predsednika Republike Srbije T. Nikolića i predsednika Narodne Republike Kine Si Činpinga juna meseca 2016. godine, prilikom posete kineskog predsednika Srbiji. Unutar Procesa saradnje 16+1 u protekle 4 godine Srbija je postala najaktivniji član saradnje kroz broj projekata koji su predloženi, broj projekata koji su započeti ili su već realizovani. Značaj i ulogu Srbije u Procesu 16+1 potvrđuje i podatak da je Treći samit zemalja članica ovog Procesa saradnje održan u Srbiji (u Beogradu 2014. godine). Srbija, takođe, spada među 30 država koje su zaključile sporazum sa NR Kinom o učešću u realizaciji Projekta „Pojas i put“. U Izjavi dva predsednika iz juna 2016. istaknuto je da je „Srbija spremna da aktivno podrži kinesku inicijativu o zajedničkom unapređenju“ ekonomskog pojasa puta svile „i pomorskog puta svile“ („Pojas i put“) i da podstiče povezivanje razvojnih strategija obe strane i jača praktičnu saradnju u cilju ostvarivanja zajedničkog razvoja i prosperiteta.

Značaj realizacije Inicijative „Pojas i put“ u odnosima Srbije sa Kinom potvrđen je i kroz potpisivanje Memoranduma o razumevanju između Vlade Narodne Republike Kine i Vlade Republike Srbije o zajedničkoj afirmaciji Inicijative „Pojas i put“, novembra 2015. godine. Dve države su se dogovorile da zajednički rade na stvaranju veza „između Inicijative „Pojas i put“ i svojih nacionalnih strategija razvoja, podrže političku koordinaciju i operativnu saradnju i osnaže međusobno korisnu saradnju razmene znanja, kako bi ostvarili mirnodopski razvoj i opšti napredak obe strane“. Postavljeni cilj moguće je ostvariti kroz saradnju dve strane u sledećim oblastima: koordinaciju u politici, usklađenost i integraciju razvojnih strategija, planova i politika, infrastrukturno saobraćajno povezivanje (železnice, civilne avijacije, unutrašnji plovni putevi, telekomunikacije i dr. oblasti), neometana trgovina uz liberalizovani pristup obe strane i podsticaj trgovinske saradnje u oba smera, finansijska saradnja i razvoj kontakta kroz saradnju o oblastima obrazovanja, nauke, tehnologije, zdravstva, kulture, socijalne zaštite, turizma i dr.

O značaju država Balkana unutar Projekta saradnje „Pojas i put“ govore i podaci da su najviši predstavnici NR Kine (predsednik države i predsednik Vlade NR Kine) u protekle tri godine od balkanskih država posetili Srbiju dva puta (2016. i 2014. godine), Grčku 2014. i Rumuniju 2013. godine. Pored toga, dva samita Procesa saradnje 16+1 (od 4 koliko je do sada održano) organizovana su u balkanskim državama: Drugi samit u Rumuniji (Bukureštu) 2013. i Treći samit u Srbiji (Beogradu) 2014. godine.

Jasno je da postoji jaka veza i sinergija između procesa saradnje Kine sa zemljama Centralne i Istočne Evrope i projekta „Pojas i put“ kada su u pitanju i balkanske zemlje, članice oba ove projekta. Sinergija i komplementarnost ova dva važna projekta potvrđena je kroz činjenicu da se prostor koji obuhvataju države članice Procesa 16+1 (uključujući i balkanske države) nalazi na zapadnom pravcu projekta „Pojas i put“, ali i kroz istovetnost ciljeva koji su sadržani u ova projekta. Dokumenta o međusobnoj saradnji država unutar procesa 16+1, kao npr. dokumenta iz Sudžoa sa Četvrtog sastava, potvrđuju opredeljenje Kine i 16 država članica ovog projekta o potrebi povezivanja Kine sa Evropom kroz različite saobraćajne koridore, veze i projekte. Isti cilj postavljen je i u Projektu „Pojas i put“.

Saradnja NR Kine sa balkanskim zemljama, kako članicama Evropske unije tako i državama kandidatima za članstvu u EU, predstavlja ujedno i deo ukupne saradnje Kine sa Evropom, ali i sa Evropskom unijom, gde je Kina veoma značajan partner. Potvrda tome je i podatak da je 2014. godine NR Kina bila najvažniji partner EU po količini uvezene robe, a na drugom mestu među državama po količini robe koju je EU izvezla u neku zemlju. I Evropska unija i Kina iskazuju jasnu namjeru da unaprede međusobnu ekonomsку saradnju, ali i da naprave sinergiju (usklađivanje) između projekta „Pojas i put“ i evropskih infrastrukturnih projekata. To potvrđuje najava Kine iz 2015. godine da uloži 315.000.000.000 evra za realizaciju Investicionog plana za Evropu, kao i potpisivanje Memoranduma o razumevanju između Vlade NR Kine i Evropske komisije o izgradnji Platforme Kina – Evropska unija, kojom bi se povećala sinergija između „Pojasa i puta“ i evropskih inicijativa u realizaciji projekata iz oblasti infrastrukture, razvoja tehnologije i dr. Značaj Kine za evropsku ekonomiju je još veći ako se uzme u obzir i učešće kineskog kapitala u brojnim preduzećima u evropskim državama, budući da je značajan broj tih preduzeća, delimično ili potpuno, vlasnički, prešao u kineske ruke.

*
* * *

Nesporno je da je Kina, kao velika i moćna država (ekonomski, politički, vojno i dr.) postala značajan činilac evropskih odnosa, ali pre svega u ekonomskoj sferi. To potvrđuju podaci o ekonomskim odnosima evropskih država sa Kinom. Činjenica da je Narodna Republika Kina deo azijskog geopolitičkog prostora na određen način umanjuje značaj prisustva Kine u Evropi. Ta prostorna udaljenost Kine od Evrope relativizovala je značaj prisustva i obima političke i ekonomske saradnje Kine sa evropskim dr-

žavama, u odnosu na Sjedinjene Američke Države ili Rusiju, na primer. Nepostojanje izraženih geopolitičkih interesa (do sada) Kine prema prostoru Evrope (u odnosu na SAD i Rusiju) učinili su da je NR Kina postala poželjan i važan partner evropskih država u ekonomskoj sferi, uz nivo političkih odnosa koji ne predstavlja prepreku za ekonomsku saradnju. To je omogućilo Kini da kao „meka sila“, kroz ekonomsku saradnju, na velika vrata početkom druge decenije ovog veka uđe u Evropu. Proces saradnje Kine sa 16 zemalja Centralne i Istočne Evrope, institucionalno započet 2012. godine (samitom u Varšavi i osnivanjem Generalnog sekretarijata Procesa saradnje 16+1), predstavljao je samo „prethodnicu“ za veće prisustvo Kine na prostoru Evrope, a sada je deo saradnje koja se ostvaruje u realizaciji projekata saradnje „Pojas i put“, koji je promovisao kineski predsednik Si Činping 2013. godine, i koji uključuje povezivanje i saradnju Kine i brojnih zemalja na prostoru Azije i Afrike sa Evropom.

Međudržavni odnosi balkanskih država sa Kinom su u protekle četiri godine, kroz saradnju unutar Procesa 16+1, dobili nov sadržaj i novu dimenziju. Povećan je broj potpisanih međudržavnih ugovora, započeta je realizacija različitih projekata. Bilateralni odnosi su dobili novi dodatak: moguće ili sigurne regionalne saradnje, tj. saradnje na određenim infrastrukturnim projektima koji prelaze preko domaćih granica i povezuju dve ili više balkanskih država. Nema sumnje da će saradnja unutar „Pojas i puta“ biti novi impuls saradnje Kine sa balkanskim državama. Ovo je saradnja u kojoj dobijaju sve strane. Za države Balkana to će biti prilika da unaprede sopstvenu infrastrukturu: putne i železničke saobraćajnice, revitalizuju i naprave nova energetska postrojenja, da dođu do povoljnijih kredita, zaposle deo domaćih kompanija ili otvore nova preduzeća, povećaju zaposlenost, smanje deficit u trgovinskoj razmeni sa Kinom, realizuju projekte u drugim različitim oblastima (kulturi, prosveti, nauci, turizmu). To je ujedno i prilika da se kroz regionalne infrastrukturne projekte, koji uključuju dve ili više balkanskih država, obezbedi ne samo međusobna saobraćajna povezanost, nego i olakša protok robe i ljudi i unapredi međusobno razumevanje i saradnja. Za Narodnu Republiku Kinu to je prilika da unapredi bilateralne odnose sa balkanskim državama, zaposli deo svojih kompanija, obezbedi transfer sopstvene tehnologije, poveća ekonomsku saradnju sa Evropom, a samim tim i svoj uticaj u ovom delu sveta.

Početak realizacije projekta „Pojas i put“, odnosno projekti koje je Kina već počela da realizuje sa nekim državama koje se nalaze na pomorskom i drumskom pravcu povezivanja Azije sa Evropom, govore koliko je to kompleksan projekat i koliko su u stvari grandiozne mogućnosti njegove potpune realizacije. To potvrđuje na svoj način, na mikroplanu, i jedan deo projekta unutar saradnje Kine sa 16 zemalja Centralne i Istočne Evrope.

Izgradnja i rekonstrukcija brze pruge od Beograda do Budimpešte podrazumeva saradnju jedne zemlje članice Evropske unije, tj. Mađarske, sa zemljom koja je kandidat za članstvo u Evropsku uniju, to jest Srbijom. Producenje izgradnje ove pruge do Soluna u Grčkoj podrazumeva takođe saradnju zemlje koja je kandidat za članstvo u Evropskoj uniji – Makedonije sa Grčkom koja je članica Evropske unije. Sve ove četiri zemlje (Mađarska, Srbija, Makedonija i Grčka) imaju konkretan interes da se pruga napravi i da se što više koristi. U isto vreme ova pruga, tj. ovaj železnički pravac predstavlja deo pomorskog puta svile, odnosno projekta „Pojas i put“ jer je pomorski deo projekta vezan za luku Pirej u Grčkoj. Može se tek zamisliti koliko će ovakvih ili većih zajedničkih projekata više država biti na pomorskom ili drumskom pravcu unutar projekta „Pojas i put“. Gradiće se zajednički putevi, mostovi, pruge, drugi projekti, razmenjivaće se roba, novac, postojaće zajednička proizvodnja određenih proizvoda, stvaraće se međuzavisnost nacionalnih ekonomija. Takva saradnja će unaprediti i saradnju u drugim oblastima (kultura, informisanje, obrazovanje, nauka i dr.), što će sve značajno unaprediti međusobno razumevanje država članica projekta „Pojas i put“, ali i predstavljati doprinos međunarodnoj saradnji, miru i bezbednosti u svetu.

Projekat „Pojas i put“ je nemoguće vremenski omeđiti, jer je logično da će trajati više decenija. Njegova realizacija će zavisiti ne samo od stepena zajedničkih ciljeva (interesa) među zemljama članicama projekta, nego i od tehničkih i materijalnih mogućnosti država za realizaciju određenih projekata. Jako je dobro i važno da je NR Kina obezbedila novčana sredstva kroz povoljne kredite, za realizaciju brojnih projekata. Model saradnje Kine sa 16 zemalja Centralne i Istočne Evrope može biti primenjen i u projektu „Pojas i put“. Novac, tj. ekonomске (ne)mogućnosti država članica projekta, može biti ograničavajući faktor za realizaciju određenih projekata i to je pitanje koje se mora rešavati uz uvažavanje interesa svih članica projekta. Interes svake države koja se nalazi na pomorskom i drumskom pravcu projekta „Pojas i put“ opredeliće stepen njenog učešća u ovom projektu, broj projekata koje će ponuditi, prihvati ili učestvovati u njihovoj realizaciji.

Moguće prepreke realizacije projekta „Pojas i put“ na prostoru Balkana mogu proistići iz nesaglasnosti Evropske unije sa realizacijom nekih projekata saradnje, naravno pre svega kod država članica EU ali i kod država kandidata za članstvo. Mada su pretpostavke za takav stav EU uveliko umanjene, ne samo zbog velikog značaja saradnje Kine sa EU i zajedničkog dogovora o usklađivanju planova razvoja infrastrukture u zemljama članicama EU sa sadržajem projekta „Pojas i put“, činjenice da se u saradnji evropskih (i balkanskih) država sa NR Kinom insistira na primeni „zakonodavstva Evropske unije“, takva mogućnost uvek postoji. Interesi evropskih

zemalja EU u saradnji sa Kinom će, bez sumnje, imati prednost u odnosu na interes samih balkanskih država. Na takvu mogućnost ukazuje reakcija Evropske komisije na kupovinu smederevske Železare u Srbiji od strane kineske kompanije „Hestil“. Odmah se postavilo pitanje i započela istraga da li će kupovinom srpske železare od strane kineske kompanije biti ugrožen rad kompanija zemalja članica EU koje se bave proizvodnjom i prodajom čelika. U ovom slučaju problema nije bilo, ali na takvu mogućnost se uvek mora računati.

Projekat „Pojas i put“ ima i svoju geopolitičku dimenziju. Budući da obuhvata zemlje sa različitim sadržajem političkih sistema, različite veličine prostora, različite snage ekonomije, različite vojne moći, uz mogućnost da neke od njih pripadaju različitim vojno-političkim blokovima, projekat će izazvati interesovanje i velikih sila zato što može dovesti u pitanje i njihove globalne geopolitičke i ekonomske interese. Kada je o prostoru Balkana reč, implementacija „Pojasa i puta“ ne bi trebalo da bude dovedena u pitanje. Balkanske države sarađuju sa Kinom i žele da učestvuju u realizaciji ovog projekta. Druge države koje imaju svoje interese prema ovom geopolitički važnom delu Evrope i sveta takođe sarađuju sa Kinom, ne doživljavaju Kinu kao protivnika na prostoru Balkana, i sigurno će nastojati da njihovi bilateralni odnosi (i interesi) sa jednom od najmoćnijih država sveta, imaju prednost u odnosu na saradnju NR Kine sa balkanskim državama.

LITERATURA

1. Benddini Roberto, Barone Barbara, *Trade and Economic relations with China 2015*, European Parliament, Directorate – General for external policies, Policy Department, 2015.
2. Xi Jinping, *The Governance of China*, Foreign languages Press, Beijing, 2014.
3. Обрадовић В. Жарко, *Балкански етнички мозаик – мањинско љитлање на Балкану*, Чигоја штампа, Београд, 2014.
4. Обрадовић Жарко, Стратешко партнерство „мале“ Србије и „велике“ Кине – Унутрашњи и међународни аспекти сарадње, *Српска љитијичка мисао*, Институт за политичке студије, Број 3/2016, стр. 121–137.
5. Wang Yawei, *The Belt and Road Initiative – What will China offer the world in its rise*, New World Press, Beijing, 2016.
6. *Adhering to the Planning, Orderly and Pragmatically Build the 'Belt and Road'* – The belt and Road Progress Report, The Belt and Road Progress Research Team, Renmin University of China, September 26, 2016.

7. European Commission – Press releases – *Investment Plan For Europe goes global: China announces its contribution to # invest EU*; <http://eeas.europa.eu/china/indexen.htm>
8. Информација о билатералној сарадњи Републике Србије и Народне Републике Кине, Привредна комора Србије, *Сектор за економске односе са иностранством, Центар за билатералну сарадњу*, Београд, 2015.
9. *Меморандум о разумевању између Владе Народне Републике Кине и Владе Републике Србије о заједничкој афирмацији економској појасу и јутија свиле и Поморској јутији свиле 21. века*, Службени гласник Републике Србије, Међународни уговори бр. 1/2016.
10. *Заједничка изјава Републике Србије и Народне Републике Кине о усаглашавању свеобухватног сарадњешког партерства*, Београд, 18. јун 2016; www.fmprc.gov.cn/05/08/2016
11. *Средњорочни план сарадње Кине и земаља Централне и Источне Европе, Суџоу, Кина, 24. новембар 2015*; www.chine-ciec.org/05/08/2016
12. *Vision and Action on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st – Century Maritime Silk Road*, Issued by the National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People's Republic of China, with State Council authorization, March 2015, Foreign Languages Press Co. Ltd, Beijing, China, 2015.

Branislav Todorović

National Technical University of Athens (NTUA), Greece

Aphrodite A. Bletas

HELLENIC CHINESE Center for Entrepreneurship, Athens, Greece

Planiranje otpornosti kritične infrastrukture obuhvaćene inicijativom „Pojas i put” na Balkanu i u Grčkoj

Sažetak

U ovom radu se istražuje potencijalan uticaj složenosti inicijative Jedan pojas, jedan put (B&R) na očuvanje i operabilnost povezanih kritičnih infrastruktura (CI). Navedeni su i istaknuti glavni problemi, polazeći od aktivnosti u EU u vezi sa zaštitom i otpornošću CI. Potreba za unapređenom otpornošću pokazana je na primeru poplava u Jugoistočnoj Evropi, 2014. godine. Kao ključna za ispravno planiranje i razvijanje otpornosti CI, istaknuta je neophodnost da se sa tim aktivnostima kreće uporedo sa početkom glavnog procesa projektovanja B&R. Najzad, na primeru Grčke, autori se zalažu za neophodnost povezivanja otpornosti R&D sa poslovnim sektorom.

Ključne reči:

Inicijativa Jedan pojas jedan put, kritična infrastruktura, procena rizika, upravljanje rizikom

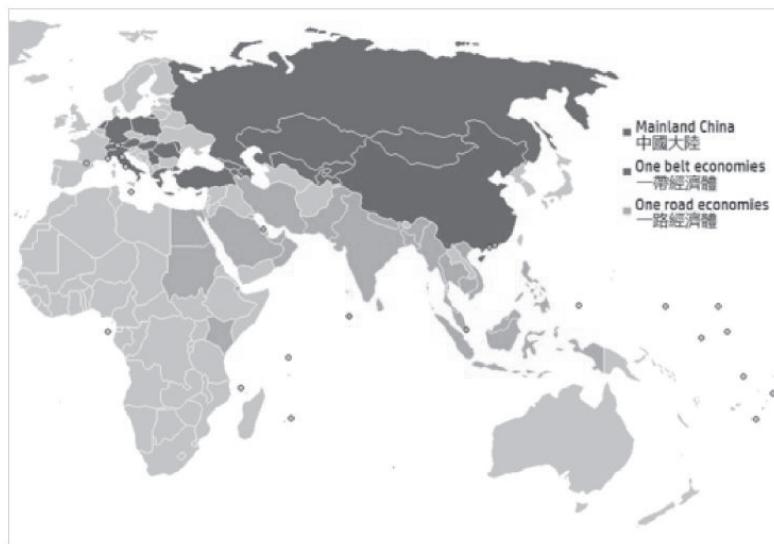
Inicijativa Jedan pojas, jedan put predviđa alternativne rute, uglavnom zbog geopolitičkih promena tokom vekova, od vremena prvobitnog Puta svile, do danas. Zato je pravljenje jedinstvene liste zemalja koje će učestvovati u ovoj inicijativi težak posao. Verovatnije je da će učesnici biti definišani dinamično, tokom ekspanzije B&R, vođene prevashodno zajedničkim interesima Kine i prethodno odabranih partnera.

Indikacije o područjima i zemljama, potencijalno obuhvaćenim ovom inicijativom, date su na sledećim crtežima sa Interneta. Kao što se vidi, Jedan pojas, jedan put trenutno ima dva glavna pravca i sadrži planove za kopnene i pomorske deonice.

Slika 1. Jedan pojas, jedan put, alternativne rute

Slika 2. Jedan pojas, jedan put, privrede obuhvaćene inicijativom

- Kopnena Kina
- Privrede u oblasti Jedan pojas
- Privrede u oblasti Jedan put

Plan Pojasa i puta mogao bi da obuhvati sledeću infrastrukturu:

- putevi i pruge za kopneni transport;
- luke na obuhvaćenim morskim deonicama;
- elektromreže i mreže za snabdevanje ostalim vidovima energije;
- informacioni i komunikacioni tehnološki sistemi;

- Druga infrastruktura za podršku i u vezi sa B&R, uključujući građevinske objekte, postrojenja za snabdevanje vodom itd.

Inicijativa je pobudila značajno interesovanje balkanskih zemalja i Grčke.

2. KONCEPT ZAŠTITE KRITIČNE INFRASTRUKTURE (CIP)

Decenijama, glavne projektne i operativne procedure u vezi sa zaštitom kritične infrastrukture bile su zasnovane na analizi rizika i opasnosti sa sledećim, tipičnim fazama: (i) identifikovanje sredstava i sistema kritične infrastrukture, (ii) procena rizika, (iii) strategije za smanjenje rizika. Ovome je sledio koncept zaštite kritične infrastrukture, obično podeljen u četiri etape: prevencija, detekcija, odgovor i ublažavanje posledica tokom životnog veka infrastrukture. Koncept CIP pokriva zaštitu od fizičkih i sajber pretnji i incidenata, takođe uzimajući u obzir sistemska pitanja bezbednosnog menadžmenta, interkonekcije i kaskadnog efekta.

Slika 3. Primer koncepta zaštite kritične infrastrukture

Slede neki od ključnih aspekata i odabranih primera najnovijih prodora u oblasti zaštite kritične infrastrukture.

Polazne osnove za SAD i EU

Američka predsednička direktiva PDD-63 iz maja 1998. godine [Internet veza 1] pokreće nacionalni program „Zaštita kritične infrastrukture”. Inovirao ju je predsednik Buš svojom predsedničkom Direktivom o unutrašnjoj bezbednosti HSPD-7 za *Identifikaciju, određivanje prioriteta i zaštitu kritične infrastrukture* [Internet veza 2]. Ključni elementi iz američke paradigme [Internet veza 3] su: (i) nacionalni plan za osiguranje infrastrukture / Nacionalni plan za zaštitu infrastrukture (koordinisani napor federalne vlade i privatnog sektora) i (ii) Sektori kritične infrastrukture Ministarstva obrane (DoD) CI sektora, sa fokusom na javne radove.

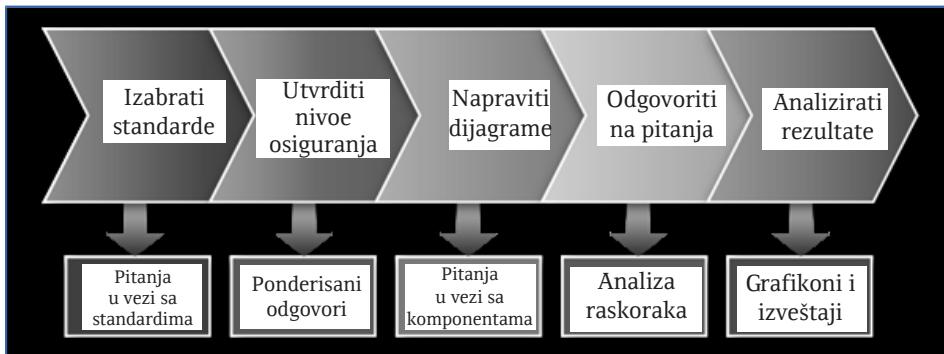
U Evropi, ekvivalentan *Evropski program za zaštitu kritičke infrastrukture* (EPCIP) [Internet veza 4] odnosi se na doktrinu ili specifične programe nastale kao rezultat direktive Evropske komisije u EU COM (2006) 786, koji utvrđuje evropsku kritičnu infrastrukturu koja, u slučaju kvara, incidenta ili napada, može da utiče kako na zemlju u kojoj je, tako i na najmanje još jednu državu, članicu Evropske unije. Države članice su dužne da uvrste direktivu iz 2006. u svoje nacionalne zakone. Međutim, metodologije koje se koriste na evropskom nivou nemaju onu zrelost, u smislu efikasnosti i celovitosti koju imaju metodologije u SAD. Budući projekti treba da zatvore taj procep kroz blisku saradnju sa EPCIP ili ENISA, kao i sa evropskim ekspertskim grupama, kao što je JRC. Postoje i posebne aktivnosti u okviru međusobno povezanih oblasti (npr. energija, sektori voda i transporta, sajber sistemi, itd), koje proizvode napredne informacije, koje treba analizirati i uvrstiti u ili povezati sa bilo kojim primenjenim sveobuhvatnim rešenjem.

Izrazito dobri primeri

- CSET – Alat za evaluaciju sajber bezbednosti (DHS)

CSET su verovatno najpraktičniji elementi za zaštitu kritičnih infrastruktura od svega što američki Sekretarijat za unutrašnju bezbednost (DHS) nudi partnerima iz vlade i privatnog sektora u okviru širokog izbora besplatnih alata i resursa kojima se ostvaruje misija bezbednosti i otpornoći kritične infrastrukture [Internet veza 5]. *Ovi elementi su deo programa procene Tima za odgovore na vanredna sajber stanja industrijskih kontrolnih sistema (ICS-CERT)* [Internet veza 6]

Slika 4: CSET process procene

CSET pomaže vlasnicima sredstava da procene efikasnost praktičnih aktivnosti u cilju očuvanja sajber bezbednosti svojih informacionih i operativnih sistema, postavljanjem niza detaljnih pitanja o arhitekturi i komponentama sistema kao i o operativnim politikama i procedurama. Rezultati primene CSET obuhvataju dijagrame koji pokazuju oblasti snage i slabosti, prioritetnih preporuka, rešenja, zajedničke prakse, kompenzacijonih akcija, i poboljšanja komponenti ili dodataka.

- CIP i procena rizika

Dve komponente kritične infrastrukture (fizička, uključujući i ljudski faktor, i sajber) su srž upravljanja rizikom i treba da budu integrisane u proces upravljanja rizikom (DHS, 2013). JRC je napravio detaljan najsavremeniji pregled metodologija procene rizika za ZKI, uključujući i politički okvir koji pokriva EU i svetsko iskustvo.

- Upravljanje rizikom na nivou EU

EC i njeni servisi neprestano rade na evropskom programu za CIP [Internet veza 7], donoseći nove inicijative za integraciju, kao što je JRC, omogućena mreža eksperata u vezi sa bezbednošću (Evropska referentna mreža za zaštitu kritične infrastrukture – ERNCIP) [Gattinesi, 2016.]. Evropska komisija je razvila Mrežu informacija koje upozoravaju na bezbednosni status kritične infrastrukture (CIVIN), pružajući tako sistem na više nivoa zasnovan na Internetu za razmenu ideja za zaštitu kritične infrastrukture, naučnih i stručnih radova i dobre prakse. CIWIN Portal, koji je napravljen i radi od sredine januara 2013. godine, takođe služi kao skladište za informacije u vezi ZKI. Jedan od važnih zadataka u toku je izrada standarda, normi i metodologija od strane ERNCIP.

- ICS/SCADA

Predstavlja „mozak“ energije i vodosnabdevanja, koji pokriva gotovo sve tačke od izvora do isporuke. Kritičnost kontrolnih sistema u vitalnim sektorima, i veliki uticaj u slučaju poremećaja, čini ih glavnim metama zlonamernih aktivnosti. Izveštaji pokazuju značajno povećanje hardverske i softverske ranjivosti koja se odnosi na industriju, kao i na to da mnogi SCADA sistemi stare i zastarevaju. Postoje inicijative i projekti koji istražuju olakšavajuće mere za jačanje bezbednosti (na primer, FP7 projekat Viking [Bjorkman]).

- Primeri naprednih međunarodnih iskustava

1. *Singapur* – veoma korisna inicijativa SWaT [Tippenhauer i Mathur, 2016.] je test platforma za postupanje u vezi sa vodom za istraživanje i obuku u oblasti ICS bezbednosti (iTrust [Internet veza 8]).
2. *Izrael* – ima jaku poziciju u oblasti sajber-bezbednosti, na primer nedavno započeti pregovori o saradnji sa Velikom Britanijom. Dobar primer je kompanija Next Nine, koja je lider u softveru Operativnih tehnologija (OT) upravljanja bezbednošću za industrijsko i tržište kritične infrastrukture.
3. *Japan* – poseduje veliko znanje i iskustvo u vezi sa preventivnim merama seizmičkih katastrofa i tehnologije olakšavanja za sisteme snabdevanja vodom [Hamada, 2015.].
4. *Microsoft* – primer kompanije prisutne na globalnom nivou čije iskustvo treba koristiti; „Svakog meseca kompanija dobija podatke o pretnjama od „600 miliona sistema širom sveta ...“, koje se, takođe, bave CIP – „Zaštita kritične infrastrukture (CIP) nije konačno stanje, nego kontinuirani proces upravljanja rizikom u cilju poboljšanja bezbednosti i otpornosti“.

- ITIL – Biblioteka Infrastrukture Informacione tehnologije

ITIL je niz dokumenata koji se koriste da pomognu realizaciju okvira životnog ciklusa za Management IT usluga. Dokumenti su u skladu sa međunarodnim standardima, ISO 20000. Zbog toga što je vođen i tehnologijom i ogromnim rasponom organizacionih sredina u kojima posluje, ITSM se stalno razvija. Tri glavna aspekta odnose se na CIP posebno:

1. Upravljanje događajem & incidentom;
2. IT operacija (uključujući i upravljanje bezbednošću informacija);
3. Kontinuirano poboljšanje usluge (CSI).

- Pametni merni sistemi & IoT

Pametno merenje (SM) je postalo obavezno u IT sistemima CI paralelno sa SCADA [Temidoa i dr., 2016.], sa naglaskom na kost-benefit analizi. Još jedno rastuće širenje CI mreža je IoT. Pošto i CM i IoT nodovi mogu da postanu „zadnja vrata“ za sajber napade zbog direktnе veze sa SCADA kroz različite protokole, od vitalnog je značaja da se prošire istraživanje i aktivnosti CIP u tim oblastima.

3. PRISTUP ZASNOVAN NA OTPORNOSTI

Iako se razne nove mere zaštite stalno razvijaju i primenjuju, protivnici i daje razvijaju inovativne načine napada i prodora i remete rad kritične infrastrukture. Procena rizika je značajno napredovala tokom godina, ali rešenja zasnovana na riziku imaju tendenciju da se fokusiraju na procenu i jačanje komponenata složenih sistema u određenim scenarijima pretnji. Nemogućnost ili potpunog predviđanja pretnji, ili pokrivanja razmere i intenziteta incidenata, uključujući i prirodne uzroke i kvarove, doveli su do znatnog interesovanja za upravljanje CI zasnovanom na otpornosti.

Kao primer devastirajućih incidenata mogu se uzeti Poplave u jugoistočnoj Evropi 13–27. maja 2014. god. (slika 5). Neke od ključnih činjenica su:

- Najjače kiše u 120 godina dugom beleženju vremenskih prilika;
- Ljudske žrtve;
- Preko 1.600.000 ljudi pogodjenih u Srbiji i Bosni, posle nedelju dana poplava;
- Neophodna evakuacija ljudi;
- Prekid snabdevanja električnom energijom;
- Transport u pogodjenim oblastima otežan ili prekinut;
- Poljoprivredne površine potpuno oštećene;
- Hiljade javnih, industrijskih i infrastrukturnih objekata je poplavljeno, a putevi su uništeni.

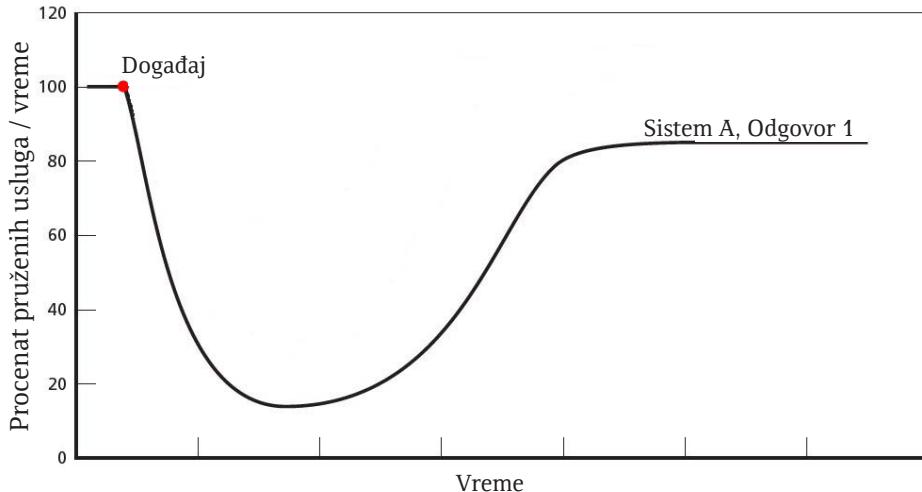
Slika 5. Poplave u jugoistočnoj Evropi, 13–27. maj 2014.

*Rezolucijom br. 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, prikazane granice i nazivi ne podrazumevaju njihovo službeno ozvaničenje ili priznavanje od strane Ujedinjenih nacija.

Prethodno dat primer, zajedno sa nedavnim napadima 2016. god. u Belgiji i Francuskoj sa tragičnim posledicama i mnogi drugi slučajevi, dovode nas do pitanja: Kako se pripremiti za neočekivano? *Odgovor je otpornost.*

Američka Nacionalna akademija nauka (NAS) definiše otpornost kao 'sposobnost da se pripremi i planira za, da se apsorbuje, oporavi od, i uspešnije prilagodi neželjenim slučajevima'. U slučaju infrastrukture, pod pretpostavkom da CI radi sa 100% kapaciteta, poremećaj pruženih usluga posle nekog događaja i vraćanje na prethodno stanje može da se vidi na slici 6.

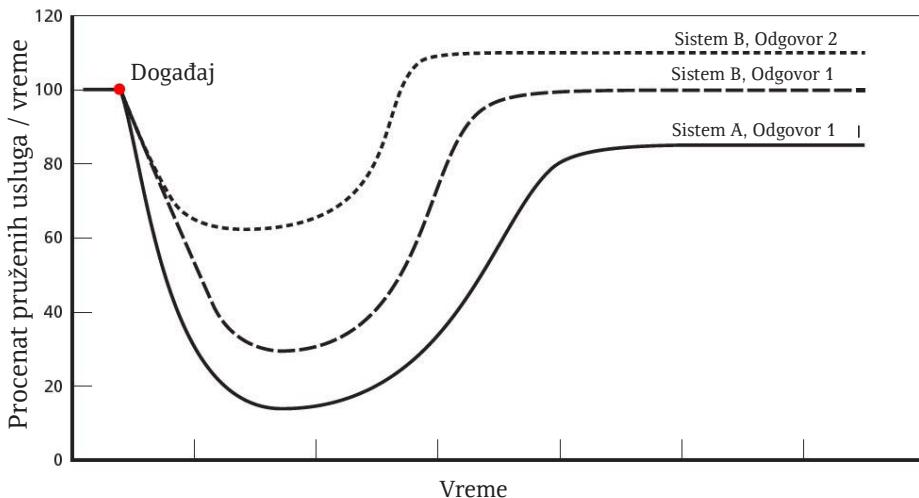
Slika 6. Odgovor CI na događaj

Komponente i metodi otpornosti CI:

- Zahteva sveobuhvatnu procenu kritične infrastrukture sistema / imovine;
- Obezbeđuje *odlučivanje u realnom vremenu* za upravljanje rizikom, odgovore na katastrofe i kontinuitet poslovanja;
- Razvija *metode, alate i procedure* za obuzdavanje događaja i proced ure oporavka.

Kada je sistematično primenjeno, povećanje otpornosti može da pokaže značajnu razliku u ponašanju dve kritične infrastrukture (sistem B u poređenju sa sistemom A), ili da dovede do značajnog poboljšanja iste kritične infrastrukture (odgovor 2 u poređenju sa odgovorom 1 sistema B). Prikazano na slici 7.

Slika 7. Odgovor kritične infrastrukture na događaj za sisteme različitog nivoa otpornosti

4. NAJAVAŽNIJA PITANJA INFRASTRUKTURE

Primeri iz sektora voda

Ključna pitanja u definisanju trenutne situacije CIP u sektorу voda EU:

- Kompanije koje se bave proizvodnjom piјaće vode (WUC) *imaju različite nivoe tehničkog razvoja* i vrlo često ne znaju kako sistem funkcioniše ili kako da ga održavaju [Internet veza 9], pošto ga konsultanti postave;
- WUC mogu biti javne i/ili privatne i s tim u vezi imaju *različitu finansijsku snagu i prioritete* i opredeljuju se za *kompromisne ili poslovne slučajeve* [Internet veza 10], mada iz različitih razloga.
- Nepostojanje *konzistentnog odgovora* [Internet veza 11]; postoji veliki broj malih WUC, dok velike WUC mogu da se prošire na nekoliko administrativnih oblasti/zemalja (npr: Veoila).

U tom smislu, jedan sveobuhvatni sistem zaštite CI na nivou EU treba da uzme u obzir, između ostalog:

- a) *Koordinaciju i nivo uticaja potencijalne pretnje*, prikupljanjem informacija o pružanju usluga WUC;
- b) *Najviši nivo*, kroz procenu glavnih snabdevača ICS/SCADA, HMI i komunikacione sisteme, kao i agencije EU i projekte R&D (npr. H2020).

Tabela 1. WUC statistički podaci za neke zemlje EU [Internet veza 12]

Zemlja	Javna/privatna WUC	Broj snabdevača	Odgovornost za snabdevanje vodom
Danska	Usluge pružaju samo javni i kooperativni davaoci	2.740 (2001. god.)	Lokalne vlasti
Francuska	Visok stepen učešća privatnog sektora po osnovu ugovora o koncesiji ili lizingu	12.400 (2008. god.)	Nacionalna i lokalna (opštine sa više od 10.000 stanovnika)
Nemačka	Samo 3,5% potpuno u privatnom vlasništvu	1.266 većih	Opštine, regulišu države
Italija	Javno, privatno ili mešovito	91 regionalno postrojenje, 3.161 snabdevača	Nacionalne i regionalne vlade
Holandija	WUC u javnom vlasništvu, sa privavnim sektorom ugovara pružanje usluga	10 regionalnih WUC	Veći broj institucija na raznim nivoima
Španija	54% opštinsko, 33% privatno ili mešovito vlasništvo	Više od 8.000 u opštinama	Nacionalne i agencije u okviru sliva
GB	Engleska i Vels – privatno vlasništvo (23) Škotska – javno (1) i Severna Irska – javno (1)	25	Tri regulatorna tela, po jedno za Englesku i Vels, Škotsku i Severnu Irsku

Kao što se vidi iz gorepričenog, postoje tehnička i organizaciona pitanja u vezi sa naporima za zaštitu CI i integraciju odbrane. Najveće firme za proizvodnju sistema za snabdevanje piјaćom vodom nisu, u isto vreme, specijalizovane za CIP i/ili sajber bezbednost, da ne pominjemo fizičke pretnje. U ovom trenutku, napor i poslovi u toj oblasti uglavnom su zasnovani na ekspertizama konsultantskih kuća i agencija, a daleko manje na aktivnostima samih kompanija sa postrojenjima za snabdevanje vodom (WUC). Primeri svetskih ključnih konsultanata su Veolia Voter (Veolia Water) za tehnologije vodosnabdevanja, Novotek za HMI i SCADA za vodu, GE za HMI / SCADA rizike, itd.

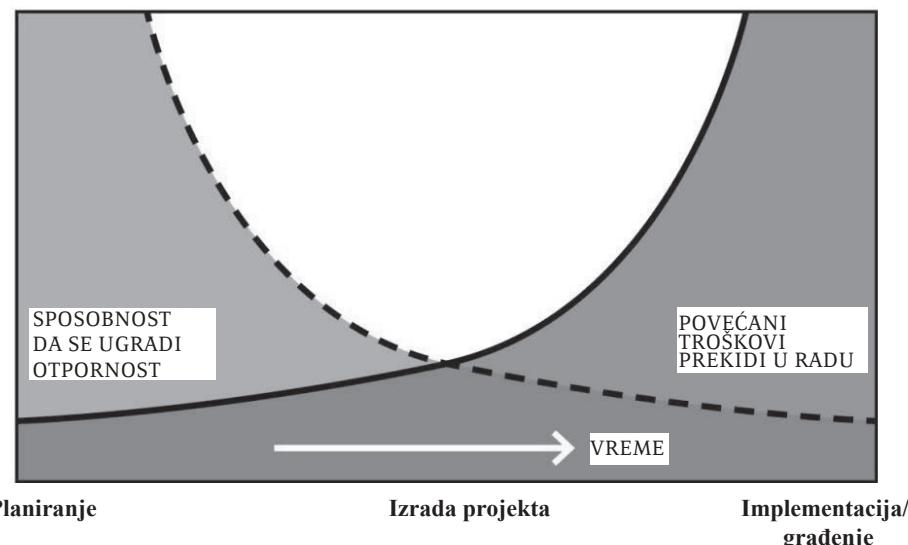
Logično je očekivati da će planiranje i sprovođenje otpornosti CI biti još složenije u slučaju inicijative Jedan pojas, jedan put.

5. JEDAN POJAS, JEDAN PUT – PLANIRANJE OTPORNOSTI

Kao što je prikazano, vizija Jedan pojas, jedan put pokriva široko područje i veći broj zemalja, sa različitom morfologijom i klimom, nivoom razvoja, zakonodavstvom, navikama i drugim, uticajnim parametrima. Takav složen sistem zahteva dobru koordinaciju aktivnosti, precizno operativno planiranje i podrazumeva brojne pojedine oblike ranjivosti i rizika.

Isto tako, jednom pušteni u rad, različiti segmenti B&R će biti direktno ili indirektno međuzavisni. Pored rizika od kaskadnih efekata, takve zavisnosti mogu izazvati serijsku poremećenost strukture B&R, ako se ozbiljni problemi javi u nekom vitalnom CI segmentu. „A, lanac je toliko slab koliko njegova najslabija karika.“ Prilike za otpornost mogu biti izgubljene, a nastale štete i troškovi znatni ukoliko planiranje otpornosti u složenim sistemima ne počne pre implementacije, kao što je prikazano na slici 8. Donošenje odluka da se izgradi otpornost zahteva širok pristup koji podrazumeva dugoročnu otpornost infrastrukture i ekonomski optimizaciju, a ne samo uske poglede usmerene na perspektivu kratkoročnog ‘povratka investicija’ [Hughes & Healy, 2014.]. Stoga je neophodno da se komponenta otpornosti uvrsti u proces planiranja i izradu projekta Jedan pojas, jedan put.

Slika 8: Ilustracija prednosti ranog planiranja otpornosti

6. ZAJEDNIČKI RAD – ISKUSTVO IZ GRČKE

Grčko-kineski Centar za preduzetništvo je neprofitna organizacija koja okuplja veliki broj grčkih i kineskih preduzeća, stvarajući efektivan most između grčkog i kineskih poslovnih zajednica; osoblje ovog Centra, od kojih neki imaju preko 25 godina stručnog iskustva na kineskom tržištu, pomaže da se razvije vredan kapacitet za analiziranje politike koja ima uticaj na poslovnu razmenu između dve zemlje. Sa stalnim partnerima, pored Atine, u Pekingu i Nikoziji (Kipar), ovaj Centar je daleko najefikasnija poslovna organizacija u tom području u vezi sa problematikom o kojoj je reč.

Misija:

- Olakšavanje svih oblika poslovne saradnje između Grčke i Kine, pružanje specijalizovanih pravnih, finansijskih i tržišnih saveta odgovarajućim kompanijama.
- Davanje doprinos-a poslovnoj, kulturnoj i turističkoj razmeni između grčkih i kineskih kompanija.
- Identifikacija najaktuelnijih tema digitalizovane globalne ekonomije koja je u stalnom procesu promene i pozvanje poslovnih rukovodilaca i profesionalaca sa iskustvom iz prve ruke, da se bave ovim pitanjima iz različitih uglova.
- Organizovanje raznih programa radi omogućavanja dubljeg razumevanja tehnoloških, ekonomskih, finansijskih, demografskih i kulturnih trendova koji su od presudnog značaja za uspešan ekonomski razvoj između Grčke i Kine.

Investicije i R&D

Izgradnja i unapređenje otpornosti kritične infrastrukture zahteva stalni rad i napore, a takođe je paralelno povezana sa rizikom i aktivnostima zaštite. Nažalost, pošto se stalno pojavljuju nove pretnje, taj proces je uvek u toku. Da bi bili efektivni i da bi postizali dobre rezultate, ti napor moraju biti znatni, što zahteva finansiranje koja je uvek problem u firmama koje pružaju usluge CI. Jedno moguće efikasno rešenje je da se povežu otpornost R&D i poslovni sektori.

Dobar primer u ovoj oblasti je Elada (tj. Grčka). To je mesto privilegovanog, geografski strateškog položaja, idealnog za one koji žele da snabdevaju evropsko tržište. Grčka je odlična ulazna kapija – bez trgovinskih barijera – za više od 140.000.000 potrošača u jugoistočnoj Evropi i istočnom Mediteranu, a nudi i pristup brzo rastućim i novim regionalnim tržištima. Već postoje značajne mogućnosti za kinesko investiranje u Grčkoj u sektorima kao

što su završna montaža proizvoda, transport, logistika i lanci snabdevanja. Savršena sinergija za kineske kompanije je grčki transport, koji može aktivno da podrži kinesku poslovnu aktivnost. Mora se napomenuti da je Pirej, glavna grčka luka, povezana sa tri kontinenta, Azijom, Evropom i Afrikom, glavni razlog da COSCO proširuje svoje planove.

Grčka takođe smatra Kinu idealnim investitorom i olakšava kinesko prodiranje na evropsko tržište. Kao članica EU i evrozone, Grčka nudi Kini mogućnost ulaska ne samo u severnu, istočnu i zapadnu Evropu, nego i na veoma obećavajuća tržišta jugoistočne Evrope i Crnog mora. Pomenuti poslovni potencijal zahteva valjano funkcionisanje sistema CI (transport, energija, vode, ICT i sajber domena, itd), postavljajući osnove za organizaciju, podršku i finansiranje CIP i projekte otpornosti kao sastavni deo funkcionisanja CI. Kombinovani EU – Kina projekti bi dodatno poboljšali ukupan nivo ostvarene otpornosti CI kroz razmenu informacija i iskustava sa dva kontinenta.

B&R treba da je dvosmerna ulica

Na kraju, treba da imamo na umu da kinesko tržište nije lako tržište. Glavni problemi sa kojima se suočavaju strani investitori obuhvataju, indikativno:

- Ograničenja direktnih stranih investicija i granice u nekoliko sektora;
- Teškoće u javnim tenderima zbog neusklađenosti sa pravilima Svetске trgovinske organizacije (WTO);
- Povreda zakona o intelektualnoj svojini;
- Birokratske i administrativne mere, dodatni porezi i dažbine, itd;
- Sistem obavezne sertifikacije (CCC);
- Izričita dozvola favorizovanja domaće proizvodnje;
- Poreska opterećenja i protivrazvojne mere za inostrane kompanije.

Na pozitivnoj strani možemo istaći slobodne trgovinske zone i brojne mogućnosti finansiranja.

6. ZAKLJUČCI

Iako postoje neki pokazatelji i procene koji mogu da ukažu na potencijal i složenosti inicijative Jedan pojas, jedan put, konkretni podaci će se dobiti prilikom projektovanja i realizacije projekta. Logično je prepostaviti da će B&R projekat ići u fazama, što dodatno komplikuje čuvanje povezanih kritičnih infrastruktura i stalno pružanje njihovih usluga.

Još jedno problematično pitanje je stalno prisutna potreba uravnoteženja troškova sa bezbednosnim pitanjima. Jedna od mogućnosti da se ovo prevaziđe jeste spajanje onih koji imaju vrhunska rešenja i R&D sa poslovnim sektorom. Zaštita kritične infrastrukture i njena otpornost je trajan proces koji stalno napreduje, kao što je navedeno u ovom radu. Međutim, raznovrsnost mogućih pretnji, s jedne strane, i sistema u upotrebi u okvirima kritičnih infrastruktura, s druge, zahtevaju stalno angažovanje u izgradnji otpornosti. U tom smislu, aktuelni problemi u zaštiti CI u jednom skupu zemalja (na primer EU i zemalja kandidata) umnožavaće se uporedo sa rastom broja učesnika u inicijativi B&R na više kontinenata. Krajnji odgovor na pitanje odgovarajućeg planiranja otpornosti za kritične infrastrukture povezane sa inicijativom Jedan pojas, jedan put bio bi da se sa planiranjem počne u ranoj fazi procesa projektovanja B&R i da se blagovremeno obezbede neophodni metodi, alati i procedure za obuzdavanje događaja i procedure oporavka CI.

LITERATURA

1. Björkman, G. The VIKING Project, Towards more Secure SCADA Systems.
2. Gattinesi, P. (2016), European Reference Network for Critical Infrastructure Protection (ERNCIP). Workshop: CIP and Disaster Resilience in Horizon 2020, Vienna, Austria, 22 February 2016.
3. Hamada M. (2015), Critical Urban Infrastructure Handbook. CRC Press.
4. Hughes, J.F., Healy, K. (2014), Measuring the resilience of transport infrastructure. NZ Transport Agency research report 546, 82pp.
5. Temidoa, J., Sousab, J., Malheiro, R. (2014), SCADA and Smart Metering Systems in Water Companies. A Perspective based on the Value Creation Analysis, 12th International Conference on Computing and Control for the Water Industry, CCWI2013, Volume 70, 2014, pp. 1629–1638.
6. Tippenhauer, N., Mathur, A. P. (2016), SWaT: A Water Treatment Testbed for Research and Training on ICS Security. CySWater 2016, Vienna, Austria.
7. Web link 1: https://en.wikipedia.org/wiki/Presidential_directive
8. Weblink2: https://en.wikipedia.org/wiki/Critical_infrastructure_protection#cite_note-HSPD7bush-2
9. Web link 3: <https://www.dhs.gov/water-and-wastewater-systems-sector>
10. Weblink 4: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Programme_for_Critical_Infrastructure_Protection

11. Web link 5: <https://www.dhs.gov/critical-infrastructure-resources>
12. Web link 6: <https://ics-cert.us-cert.gov/Assessments>
13. Web link 7: [https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20130828_ epcip_commission_staff_working_document.pdf](https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20130828_epcip_commission_staff_working_document.pdf)
14. Web link 8: [http://www.sutd.edu.sg/About-Us/News-and-Events/Press-Releases/2015/3/SWaT-A-Test-bed-for-Secure-Water-Treatment-\(SWaT\)](http://www.sutd.edu.sg/About-Us/News-and-Events/Press-Releases/2015/3/SWaT-A-Test-bed-for-Secure-Water-Treatment-(SWaT))
15. Web link 9: <https://www.enisa.europa.eu/publications/window-of-exposure-a-real-problem-for-scada-systems>
16. Web link 10: <http://www.computerworlduk.com/mobile/theres-something-in-water-connecting-wiltshire-iot-3596174/>
17. Web link 11: <https://www.enisa.europa.eu/publications/eu-level-crisis-man>
18. Web link 12: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_water_supply_and_sanitation_by_country

Prevod sa engleskog
Zoran Pavlović

John M. Nomikos

*direktor Istraživačkog instituta za evropske i američke studije
(Research Institute for European and American Studies – RIEAS), Atina, Grčka*

Tassos Symeonides

savetnik Istraživačkog instituta za evropske i američke studije (RIEAS)

Grčko-kineski odnosi u 21. veku

Sažetak

Rad se bavi savremenim grčko-kineskim odnosima i njihovim uticajem na ekonomsku stabilizaciju Grčke, kao i na perspektive uspostavljanja bezbednosne multilateralne izvan NATO okvira. Autor rada polazi od činjenice da se grčka ekonomija i dalje borи sa negativnim efektima suverene dužničke krize, kojom je pogodjena početkom 2010. godine, suočavajući se pri tom sa surovim zahtevima koje su joj, kao uslov ekonomske pomoći, nametnule Evropska unija i Međunarodni monetarni fond. U tako osetljivom istorijskom trenutku, Grčka vidi Kinu kao novog partnera, koji za pregovarački sto donosi ambiciozne projekte, trgovinske potencijale globalnih razmara i izuzetna finansijska sredstva. Takođe, Kina i Grčka su, u martu 2016. godine, potpisale Program vojne kooperacije, čime su i na polju bezbednosti intenzivirale saradnju. U nastavku teksta autor istražuje moguće putanje budućeg grčko-kineskog odbrambenog i vojnog dijaloga.

Ključne reči:

Grčko-kineski odnosi, EU, grčka suverena dužnička kriza, NATO, grčko-kineski odbrambeni i vojni dijalog

UVOD

Grčka i Kina dele tu zajedničku karakteristiku da su obe potomci dve najstarije civilizacije na zemlji. Obe su za sobom ostavile trajnu zaostavštinu u oblasti filozofije, nauke, književnosti i tehnologije. Obe su stvorile trajne kulturne spomenike. Istočna pravoslavna hrišćanska grčko-rimska imperija

bila je u kontaktu sa kineskim vladarima već u 9. veku. Istoričari nastavljaju da proučavaju kako su i helenska i kineska civilizacija prošle kroz paralelne faze razvoja sa sličnim karakteristikama. Upravo kada je helenistički svet uveo ključne promene u načinu vladanja, napuštajući vlast na nivou grada-vrđava u korist centralizovane birokratije, kineski imperatori su, slično tome, stvorili složene državne administrativne metode. U obe civilizacije, političke promene su podsticale temeljno preispitivanje prirodne filozofije i nauke. Uprkos velikoj geografskoj distanci između Kine i Mediteranskog basena, mnogi aspekti helenskog i kineskog civilizacijskog razvoja, zapravo, iskazuju „zajedničku“ suštinu u razmišljanju, preispitivanju i delovanju.

U moderno doba, usled velikih preokreta u 20. veku, Grčka i Kina su se našle na suprotnim stranama tokom Hladnog rada. Ove dve zemlje su uspostavile formalne diplomatske odnose 1972., znatno pre pada Sovjetskog Saveza, kada je grčka ambasada otvorena u Pekingu i recipročna kineska diplomatska misija u Atini. Pokojni premijer (i kasnije predsednik Helenske Republike) Konstantinos Karamanlis (Konstantinos Karamanlis) je 1979. postao prvi lider ikada u istoriji moderne Grčke koji je posetio Kinu.

Nedavno, grčko-kineski odnosi su ušli u konkretnu fazu ekonomske saradnje nakon što je Grčka iskusila najgoru ekonomsku krizu od kraja Drugog svetskog rata. Grčka suverena dužnička kriza, koja je eksplodirala početkom 2010., još je uvek nerešena. Surovi uslovi, koje je nametnula Evropska unija (EU) i Međunarodni monetarni fond (International Monetary Fund – IMF) kao deo, po Grčku štetne, finansijske pomoći, uništili su grčku ekonomiju. Politička nestabilnost, uporna recesija pogoršavana surovim merama štednje, izuzetna nezaposlenost i do sada neviđeni odliv možgova zajedno blokiraju put ka oporavku. Grčke vlade od 2010. nisu uspele da nađu *modus vivendi* sa kreditorima za situaciju u kojoj se ponižavajući zahtevima osiromašuje većina stanovništva kroz „domaću devalvaciju“. Ova bezizlazna situacija dovela je do zahteva da se otpiše veliki deo grčkog duga i to od strane neprijateljski nastrojenih kontrolora kao što je MMF.¹

Uprkos svim ovim nevoljama, grčko-kineske namere o uspostavljanju bližih ekonomskih veza napredovale su u pozitivnom smeru. Grčka, pod izuzetnim pritiskom da izvrši privatizacije, upravo traži partnera koji bi pregovarali na jedan konstruktivan i profitabilan način za obe strane. Kina za pregovarački sto donosi ohrabrujuće namere, svoje globalne trgovinske mogućnosti i izuzetna finansijska sredstva. Kada je evropska neinventivna ekonomska aktivnost dovела do tačke s koje nema povratka (osim ukoliko

¹ Georgopoulos, George and Lefteris Papadimas, “Greece needs substantial debt relief, surplus targets unrealistic: IMF” Reuters; <http://reut.rs/2fBEbmg> (preuzeto 26. novembra 2016).

ne dođe do drastičnih promena u politici, što je malo verovatno), veze sa bogatim, poslovno spretnim „strancem“, koji je spreman i sposoban sagogovnik, čine se grčkim političarima kao najbolja mogućnost u ovom teškom i obeshrabrujućem trenutku.

ZAŠTO KINA?

Posleratna Grčka ima reputaciju „jogunaste zemlje“. Formalno članica organizacije NATO, samim tim i deo zapadnog globalnog sistema bezbednosti, Grčka se nije ustručavala od prijateljskih odnosa sa Jugoslavijom i Bugarskom, iako su obe pripadale Istočnom bloku. Grčka je zadržala dobre odnose sa Libijom pod Muamerom Gadafijem (Muammar Qaddafi), koga se Zapad užasavao. Grčko saosećanje sa Palestincima staro je koliko i arapsko-izraelska kriza, zbog čega je Atina često bila u raskoraku sa zapadnim antiterorističkim naporima. Godinama, Grčka je nudila svoju luku i brodogradilište sovjetskim ratnim brodovima. Njena saglasnost da Sovjetski mediteranski eskadron (SOVMEDRON) bude ukotvљen u Egeju tokom sedamdesetih i osamdesetih godina je, zapravo, ukazivala na prijateljsko raspoloženje Grka prema ovakvom strateškom pomorskom rasporedu. Ni SAD, ni NATO nisu s odobravanjem gledali na ovakav grčki stav. Ono što je najviše uz nemirilo zapadne saveznike bila je očigledna nespremnost i odbijanje grčkih vlada (uključujući i vojnu huntu koja je vladala od 1967. do 1974. a koju su podržale SAD) da bez pitanja prihvate procene zapadnih saveznika o sovjetskim pretnjama.

Sadašnja otvorenost Grčke prema Kini može se porebiti sa tadašnjim „jogunastim“ stavom i opet je izazvala zabrinutost evropskih centara zbog skretanja Atine sa „valjanog i prihvatljivog“ puta. Partneri Atine iz EU ne slažu se sa grčkim očajničkim pokušajima da krenu nezavisnim putem i time obezbede protivtežu teškoj situaciji sa kreditorima. Grčka nastojanja tokom prethodnih godina da ojača tradicionalne veze sa Rusijom nisu naišla na odobravanje u Evropi i pojavilo se mišljenje da Evropa „može izgubiti“ Grčku u korist Moskve.² Grčko protivljenje evropskim sankcijama prema Rusiji zbog Krima i Ukrajine prouzrokovalo je zabrinutost i u Briselu i u Washingtonu. Na sličan način, širenje ekonomskih veza sa Kinom često iz-

² Christides, Giorgos, “Could Europe lose Greece to Russia?” BBC; <http://www.bbc.com/news/world-europe-31837660> (preuzeto 27. novembra 2016). Grčka se uporno protivila sankcijama protiv Rusije.

ziva neprijatne komentare evropskih partnera Grčke, koji su zabrinuti zbog kineskog kolosa koji se pojavljuje na periferiji evropskog kontinenta.³

Neugodan položaj u kome se našla Grčka zahteva grubo razgraničavanje ekonomskih odnosa. Tradicionalna okrenutost ka evropskim tržištima kao krajnjoj destinaciji većine grčkih izvoznih proizvoda polako slabi. Kako evropska ekonomска kriza ne pokazuje znake povlačenja, Grčka mora da neguje odnose sa određenim partnerima koji joj odgovaraju i na tržištima izvan Evrope. Da bi uspela u ovim nastojanjima, međutim, biće joj potrebni promišljeni diplomatski i politički potezi, ali i snažan sagovornik, ekonomski i strateški jak da može da ponudi alternativne mogućnosti. Takav odnos možda neće moći da ukloni neizbežan pritisak iz Brisela i Berlina na grčku vladu „da se lepo ponašaju“, ali će moći da oslabi pritisak EU na sve slabiju grčku ekonomiju.⁴

POLITIČKO-STRATEŠKO OKRUŽENJE

Ekonomski odnosi se ne mogu odvojiti od šireg strateškog konteksta. U ovom trenutku, Grčka se nalazi u strateški teškoj situaciji. Pretnje Turske u vezi sa Sporazumom iz Lozane iz 1923. godine podgrevaju krizu u odnosima između Atine i Ankare. Agresivne izjave turskog predsednika Redžepa Tajipa Erdogan (Recep Tayyip Erdogan) produbljuju sve veći jaz između Turske i Evrope.⁵ Dugogodišnje iskustvo pokazuje da bilo koji domaći nemir u Turskoj predstavlja vojnu pretnju po grčku suverenu teritoriju u Egejskom moru i dovodi do svakodnevnog narušavanja grčkog vazdušnog prostora od strane turskih ratnih aviona. Rat u Siriji i turska vojna invazija na tu zemlju dodatno komplikuju stratešku situaciju koja, već sama po себи, predstavlja opasnost od širih sukoba.

³ Zeneli, Valbona, "China's Balkan Gamble: Why is China investing so much in the debt-burdened Balkans?" *The Diplomat*; <http://thediplomat.com/2014/12/chinas-balkan-gamble/> (preuzeto 26. novembra 2016).

⁴ Poseta kineskog premijera Li Kećanga Grčkoj u januaru 2015. je upravo naglasila obostranu korist od grčko-kineske ekonomске saradnje. Zhao Shengnan, *Chinadaily.com*; http://www.chinadaily.com.cn/china/2015-01/28/content_19431926_2.htm (preuzeto 27. novembra 2016).

⁵ Turski predsednik Redžep Tajip Erdogan uporno gura odnose EU i Turske do krajnjih granica. "Turkish leader threatens to open migrant floodgate to Europe." *Foxnews.com*; <http://www.foxnews.com/world/2016/11/26/turkish-leader-threatens-to-open-migrant-floodgate-to-europe.html> (preuzeto 27. novembra 2016). Raniji status Turske kao „čuvara“ odbrane Zapada se, takođe, urušio. Bandow, Doug, "Donald Trump Should Not Be Fooled By Turkey: Today Ankara Is More Foe Than Friend". *Forbes.com*; <http://bit.ly/2gcst51> (preuzeto 27. novembra 2016).

Da stvar bude gora, Grčka je odsečena od ostatka Evrope pošto je EU zatvorila granice da bi sprečila navalu nelegalnih imigranata iz Azije i Afrike u leto 2015. Ova invazija zapravo je počela u Turskoj. Zatvaranje granica je primoralo Grčku da postane vrsta zábrana za nelegalne imigrante koji traže prolaz do bogatijih zemalja zapadne Evrope. Obećanja EU da će pružiti značajnu pomoć Grčkoj u rešavanju ove krize sa nelegalnim imigrantima, koja sada preti nacionalnoj bezbednosti i socijalnoj stabilnosti neraspoloženog domaćina, za sada ostaju prazna.⁶

Posmatrano šire, Grčka je mala ali važna zemlja. Suverena dužnička kriza prouzrokovala je ozbiljne političke probleme sa EU i ogorčena neslaganja koja su, već početkom 2015, pretila da ugrose članstvo Grčke u EU. Ova katastrofa je izbegнутa u poslednjem trenutku samo zahvaljujući radikalnom preokretu premijera Aleksisa Ciprasa (Alexia Tsipras), koji je prihvatio izuzetno teške mere štednje i opteretio već iscrpljeno grčko društvo kao preduslov za dobijanje dodatne finansijske pomoći. Ali ovo „rešenje“ nije rešilo ništa: „Grčka još uvek ima ekonomiju koja liči na zgarište, stopa nezaposlenosti je 25%, kod mladih je 50% i, zapravo, ne postoji mogućnost da Grčka vrati svoj celokupni dug“.⁷

Strateške pretnje i podjarmljivanje Grčke usled dužničkih ekonomskih uslova po nalogu Brisela i Berlina oblikuju način na koji ova zemlja sada vidi ekonomsku saradnju sa zemljama izvan evropskog bloka. Grčka mora da nađe alternative za svoj sve ograničeniji i lošiji položaj unutar EU. Njene manevarske mogućnosti su, međutim, veoma ograničene: zavise od finansijske pomoći, te se uhvaćena u začaranom krugu stalnih „procena“ njene ekonomije od strane kreditora, koje služe čas kao ucena, a čas kao spas, Grčka suočava sa bezizlaznom situacijom.

Imajući u vidu ovako lošu situaciju, ekonomска saradnja sa Kinom se čini od jedinstvenog političko-strateškog značaja za Grčku. Kineska inicijativa „Jedan pojas, jedan put“, i njen sve veći uticaj na odnose između Kine i EU, nudi mogućnosti koje, ukoliko budu dobro iskorišćene, mogu ponuditi veoma željene raznovrsne puteve ekonomskog razvoja Grčkoj koja ključa pod finansijskom krizom i stagnirajućom evropskom ekonomijom. Bilo koja investicija investitora izvan EU u Grčkoj podleže neshvatljivim regulativama EU. Ali, sve veći globalni uticaj Kine, njena izuzetna ekonomска

⁶ Alderman, Liz, "Aid and Attention Dwindling, Migrant Crisis Intensifies in Greece". [www.nytimes.com at http://www.nytimes.com/2016/08/14/world/europe/migrant-crisis-greece.html](http://www.nytimes.com/2016/08/14/world/europe/migrant-crisis-greece.html) (preuzeto 9. decembra, 2016).

⁷ Worstall, Tim, "Amazingly, Yes, Still The Greek Debt Problem – Germany Says No Relief, IMF Insists Upon It". [www.forbes.com at http://www.forbes.com/sites/timworstall/2016/12/04/amazingly-yes-still-the-greek-debt-problem-germany-says-no-relief-imf-insists-upon-it/#e6e60c2f5be6](http://www.forbes.com/sites/timworstall/2016/12/04/amazingly-yes-still-the-greek-debt-problem-germany-says-no-relief-imf-insists-upon-it/#e6e60c2f5be6) (preuzeto 10. decembra 2016).

dostignuća, za koja se procenjuje da će uskoro dovesti kineskog zmaja do vrha svetske ekonomije, i dinamična i raznovrsna kineska diplomatska i ekonomska aktivnost trebalo bi da zajedno pomognu da se isprave potencijalno nezgodna mesta (zbor ograničavajuće regulative unutar EU) u grčko-kineskoj ekonomskoj saradnji.

Imajući u vidu sve napred rečeno, prisustvo Kine na Balkanu ometaće regionalni problemi koji još uvek nisu rešeni. Raspad Jugoslavije je ponovo podstakao stare podele i doveo od razarajućeg građanskog rata. Nakon rata, na Balkanu i dalje postoje značajni izvori nestabilnosti. Srbija i Kosovo i Albanija, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija i Grčka se javljaju kao dva niza političkih tenzija. Kina ima ograničenu stratešku moć koja može da utiče na stabilnost Balkana. Lokalni činioci vide Peking skoro isključivo kroz prizmu ekonomske saradnje i kroz mogućnost Pekinga da ponudi pozajmice pod povoljnim uslovima, a Srbija je upravo primer ovakvog stava, kojim se ističu infrastrukturne investicije.⁸ Kineski politički uticaj, koji može da odigra značajnu ulogu u rešavanju balkanskog zamršenog pitanja, ograničen je i nema nagoveštaja da Peking aktivno traži tako direktnu ulogu, već bi radije da samo sledi svoju investicionu putanju.

Na jednom širem strateškom nivou, sve složeniji ekonomski odnosi Grčke i Kine mogli bi sa sobom da donesu i značajniju bezbednosnu saradnju između ove dve zemlje. Kada je reč o današnjoj ravnoteži sila, Kina je ključni činilac. Posmatrači se slažu da sve veća ekonomska moć Kine i modernizacija odbrane podižu Kinu do statusa svetske sile koja se od SAD i Rusije nalazi na maloj udaljenosti koju će Peking dostići u bliskoj budućnosti. Dok su kineski bezbednosni interesi u Mediteranu, i južnoj Evropi posebno, u ovom trenutku ograničeni, Peking veoma dobro razume značaj pomorske moći i promenljive političko-bezbednosne situacije u evroatlantskom prostoru. Cilj Kine da postane „kompleksna nacionalna sila“⁹ će, pre ili kasnije, dovesti do proaktivne bezbednosne politike u oblastima, kao što je npr. Mediteran, koje se tradicionalno smatraju „izuzetim“ iz prvobitnih razmatranja Kine zbog njihove istorijske i geografske udaljenosti.

U takvom budućem strateškom okruženju, Grčka se pojavljuje kao ključna zemlja u bilo kojoj bezbednosnoj šemi Jugoistočne Evrope.¹⁰ Ako

⁸ Pavlićević, Dragan, "Chinese Infrastructure in Serbia: Between Politics and Profit". councilofeuropeanstudies.org at <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/chinese-infrastructure-investments-in-serbia-between-politics-and-profit/> (preuzeto 5. decembra 2016).

⁹ Blackwell, Robert D., "China's Strategy for Asia: Maximize Power, Replace America". www.cfr.org at <http://www.cfr.org/china/chinas-strategy-asia-maximize-power-replace-america/p38124> (preuzeto 4. decembra 2016).

¹⁰ Grivas, Konstantinos, "Greece's role in Chinese geopolitical strategy" (in Greek). www.hellenicnexusmag.com at <http://www.hellenicnexusmag.com/free-content/104-roles-elladas> (preuzeto 7. decembra 2016).

bismo ulogu Grčke posmatrali jednodimenzionalno, kao zemlju kroz koju bi Kina ušla na tržište Evrope, time bismo ignorisali kineski način detaljnog i dubinskog planiranja i sagledavanja geopolitičke mape kao „jedinstvene celine“. ¹¹ I već postoje upozorenja da se Kina (i Rusija) približavaju i polako izjednačavaju sa vojnom moći SAD kroz „iznenađujuća postignuća“.¹² Jednom kada se izjednače, poboljšana bezbednosna politika Kine u Mediteranu mogla bi brzo dalje da napreduje. Blagovremeni znak koji nam ukazuje na to kako može doći do promene je interesovanje koje je Kina pokazala za krizu u Siriji.¹³

EKONOMSKA DINAMIKA

Tokom jednog intervjeta, pre njegove zvanične posete Kini jula 2016, grčki premijer Aleksis Cipras dao je stereotipnu verziju viđenja kako Grčka pristupa širenju ekonomске saradnje sa Kinom.¹⁴ Ušuškan u diplomatski jezik, intervju je zapravo predstavljao opštu verziju obrazloženja grčke odluke da sarađuje sa Kinom. Prava slika je, zapravo, mnogo složenija. Grčka je, kao članica EU, obavezna da poštije odluke koje se donose daleko od Atine. Suverena dužnička kriza ograničava sposobnosti grčke vlade da se zauzme za pristup međunarodnim ekonomskim odnosima u okviru kojeg bi Grčka imala centralno mesto. Imajući u vidu skroman nivo dijaloga EU i Kine, kao i mnogo različitih i suprotstavljenih mišljenja o Kini unutar EU, Atina je primorana da sledi često zaobilaznu putanju u procesu jačanju svoje saradnje sa Pekingom. Glavni grčki argument u korist proširenih ekonomskih odnosa sa Kinom zasniva se na potrebi da se promoviše privatizacija po našlogu kreditora.

Na početku grčke suverene krize 2010, kada su kreditori sputavali Grčku drakonskim uslovima, u grčkim medijima se vodila javna debata da li postoji mogućnost da neke neevropske sile pruže ruku pomoći Grčkoj. Rusija i, u manjoj meri, Kina su bile na vrhu liste potencijalnih refinansijera grčkog

¹¹ Ibid.

¹² “Six Reasons Why China and Russia Are Catching Up with the U.S. Military”. www.globalresearch.ca at <http://www.globalresearch.ca/six-reasons-why-china-and-russia-are-catching-up-with-the-u-s-military/5485304> (preuzeto 3. decembra 2016).

¹³ “The role of China in Syria crisis.” mediterraneanaffairs.com/the-role-of-china-in-syria-crisis/ (7. decembra 2016). Lin, Christina, “China’s Increasing Role in the Mediterranean”. www.transatlanticacademy.org/node/697 (preuzeto 7. decembra 2016).

¹⁴ “Interview: Strengthening Sino-Greek cooperation our strategic choice: Greek PM”. [www.dap-news.com; http://www.dap-news.com/en/international-news/9544.html#sthash.HlfyJnqw.dpuf](http://www.dap-news.com/en/international-news/9544.html#sthash.HlfyJnqw.dpuf) (preuzeto 1. decembra 2016).

duga. Međutim, ni Moskva ni Peking nisu pokazali spremnost da obezbede bilateralno finansiranje. Grčki političari su zato uložili napore da postave sebi zadatak za koji su smatrali da je izvodiv pod određenim uslovima, na suprot onome što bi na duže staze moglo da bude „strateško“. Naočigledniji takav put je zapravo bilo povećanje bilateralne trgovine i istraživanje mogućnosti za investiranjem u grčku infrastrukturu. Preliminarni razgovori Atine i Pekinga počeli su da daju rezultate oktobra 2009, kada je kompanija COSCO Pacifik dobila koncesiju da vodi deo kontejnerskog terminala u luci Pirej na 30 godina.

Dovođenje glavnog kineskog investitora u Pirej dodatno je podstaklo grčko-kineske odnose, a kineski ambasador u Atini Du Kviven (Du Quiwen) je rekao „Kina smatra Grčku jednim od svojih najboljih prijatelja u Evropi“.¹⁵ Projekat kompanije COSCO u Pireju privukao je pažnju Evrope kao potencijalno snažan izazov luka na severu Evrope koje su navikle na slabu konkurenčiju sa Mediteranom.¹⁶ Posmatrači tržišta su primetili da je ugovor sa Pirejom samo deo šireg kineskog investicionog plana da sa juga otvori direktni put kineskim proizvodima u Evropu. Novembra 2013. Kina, Srbija i Mađarska potpisale su Memorandum o razumevanju radi izgradnje Mađarsko-srpske brze železnice (Hungaro-Serbian High-Speed Railway –HSR), koja će spajati Beograd i Budimpeštu; ovaj projekat ima za cilj „da olakša transport kineske robe iz grčkih luka do evropskih tržišta“.¹⁷ Tokom zvanične posete Ciprasa Kini jula 2016. Grčka je dala šest predloga za kinesko investiranje u grčke projekte, pri čemu je kineska vlada imala „pozitivan stav“ prema celoj šemi.¹⁸

Grčka je, takođe, promovisala plan za kineski logistički centar koji bi se nalazio u industrijskoj zoni Triasio Pedio (Thriasio Pedio) na zapadu Atike (Attica), koji uključuje morsku luku i brodogradilište Elfsis. Izveštaji u grčkim novinama nagađali su da je Kina spremna da investira u ovaj logistički

¹⁵ Komentari ambasadora Du Kvivena, Centar Jean Monnet, Atina, 20. januar, 2012, na <http://www.jmc.uea.gr/ekdhloseis/china-greece-and-the-eu/remarks-by-ambassador-du-qiven.html> (preuzeto 4. decembra, 2016).

¹⁶ Szakonyi, Mark, “Piraeus port concession could reshape European supply chains”. JOC.com at http://www.joc.com/port-news/european-ports/port-piraeus/piraeus-port-concession-could-reshape-european-supply-chains_20150729.html (preuzeto 5. decembra 2016).

¹⁷ Pavlićević, Dragan, “China’s Railway Diplomacy in the Balkans.” Jamestown.org at <https://jamestown.org/program/chinas-railway-diplomacy-in-the-balkans/> (preuzeto 5. decembra 2016).

¹⁸ “Thriasio and Kasteli among proposals by Athens in China” (in Greek). www.ypodomes.com at <http://www.ypodomes.com/index.php/alles-ypodomes/politiki-epikairotita/item/35507-thriasio-kai-kasteli-stis-protaseis-tis-athinas-stin-kina> (preuzeto 4. decembra 2016).

centar paralelno sa širenjem svojih investicija u izgradnju „Kineske četvrti“ (China Town) koja bi ličila na kombinaciju objekata Dragon Mart i Dragon City u Dubaiju u Ujedinjenim Arapskim Emiratima.¹⁹ Povrh svih ovih aktivnosti, 10. avgusta 2016. kompanija COSCO je privela kraju kupovinu 51 posto vlasništva nad Lukom Pirej (poznatija kao OLP, što je njen grčki akronim), koja je bila u državnom vlasništvu, i platila 280.500.000 evra kako bi osigurala svoj ulog²⁰, što je pružilo rukovodstvu kompanije COSCO pravo na upravljanje do 2052. Kina je izrazila i dalju zainteresovanost za luku u Solunu, glavnom gradu severne Grčke, koji nazivaju „kapijom Balkana“. Ali, najznačajniji dugoročni aspekt sve veće grčko-kineske ekonomske saradnje je zapravo nova nada koja se javlja u zemlji razorenoj ekonomskom krizom. Grčki predsednik Prokopis Pvalopoulos (Prokopis Pavlopoulos) je, tokom saštanka sa predsedavajućim kineske kompanije za transport COSCO su Lirongom (Xu Lirong) u Atini, izrazio nadu da je sporazum o Pireju „samo početak mnogih drugih (kineskih) investicija koje će stići u Grčku“. ²¹ Projekat Pirej kompanije COSCO imao je revolucionarni uticaj na grčku najveću morsku luku, jer je kineskom efikasnošću i organizacijom, koja poboljšava poslovanje i povećava profitabilnost, ubrizgao novi entuzijazam u razvoj ovog grčko-kineskog poduhvata.²²

PROMENA OKRUŽENJA

Kineski investicioni poduhvat u Grčkoj dovodi se u vezu sa pitanjem budućeg kineskog proširenog prisustva na Mediteranu. Tradicionalno, kineski pristup je ograničen samo na mirno posmatranje regionalnih sukoba. Međutim, kineska politika, nazvana „niska bisera“²³, može uskoro promeniti prirodu ovog pristupa, pošto Mediteran polako poprima sve više značaja za

¹⁹ “Deal revealed: ‘Dragon Mart’ in Thriasio” (in Greek). www.dealnews.gr at <http://www.dealnews.gr/roi/item/148963-ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ-“DEAL”-«Dragon-Mart»-στο-Θριάσιο#>. WEbjdefQeHs (preuzeto 3. decembra 2016).

²⁰ Vassilopoulos, John, “China completes majority purchase of Greece Piraeus port”. www.wsfs.org at <https://www.wsfs.org/en/articles/2016/09/02/gree-s02.html> (preuzeto 3. decembra 2016).

²¹ Vlachou, Alexia, “Greek president hopes for more investments following Piraeus Port Authority deal”. news.xinhuanet.com at http://news.xinhuanet.com/english/2016-04/10/c_135264001.htm (preuzeto decembra 2016).

²² Smith, Helena, “Chinese carrier Cosco is transforming Piraeus – and has eyes on Thessaloniki”. www.theguardian.com at <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/19/china-piraeus-greece-cosco-thessaloniki-railways> (preuzeto 5. decembra 2016).

²³ Christopher J. Pehson, “String of Pearls: Meeting the Challenge of China’s Rising Power Across the Asian Littoral”. U.S. Army War College, June 2006.

kinesku trgovinu i globalnu strategiju. Ova teorija „niska bisera“, zamišljena kao dugoročna strategija Kine u Indijskom okeanu, omogućava integriranje komercijalnih poduhvata sa odbrambenim inicijativama kako bi se obezbedile pomorske trgovačke rute Kine i Pomorske linije za komunikaciju (Sea Lines of Communication – SLOCs).

Do sada, oblast Mediterana je bila u centru investicionih i trgovinskih interesovanja Kine, dok su bezbednosni i sigurnosni aspekti ostali u pozadini. Međutim, političke i društvene promene na severu Afrike, zajedno sa suprotstavljenim bezbednosnim interesima i prioritetima Zapada i Istoka, doveli su do nasilnih sukoba, kao što je Arapsko proleće i pad Gadafijevog režima u Libiji, koji su pogodili kineske ekonomski interese. Ispostavilo se da je Libija doživela katastrofu. Zapadna intervencija da se zbaci Gadafijev režim naterala je kinesku vlast da evakuše 35.860 Kineza iz zemlje koja se raspadala pod bombama²⁴ i da napuste naftne i građevinske projekte koji su vredeli milijarde. Grčka je bila ta koja je među susednim mediteranskim zemljama ponudila humanitarnu pomoć kako bi se uspešno završila ova velika kriza.

Svi ovi problemi, obeshrabrujući kratkoročno gledano, su, zapravo, privukli inače uporne Kineze da pokušaju da poprave situaciju, da ponovo pregovaraju i da se prošire. Prema izveštajima, kineska delegacija je ponovo bila u Libiji oktobra 2016. i želeli su da obnove građevinske projekte u Tobruku koji su napušteni tokom pada Gadafija.²⁵ Uprkos nedavnim nemirima na severu Afrike, kineske firme nastavljaju da pronalaze nove mogućnosti u tom regionu; primer za to je porast kinesko-egipatske trgovine za 10 posto u 2016. u odnosu na 2014., koja je dostigla vrednost od 12.900.000.000 američkih dolara.²⁶

Kada je reč o regionu Mediterana, Grčka već zauzima ključnu ulogu u kineskoj dugoročnoj politici. Grčka teška situacija sa kreditorima će se i dalje komplikovati, što će izazvati krizu grčkog poverenje u evropski iritirajući eksperiment. Evropske glavne sile, posebno Nemačka, pokušavaju još od 2010. da ublaže potencijalnu paniku zbog mogućeg bučnog „Grexita“, tj. izbacivanja Grčke iz Evrozone, kao mogućnost koju svi odbacuju ali koja se uvek vraća za sto uz popriličnu žestinu. Glavni glasnogovornik ovog rata

²⁴ “35,860 Chinese nationals in Libya evacuated: FM”. <http://english.cntv.cn/> at <http://english.cntv.cn/20110303/103938.shtml> (preuzeto 7. decembra 2016).

²⁵ Amzein, Aimen, “Chinese business looks to return to Benghazi”. www.libyaherald.com at <https://www.libyaherald.com/2016/10/29/chinese-business-looks-to-return-to-benghazi/> (preuzeto 8. decembra 2016).

²⁶ “Chinese firms invest several billion in North Africa”. www.naseba.com at <http://www.naseba.com/who-we-are/our-blog/chinese-firms-invest-several-billion-north-africa/> (preuzeto 10. decembra 2016).

živaca je nemački ministar finansija Wolfgang Šojble (Wolfgang Schäuble), koji ne propušta nijednu priliku da preti Grčkoj „Grexitom“.²⁷ Nemački zah-tev da Grčka vrati svoj ogromni suvereni dug je u potpunosti neostvariv, ali se ovde evropska izborna politika meša sa razumnim i mogućim načinima kako da se reši ova teška situacija. Grčke vlade nisu uspele da nađu zadovo-ljavajući način kako da reše ove prijateljske pretnje.

Kina i dalje ostaje na distanci od ovih unutarevropskih razmirica oko Grčke. Ali, bilateralni ekonomski odnosi se šire, stabilnost i geopolitička bezbednost Grčke će postati važni činioci u okviru strateških kalkulacija Pekinga. Isti izgledi će uticati i na kinesko ekonomsko prisustvo u Evropi kao celini. Kako navodi jedan skorašnji izveštaj o glasanju Britanaca da UK iza-đe iz EU: „Peking možda jeste udaljen 5.000 milja od Londona, ali će Kina svakako osetiti udarne talase Brexita“.²⁸

BUDUĆI GRČKO-KINESKI ODBRAMBENI ODNOS?

Iako je suviše rano da se postavi ovo pitanje, vredi ispitati mogućnosti koje bi se pojavile u budućnosti. Kao što je već napomenuto u prethodnom delu teksta, Grčka je do sada imala izuzetno prijateljske vojne veze sa Istokom. Atina nije samo u prošlosti prihvatile razmeštaj Ruske mornarice u Mediteranu; nakon raspada SSSR-a ona je kupovala rusko oružje i ruske napred-ne odbrambene sisteme za Helenske oružane snage, a to je bila praksa koju NATO nije odobravao. Na primer, Grčka je još uvek jedina zapadna zemlja koja poseduje ruske S-300 napredne sisteme za vazdušnu odbranu koji je, prvo bitno, trebalo da budu na Kipru ali su danas na ostrvu Kritu.²⁹ Takođe, postoje nagađanja stručnjaka da Rusija nudi svoj najnapredniji višenamenski

²⁷ Poslednja takva pretnja došla je decembra 2016. kada je napad vodio Šojble. Smith, Helena, “Greece must reform or leave eurozone, says German minister”. [www.theguardian.com](http://www.theguardian.com/world/2016/dec/04/greece-must-reform-or-leave-eurozone-says-german-minister) at <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/04/greece-must-reform-or-leave-eurozone-says-german-minister> (preuzeto 4. decembra 2016). Međunarodni monetarni fond se ne slaže sa ovim pristupom, stavovi su im u suprotnosti sa onim što Nemačka želi. Walker, Marcus, “IMF Proposal on Greece Sets Up Battle With Germany.” <http://www.wsj.com> at <http://www.wsj.com/articles/imf-wants-eurozone-debt-relief-for-greece-until-2040-1463468493> (preuzeto 5. decembra 2016).

²⁸ Pei, Minxin, “What Brexit Means for China: More Power, Less Economic Security”. fortune.com at <http://fortune.com/2016/06/27/brexit-china-fallout-economy-politics/> (preuzeto 9. decembra 2016).

²⁹ “Report: Israel practiced defeating S-300 Russian defense system in Greece”. www.jpost.com at <http://www.jpost.com/Israel-News/Report-Israel-trained-against-Russian-made-air-defence-system-in-Greece-436320> (preuzeto 9. decembra 2016).

borbeni avion Su-35 Helenskim oružanim snagama, ali grčki zvaničnici nisu potvrdili ove navode.³⁰

Grčka diplomacija je samouvereno vodila „istočne“ odbrambene projekte uprkos uobičajenim domaćim političkim tenzijama između „levih“ i „desnih“, a da ne pominjemo skeptične poglede SAD. Grčka nacionalna odbrana je gotovo u potpunosti usredsređena na pretnju Turske i turske višegodišnje pretenzije na grčka ostrva u Egejskom moru, što je još jedan razlog uz nemirenosti NATO-a u trenutku kada se podižu tenzije oko Bliskog istoka. Grčka i Kina su marta 2016. potpisale Program vojne saradnje (Program of Military Cooperation – PMC) i vojno-vojnih odnosa koji uključuje obuku i vojne vežbe.³¹ Kao deo ovog programa, dvanaestочlana vojna kineska delegacija posetila je Atinu kako bi razgovarala sa rukovodstvom Helenskih oružanih snaga u oktobru 2016.³²

Potreba za bezbednosnom „multilateracijom“ izvan organizacije NATO nije strana Grčkoj. Postoje snažne podstruje političkog i društvenog nezadovoljstva zbog uloge NATO-a u grčko-turskim odnosima. Turska invazija na Kipar 1974. godine i podela ostrva uz upotrebu oružja je stalno bolno pitanje u grčkim odnosima sa Alijansom. Iako su potonje grčke administracije pokušavale da razvucre Grke da je NATO na turskoj strani, grčka javnost gaji snažne negativne osećaje prema NATO. U ovakvim okolnostima, grčka javnost je raspoložena za bezbednosni „multilateralizam“, inicijativu koja će svakako doneti političku korist onima koji je zagovaraju. Uspešna odbrambena saradnja će izgraditi snažno prijateljstvo sa spoljnim silama koje nude takvu pomoć, a koja će osnažiti zajedničke strateške interese.

Nedavni događaji, kao što je izbor Donald Trampa (Donald Trump) za 45. predsednika SAD, čitav niz islamskih terorističkih napada u Zapadnoj Evropi, i kriza zbog ilegalnih imigranata, ukazuju na turbulencije koje utiču na globalnu stratešku ravnotežu i kineske ekonomске i strateške ciljeve. Kao što je jedna nedavna analiza ukazala³³, Kina i Mediteran će morati da urade nešto više „od potpisivanja strateškog partnerstva i ispisivanja čekova na ogromne sume kako bi sprečili eskalaciju kriza u regionu i obezbedili svoje investicije“. Kako međunarodno iskustvo pokazuje, ne samo u Mediteranu, uticaj

³⁰ “Russian delegation is coming with proposal for acquisition of 40 Su-35s by the [Hellenic] Air Force“ (in Greek). www.pronews.gr at <https://goo.gl/PhPaVa> (preuzeto 11. aprila 2016).

³¹ “Military cooperation Greece-China“ (in Greek). www.militaire.gr at <http://www.militaire.gr/στρατιωτική-συνεργασία-ελλάδας-κίνα/> (preuzeto 11. decembra, 2016).

³² “Military cooperation program Greece-China 2016“ (in Greek). www.proelasi.gr at <https://www.proelasi.org/2016/10/26/πρόγραμμα-στρατιωτικής-συνεργασίας-4/> (preuzeto 11. decembra 2016).

³³ Sellier, Elodie, “China’s Mediterranean Odyssey.“ thediplomat.com at <http://bit.ly/1SVMQfJ> (preuzeto 11. decembra 2016).

velikih sila je neraskidivo povezan sa negovanjem i razvijanjem odbrambene i bezbednosne saradnje kao krajnjeg garanta uspešne globalne politike. Atina i Peking će se suočiti sa ovom stvarnošću verovatno uskoro jer „će najverovatnije Peking morati da se odrekne svojih principa [bezbednosnog] nemešanja ako želi da ubere plodove svoje mediteranske odiseje“.³⁴

Grčko-kineski odbrambeni i vojni dijalog će moći da se odvija duž nekoliko putanja izvan investiranja u odbrambenu industriju. Grčka je pomorska zemlja. Trgovinska flota u vlasništvu Grčke jedna je od najvećih na svetu. Vlasnici brodova u Grčkoj su najbolji klijenti kineskih brodogradilišta. Kao mala zemlja, Grčka nema pomorsku silu koja bi imala ulogu van svoje teritorije, ali dobro razume značaj Pomorskih linija za komunikaciju koje su zaštićene i neometano funkcionišu. Imajući ovo u vidu, ona deli centralni kineski strateški interes da pomorske trgovinske rute ostanu otvorene i bezbedne. Kao rezultat toga, Grčka bi mogla da ponudi izuzetne mogućnosti u vidu kineskog pomorskog prisustva i planiranja severno od Sueca. Prijateljski odnosi između Atine i Moskve, i sve šira bezbednosna saradnja između Moskve i Pekinga³⁵, mogli bi da ponude nove inicijative za integriranje „grčkog faktora“ u globalnu kinesku strategiju.

„Kineska vojna strategija“, kineska bela knjiga o odbrani iz 2016,³⁶ navodi da su zaštita „pomorskih prava i interesa“, „bezbednosti i interesa u novim domenima“, i „bezbednosti kineskih prekomorskih interesa“ osnovni zadaci Kineskih oružanih snaga. Kina, ova knjiga naglašava, mora da razvije sposobnosti da „zaštitи bezbednost Pomorskih linija za komunikaciju i prekomorskih interesa ... kako bi obezbedila stratešku podršku za svoj razvoj u pomorsku silu“. Tako široko zasnovana strateška koncepcija ne može da se realizuje bez eventualnog proširenja kineskog pomorskog prisustva i van neposredne pomorske granice Kine. Dok će takva ekspanzija zavisiti od nivoa poboljšanja pomorskih sposobnosti, i nabavke dovoljnog broja nosača aviona, ne treba potceniti ili isključiti mogućnosti za razmeštaj kineske flote u stranim vodama, uključujući Mediteran.

U takvom budućem pomorskom svetu kineskih „novih domena“, Grčka može da odigra ključnu ulogu. Kineska investicija u luku Pirej, njeno planirano širenje na odgovarajuće objekte u okolini Atine, stvara značajnu logističku bazu u kojoj bi se smestili, napunili gorivom i snabdeli brodovi bilo koje veličine. Prijateljska zemlja koja kontroliše vode odmah iza Dardanela je pozitivan faktor sada kada Turska izmiče kontroli pod neoislamskim

³⁴ Ibid.

³⁵ “Deputy chiefs of General Staffs of Russia, China discuss military cooperation in Beijing”. tass.com at <http://tass.com/politics/877699> (preuzeto 10. decembra 2016).

³⁶ “Document: China's Military Strategy”. news.usni.org at <https://news.usni.org/2015/05/26/document-chinas-military-strategy#BDC> (preuzeto 10. decembra 2016).

režimom i postaje odgovornost Zapada. Rusko sve značajnije prisustvo u Siriji ukazuje na namere Moskve da pojača svoj pomorski položaj i razmeštaj u Mediteranu u trenutku kada evroatlantski odnosi ulaze u period nesigurnosti posle američkih izbora 2016. Suprotstavljeni trendovi i dugogodišnja nestabilnost na Bliskom istoku i u Severnoj Africi trebalo bi da omoguće Pekingu da prilikom kreiranja planova za Mediteran bude potpuno svestan da je neophodno da uspostavi pomorsku saradnju sa zemljom koju je izabrao kao svoje uporište na evropskom tlu.

BUDUĆNOST

Dominantni neoliberalni poredak koji se učvrstio na Zapadu posle pada SSSR-a dolazi do svog neslavnog kraja. Pukotine u građevini EU se proširuju. Grčka nesrećna sudbina pokazuje da je Evropska „unija“ slabo premljena, ili još uvek nevoljna, da, kreativnom fleksibilnošću i ozbiljnim naporima u reformi svog birokratskog giganta, raspravi socijalne, političke i ekonomske krize koje su ophrvale Evropu.

U ovakvim okolnostima, izazov sa kojim se suočavaju grčki političari zahteva pronalaženje načina kako da se obezbedi opstanak zemlje različitim diplomatskim i ekonomskim aktivnostima koje bi olakšale inače tešku dužničku situaciju. Ovo je herkulovski zadatak ako se ima u vidu da je grčka privreda oslabljena strašnim merama štednje do tačke gde je preokret u rukama sudbine pre negoli u rukama ljudskih bića. Pod ovim okolnostima, obezbediti članstvo Grčke u EU uprkos udarima kreditora je indirektno, a ipak strateško pitanje od značaja za Peking. Bilo bi poražavajuće da nakon ulivanja milijardi dolara u zemlju zbog njenog povlašćenog statusa zemlje članice evropske zajednice doživi da Grčka zaostane sa strane. I kineski stav prema ovoj situaciji je svakako daleko od toga da prihvati takav sled događaja.

Ako eksperiment kompanije COSCO sa lukom Pirej predstavlja pravu meru stvari koje nam predstoje, grčko-kineski odnosi imaju svetu budućnost. Grke često kritikuju da su impulsivan narod kome nedostaje upornost i disciplina da ostvari svoje ciljeve i dovede posao do kraja. Pirej je ponudio jednu drugačiju sliku, a to je da koordinacija, pregovaranje i zajednički sporazumi na obostranu korist mogu da preokrenu prethodno mišljenje i da daju snažne rezultate. Ovo je najbolja moguća osnova za buduće grčko-kineske odnose u vreme sve većih nemira i neizvesnosti.

Prevod sa engleskog:
Danijela Nejković

Dr Valentin Katrandžijev

Bugarski diplomatski institut

Razvoj kineske strategije za Širi crnomorski region

Sažetak

Rad se bavi pitanjem kineskog geopolitičkog pozicioniranja u Širem crnomorskom regionu (ŠRC). Ova geografska regija spaja područje Balkana i Zakavkazja, ujedinjujući tako dva zasebna regiona u geopolitičku celinu od velikog strateškog značaja. ŠRC predstavlja tačku preseka strateških saobraćajno-trgovinskih i energetskih koridora. Kao energetska ruta za transport prirodnog gasa i nafte od Srednje Azije i Zakavkazja do evropskih tržišta, ŠRC zauzima posebno mesto u kineskom projektu „Novog puta svile“. Autor rada isprva analizira geopolitičke karakteristike ŠRC-a i postojeću regionalnu saradnju unutar njega, da bi se potom posvetio strategiji kineskog geopolitičkog pozicioniranja u ovom regionu. U radu se podrobno analizira uloga koju ŠRC ima u okviru inicijative „Pojas i put“, kao i njegov značaj za proces 16 + 1.

Ključne reči:

Širi crnomorski region, Zakavkazje, Balkan, Kina, Pojas i put, Saradња 16+1, саобраћајни коридор, енергетски коридор

1. GEOPOLITIČKE KARAKTERISTIKE ŠIREG CRNOMORSKOG REGIONA (ŠCR)

Širi crnomorski region (ŠCR) obuhvata šire područje od zemalja na obali Crnog mora. To je geografska regija koja se prostire od Kaspijskog jezera do Mediteranskog mora. Ovaj region spaja Balkan (koji se naziva i Jugoistočna Evropa) i Zakavkazje u jedinstvenu geopolitičku celinu.

Istorijski posmatrano, na ovaj region je do Krimskog rata najveći uticaj imalo geopolitičko suparništvo Rusije i Osmanskog carstva (uz manje delo-

vanje britanskih, francuskih, pruskih i austrougarskih interesa na geopolitičku dinamiku regiona). U prvoj polovini XX veka, velike evropske sile su aktivno učestvovale u geopolitici Šireg crnomorskog regiona. Konvencija iz Montrea (1936) bila je važna prekretnica za geopolitiku regiona pošto brani interes obalskih zemalja Crnog mora bez kompromitovanja principa slobodne plovidbe. Tokom Hladnog rata, ovaj region je uglavnom analiziran kroz prizmu geopolitičkog duopola Istoka i Zapada (NATO protiv Varšavskog pakta). Nakon završetka Hladnog rata, Širi crnomorski region dobio je nove geopolitičke konture. Raspad Sovjetskog Saveza doveo je do stvaranja geopolitičkog prostora Zakavkazja (koji se sastoji od zemalja koje su nedavno stekle nezavisnost, a razlikuju se u pogledu resursa i spoljnopolitičke orijentacije – Azerbejdžana, Jermenije i Gruzije) i severozapadne geopolitičke oblasti koju čine Moldavija i Ukrajina. Strategija Zapada (koju sprovode Evropska unija i Sjedinjene Države), da koristi Ukrajinu kao jednu vrstu protivteže ponovnom usponu Rusije nakon raspada Sovjetskog Saveza, rezultirala je krizom u Ukrajini 2014. godine (ishod za Kijev bili su gubitak Krima i izbijanje sukoba u Donjeckom basenu). Vlast Kremlja nad Krimom učvrstila je strateško prisustvo Rusije u Širem crnomorskem regionu. Sukob Rusije sa Zapadom (koji se ispoljio kao međusobno uvođenje niza sveobuhvatnih sankcija) doveo je i do ponovnog militarizovanja ovog regiona. Moskva i Ankara su i dalje glavni regionalni akteri u Širem crnomorskem regionu koji traže prostor za stratešku saradnju (sa naglaskom na ravnotežu interesa). Njihovi bilateralni odnosi su u procesu presabiranja koji utiče na dešavanja u regionu.

Na geopolitiku (a posebno stratešku bezbednost) i geoekonomiju Šireg crnomorskog regiona nastaviće da utiču ishodi sukoba u Siriji i Ukrajini. Drugi „zamrznuti sukobi“ (npr. moldavska separatistička oblast Pridnjestrovlje, jermensko-azerbejdžanski sukob oko Nagorno-Karabaha, otcepljeni entiteti Abhazija i Južna Osetija) takođe će biti faktori destabilizacije.

Prostorna blizina Irana ovoj regiji je preduslov za aktivno učešće (posebno pošto su Teheranu ukinute ekonomski i političke sankcije nakon sporazuma o nuklearnom programu). Ova islamska država je veliki proizvođač energenata koji ima strateški tranzitni položaj za transport od Azije do Evrope preko Bliskog istoka.

Evropska unija i SAD su važni spoljni akteri u regionu. Vašington se mahom oslanja na vojna i politička sredstva da bi se pozicionirao u ovom regionu, a Brissel (nakon što je stekao pristup obali Crnog mora ulaskom Bugarske i Rumunije u Evropsku uniju 2007. godine) nastoji da poveća svoj uticaj korišćenjem „meke sile“ (podsticaj članstva, sporazumi o pridruživanju, ciljane inicijative – npr. Istočno partnerstvo, saradnja sa regional-

nim organizacijama poput Organizacije za crnomorskiju ekonomsku saradnju (BSEC)).

Balkan je neizostavan deo Šireg crnomorskog regionala. Zbog sistemskog preobražaja, koji je počeo devedesetih godina prošlog veka, Balkan je postao deo evroatlantske geopolitičke sfere uticaja (sve države su pristupile NATO alijansi i/ili EU ili teže da to učine). Na inicijativu Bugarske, 1996. godine pokrenut je Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (PSuJIE) sa ciljem da se pospeši zajednički regionalni identitet razvojem dobrosusedskih odnosa (pronalaženjem onoga što balkanske narode sjedinjuje, a ne razdvaja). Balkan se trenutno suočava sa velikim bezbednosnim izazovima zbog priliva ilegalnih migranata, krijumčarenja droge i trgovine ljudima, terorizma, verske radikalizacije.

1.1. Regionalna saradnja u Širem crnomorskom regionu

Regionalna saradnja u Širem crnomorskom regionu sazrevala je uporedo sa raznim okvirima i modelima, najpre u obalskim zemljama Crnog mora, a zatim je obuhvatila i ceo region. Organizacija za crnomorskiju ekonomsku saradnju vremenom je postala glavna međunarodna organizacija u čitavom regionalu. Ova organizacija, osnovana na inicijativu Turske, postala je nosilac regionalne saradnje u oblasti trgovine, zaštite životne sredine, obrazovanja i nauke, turizma, kulture, kretanja i bezbednosti graničnih prelaza, saobraćaja i energetike, borbe protiv mreža organizovanog kriminala, itd.

Trgovina je ključna za regionalnu saradnju. Potencijal Organizacije za crnomorskiju ekonomsku saradnju u jugoistočnoj Evropi čini 350.000.000 ljudi i procjenjeni kapacitet spoljnotrgovinske saradnje od tristotine milijadi dolara godišnje.¹ Regionalna saradnja (kroz realizaciju bilateralnih i multilateralnih projekata) nadograđuje se kroz uspostavljanje saradnje sa važnim spoljnim akterima (uključujući i Kinu). Kao stimulans za proširenje trgovine robom i uslugama na regionalnom nivou mogao bi da posluži režim slobodne trgovine (ukidanje carinskih i necarinskih barijera).

Ovaj regional je heterogen i to otežava proces integracije regionala. Regionalna saradnja je nedovoljno razvijena usled nedostatka regionalizma. Države Šireg crnomorskog regionala razlikuju se u pogledu veličine, ekonomskog potencijala, spoljnopoličke orientacije, institucionalnih i poslovnih praksi, zakonske regulative (uključujući imovinska prava, zakone iz oblasti radnog i poslovnog prava, izdavanje dozvola, itd).

¹ Akin, E., New Geopolitical Order in the BSEC Region. Turkish MFA. [online]. Dostupno na: <http://www.mfa.gov.tr/the-new-geopolitical-order-in-the-bsec-region-tr.mfa> [Pristupljeno 31. 12. 2016].

2. POZICIONIRANJE KINE U ŠIREM CRNOMORSKOM REGIONU

Peking nastoji da se u regionu pozicionira ne kroz tradicionalnu geopolitiku (uključujući ideologiju i vojne saveze), već kroz dugoročnu i pragmatičnu političku, ekonomsku, kulturnu, obrazovnu (što uključuje i naučnu i tehnološku) i humanitarnu saradnju. Pristup Kine se zasniva na poštovanju suvereniteta svake zemlje u Širem crnomorskom regionu (uključujući i nemešanje u unutrašnje poslove, poštovanje razvojnih i spoljнополитичких избора). Peking se distancirao od događaja koji su usledili posle raspada Jugoslavije sve do 1999. godine i vojne operacije NATO na Kosovu kada je Kina odbacila „humanitarnu intervenciju“ kao način da se opravda invazija na jednu suverenu državu. Peking je u isto vreme osetljiv i odlučan u stavu prema bilo kojoj državi koja ne poštuje politiku „jedne Kine“ uspostavljanjem zvaničnih odnosa sa Tajvanom (dobar primer za to je kratkotrajno priznavanje Tajvana od strane Makedonije podstaknuto obećanjima o ekonomskoj dobiti). Kina je politički neutralna po pitanju „zamrznutih sukoba“ u Širem crnomorskom regionu. Peking ima tu prednost što nije učestvovao u teritorijalnom prekrajanju ovog regiona za razliku od drugih velikih sila. U isto vreme, Peking je diplomatski angažovan u oblasti Zakavkazja ne samo zbog sve većeg ekonomskog potencijala ovog podregiona u Širem crnomorskom regionu, već i zbog državne bezbednosti. Pošto je Kavkaz kulturni i verski produžetak srednjoazijskog geopolitičkog prostora, Kina želi da spreči da se preko njega radikalna islamska ideologija proširi do Ujgura u pokrajini Sindžiang. Ukrainska kriza, koja je kulminirala pripajanjem Krima Ruskoj Federaciji, stavila je Peking pred ozbiljnu stratešku dilemu. Kina je iznašla kompromisnu poziciju otvorenu za interpretacije. Izbegla je da se opredeli između tumačenja Zapada da je ruski potez bio „čin aneksije“ i opravdanja Moskve da su njeni postupci bili „čin ujedinjenja“. Peking je načelno prihvatio istorijsko polaganje prava Rusije na Krim, ali se zauzeo za teritorijalni integritet Ukrajine. Kina u osnovi odbacuje pravo teritorija da se otcepe (ili proglose nezavisnost) kao rezultat referendumu o samoopredeljenju (bojeći se da bi se isti princip mogao primeniti na Tajvan i Makao).

Peking nastoji da svoje ciljeve u Širem crnomorskom regionu ostvari kroz pragmatičnu, sveobuhvatnu saradnju u oblasti trgovine, izgradnje saobraćajne i logističke infrastrukture, razvoja industrijskih kapaciteta, poljoprivrede, energetike, obrazovanja i kulture, turizma, medicine, informacionih tehnologija, itd. Potporu političkom dijalogu na visokom nivou daju zajednički poslovni forumi na kojima se pronalaze potencijalne oblasti saradnje i pokreću konkretni projekti. Ulaganjem u saobraćajno povezivanje

Azije i Evrope (izgradnju puteva, železnica, strateških tunela i saobraćajnih petlji, logističkih centara, lučkih sistema za utovar i istovar robe i slično, kao i povezivanje pomorskih luka sa putevima i železnicama), Peking do-prinosi unapređenju trgovine u regionu i koristi njegov tranzitni potencijal. Investicionim projektima u razne industrijske sektore zemalja-primalaca, Peking pomaže razvoj njihovog industrijskog kapaciteta. U okviru nekoliko projekata iz oblasti energetike, u regionu su revitalizovane ili od teme-lja izgrađene termoelektrane i hidroelektrane. Instituti Konfucije su važna platforma za popularizaciju kineske kulture i jezika u regionu. Na polju obrazovanja, bilateralni sporazumi omogućavaju laku razmenu studenata, univerzitetskih predavača i profesora.

3. INICIJATIVA „POJAS I PUT“

Inicijativa „Pojas i put“ počiva na revitalizaciji Puta svile kao paradigmе drevnog/srednjovekovnog kulturnog i privrednog otvaranja Kine ka ostatku sveta. U HIII veku, Kina je doživela vojnu, kulturnu i privrednu ekspanziju za vreme vladavine Kublajkana (osnivača kinesko-mongolske dinastije Juan). U tom periodu uspostavljeni su kineski pomorski i trgovački putevi za Evropu preko Srednje Azije, Bliskog istoka i Crnog mora. Mongolski putnik i diplomatski izaslanik Raban Sauma susreo se sa papom Nikolom IV i uspostavio veze sa uticajnim zapadnoevropskim vladarima tog doba.

Inicijativa „Pojas i put“ počela je da dobija konkretne dimenzije sa iz-gradnjom železničke pruge Lijanjungang – Rotterdam (10.900 kilometara) 2001. godine. Ovaj železnički pravac od Kine do Evrope unapredio je teretni saobraćaj. Inicijativa „Pojas i put“ se postepeno razvijala u koncept i strategiju. Saobraćajna povezanost je ključni element Inicijative, ali tu nije u pitanju samo pomorska i kopnena povezanost (Azija – Evropa – Afrika). Strategija novog kineskog Puta svile usmerena je ka poboljšanju civilizacijske, obrazovne, tehnološke i humanitarne razmene i uzajamnog učenja, što bi trebalo da pospeši regionalni razvoj u zemljama duž „Pojasa i puta“.² „Pojas i put“ nije jednosmerna ulica i Peking ne želi da ona dobije etiketu novog Maršalovog plana. Na osnovu ovakve strategije, Kina očekuje od zainteresovanih zema-lja duž „Pojasa i puta“ da ponude svoje predloge o tome kako žele da se inicijativa dalje razvija. Inicijativa „Pojas i put“ je odgovor Kine na svet koji u

² Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st – Century Maritime Silk Road. National Development and Reform Commission of PR China. *Xin-hua Net* [online]. Dostupno na: http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html [Pristupljeno 31. 12. 2016].

sve većoj meri postaje globalizovan, povezan i multipolaran. Uspeh „Pojasa i puta“ počiva na sinhronizaciji sa ostalim geopolitički održivim regionalnim projektima (konkretno, sa Evroazijskom ekonomskom unijom, na čijem čelu je Rusija, kazahstanskim „Svetlim putem“, mongolskim „Stepskim putem“ i južnokorejskom Evroazijskom inicijativom).

3.1. Proces saradnje 16+1 između Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope

Kineska vlada izrazito ceni to što su zemlje Srednje i Istočne Evrope prve priznale Narodnu Republiku Kinu i uspostavile zvanične odnose sa njom odmah nakon 1949. godine. Iako su se u početku odnosi razvijali u drugačijim geopolitičkim i istorijskim okolnostima, Peking to danas koristi da razvije odnose sa ovim zemljama. Poređenja radi, Evropska zajednica je Kinu priznala 1975. godine.

Iz strateške perspektive Kine, zemlje Srednje i Istočne Evrope čine zasebnu regiju u okviru Evropske unije. Ta regija predstavlja odskočnu dasku za pozicioniranje Kine u geopolitičkom i geoekonomskom prostoru Zapadne Evrope. Peking je formulisao zasebnu politiku koju sprovodi prema ovim zemljama. Kina je okupila svih šesnaest zemalja Srednje i Istočne Evrope na sastanku na visokom nivou 2011. godine u Budimpešti, a godinu dana kasnije je zvanično pokrenut proces saradnje Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope na samitu u Varšavi. Brisel je izrazio rezerve prema Procesu 16+1, optuživši Peking da pokušava da podrije jedinstvo Evropske unije taktikom „zavadi, pa vladaj“. Kina insistira na tome da je Proces saradnje 16+1 u interesu EU. Trgovina sa Kinom i kineske investicije mogle bi da unaprede privredni razvoj u zemljama Srednje i Istočne Evrope, što bi moglo da pomogne da se smanji ekonomski jaz između zemalja Zapadne Evrope i novoprdošlih članica sa istoka Evrope i da se omogući ravnomerniji privredni razvoj u EU. Kina smatra da je normalno da sa zemljama Srednje i Istočne Evrope odnose uspostavlja slobodno i suvereno kao što to čini sa, na primer, Francuskom, Nemačkom, Velikom Britanijom, Italijom, itd. Brisel je vremenom prevazišao zabrinutost oko ovog pitanja. Štaviše, Peking nastoji da se Proces 16+1 razvija u skladu sa zajedničkom politikom i propisima EU. Dokumenti Procesa 16+1 dosledno naglašavaju želju da se u procesu saradnje Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope ostvari sinergija sa Sveobuhvatnim strateškim partnerstvom EU i Kine (uključujući i Platformu o povezanosti EU i Kine).

Proces 16+1 se razvija u fleksibilnu višestrano platformu saradnje u sferi ekonomije, trgovine, povezanosti, industrijskih kapaciteta i proizvod-

nje opreme, finansija i bankarstva, poljoprivrede, šumarstva i provere kvaliteta, nauke, tehnologije, istraživanja, inovacija i zaštite životne sredine, kulture, obrazovanja, omladine, sporta i turizma, zdravstva, lokalne uprave. Peking je odustao od početne ideje da osnuje trajni sekretarijat Procesa 16+1. Umesto toga, platforma saradnje Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope delimično je institucionalizovana u vidu takozvanih asocijacija za saradnju po sektorima. Ove asocijacije predstavljaju mehanizam za koordinisanje politika u odgovarajućim sektorima saradnje. Interesi zemalja Srednje i Istočne Evrope mogu se utvrditi na osnovu asocijacija za čije su sedište odabrane i koje koordinišu (npr. na Balkanu: Bugarska (poljoprivreda), Makedonija (kultura), Ruminija (energetika), Srbija (saobraćaj i infrastruktura), Slovenija (šumarstvo)). Albanija, Hrvatska, Mađarska, Slovačka i Češka se nadmeću da budu sedište Asocijacije za visoko obrazovanje. Forumi za saradnju u različitim sektorima pomogli su da se intenziviraju kontakti između Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope na nivou lokalne uprave (gde su predstavnici Kine pokrajinski guverneri), poslovnih zajednica, nezavisnih istraživačkih tela, instituta za proučavanje politika i u sličnim sferama.

Između 2012. i 2016. godine održano je pet samita (u Varšavi, Bukureštu, Beogradu, Sudžou i Rigi). Pošto proces saradnje Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope utiče i na zemlje van definisanog regionalnog okvira, Grčka, Austrija i neutralna Švajcarska su se pridružile Procesu 16+1 kao posmatrači. Evropsku uniju na samitima predstavlja Evropska komisija. Na samitima se donose odluke vezane za Proces 16+1. Usvojene smernice i planovi su instrumenti za donošenje odluka o formulisanju politika u Procesu 16+1. U Sudžou je sedamnaest lidera osmisliло nacrt pravca i oblika saradnje do 2020. godine u okviru srednjoročnog plana³, a na poslednjem samitu u Rigi su ne samo donete smernice već je usvojena i deklaracija samita.

3.2. 'Pojas i put', Proces 16+1 i Širi crnomorski region

Proces 16+1 i „Pojas i put“ su centralni instrumenti za razvoj nove strategije Kine za Širi crnomorski region. „Pojas i put“ ima globalni zahvat (u kome je Širi crnomorski region važna komponenta paradigmе povezivanja), a Proces 16+1 ima regionalnu potporu. Širi crnomorski region predstavlja tačku preseka „Pojasa i puta“ i Procesa 16+1. Peking ih koristi zajednički

³ Cooperation between China and the CEE countries: The Medium-Term Agenda and the Suzhou Guidelines. HTDC [online]. Dostupno na: <http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/The-Belt-and-Road-Initiative/Co-operation-between-China-and-the-CEE-Countries-The-Medium-Term-Agenda-and-The-Suzhou-Guidelines/obor/en/1/1X000000/1X0A4F8J.htm> [Pristupljeno 31.12.2016].

pošto ove dve inicijative dopunjaju jedna drugu na nivou strateškog razmišljanja i planiranja. Drugim rečima, Proces 16+1 pomaže u realizovanju ciljeva „Pojasa i puta“ u Širem crnomorskom regionu.

Trgovinska razmena, investicije u infrastrukturu, logistički centri, industrijske zone i povezanost kopnenim, pomorskim i vazdušnim putem ključne su kategorije na nivou donošenja politika. Samit u Rigi (2016) potvrdio je sveobuhvatnu prirodu povezanosti Evrope i Azije i podržao razvoj Evroazijskog kopnenog mosta (koji prolazi kroz Širi crnomorski region). U tom pogledu, kratkoročni planovi da se razviju kapaciteti (saobraćajne mreže i multimodalni logistički centri) trebalo bi da doprinesu povećanju obima teretnog železničkog saobraćaja i poboljšanju međunarodnih lanaca snabdevanja. Širi crnomorski region zastupljen je u Procesu 16+1 i „Pojasu i putu“ u vidu Inicijative tri mora (Jadranskog, Crnog i Baltičkog) koja obezbeđuje okvir pomorske dimenzije saradnje.⁴

„Pojas i put“ već ima aktivne finansijske institucije (Azijsku banku za infrastrukturne investicije i Put svile) za kreditiranje konkretnih projekata, dok u Procesu 16+1 tek treba da se oforme zajednički mehanizmi finansiranja. Postojeća kreditna linija od deset milijardi dolara nije se pokazala stimulativnom (posebno za članice EU koje su deo Procesa 16+1, za koje je pogodniji pristup mehanizmima finansiranja Evropske unije).⁵ Doneta je odluka da se pod pokroviteljstvom Industrijske i privredne banke Kine osnuje finansijski holding. Postoji i plan da se u okviru Procesa 16+1 osnuje i međubankarsko udruženje. Biće potrebno ostvariti i neku vrstu sinergije između kineskih investicionih planova, Evropske investicione banke i Evropske banke za obnovu i razvoj u svrhe finansiranja projekata u Širem crnomorskom regionu.

⁴ The Riga Guidelines for Cooperation between China and CEE Countries. The State Council of PR of China. Nov. 2016 [online]. Dostupno na: http://english.gov.cn/news/international_exchanges/2016/11/06/content_281475484363051.htm [Pristupljeno 31. 12. 2016]

⁵ Simurina, J. (2014) China's Approach to CEE-16. *Europe-China Research Advance Network (ECRAN)*. Short Term Policy Brief, /256-524/ [online]. Dostupno na: http://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/division_ecran/ecran_is107_paper_85_chinas_approach_to_the_cee-16_jurica_simurina_en.pdf [Pristupljeno 31. 12. 2016].

4. STRATEŠKA TAČKA PRESEKA ENERGENATA I SAOBRAĆAJA

Širi crnomorski region predstavlja strateški energetski koridor za transport prirodnog gasa i nafte od Srednje Azije i Zakavkazja do evropskih tržišta.

Ovaj region ima potencijal za razvoj pomorskog i železničkog teretnog saobraćaja kroz dva strateška saobraćajna (i trgovinska) koridora.

- Na sastanku na visokom nivou u Bakuu 1998. postignut je dogovor dvanaest zemalja (koje geografski pripadaju Širem crnomorskom regionu) da se uspostavi multimodalni transportni sistem (saobraćajni koridor Evropa – Kavkaz – Azija (TRASEKA)). Ovaj projekat je podržala Evropska komisija. Namena koridora bila je da se obnovi istorijski Put svile počev od Istočne Evrope (Rumunije, Bugarske i Ukrajine) koji bi se račvao u dva pravca: ka Turskoj i preko Crnog mora do luke Poti u Gruziji i do Bakua u Azerbejdžanu preko zakavkaske saobraćajne mreže. Od Bakua je, zatim, pomoću kaspijskih trajekata pravac trebalo da se poveže sa železničkom mrežom Srednje Azije u Turkmenistanu i Kazahstanu.⁶ Kasnije je ovaj pravac modifikovan u Transportni koridor Kaspijsko jezero – Crno more (CBSTC), koji se naziva i Transkasijski trgovinski i tranzitni pravac istok – zapad, koji se prostire duž više od 7.000 kilometara.⁷ Inicijativa „Pojas i put“, otpočeta tokom posete Si Činpinga Kazahstanu 2013. godine, povećala je značaj ovog koridora u sveukupnoj kopnenoj i pomorskoj povezanosti Evrope i Azije.
- Strateški tranzitni položaj Irana na Bliskom istoku predstavlja početak pomorskog i železničkog Transportnog koridora Persijski zaliv – Crno more (PGBSTC). Ovaj koridor se prostire od Persijskog zaliva u južnom Iranu ka severu Irana do Jermenije, Gruzije i Azerbejdžana⁸, a zatim kroz gruzijske luke Poti i Batumi, preko Crnog mora, do luke Burgas u Bugarskoj, odakle se roro brodovima tovar drumskim vozilima transportuje do Grčke i dalje do italijanskih luka. Ovaj koridor pruža ekonomski održiv pristup južnoevropskim tržištima od Persijskog zaliva i Indijskog okeana.

⁶ TRACECA: The Silk Road of the 21st Century [online]. Dostupno na: <http://www.traceca.org/bg/home/the-silk-road-of-the-21st-century/> [Pristupljeno 31.12.2016].

⁷ Argus Black Sea and Caspian Transportation Corridor [online]. Dostupno na: <http://www.argusmedia.com/events/argus-events/russia/argus-caspian-transportation/home/> [Pristupljeno 31.12.2016].

⁸ Bizaer, M. (2016) Can Iran go around Turkey to reach Europe? *Al-Monitor* [online]. Dostupno na: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/iran-persian-gulf-black-sea-corridor-azerbaijan-georgia.html> [Pristupljeno 31.12.2016].

5. ŠTA PREDSTOJI

Gruzija i Azerbejdžan nastoje da iskoriste svoj strateški tranzitni položaj (tačka gde se spajaju CBSTC i PGBSTC) u Širem crnomorskem regionu. Izgradnja izuzetno važne železnice Baku – Tbilisi – Kars trebalo bi da bude završena 2017. godine. Baku i Tbilisi su u procesu realizovanja ambicioznih infrastrukturnih projekata, čiji je cilj izgradnja ili revitalizacija terminala velikih pomorskih luka i njihovo povezivanje sa drumskim i železničkim mrežama (npr. izgradnja Međunarodne trgovačke luke Baku u Alatu sa početnim kapacitetom od deset miliona tona tovara i do 4.000 kontejnera godišnje⁹ i proširenje morske luke Poti i izgradnja Luke dubokog gaza u Anaklji u Gruziji).

Uticaj **Turske** u Širem crnomorskem regionu je očigledan. Pre svega, Ankara je inicirala osnivanje Organizacije za crnomorskiju ekonomsku saradnju (BSEC) kao platforme za regionalnu ekonomsku saradnju. Zatim, Turska je neizbežan deo Inicijative „Pojas i put“ kad je u pitanju novi Evroazijski kopneni most. S obzirom na to da je Ankara završila izgradnju tunela Marmari ispod Bosfora, Turska se nada da će uz pomoć novčanih sredstava i inženjerske pomoći Kine izgraditi brzu železničku mrežu od Karsa (na istoku zemlje) do grada Jedrene (u evropskom delu države). Očekuje se da će ovaj železnički pravac biti dug 2.000 kilometara, da će prolaziti kroz 21 tursku pokrajinu i biti logičan nastavak železničke mreže Baku – Kars.¹⁰

Bugarska i Rumunija su bitne za Inicijativu „Pojas i put“ zbog svog geografskog položaja (na evroazijskom pravcu istok – zapad). Njihovi naporci će pre svega biti usmereni na povećanje kapaciteta za teretni saobraćaj u lukama na Crnom moru. To podrazumeva modernizaciju luka Konstanca, Varna i Burgas. Zatim, Bukurešt i Sofija podržavaju ideju da se njihove crnomorske luke železnicom povežu sa Dunavom. Transportni potencijal druge po veličini evropske reke trenutno je nedovoljno iskorišćen. Obe zemlje se nadaju da će privući kineske investicije za izgradnju i modernizaciju lučke infrastrukture i železničkih mreža koje su obuhvaćene Inicijativom „Pojas i put“. U skladu sa kineskom strategijom povezivanja Evrope i Azije (posebno imajući u vidu novi Evroazijski kopneni most preko Bugarske), kompanija Šendžen siti porter biznis menadžment d.o.o. (Shenzhen City Porter Business Management Co. Ltd.) ušla je u zajednički poslovni poduhvat sa Sjenit holdingsom (Sjenit Holdings), velikom bugarskom građevin-

⁹ The New Baku International Sea Trade Port [online]. Dostupno na: <http://www.azpromo.az/3/en/238#.WGeQwn1sbIU> [Pristupljeno 31.12.2016].

¹⁰ Xinhua: Turkey expects China's investment in high speed rail. *China Daily* [online]. Dostupno na: http://europe.chinadaily.com.cn/2014-04/03/content_17401465.htm [Pristupljeno 31.12.2016].

skom kompanijom, da bi formirala integrisani logistički i trgovinski centar u Trakijskoj ekonomskoj zoni (predviđeno je da njegov naziv bude Nova pilot-zona ekonomske saradnje između EU i Kine – Plovdiv). Ovaj centar mogao bi da bude poligon za pristup Kine evropskim tržištima.¹¹

Grčka, Makedonija i Srbija vrlo jasno spadaju u okvir Inicijative „Pojas i put“. Peking smatra luku Pirej kapijom u Evropu. Ova luka mogla bi da postane jedan od glavnih transportnih centara između Azije i Srednje Evrope. Tu se spajaju kopnena i pomorska dimenzija „Pojasa i puta“. Kineska kompanija KOSKO šiping (COSCO Shipping) stekla je 67% operativnih prava nad Upravom luke Pirej (Piraeus Port Authority) (uprkos konkurenциji kompanija Mersk (Maersk), Ports Amerika inkorporejted (Ports America Inc.) i Internešnel kontejner terminal servisiz (International Container Terminal Services)).¹² Realizacija projekta izgradnje železničke linije „Bulit trejn“ trebalo bi da poveže grčku luku Pirej sa srednjoevropskim tržištima. U kasnijim fazama planiranja, predviđena je železnička veza na brzoj liniji Beograd – Budimpešta (primer diplomatskih aktivnosti vezanih za železnice koje Kina sprovodi na Balkanu).¹³ Ovaj projekat je dobio podršku unutar platforme 16+1 i institucionalizovan je uspostavljanjem Mehанизma saradnje za olakšavanje carinskih postupaka od strane srpskih, makedonskih i mađarskih carinskih uprava 2015. godine.

2017. godine, **Organizacija za crnomorskiju ekonomsku saradnju** proslaviće dvadesetpetogodišnjicu postojanja. U cilju ojačanja projektne orijentisanosti organizacije, osnovano je Telo za promociju projekata unutar Sekretarijata ove organizacije. Glavni saobraćajni projekti Organizacije („Crnomorski prsten“ i „Pomorski drumovi“ potvrđeni Memorandumom o razumevanju 2007. godine) obustavljeni su zbog nedostatka finansija. Shvatajući važnost ovih projekata za ekonomski razvoj Šireg crnomorskog regiona, Sekretariat Organizacije za crnomorskiju ekonomsku saradnju otpočeo je pregovore sa Upravom kompanije Silk road fund (Silk Road Fund Co.) i Azijskom bankom za infrastrukturne investicije sa ciljem da se uspostavi synergija između glavnog regionalnog projekta povezivanja ove organizacije i

¹¹ Trakia Economic Zone. Bulgarian-Chinese Business Development Association [online]. Dostupno na: <http://new.bg-china-partners.com/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8/trakia-economic-zone/> [Pristupljeno 31.12.2016].

¹² China's Cosco Signs Deal to Buy Greece Largest Port at \$419 Million. *People's Daily* [online]. Dostupno na: <http://en.people.cn/n3/2016/0409/c90000-9042005.html> [Pristupljeno 31.12.2016].

¹³ Pavličević, D. (2014). China's Rail Diplomacy in the Balkans. *James Foundation: China Brief Volume: 14 Issue: 20* [online]. Dostupno na: <https://jamestown.org/program/chinas-railway-diplomacy-in-the-balkans/> [Pristupljeno 31.12.2016].

evroazijske strategije povezivanja „Pojasa i puta“ (uključujući i privlačenje kineskih investicija za realizaciju ovih projekata).¹⁴

1. januar 2017.

Prevod sa engleskog:
Jelena Bošnjak

¹⁴ BSEC. Permanent International Secretariat. Press Release on the Visit of the BSEC Permis Secretary General to Beijing (12-13 May 2016) [online]. Dostupno na: [http://www.bsec-organization.org/bsecnews/PressReleases/PressReleases/20160516%20SG%20visit%20to%20Beijing%20\(12-13%20May%202016\).pdf](http://www.bsec-organization.org/bsecnews/PressReleases/PressReleases/20160516%20SG%20visit%20to%20Beijing%20(12-13%20May%202016).pdf)

Prof. dr Siniša Tatalović

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska politika prema inicijativi „16+1“ – neiskorištene mogućnosti

Sažetak

U radu je obrađena hrvatska politika prema inicijativi 16+1 i u tome kontekstu bilateralni odnosi Hrvatske i Kine. Njihovi međusobni odnosi su na visokoj političkoj razini, što ne prati i suradnja u gospodarstvu, koja bi se mogla bolje razvijati s obzirom na iskazane interese i potencijale obje države. Iako se povećava međusobna trgovinska razmjena, to ne prate međusobne investicije. Nakon uspostave diplomatskih odnosa, Hrvatska je u Kini vidjela iskrenog prijatelja, koji je podupirao njenu samostalnost. Kina je u Hrvatskoj vidjela zemlju koja ima vrlo povoljan geostrateški položaj u europskom prostoru, jer je povezana sa tri europske regije: Srednjom Europom, Mediteranom i Balkanom. Sve bolja suradnja u području turizma, kulture, obrazovanja i znanosti utjecali su da se uspostavi i dobra suradnja na lokalnim razinama vlasti. Inicijativa 16+1, čija je i Hrvatska članica, nije u značajnijoj mjeri poboljšala gospodarsku suradnju između dvije zemlje. Iako se razgovara o kineskom financiranju značajnih infrastrukturnih projekata u Hrvatskoj, to se za sada nije dogodilo. Nakon članstva Hrvatske u Europskoj uniji za očekivati je da će se i ekonomска suradnja brže razvijati te povećati sudjelovanje Hrvatske u inicijativi 16+1.

Ključne riječi:

Put svile, Hrvatska, Kina, inicijativa 16+1, suradnja, sigurnost

UVOD

U jugoistočnoj Evropi od sredine devedesetih godina prošlog stoljeća događaju se brojne inicijative koje trebaju potaknuti suradnju država ove regije. Time se žele što prije sanirati posljedice ratova na području bivše SFRJ,

ali i dati razvojne perspektive svim državama. Regionalna suradnja, koja je u početku bila potaknuta prvenstveno inicijativama Europske unije i SAD, danas se sve više odvija polazeći od interesa pojedine države. U ovom radu obrađena je politika Hrvatske prema regionalnim inicijativama i posebno prema inicijativi 16+1. Iako je Hrvatska pristupila ovoj inicijativi, ona još uvijek ne koristi sve mogućnosti koje inicijativa pruža. U istraživanju se polazi od pretpostavki da, iako Hrvatska i Kina imaju i razvijaju dobre političke odnose, oni nisu iskorišteni za razvijanje ekonomске suradnje koja bi podrazumijevala međusobne investicije. Isto tako, inicijativa/suradnja 16+1 ima značajno mjesto u realizaciji širih geoekonomskih interesa same Kine koja je inicijativu i potakla. Inicijativa kao takva može se promatrati u kontekstu tzv. novog Puta svile, pri čemu predstavlja najzapadniji koncept kineske suradnje s nekim državama u organiziranoj multilateralnoj formi. Prostor između država 16+1 inicijative i Kine (Azija) Kina pokriva kroz druge suradnje (možda najznačajnija je Šangajska suradnja u kojoj je i Rusija). Kina na taj način strateški u gospodarskom dijelu gradi veze Azije i Europe koje su podloga kineske gospodarske ekspanzije i dominacije (gospodarski koridor).

Kina sa svim državama inicijative 16+1 tradicionalno razvija dobre odnose, zbog čega je mogla i pokrenuti ovaj format multilateralne suradnje. Tradicionalno dobre odnose Kina razvija i sa Hrvatskom. Dobre političke odnose, uspostavljene u vrijeme SFRJ, Hrvatska i Kina su nastavile razvijati i nakon međusobnog priznanja 1992. godine. Česte razmjene delegacija na najvišoj političkoj razini nisu rezultirali razinom ekonomске suradnje koja bi u potpunosti zadovoljavali obje strane. Hrvatska ne može biti zadovoljna izvozom u Kinu, dok kineska strana ne može biti zadovoljna investicijama u Hrvatskoj. Iako se od inicijative 16+1 očekivalo da će ovakav odnos promijeniti, to se nije dogodilo. Da bi se bolje razumjeli potencijali za suradnju Hrvatske i Kine, obradit će se i neki aspekti suradnje Hrvatske sa zemljama u jugoistočnoj Europi, ponajprije susjednim državama. Ukazat će se i na neke druge regionalne inicijative koje su u funkciji suradnje država jugoistočne Europe.

HRVATSKA I REGIONALNA SURADNJA U JUGOISTOČNOJ EUROPI

Regionalna suradnja država u jugoistočnoj Europi ima važnu ulogu u postizanju sigurnosti i stabilnosti Europe. Ovaj dio Europe još uvijek nije u potpunosti integriran u Europsku uniju i nalazi se u osjetljivom razdoblju u

kojem je izložena različitim izazovima, kako pozitivnim tako i negativnim. Jedan od važnih pozitivnih utjecaja na Jugoistočnu Europu je i kineska inicijativa 16+1 koja je, između ostalog, usmjereni na poboljšanje kapaciteta za suradnju država u ovom dijelu Europe. Ova inicijativa je komplemen-tarna i sa drugim inicijativama koje su u funkciji poboljšanja odnosa među državama u ovoj regiji. U tome kontekstu, poseban je naglasak na poboljšanju odnosa među državama, nastalim raspadom SFRJ. Možemo spomenuti inicijative kao što su: Inicijativa za suradnju u Jugoistočnoj Europi (SECI) i Pakt o stabilnosti u jugoistočnoj Europi (Pakt o stabilnosti).

„SECI je utemeljen u travnju 1996. godine na poticaj SAD-a. EU je pri-hvatila SECI usvojivši tzv. Točke zajedničkog razumijevanja u listopadu 1996. godine. SECI se prvotno prezentira kao forum, bez čvrste strukture, bez finansijskih sredstava i bez miješanja u postojeće regionalne inicijati-vе. Krajnji cilj SAD-a, kao inicijatora, bio je pacificirati regiju, te uz pomoć stranog kapitala potaknuti zemlje SECI područja na bolju suradnju. Poseban naglasak je bio na: a) borbi protiv terorizma i organiziranog kriminala i b) olakšavanje trgovine i otklanjanje prepreka na graničnim prijelazima“.¹

„Pakt o stabilnosti za Jugoistočnu Europu je promovirala međunarodna za-jednica (Europska unija) 10. lipnja 1999. godine u Kölnu s namjerom da se, kako je rečeno, prethodna reaktivna politika reagiranja na krize u Ju-goistočnoj Europi zamijeni dugoročnom strategijom sprečavanja kriza. U osnivačkom dokumentu više od 40 država (iz Europe i svijeta) i organizaci-ja naglašeno je da se Pakt o stabilnosti osniva u namjeri pomoći državama ovog dijela Europe u njihovim naporima da ojačaju mir, demokraciju, ljud-ska prava i ekonomski progres, a time i osiguraju stabilnost u cijelom regiji. Pakt o stabilnosti ima tri radna stola: Radni stol jedan – demokratizacija i ljudska prava; Radni stol dva – ekonomska rekonstrukcija, suradnja i razvoj i Radni stol tri – pitanja sigurnosti (sigurnost i obrana, pravna pitanja i unu-trašnji poslovi).“² Već ove inicijative pokazuju da kineska inicijativa 16+1 nije bila ništa novo i da je trebalo samo poboljšati kapacitete za suradnju među državama ove regije. U tome kontekstu, ovu suradnju je važno pro-matrati i iz perspektive pojedinih država, te njihove bilateralne suradnje.

Hrvatska, čija suradnja sa državama u inicijativi 16+1 je predmet ovo-ga rada, na različitim razinama ostvaruje suradnju sa svim državama jugo-istočne Europe, posebno susjednim državama. Kako navodi Tatalović (2015: 155), „Na početku članstva u Europskoj uniji, Hrvatska je najavljivala po-moći svim državama Zapadnog Balkana koje su se tada nalazile u razlicitim

¹ [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/inicijativa-za-suradnju-u-jugoistocnoj-europi-\(seci\)/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/inicijativa-za-suradnju-u-jugoistocnoj-europi-(seci)/) (Pristupljeno: 17.01.2017.)

² http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/pakt_o_stabilnosti_za_jugoistocnu_evropu/?id=136 (Pristupljeno: 17.01.2017.)

statusima u odnosu na Uniju. Ovaj stav je iskazivan u izjavama najviših državnih dužnosnika. Završetkom procesa pristupanja Europskoj uniji, hrvatska Vlada povećala je interes za ekonomskom suradnjom s državama Zapadnog Balkana, vidjevši u tome ne samo ekonomsku, nego i političku korist u cilju jačanja svoje pozicije unutar Europske unije. Smatrano je da Hrvatska najbolje poznaje odnose i razumije probleme u ovoj regiji, zbog čega može i najviše utjecati na pozitivne procese u pojedinim državama Zapadnog Balkana, te pomoći na njihovom putu u Europsku uniju. Svoje dobre namjere u postizanju navedenog cilja hrvatski dužnosnici su najviše iskazivali u odnosu na Bosnu i Hercegovinu i Srbiju³. Međutim, kako je vrijeme odmicalo Hrvatska je sve više napuštala dotadanju pro aktivnu politiku prema Zapadnom Balkanu kao cjelini i počela je voditi politiku usmjerenu na bilateralne odnose sa pojedinim državama, posebno Bosnom i Hercegovinom. Važna je i podrška koju je Hrvatska davala Crnoj Gori na njenom putu u članstvo NATO-a. Pojavili su se i određeni prijepori sa pojedinim državama vezani za događaje iz nedavne prošlosti ili migracijsku krizu 2015/2016. godine.

Suradnja Hrvatske sa državama regije bila je bolja u ekonomskom i kulturnom nego političkom polju. Na to ukazuju podaci o ekonomskoj i kulturnoj razmjeni Hrvatske sa susjednim državama. Vrlo su zanimljivi ekonomske odnosi sa Srbijom gdje dosadanji odnosi mijenjaju omjer. „Prema podacima Privredne komore Srbije, ona je u trgovini s Hrvatskom u prvih sedam mjeseci 2016. godine ostvarila deficit, što znači da je Hrvatska u robnoj razmjeni sa Srbijom bila u minusu. I to prvi put od završetka rata. Prema tim podacima, Srbija je u Hrvatsku u prvih sedam mjeseci izvezla robe u vrijednosti od 256,5 milijuna eura, što je rast od 13,9 posto u odnosu na isto lanjsko razdoblje. Istodobno, hrvatski je izvoz u Srbiju iznosio 244,7 milijuna eura, što je samo 0,2 posto više. Na rast uvoza iz Srbije u velikoj mjeri utječe i trgovinski sporazumi. Tako je, primjerice, nakon rata okidač za rast robne razmjene bilo sklapanje Ugovora o slobodnoj trgovini između Hrvatske i tadašnje SR Jugoslavije 2002. godine. Dodatni poticaj rastu robne razmjene između dvije zemlje dao je ulazak Srbije u Ceftu, u kojoj se tada nalazila i Hrvatska, 2007. godine. Nakon pristupanja Hrvatske EU, i na trgovinu naše zemlje i Srbije počele su se primjenjivati odredbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, koji je Beograd sklopio s Bruxellesom, a koji srpskim robama na tržištu Unije daje nešto povoljniji tretman od onoga koje robe iz EU-a imaju na srpskom tržištu.“³

³ <http://www.jutarnji.hr/biznis/financije-i-trzista/sto-se-to-dogodilo-po-prvi-put-hrvatski-uvoz-iz-srbije-veci-od-izvoza/4721414/> (Pristupljeno 15.01.2016)

POLITIČKI ODNOSI HRVATSKE I KINE

Hrvatska i Kina razvijaju dobre i prijateljske odnose, ne samo od međusobnog priznanja 27.04.1992. godine, nego i u vrijeme SFRJ. Kina je priznala neovisnost Hrvatske, nakon što je Hrvatska prihvatile politiku jedne Kine. Od toga, ratnog vremena obje države razvijaju odlične političke i dobre ekonomski odnose, koji su u stalnom usponu. Kako u svojoj knjizi *Kina na Balkanu* navode Plevnik, Mesić i Jurčić (2013: 221), „Hrvatska i Kina uspostavile su diplomatske odnose 13. svibnja 1992. godine na načelima uzajamno korisne suradnje, te su potpisale zajedničko priopćenje o uspostavi diplomatskih odnosa i Sporazum o privredi i trgovini između dvije vlade“. Kina je bila zainteresirana sa održi suradnju sa svim državama nastalim raspadom SFRJ. U tome je gledala mogućnosti za ekonomski pristup čitavom prostoru. Kako smatra Baković (2000: 94), „Osnovno je vanjskopolitičko stajalište NR Kine prema državama slijednicama SFRJ bilo – uravnotežen odnos prema svima. Taj balansirani pristup posebno se njegovao kod Hrvatske i Jugoslavije kao dviju najvažnijih država u regiji, što su kineski diplomati često isticali, tumačeći kako dobri odnosi Kine s jednom državom ni na koji način neće negativno utjecati na dobre odnose s drugom“.

Devedesetih godina prošlog stoljeća Hrvatska je bila izložena ratu i kasnije zaokupljena poslijeratnom obnovom. Zbog toga je državna administracija manju pažnju poklanjala suradnji sa neeuropskim državama. Ona je bila prepustena nedržavnim, prvenstveno privrednim akterima, koji su u tome vidjeli svoj interes. Prema mišljenju Plevnik, Mesića i Jurčića (2013: 228), „Od 1992. do 1999. godine hrvatsku diplomaciju prema Kini mogli bismo nazvati Ina diplomacija, budući da je još tada samo hrvatska naftna kompanija Ina svojim dugim poslovnim vezama, te svojim kadrovima bitno utjecala na uspostavljanje i razvoj hrvatsko-kineskih odnosa. Odnosi s kineskom naftnom kompanijom SINOPEC, koja je Ini prodavala sirovu naftu a Ina njoj umjetna gnojiva, pomogli su Hrvatskoj da rat prođe bez nestasice naftnih prerađevina. Hrvatsko veleposlanstvo u Pekingu otvoreno je uz pomoć Ine“.

Dobrim političkim odnosima svjedoče stalne razmjene političkih delegacija na najvišoj razini. Kinu su do sada posjetili svi hrvatski predsjednici, uključujući i aktualnu hrvatsku predsjednicu, te većina dosadašnjih premijera i mnogi ministri. Prvu službenu posjetu ostvario je u lipnju 1993. tadašnji hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, kada je potpisana „Zajednička izjava Narodne Republike Kine i Republike Hrvatske“, „Ugovor između Narodne Republike Kine i Republike Hrvatske o promociji i uzajamnoj zaštiti ulaganja“, „Ugovor o kulturnoj i prosvjetnoj suradnji između Narodne Re-

publike Kine i Republike Hrvatske“, „Ugovor o pomorskom prijevozu između Narodne Republike Kine i Republike Hrvatske“, „Protokol o konzultacijama između Ministarstva vanjskih poslova dviju zemalja“ i druge važne dokumente.⁴

Posebni zamah suradnja dobiva nakon što je za predsjednika Republike Hrvatske izabran Stjepan Mesić koji je Kinu službeno posjetio u svibnju 2002. godine, kada potpisuje „Zajedničku izjavu o produbljivanju uzajamne suradnje između Narodne Republike Kine i Republike Hrvatske“. Tokom ove posjete hrvatski predsjednik se susreo sa kineskim predsjednikom i premjerom. U razgovorima ih je pozvao „na produbljivanje ekonomskih odnosa i obostrano korisnu suradnju, te sugerirao hrvatskim kompanijama da suze kinesko tržište i odaberu neki od velikih kineskih gradova ili pokrajina za širenje poslovanja. Tražio je od hrvatskih institucija za promicanje izvoza da savjete o poslovanju na kineskom tržištu preusmjere s osnovnih i lako dostupnih informacija na kineske standarde (SAC) koji očekuju hrvatska poduzeća koja žele izvoziti u Kinu, gdje je, kao i u svim zemljama, potrebno izgraditi veze na lokalnoj razini i osobne kontakte“, Plevnik, Mesić i Jurčić (2013: 231). U studenom 2002. godine Republiku Hrvatsku je službeno posjetio potpredsjednik Vlade NR Kine, čime su bile otvorene nove mogućnosti za suradnju. Međutim, kasniji razvoj događaja pokazao je da to ni približno nije iskoristeno. Posebno to nije iskoristila hrvatska strana čiji je izvoz u Kinu nerazmjeran sa uvozom iz Kine.

Da bi se mogli sagledati partnerski odnosi između Hrvatske i Kine, prije hrvatskog članstva u Europskoj uniji i NATO, kako navodi Baković (2016: 181), „potrebno ih je promatrati u odnosu na vanjskopolitičke prioritete obiju država. Polazeći od općih odrednica tadašnje vanjske politike, hrvatski su temeljni vanjskopolitički ciljevi bili punopravno članstvo u Europskoj uniji, izgradnja vlastitoga međunarodnog i sigurnosnog položaja na temelju članstva u NATO-u, unapređenje odnosa sa susjednim zemljama, te razvijanje bilateralne i multilateralne suradnje. U kontekstu razvoja bilateralnih odnosa posebnu važnost za Hrvatsku imaju odnosi sa SAD, te se zalaže za jačanje uzajamnih partnerskih odnosa, a u želji da se razvijaju svestrani gospodarski i politički odnosi s ostalim velikim silama, osobito se navode Rusija i Kina „s kojima se njeguje tradicionalno prijateljstvo“. Prema tome, uspostavom partnerskih odnosa s Kinom ostvaruje se prioritet hrvatske vanjske politike. Položaj velike sile i sve veći utjecaj koji Kina ima na regionalnoj i svjetskoj sceni jasno se reflektira kroz njezine vanjskopolitičke prioritete. To su odnosi sa susjednim državama, odnosi s velikim silama, pri čemu posebno mjesto pripada odnosima sa SAD, te odnosi s državama

⁴ http://hr.china-embassy.org/hrt/zkgx_1/zzwl/ (Pristupljeno 20.01.2017).

u razvoju. Razumljivo, kao i u slučaju Hrvatske, promicanju gospodarskih interesa pripada velika uloga u hijerarhiji kineskih diplomatskih prioriteta, a kao članica Vijeća sigurnosti UN-a, Kina ima sve veću ulogu u multilateralnoj diplomaciji“.

Važan poticaj za unapređenje odnosa Hrvatske i Kine dogodio se 2005. godine kada je potpisano „Partnerstvo o općoj suradnji“, koje je potaknulo odnose između dvije države u mnogim područjima, a posebno u gospodarstvu, turizmu, znanosti, tehnologiji, kulturi i obrazovanju. Nakon toga, značajno je povećana i bilateralna trgovina. Ipak, ovim nisu bili ni približno iskoristi svi potencijali za suradnju. U suradnji dviju država bila je važna Olimpijska 2008. godina kada Kinu odvojeno posjećuju hrvatski predsjednik Stjepan Mesić, predsjednik Hrvatskog sabora Luka Bebić, hrvatski premijer Ivo Sanader, ministar vanjskih poslova i europskih integracija Gordan Jandroković. To je trebalo dati novi impuls za suradnju, a očekivalo se da će i kineska strana uzvratiti posjete na najvišoj razini.

Zbog toga je Hrvatsku uskoro posjetilo nekoliko delegacija, uključujući i onu koju je 2009. godine predvodio tadašnji kineski predsjednik Hu Jintao. Tom prilikom potpisani su „Ugovor o gospodarskoj suradnji između Vlade NR Kine i Vlade Republike Hrvatske“, „Ugovor o zračnom prometu između Vlade NR Kine i Vlade Republike Hrvatske“, „Izvršni plan suradnje između Ministarstva zdravstva NR Kine i Ministarstva zdravstva Republike Hrvatske, te Ministarstva socijalne skrbi, na području medicinske znanosti za razdoblje 2009–2012“, te druge dokumente.⁵ Sudjelujući na hrvatsko-kineskom gospodarskom forumu, kineski predsjednik je ukazao da je, pored dobrih hrvatsko-kineskih političkih odnosa, važno produbljivanje i gospodarskih odnosa. „U tu svrhu sa kineskim predsjednikom je doputovala velika poslovna delegacija kojoj je ponuđeno nekoliko kapitalnih projekata o kojima se u Hrvatskoj najviše govori u predizbornu vrijeme: gradnja nizinske pruge, izgradnja zračne luke Zagreb, izgradnja hidro i termocentrale, te su predstavljene i vječne želje općeg tipa: da se više izvozi hrvatsko vino, lijekovi i slično“ (Plevnik, Mesić, Jurčić, 2013: 234).

Nakon toga uslijedila je česta razmjena dužnosnika visokog ranga u cilju razvijanja suradnje u različitim područjima. Tako su Kinu nakon preuzimanja dužnosti posjetili tadašnji predsjednik Ivo Josipović, predsjednik Hrvatskog sabora Josip Leko i premijer Zoran Milanović. Sadržaj njihovih posjeta i razgovora nije se odmicao od isticanja dobre političke suradnje i nudeњa već poznatih projekata koji bi se mogli realizirati u Hrvatskoj. Tako hrvatska politika nije uspjela stvoriti ozbiljnije pretpostavke za hrvatski nastup na zahtjevnom kineskom tržištu, kao što nije stvorila potrebne pretpo-

⁵ <http://hr.china-embassy.org/hrt/zkgx1/zzwl/> (Pristupljeno 05.01.2017).

stavke za ozbiljnija kineska ulaganja u Hrvatskoj. Time je propuštena velika šansa za investicije u proizvodnju i infrastrukturu, koju su iskoristile neke zemlje u hrvatskom okruženju.

Ipak su postignuti određeni rezultati u suradnji između lokalnih zajednica dviju država. Tako je uspostavljena suradnja između hrvatskih i kineskih gradova: Šangaj i Zagreb; Qingdao i Rijeka; Dalian i Rijeka; Ningbo i Rijeka; Yangzhou i Korčula; Sanmenxia i Zabok; Sanya i Dubrovnik i pokrajina Zhejiang i Istra.⁶ Ova suradnja odvija se u različitim područjima i različitog je intenziteta. Najintenzivnija suradnja je u području turizma, što pokazuje da je najveći broj gradova koji su potpisali suradnju na Jadranu.

EKONOMSKA SURADNJA HRVATSKE I KINE

U bilateralnim odnosima Kina pokazuje više interesa za Hrvatsku nego što je to obrnuto. Ovo se posebno odnosi na ekonomsku suradnju, što se najbolje vidi u Tablici 1, u kojoj su prikazani podaci o robnoj razmjeni između Hrvatske i Kine u 2015. godini.

Tablica 1. Izvoz Hrvatske u Kinu i uvoz u Hrvatsku iz Kine u tisućama kuna od siječnja 2015. do listopada 2015. godine

I z v o z	I n d e k s	U v o z	I n d e k s
I. – X. 2014.	I. – X. 2015.	I. – X. 2015.	I. – X. 2015.
		I. – X. 2014.	I. – X. 2014.
312.110	442.172	141,7	2.841.026
			3.331.035
			117,2

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske⁷

U prvih deset mjeseci 2015. godine izvezeno je iz Hrvatske roba u vrijednosti od 442.127.000 kuna, dok je iz Kine u istom razdoblju uvezeno robe u vrijednosti od 3.331.035.000 kuna. Ovi podaci pokazuju izrazito veliku razliku između hrvatskog izvoza i uvoza iz Kine. Iako je ovaj podatak iz hrvatske perspektive loš, on ukazuje na značajnu mogućnost za povećanje izvoza hrvatskih roba u Kinu. Što se tiče izvoznih artikala, prevagu imaju sirovine,

⁶ http://hr.china-embassy.org/hrt/zkgx_1/dfjl/ (Pristupljeno 18.01.2017).

⁷ http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/04-02-01_10_2015.htm (Pristupljeno 18.01.2017).

prije svega drvo koje čini gotovo četvrtinu izvoza, te kamen i koža, a osim strojeva za industriju i mjernih instrumenata, među prvih deset izvoznih proizvoda su i prehrambeni proizvodi, te lijekovi.

„Proteklih godina nekoliko je hrvatskih tvrtki, poput Podravke do pulske turističke agencije Uniline, otvorilo predstavništva u Kini radi boljeg pozicioniranja na tom tržištu, a prema podacima HGK, sve je izraženiji interes za plasman prehrambenih proizvoda u Kinu, no realizacija je otežana zbog prepreka za izvoz mlijecnih proizvoda i proizvoda od mesa. Budući da je uvozna bilanca u trgovinskim odnosima s Kinom osam puta veća od izvozne, iz HGK ističu da probleme u odnosima s kineskim tržištem nemaju samo hrvatski izvoznici, nego i uvoznici roba s tog tržišta.“⁸

U Hrvatsku iz godine u godinu dolazi sve veći broj kineskih turista. Tako je u 2015. godini Hrvatska iz Kine, Tajvana i kineskih administracija, regija Hong Kong i Makao zabilježila više od 203.000 dolazaka i 269.000 noćenja, što predstavlja rast od 36% u dolascima i 37% u noćenjima u odnosu na 2014.⁹ Relativno mala razlika između broja dolazaka i broja noćenja pokazuje da se za sada kineski turisti u Hrvatskoj zadržavaju vrlo kratko vrijeme. To ukazuje na mogućnost dodatnog širenja turističke ponude, namijenjene kineskim turistima. Zbog dolaska sve većeg broja svojih turista u Hrvatsku, Kina je najavila i spremnost da investira u hrvatski turizam. To bi moglo biti ne samo novo polje gospodarske suradnje, nego i važna mogućnost za hrvatsku promociju u svijetu, te još bolje pozicioniranje na turističkoj karti Europe.

Za daljnje unapređenje hrvatsko-kineskih odnosa, posebno je bilo važno sudjelovanje hrvatskog premijera Andreja Plenkovića na 5. sastanku šefova vlada zemalja središnje i istočne Europe i Kine (16+1), koji je održan krajem 2016. godine u Rigi. Tada je održan bilateralni sastanak s predsjednikom Državnog vijeća Narodne Republike Kine Li Keqiangom. Tada je nagrašeno da je Memorandum o razumijevanju i suradnji na području luka i lučkih industrijskih parkova, koji je tada potpisani, dobar okvir za moguća ulaganja Kine u Hrvatsku, u infrastrukturu i u promet. U izjavi nakon sastanka, na marginama, Plenković je izrazio zadovoljstvo razgovorom s kineskim premijerom na kojem su teme bile politički i gospodarski odnosi dviju zemalja, te mogućnosti ulaganja Kine u Hrvatsku. Nakon toga sastanak hrvatski premjer nije krio zadovoljstvo sadržajem pregovora sa kineskim premijerom o političkim i gospodarskim odnosima. Tada je izjavio: „Smatramo da je to dobar i kvalitetan okvir za moguća ulaganja Kine u Hrvatsku i

⁸ <http://www.poslovni.hr/hrvatska/ek-zeli-otvoriti-kinu-za-it-sektor-energetiku-industriju-322762> (Pristupljeno 15.01.2016).

⁹ <http://www.poslovni.hr/hrvatska/sve-vise-kineza-posjecuje-hrvatsku-imaju-3-glavna-motiva-putovanja-313763> (Pristupljeno 19.01.2017).

infrastrukturu i u promet. To je posebno važno s obzirom na hrvatsku Inicijativu tri mora (Baltičko, Jadranko i Crno more), s kineskom Inicijativom jednoga pojasa, jednoga puta. Na taj način želimo otvoriti mogućnosti gospodarske suradnje, a to je posebno važno i u kontekstu stvaranja izravne zračne veze između Kine i Hrvatske, koja bi omogućila i veći priljev kineskih turista u Hrvatsku. Naravno da je naš okvir zadan suradnjom između EU i Kine. Dakle, riječ je o strateškom partnerstvu, o poticanju šire trgovinske suradnje i sigurno je da sve naše izvozno orijentirane tvrtke imaju prostora pronaći načine kako da svoje proizvode plasiraju na veliko kinesko tržište“.¹⁰

Na temelju ove izjave, može se zaključiti da će trebati uložiti puno veće napore da bi se iskoristile mogućnosti koje pružaju bilateralni odnosi, posebno u ekonomskoj sferi i razvijanju infrastrukturnih projekata, kao što su Luka Rijeka i željeznički pravac Rijeka–Zagreb–Budimpešta.

KULTURNA, OBRAZOVNA I ZNANSTVENA SURADNJA

Iako su Hrvatska i Kina u odnosu na kulturnu baštinu, obrazovni sistem i znanstvenu infrastrukturu bitno različite države, uspjele su uspostaviti dobru suradnju koja je započela u ožujku 1993. godine kada su kineska i hrvatska vlada potpisale prvi „Ugovor o kulturnoj i prosvjetnoj suradnji“. Intenzivnija suradnja započela je desetak godina kasnije, u listopadu 2004. godine, kada je na Zagrebačkom sveučilištu službeno pokrenut slobodni studij sinologije. Godine 2006. na pekinškom Sveučilištu za strane jezike pokrenut je studij hrvatskog jezika. U svibnju 2012. godine na Zagrebačkom sveučilištu počeo je djelovati Konfucijev institut. U ožujku 2013. Kina i Hrvatska potpisale su „Plan o prosvjetnoj suradnji za razdoblje 2013–2016.“, koji je predviđao godišnju razmjenu stipendiranih hrvatskih i kineskih studenata, s time da kineska strana istovremeno dodjeljuje više različitih stipendija¹¹.

Godine 1994. dvije države su potpisale „Ugovor o znanstvenoj i tehnološkoj suradnji“, a 1997. „Ugovor o osnivanju međuvladinog hrvatsko-kineskog povjerenstva za znanstvenu i tehnološku suradnju“, koje brine o stalnom unapređenju međudržavne suradnje u ovom području. Jedan od rezultata te suradnje je i osnivanje „Kinesko-hrvatskog međunarodnog

¹⁰ <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/plenkovic-se-sastao-s-kineskim-premijerom-otvara-se-put-investicijama-kine-u-hr-bit-ce-potpisan-i-vazan-memorandum/5227199/> (Pristupljeno 18.01.2017).

¹¹ http://hr.china-embassy.org/hrt/zkgx_1/jyjl/ (Pristupljeno 12.01.2017).

istraživačkog centra za zaštitu okoliša“ 2014. godine u Nacionalnom parku Plitvička jezera.

Jedna od važnih institucija hrvatsko-kineske suradnje je i Konfucijev institut koji djeluje na Sveučilištu u Zagrebu. To je „obrazovni sveučilišni centar osnovan s ciljem promicanja kineskoga jezika i kulture i jačanja gospodarskih veza između Republike Hrvatske i Kine. Osnivanjem Konfucijeva instituta Sveučilišta u Zagrebu Hrvatska je napravila važan korak u jačanju kulturno-obrazovne suradnje s NR Kinom, a Zagreb se pridružio regionalnoj grupi Konfucijevih instituta, kojoj pripadaju i instituti u Ljubljani, Beču i Budimpešti. Misija Instituta je jačanje obrazovne suradnje između Kine i Hrvatske, promicanje kineskog jezika i kulture i poticanje poslovnog partnerstva između dviju država. Osnovni zadaci Instituta odnose se na: upoznavanje široke hrvatske javnosti s kineskim jezikom i kulturom; podučavanje kineskog jezika u osnovnim i srednjim školama, u visokom obrazovanju, te kao dio cjeloživotnog obrazovanja; edukaciju i informiranje hrvatske poslovne zajednice o načinima i prilikama poslovanja s Kinom; edukaciju i informiranje kineske poslovne zajednice o načinima i prilikama poslovanja s Hrvatskom; pomoći pri uspostavljanju nezavisnog, punog studijskog programa sinologije na Sveučilištu u Zagrebu; edukaciju kineskih građana koji žive u Republici Hrvatskoj o hrvatskom jeziku, kulturi, ekonomskom, političkom i pravnom sustavu; aktivno sudjelovanje u mreži Konfucijevih instituta na međunarodnoj razini“.¹²

INICIJATIVA 16+1 I NOVE MOGUĆNOSTI SURADNJE

Prvi sastanak čelnika Kine i zemalja Srednje i Istočne Europe održan je u Varšavi 2012, nakon čega su se čelnici 17 zemalja drugi put ponovno sastali u Bukureštu 2013. godine. Treći sastanak održan je u Beogradu, četvrti 2015. u Pekingu, a peti 2016. u Rigi. Sadržaj i ciljeve ove važne inicijative najbolje je sažeо kineski premijer Li Keqiang u intervjuu zagrebačkom Jutarnjem listu 15.12.2014. godine, riječima: „Kina i zemlje Srednje i Istočne Europe nalaze se na sličnom stupnju razvoja te su jednako snažne. Njihove ekonomije također se međusobno dobro nadopunjavaju. Zemlje Srednje i Istočne Europe (CEEC) posjeduju zdravu industrijsku bazu, naprednu znanost, tehnologiju i obrazovanje, kao i ljudske resurse. Istovremeno, hitno trebaju snažnije financiranje kako bi poboljšale i unaprijedile svoju infrastrukturu. Kina, sa svoje strane, ima dobro uspostavljen industrijski

¹² <http://www.ki.unizg.hr/o-institutu/> (Pristupljeno 12.01.2017).

sustav, troškovno učinkovite proizvodne sektore i adekvatnu vanjsko-trgovinsku rezervu, što odgovara zahtjevima zemalja Srednje i Istočne Europe za infrastrukturom, trgovinom i ulaganjem. Vlade svih naših zemalja su očene su sa zadaćom razvoja ekonomije i poboljšanja životnog standarda ljudi. Kina se brzo otvara prema zapadu te zemlje Srednje i Istočne Europe stavljaju veću važnost na suradnju s istokom, što čini naše politike međusobno usklađenima. Ljudi naših zemalja uživaju tradicionalno prijateljstvo, uzajamno poštivanje i međusobno povjerenje, te svi žele postići zajedničku korist kroz ovu suradnju. Tijekom zadnje tri godine, s razvojem infrastrukture kao prioritetom i suradnjom na krupnim projektima, kao i potporom u višestrukim oblicima ulaganja i financiranja, Kina i zemlje Srednje i Istočne Europe ostvarile su sveobuhvatan i čvrst napredak u međusobnoj praktičnoj trgovinskoj suradnji, ulaganjima, povezanosti, znanosti, tehnologiji, energetskom sektoru, kao i u lokalnim razmjenama, te razmjenama između ljudi. To je potaknulo naš međusobni razvoj te donijelo stvarnu korist ljudima naših zemalja“. (Jutarnji list, str. 10)¹³

Kao što je već naznačeno, ova inicijativa ima i svoj širi okvir „Novi put svile“ nastao završetkom Hladnog rata. „Strateški koncept „Novi Put svile“ nije novi. Ova ideja je ozbiljno uzeta u obzir u 1990-tim nakon dezintegracije Sovjetskog Saveza“ (Dimitrijević i Jokanović, 2016: 22). Da je suradnja u okviru inicijative 16+1 važna za Kinu u geoekonomskom kontekstu govori i podatak kako je robna razmjena Kine s tim državama, prema nekim izvorima, dosegla više od 55.000.000.000 dolara. Tu je i značajan rast kineskih investicija, posebno u prometnu infrastrukturu koja je dio tog tzv. novog Puta svile. Solun je tako (umjesto Rijeke) postao glavna ulazna luka i sada se Solun kroz infrastrukturne projekte spaja brzim linijama (željezničke i cestovne) prema središnjoj Europi. Radi se, dakle, o konceptu meke moći u potpori ekonomskoj ekspanziji i geoekonomskoj konsolidaciji. Dojam je da, pri tome, Kina prema partnerima pristupa racionalnije i s manje uvjetovanja nego što to čini Europska unija, što je jedna od kineskih komparativnih prednosti. Na taj način Kina otvara i osvaja ekonomski prostor i to ne samo prema europskim državama.

Kineski dužnosnici često govore o inicijativi 16+1 ističući njezine koristi za sve zemlje koje u okviru inicijative surađuju sa Kinom. O tome je govorila i veleposlanica Kine u Zagrebu. Ona je, između ostalog, valorizirajući geostrateški položaj Hrvatske naglasila i sljedeće: „Hrvatska se smjestila u Srednjoj i Južnoj Europi, na zapadu gledajući na Jadransko more, s ravnomjerno raspoređenim lukama, Rijekom, Zadrom i Pulom duž svoje obalne linije, što joj daje izvanrednu geopolitičku prednost. Kao nova članica EU,

¹³ <http://hr.chineseembassy.org/hrt/zdohz/t1219480.htm> (Pristupljeno 11.01.2017).

Hrvatska se naslanja na veliko tržište Europske unije od petstotina milijuna ljudi, koje odlikuju bogati turistički resursi, zdrav pravni okvir, visoko razvijena infrastruktura i stabilno društveno uređenje. Hrvatska ujedno ima znatnu kvalificiranu radnu snagu, s relativno nižim troškovima u odnosu na zemlje Zapadne i Sjeverne Europe. Slijedom Inicijative „Jedan pojas, jedan put“, hrvatska strana još snažnije potiče razvoj s kineskom stranom, te se nuda privući što više ulaganja kineskih firmi. Tijekom državnog posjeta Kini, hrvatska predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović predložila je povezivanje inicijative „Jadran–Baltik–Crno More“ s Inicijativom „Jedan pojas, jedan put“, kako bi se u potpunosti iskoristio povoljan položaj hrvatskih luka, te zajednički ostvarivala suradnja na području prometa, energije, kreativnosti, logistike i proizvodnih zona.

Za bolje razumijevanje odnosa Hrvatske i Kine, te njihovo sudjelovanje u inicijativi 16+1, kako danas, tako i u skoroj budućnosti, posebno je važan intervju kineske veleposlanice Deng Ying objavljen 2015. godine. Ona je, između ostalog, naglasila: „S oporavkom hrvatskog gospodarstva i potpunog razvoja Inicijative „Jedan pojas, jedan put“, sve više će kineskih firmi pokazivati snažnije zanimanje za suradnju s Hrvatskom. Hrvatska je važan sudionik Suradnje „16+1“, gdje je oduvijek igrala konstruktivnu ulogu. U ovom trenutku, obje strane su aktivno uključene u ostvarivanje suradnje u svim područjima u okviru Suradnje „16+1“, kojim se kinesko-hrvatski odnosi podižu na novu razinu. U nadolazećem razdoblju dvije strane trebaju marljivo raditi na implementaciji važnog konsenzusa kojeg su postigli naši čelnici, te temeljem neprekidnog jačanja tradicionalnog prijateljstva i dobrog uzajamnog političkog povjerenja, trebaju u potpunosti iskoristiti platformu Suradnje „16+1“ i polet kojeg donosi razvoj Inicijative „Jedan pojas, jedan put“ i okvir odnosa Kina–EU, kako bi proširili pragmatičnu suradnju u svim sektorima, u energiji, prometu, infrastrukturi, industrijskim zonama, poljoprivredi, turizmu i mnogim drugima. U međuvremenu, moramo pokušati iskoristiti potencijal suradnje na lokalnoj razini, produbljivati kulturnu i međuljudsku razmjenu, kako bi kinesko-hrvatsko partnerstvo u općoj suradnji ostvarilo još veći razvoj u idućem desetljeću“.¹⁴

Važnost Hrvatske za Kinu, kako u bilateralnim odnosima tako i u okviru inicijative 16+1, ogleda se u geografskom položaju Hrvatske, odnosno optimalnoj lokaciji za prijevoz roba iz Kine u najvažnija gospodarska središta srednje Europe. Morskim putem se lako može doći do hrvatskih luka, nakon čega se kopnenim putem roba može transportirati do brojnih odredišta diljem Europe. Polazeći od činjenice da je brodski prijevoz još uvijek najjeftiniji prijevoz, hrvatskim lukama na Jadranu daje posebnu vrijednost.

¹⁴ <http://hr.china-embassy.org/hrt/zdohz/t1321483.htm> (Pristupljeno 18.01.2016).

Kineskoj strani dobro su poznate karakteristike Luke Rijeka, koja ima duboki gaz i odličnu lokaciju, zbog čega je stalno u fokusu njihovog interesa. Jedna od velikih prednosti Hrvatske iz kineske perspektive su dobre autoceste koje omogućavaju brzi i siguran prijevoz robe prema srednjoj i jugoistočnoj Europi. Ako se tome doda i mogućnost modernizacije željezničke mreže, Hrvatska bi mogla biti jedna od važnijih država za uvoz kineske robe u Europu. Inicijativa 16+1 iz hrvatske perspektive nije važna samo zbog ekonomskih razloga i perspektive bolje povezanosti jugoistočne Europe, ona ima političko i posebno sigurnosno značenje.

ZAKLJUČAK

Suradnja Hrvatske i Kine ostvaruje se na visokoj političkoj razini i pored tradicionalno dobrih bilateralnih odnosa, ostvaruje i u okviru inicijative 16+1, koja Hrvatskoj daje nove mogućnosti i za razvijanje regionalne suradnje. Dobri politički i posebno ekonomski odnosi između država Jugoistočne Europe izravno su u funkciji sigurnosti i stabilnosti ovoga područja, zbog čega ih Hrvatska vidi kao važan sadržaj svoje vanjske i sigurnosne politike. Važan doprinos stabilnosti i sigurnosti Jugoistočne Europe daje i Kina, koja u tom cilju posebno pomaže u poboljšanju prometne infrastrukture, bez koje nije moguće razvijati bolje gospodarske, pa onda i političke odnose. Može se zaključiti da je Kina predmetnu suradnju potakla s ciljem unapređenja međusobnih odnosa 16 država s kojima surađuje, te unaprjeđivanja stabilnosti tih država i regija kojima pripadaju. To se posebno projicira s obzirom na države jugoistočne Europe. Očito je da kroz inicijativu 16+1 Kina sa svojim gospodarskim lukom Novi Put svile dosije liniju Baltik–Jadran–Crno more, što je važno i iz perspektive hrvatskih vanjsko-političkih prioriteta.

Iako su odnosi Hrvatske i Kine u stalnom usponu, oni još uvijek imaju brojne neiskorištene mogućnosti, kako na bilateralnoj tako i multilateralnoj razini. Sagledavajući ukupnu suradnju Hrvatske i Kine, može se reći da Hrvatska nije uspjela iskoristiti sve mogućnosti u suradnji sa Kinom, na što su utjecali prvenstveno unutarnje politički razlozi i strateška orientacija prema Evropskoj uniji i Sjedinjenim Američkim Državama.

Da bi se mogli predvidjeti budući odnosi Hrvatske i Kine, potrebno je poći od postignute razine odnosa i dosadašnjih iskustava. Posebno je kulturna i znanstvena razmjena pridonosila boljem međusobnom upoznavanju između dvije vrlo različite i udaljene države i kulture. To može biti dobra pretpostavka za unapređenje ukupnih bilateralnih odnose u svim područjima suradnje, posebno gospodarske suradnje gdje postoje veliki potencijali.

Dinamičan razvoj međunarodnih odnosa i stalne i dinamične promjene u Jugoistočnoj Europi zahtijevat će stalne prilagodbe, kako na hrvatskoj tako i na kineskoj strani.

Kina u Hrvatskoj vidi važnog partnera koji ima potencijale da omogući ulazak kineske robe na tržišta zemalja Istočne i Jugoistočne Europe. Nažlost, Hrvatska još uvijek nije prepoznala ulogu „kineskih vrata“ u ovaj dio Europe. Iako do sada nije iskoristila mogućnosti koje je pružala bilateralna suradnja, nove i šire mogućnosti suradnje otvorila je inicijativa 16+1. Kineski investitori pokazuju interes za ulaganja u Hrvatsku, ali su rezultati za sada skromni. Polazeći od povoljnog geostrateškog položaja i činjenice da predstavlja jedna od važnih vrata za ulazak na europsko tržište od oko petstotina miliona stanovnika Hrvatska ima veliki, još neiskorišteni, potencijal za razvoj suradnje sa Kinom u okviru inicijative 16+1. Za očekivati je da će Vlada Republike Hrvatske, koja je formirana krajem 2016. godine, bolje iskoristiti inicijativu 16+1, nego što su to učinile prijašnje Vlade.

LITERATURA

1. Baković, O. (2006). Hrvatsko-kineski odnosi uoči pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. *Politička misao*, 43(2) (175–193).
2. Baković, O. (2000). Kineska vanjska politika i hrvatsko-kineski odnosi. *Politička misao*, 37(4) (50–72).
3. Dimitrijević, D., Jokanović, N. (2016). China's "New Silk Road" Development Strategy. *The Review of International Affairs*, 66(1166) (21–44).
4. Plevnik, J., Mesić, S., Jurčić, Lj. (2013). *Kina na Balkanu*. Zagreb, Plejada.
5. Tatalović, S. (2015). Utjecaj članstva u Europskoj uniji na politiku Republike Hrvatske prema Zapadnom Balkanu. U *Nova Evropa i njena periferija* (Vujačić, I., Beljinac, N., ur.), Beograd, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka i Udruženje za političke nauke Srbije (151–164).

Internetski izvori

1. [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/inicijativa-za-suradnju-u-jugoistocnoj-europi-\(seci\)/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/inicijativa-za-suradnju-u-jugoistocnoj-europi-(seci)/) (Pristupljeno 17.01.2017).
2. http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/re-gionalne_inicijative/pakt_o_stabilnosti_za_jugoistocnu_evropu/?id=136 (Pristupljeno 17.01.2017).

3. <http://www.jutarnji.hr/biznis/financije-i-trzista/sto-se-to-dogodilo-po-prvi-put-hrvatski-uvoz-iz-srbije-veci-od-izvoza/4721414/> (Pristupljeno 15.01.2016).
4. http://hr.china-embassy.org/hrt/zkgx_1/zzwl/ (Pristupljeno 18.01.2017).
5. <http://hr.china-embassy.org/hrt/zkgx1/zzwl/> (Pristupljeno 05.01.2017).
6. http://hr.china-embassy.org/hrt/zkgx_1/dfjl/ (Pristupljeno 18.01.2017).
7. <http://www.poslovni.hr/hrvatska/ek-zeli-otvoriti-kinu-za-it-sektor-energetiku-industriju-322762> (Pristupljeno 15.01.2016).
8. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/04-02-01_10_2015.htm (Pristupljeno 18.01.2017).
9. <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/plenkovic-se-sastao-s-kineskim-premijerom-otvara-se-put-investicijama-kine-u-rh-bit-ce-potpisan-i-vazan-memorandum/5227199/> (Pristupljeno 18.01.2017).
10. http://hr.china-embassy.org/hrt/zkgx_1/jyjl/ (Pristupljeno 12.01.2017).
11. <http://www.ki.unizg.hr/o-institutu/> (Pristupljeno 12.01.2017).
12. <http://hr.chineseembassy.org/hrt/zdohz/t1219480.htm> (Pristupljeno 11.01.2017).
13. <http://hr.china-embassy.org/hrt/zdohz/t1321483.htm> (Pristupljeno 18.01.2016).

Dr Mladen Nakić

*Direktor Centra za međunarodne studije
CIS, Hrvatsko udruženje za međunarodne studije (HUMS) u Zagrebu*

Inicijativa „Pojas i put“: Izazovi za Srednju i Istočnu Evropu

Sažetak

Rad se bavi geoekonomskim i geopolitičkim implikacijama projekta „Pojas i put“, koji predstavlja stratešku kinesku inicijativu od globalnog i (multi)regionalnog značaja. Autor rada se upušta u analizu kompatibilnosti ekonomskih i geopolitičkih interesa Narodne Republike Kine i država Srednje i Istočne Evrope, sa posebnim osvrtom na bilateralni odnos Kine i Republike Hrvatske. Pošavši od hipoteze da kineska inicijativa za stvaranje „Novog puta svile“ može biti dobitna kombinacija za sve uključene aktere, autor nastoji da brojnim argumentima potkrepi ovu tvrdnju i pokaže kako jačanje poslovnih veza sa Kinom, podrška projektu „Pojas i put“ i snažno promovisanje kinesko-evropskog strateškog partnerstva na teritoriji Evrope (ali i van nje) može biti od višestrukog interesa za EU.

Ključne reči:

Pojas i put, EU, Saradnja 16+1, ekonomski i geopolitički interesi Kine, Centralna Evropa, Istočna Evropa, Hrvatska

UVOD

Inicijativa „Pojas i put“ (IPP) je ključni strateški projekat koji izaziva pomeranja u ravnoteži moći u širem azijskom regionu, vršeći pri tom jak globalni uticaj. Ona je očigledan i logičan korak, jer Kina želi da iskoristi ekonomski razvoj i, srazmerno njemu, proširi i svoj politički uticaj daleko van tog regiona. S druge strane, globalna strategija bezbednosti Sjedinjenih Država (SAD) ima za cilj sprečavanje uspona bilo koje regionalne sile koja bi mogla da ugrozi regionalnu ravnotežu moći. Imajući to u vidu, jasno je da Rusija,

sa Putinom na čelu, prkosi politici SAD, a sada je sigurno da se i Kina kreće u tom pravcu. Ipak, glavna hipoteza ovog rada ukazuje na to da kineska inicijativa može biti dobitna opcija za sve. Inicijativa „Pojas i put“, bez sumnje, Kini omogućava da potvrdi da je jedan od ključnih globalnih aktera. Ova inicijativa takođe može omogućiti Evropskoj uniji da se bolje pozicionira u vrlo kompleksnoj oblasti u kojoj može da sprovodi sopstvene političke, ekonomske i bezbednosne interese.

Naposletku, Inicijativa „Pojas i put“ daje potporu tvrdnjama da SAD imaju direktnu ili posrednu sposobnost da kontrolisu čitav ovaj proces zbog toga što Kina očigledno napreduje ka položaju koji trenutno zauzimaju SAD.

S druge strane, predsednik Si je naglasio da je Hrvatska važna zemlja za kinesku Inicijativu „Jedan pojaz, jedan put“ i za jačanje kineske saradnje sa zemljama u Srednjoj i Istočnoj Evropi u okviru te inicijative. Predsednik Si je pozdravio i naglasio povezanost kineske inicijative i Inicijative Jadran – Baltik – Crno more, koju je predstavila hrvatska predsednica Grabar-Kitarović.

KINA I „OSTALI“

U govoru o stanju nacije početkom 2015. godine, predsednik Obama je rekao: „Kina želi da odredi pravila u regionu sa najbržom stopom rasta u svetu. Zašto bismo mi dozvolili da se to dogodi?“¹ Azijska banka za infrastrukturne investicije (AIIB) i njenih 57 članica-osnivača predstavljaju konkretni mehanizam finansijske podrške za investicionе projekte.² Zašto za trenutak ne bismo ostavili ideologiju po strani? Inicijativa „Pojas i put“ ne deluje prožeta ideologijom kao što je to slučaj sa projektom Rusije da se oformi Evroazijska unija.

Očito je da takav projekat nužno mora uticati na svetsku ekonomiju. Unutar EU čak i ne postoji jedinstven stav prema Inicijativi „Pojas i put“. Evropska komisija ima rezerve prema kineskoj inicijativi jer veruje da u pozadini inicijative nije samo pospešivanje ulaganja u infrastrukturu već i izrazita želja Kine da ojača svoju stratešku poziciju. To bi pomoglo Evropskoj uniji da uspostavi bliže veze sa Azijom i dalo joj podsticaj u povezivanju sa regionalnim forumima poput Šangajske organizacije za saradnju (SCO) i Regionalnog foruma Asocijacije zemalja Jugoistočne Azije (ARF), a zatim i da izvrši snažan uticaj na bezbednost evroazijskog prostora. Sve to ukazuje da EU želi da pronađe način da „Put svile“ uključi u svoju globalnu strategiju bezbednosti. Kao okvir za konkretnu saradnju na projektima u sklopu „Puta svile“ mogla bi da posluži Evropska susedska politika (ENP). Nema sumnje da bi ostvarivanje sinergija podiglo kinesko-evropsko strateško partnerstvo (inicirano 2003. godine) na viši nivo.

¹ Remarks by the President Obama in State of the Union Address | January 20, 2015, U.S. Capitol, Washington, D.C.; <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-state-union-address-january-20-2015>

² Završno sa 22. septembrom 2016. godine, članovi Azijske banke za infrastrukturna ulaganja su: Regionalni – Australija, Azerbejdžan, Bangladeš, Brunej Darusalam, Kambodža, Kina, Gruzija, Indija, Indonezija, Izrael, Jordan, Kazahstan, Koreja, Kirgistan, Laos, Maldivi, Mongolija, Mjanmar, Nepal, Novi Zeland, Oman, Pakistan, Katar, Rusija, Saudijska Arabija, Singapur, Šri Lanka, Tadžikistan, Tajland, Turska, Ujedinjeni Arapski Emirati, Vijetnam.

Van regionala – Austrija, Danska, Egipat, Finska, Francuska, Nemačka, Island, Italija, Luksemburg, Malta, Holandija, Norveška, Poljska, Švedska, Švajcarska, Ujedinjeno Kraljevstvo.

Proces učlanjivanja u banku dovršavaju sledeće zemlje koje su potpisnice-osnivači ugovora o osnivanju: regionalni – Iran, Kuvajt, Malezija, Filipini, Uzbekistan; i van regionala – Brazil, Portugalija, Južna Afrika i Španija. Lista članica biće ažurirana kako ove potpisnice-osnivači budu kompletirale proces dobijanja članstva. Izvor: AIIB, <http://euweb.aiib.org/html/aboutus/governance/MoB/?show=1>

KINA I EU

Kina i Evropska unija su obeležile četrdesetu godišnjicu diplomatskih odnosa 2015. godine (1975). Odnosi su isprva razvijani na osnovu Sporazuma o trgovini i ekonomskoj saradnji (1985), a kasnije je osmišljen format godišnjih sastanaka u okviru Ekonomskog i trgovinskog dijaloga na visokom nivou (2009), iz koga je proizašao strateški dijalog na visokom nivou o političkim, bilateralnim i globalnim pitanjima. Danas postoji format samita između Kine i EU. Poslednji, sedamnaesti u nizu, održan je u junu 2015.³

Inicijativa „Pojas i put“ pruža novi zamajac i konkretne načine za povezivanje unutar i van regionala. Glavni cilj ove inicijative je da poboljša prekograničnu infrastrukturu da bi se smanjili troškovi transporta preko ogromnog geografskog prostora između Kine i Evrope. Smanjivanje troškova transporta (železničkog i pomorskog) može da poveća obim međunarodne trgovine. Na kopnu, naglasak je na saobraćajnoj infrastrukturi i energetici. Kad su pomorski putevi u pitanju, primarno je ulaganje u luke i nove trgovачke pravce. Oba pravca će imati veliki uticaj na Evropu. Kopneni pravac se završava u Evropi, a pomorski pravac je trenutno najviše korišćen put za trgovinu između Evrope i Kine. Nesumnjivo je da će Inicijativa „Pojas i put“ uticati na Evropu i Evropsku uniju.

Inicijativa „Pojas i put“ počiva na izgradnji infrastrukture, ali postoje i drugi načini da se povećaju ulaganja i trgovina poput uklanjanja trgovinskih barijera. Pošto većina zemalja EU nisu direktno uključene u ovu inicijativu, Kina je počela da razmatra sporazume o slobodnoj trgovini sa zemljama unutar prostora koji zahvata „Pojas i put“. Uspostavljanje zone slobodne trgovine na prostoru „Pojasa i puta“ više bi koristi donelo Aziji nego članicama EU. Ipak, sadašnja vizija Si Činpinga u vezi sa Inicijativom „Pojas i put“ predstavlja izuzetno dobre vesti za Evropu. S druge strane, ova inicijativa može Evropskoj uniji da pruži načine za bolje pozicioniranje u vrlo kompleksnoj oblasti u kojoj može da sprovodi sopstvene političke, ekonomske i bezbednosne interese.

Cilj Inicijative „Pojas i put“ je da se pospeši regionalna saradnja kroz pogodniju, isplativiju i opsežniju povezanost, posebno među partnerima Forum-a Azije i Evrope (ASEM), neformalnog procesa dijaloga i saradnje koji okuplja 28 članica EU, još dve evropske države, 21 azijsku državu i Sekretarijat Asocijacije zemalja Jugoistočne Azije (ASEAN).⁴ Partneri Forum-a Azije i Evrope trebalo bi da aktiviraju postojeće projekte, uključujući i Transazij-

³ <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/06/150629-EU-China-Joint-Statement/>

⁴ <http://www.aseminfoboard.org/members>

sku železnicu i Evroazijski kopneni most da bi se izbeglo uzaludno trošenje sredstava i dupliranje mehanizama i projekata.

Evropska unija može od toga imati dvostruku korist. Prvo, učešćem u ovim projektima, EU može da unapredi politiku prema susedima i poveća regionalnu bezbednost u veoma kompleksnim oblastima, kao što su Evroazija (posebno Bliski istok), Srednja Azija i Sredozemlje. Drugo, razvoj projekata kroz Inicijativu „Jedan pojas, jedan put“ i jačanje saradnje sa Kinom će pružiti dodatne mehanizme da EU poboljša odnose sa Kinom i nadgleda proces kineskog uticaja u svetu.

Politika Kine prema Zapadu sprovodi se kroz Srednju Aziju, koja predstavlja neku vrstu mosta ka Evropi. Ekonomski integracija Kine i Evrope ogleda se u činjenici da je nekoliko zemalja-članica, uključujući i Nemačku, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francusku i Italiju, odlučilo da pristupi Azijskoj banci za infrastrukturne investicije (AIIB), na čijem čelu je Kina. Evropska komisija nema povoljno mišljenje o tome jer smatra da to nije trebalo da se dogodi bez nekih preduslova za Kinu. Brisel veruje da Kina više nema isti položaj koji je imala kada je predstavljen „Pojas i put“, kada su je smatrali nekom vrstom pogona svetske ekonomije. Međutim, na samitu u Pekingu 2013. godine usvojen je Strateški plan 2020. Evropske unije i Kine, u kome je naglašen zajednički rad u oblasti mira i bezbednosti, održivog razvoja, odbrane i zaštite ljudskih prava. Task je kao predsednik Evropskog saveta uložio žalbu Kini zbog njenog odnosa prema nekim svojim manjinama poput Tibetanaca i Ujgura. Uz to, jedna od stalnih tema u kinesko-evropskim odnosima su i klimatske promene i ohrabrvanje „čistih“ investicija sa niskim nivoom emisija ugljen-dioksida.⁵ Cilj je obavezati Kinu da smanji emisije gasova sa efektom staklene bašte, što je razmatrano na Međunarodnoj konferenciji o klimatskim promenama u Parizu decembra 2015. Cilj Kine je da u periodu od 2005. do 2020. smanji emisije ugljen-dioksida za 40 do 45%.

Kinesko-evropska saradnja je uspešna u mnogim oblastima. Kina i EU sarađuju na pitanjima međunarodne bezbednosti poput sprečavanja širenja nuklearnog naoružanja. Dobar primer saradnje je i format E3+3 kad je u pitanju Iran, kao i proces suzbijanja nuklearnog naoružanja na Korejskom poluostrvu. Kina i EU odlično sarađuju i u oblasti borbe protiv piraterije. Turizam na relaciji Kina – Evropska unija doživljava pravi procvat. U ovom trenutku postoji oko sedamdeset svakodnevnih direktnih letova između kineskih i evropskih gradova. Do 2020. godine očekuje se da će svake godine sto miliona kineskih turista posećivati odredišta širom sveta.

⁵ <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/06/150629-EU-China-Joint-Statement-on-Climate-Change/>

EKONOMSKI I GEOPOLITIČKI INTERESI KINE U SREDNJOJ I ISTOČNOJ EVROPI

Pokretanjem mehanizma 16+1 2012. godine i uključivanjem zemalja u Srednjoj i Istočnoj Evropi u Inicijativu „Pojas i put“, Kina je pokazala jasnu želju da poveća svoje prisustvo u ovom regionu. Tokom poslednjih godina, Kina pokazuje sve veću zainteresovanost da ulaze u projekte iz oblasti energetike i infrastrukture u široj oblasti Srednje i Istočne Evrope.

Kinesko Ministarstvo trgovine navodi da je godišnja trgovinska razmeđa između Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope 2010. godine iznosila oko 44.000.000.000 dolara. Već 2014, ta cifra je dostigla 60.000.000.000 dolara, a plan je da se ovaj iznos udvostruči do 2019. godine.

Camit Inicijative 16+1, čiji je cilj jačanje stalne saradnje, godišnji je sastanak najviših zvaničnika Kine i zemalja Srednje i Istočne Evrope koje su njen deo. Na poslednjem samitu zemalja članica Inicijative 16+1, održanom u Rigi (Litvanija, 2016), ponovo je naglašena uzajamna želja da se ojača ekonomski saradnja. Prethodni samiti su održani u Varšavi (Poljska, 2012), Bukureštu (Rumunija, 2013), Beogradu (Srbija, 2014) i Sudžou (Kina, 2015).

Inicijativa Pekinga „Jedan pojas, jedan put“ trebalo bi da se integriše u regionalne infrastrukturne mreže Srednje i Istočne Evrope. Takav pristup kineskoj kontinentalnoj oblasti Evroazije kao „jedinstvenoj celini“ svakako će uticati na razvoj i promene ravnoteže moći u dinamici geopolitičkih odnosa Evrope i Rusije i Evrope i Azije.

Štaviše, Peking bi mogao da iskoristi povoljan geografski položaj Jadranskog, Baltičkog i Crnog mora kao tranzitnih zona koje predstavljaju ekonomsko-saobraćajnu vezu za transport gase i „Pomorski put svile 21. veka“ – kombinaciju kopnenog i pomorskog dela „Pojsa i puta“, odnosno dugoročni i multimodalni koridor u srcu Evrope. Kina i EU žele da ojačaju ekonomsku saradnju u oblasti infrastrukturnih veza i projekata kroz uspostavljanje kinesko-evropske platforme povezanosti. Saradnja Kine sa zemljama Srednje i Istočne Evrope (Kina + 16), koju podržava Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) i kineski projekat „Pojsa i put“, trebalo bi da budu uključeni u investicioni plan ove banke vredan 393.000.000.000 dolara. Kina i EU zajedno rade na izgradnji koridora između Transevropske transportne mreže (TENT) da bi poboljšale evropski transportni sistem i sistem „Pojsa i puta“. Inicijativa Jadran – Baltik – Crno more, koja je manjom posvećena boljom regionalnoj infrastrukturi i povezanosti, trebalo bi da bude uključena u navedeni kinesko-evropski infrastrukturni mehanizam.

Infrastrukturne planove Kine da uloži u litvansku luku Klajpedu trebalo bi posmatrati kroz prizmu mogućih podudaranja sa interesima Kine da izgradi luku u Rijeci u Hrvatskoj, na najjužnijoj tački Inicijative Jadran – Baltik – Crno more i moguće veze sa novim „Gvozdenim putem svile“ i novom železnicom koja povezuje „Put svile“ sa baltičkom obalom.

EKONOMSKI INTERESI HRVATSKE I KINE

Hrvatska i Kina će 2017. godine obeležiti dvadesetpetogodišnjicu uspostavljanja diplomatskih odnosa. To bi bila odlična prilika da se poboljša njihova međusobna ekonomска saradnja. Poslovni samit Kine i Hrvatske održan u Zagrebu 2016. naišao je na dobar odjek. Pre toga smo imali dobru saradnju u oblasti brodoizgradnje, izgradnje luka, kulture, obrazovanja i turizma. Turizam je, uzgred budi rečeno, jedna od oblasti u kojoj postoji veliki potencijal za saradnju (tokom 2016. Hrvatsku je posetilo 88.000 kineskih turista). Cilj samita bio je da se usvoji platforma na visokom nivou da bi se u bilateralnim aktivnostima povećalo međusobno razumevanje, istražile nove poslovne prilike i proširila saradnja.

Kineske kompanije su izrazile interesovanje za ulaganje i trgovanje u različitim oblastima industrije, uključujući i građevinu, komunikacione tehnologije, hemijsku industriju, energetiku, proizvodnju automobila i elektronskih uređaja i prehrambenu industriju.

Hrvatska i Kina su 2014. ostvarile ukupnu trgovinsku razmenu od 585.000.000 evra, s tim što je Hrvatska iz Kine uvezla osam puta više robe nego što je u nju izvezla.⁶ Kineske kompanije su prethodno pokazale interesovanje za ulaganje u luku Rijeka na severu i luku Ploče na jugu, gde bi istovarivale kontejnere sa kineskom robom za Evropu. Roba koja se prodaje kroz hrvatske luke putuje dve nedelje kraće nego roba koja se prodaje kroz luke na severu poput Roterdama.

Kad je u pitanju transport robe do udaljenijih mesta, kineski investitori su prethodno izrazili interesovanje za planove da se izgradi železnički pravac između Rijeke i Zagreba, a zatim i do Beograda i Budimpešte, što je projekat koji je podržala hrvatska vlada.

Predsednica Republike Hrvatske naglasila je značaj saradnje između EU i Kine u kontekstu Strateškog plana saradnje i naglasila potrebu za boljom ekonomskom saradnjom između Kine i Hrvatske.

⁶ <http://www.balkaninsight.com/en/article/biggest-chinese-business-summit-kicks-off-in-zagreb-05-27-2016>

Oktobra 2015. kineski predsednik se sastao sa hrvatskom predsednicom u Pekingu i podržao projekat Jadran – Baltik – Crno more. Predsednik Si je istakao povezanost između kineske inicijative i Inicijative Jadran – Baltik – Crno more, koju je predstavila hrvatska predsednica. Kina je zvanično izrazila interesovanje za povezivanje Inicijative Jadran – Baltik – Crno more sa kineskim projektom „Jedan pojas, jedan put“.

Tokom poslednjeg samita inicijative 16+1, održanog u Rigi, Hrvatska i Kina su potpisale Memorandum o razumevanju vezan za saradnju u oblasti luka i lučkih industrijskih zona. Ta saradnja uključuje ulaganje u luke i lučke industrijske zone, kao i saobraćajnu infrastrukturu (odnosno puteve i železnice), upravljanje ovim kompleksima, njihovu izgradnju i modernizaciju. Memorandum je potписан na period od pet godina i biće automatski produžen ukoliko neka od potpisnica ne odluči da se iz njega povuče.

ZAKLJUČAK

Pojas i put ima jasne naznake kineske politike dugoročnog planiranja sa preciznim strateškim ciljem. Uz to, ovoga puta je najvažniji cilj kineski nacionalni interes da Kina zadrži ulogu jednog od glavnih međunarodnih aktera. Teško da može promaći to da je „Put svile“ danas popularan i omiljen naziv za regionalnu integraciju.

Ako EU prihvati veze uspostavljene između kineskog „Pojasa i puta“ i Evropskog investicionog plana koji uključuje zemlje Srednje i Istočne Evrope, to može imati isključivo pozitivan uticaj na sveobuhvatnu saradnju između Evrope i Azije. Sinergija je postala omiljeni izraz kojim se opisuje veza između odgovorne politike i uspešne ekonomije. Mi želimo da verujemo da živimo u svetu gde ideologija više nije načelo kojim se vodimo. Glavno načelo kojim se vodimo trebalo bi da su univerzalne vrednosti u svim sferama života.

Naposletku, možemo dati nekoliko preporuka.

Evropska unija ima više razloga da uspostavi poslovne veze sa kineskom Inicijativom „Pojas i put“ i snažno promoviše kinesko-evropsko strateško partnerstvo na teritoriji Evrope, a i van nje. Takođe, potrebno je formulisati akcioni plan za Srednju Aziju koji će uzeti u obzir političke, privredne i bezbednosne interese EU i njenih članica. S druge strane, koridor Suecki kanal – Rijeka – Gdansksk značajno bi skratio vreme potrebno za transport kineske robe u Evropu. Takođe, Kina bi ostvarila veću korist ukoliko bi obratila više pažnje na javnu diplomaturu i bila jasnija u predstavljanju čitavog projekta.

LITERATURA

1. Remarks by the President Obama in State of the Union Address, January 20, 2015, U.S. Capitol, Washington, D.C.,
2. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-state-union-address-january-20-2015>
3. Eurostat, 60/2016 – 31 March 2016, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7224419/6-31032016-BP-EN.pdf/b82ea736-1c73-487f-8fb5-4954774bb63a>
4. EUISS, *Yearbook of European Security 2015*, p. 35. <http://rus.ozodi.org/content/china-economic-strategy-challenges-usa-russia-/25226307.html>

Prevod sa engleskog:
Jelena Bošnjak

Dr Milan Balažic

Univerzitet u Ljubljani

Geopolitika Zapadnog Balkana 25 godina posle raspada Jugoslavije

Sažetak

Geopolitika je oduvek bila nauka države – ne toliko u smislu „objektivne nauke“ nego kao politička geografija Gospodara. Ključni pojam hegemonističke geopolitike 20. veka je zadržavanje (containment) i ta politika do dana današnjeg nikad nije bila otkazana: pomorska velesila (SAD) ovladava rubna područja evroazijskog ostrva (*Rimland*), dok je centar te zemaljske mase (*Heartland* ili *Mainland*) prepušten Rusiji i delimično Kini. Zapadni Balkan je područje gde možemo lako uočiti posledice kraja globalne bipolarnosti i monopolarnosti i početak multipolarnosti sa četiri velika igrača: SAD, EU, Kina i Rusija. Takvu strukturu je utvrdila finansijska kriza Zapada, brzi povratak Rusije i fenomenalni uspon Kine. NATO je, sa sistemom vojno-političkih saveznika, ograničene suverenosti i protektorata na Zapadnom Balkanu, uspostavio mrežu utvrđenih bastiona i mostova. U poslednje vreme u tom regionu opet se obnavlja rivalstvo između velikih sila: područjem dominira EU i NATO, ali sada postoji i alternativa – Rusija i Kina. Plan Zapada je uključiti u te integracije ceo Zapadni Balkan ili – ako bi Srbija otišla u proruskom pravcu – primeniti politiku zadržavanja. Pritisak Rusije nije samo odgovor na širenje evroatlantskih integracija prema Istoku nego uspostavljanje boljih pregorvaračkih pozicija sa EU i NATO. Rastući utjecaj Kine na Zapadnom Balkanu nije zanemarljiv: ako bi Kina ulazila samo ekonomski i ne vojno-strategijski, onda sa time NATO ne bi imao problema. U poželjnoj opciji geopolitičkog razvoja, koja bi izbegla novi hladni rat, i EU bi mogla pružiti potporu investicijama Kine i Rusije na Zapadnom Balkanu, naravno ako su u skladu sa visokim standardima EU i kompatibilne daljnjoj integraciji EU.

Ključne reči:

geopolitika, kronopolitika, zadržavanje, Evroazijsko ostrvo, Zapadni Balkan, odbojna područja, vakuum moći, koridor novog svilnog puta

I. NOVA GEOPOLITIKA

Pre no što kažemo nešto o geopolitici Zapadnog Balkana 25 godina posle raspada Jugoslavije, treba opredeliti samu geopolitiku i njenu renesansu u 21. veku. Geopolitika je oduvek bila nauka države – ne toliko u smislu „objektivne nauke“ nego kao politička geografija Gospodara. Strukturu geopolitike sastavlja su učinkovite parole, koje su vodile ka političkoj akciji, propagandni zahvati sa mobilizacijskim ciljem, otadžbinski odgoj i meta-politika na način sistema vrednosti, koji tvori kamen temeljac za teoriju „nacionalne subbine“ u međunarodnom prostoru. Iako je geopolotika u svojoj istoriji vezana i za neka krajnja stanovišta, po Colinu S. Grayu „ostaje činjenica da nigde u svetu ne stvaraju vanjske i bezbednosne politike, koja ne bi proizlazila iz okvira geopolitike“.¹ Dovoljno je simptomatičan fenomen da se u stogodišnjoj istoriji geopolitike nije nikad razvila liberalistička, socijalistička ili konservativna geopolitika; poznate su nemačka, engleska, američka, francuska, italijanska, ruska, kineska itd. geopolitika. Nabrojane geopolitike su multidisciplinarni holistički projekti prostorske tehnologije državne vlasti, koja se takmiči i bori se za životni prostor. Borba za teritorij među nosiocima moći paralelno se vodi i u teoriji – ili bolje – geopolitičkoj ideologiji. Geopolitički koncepti – *lebensraum*, *schiksalsraum*, *mainland*, *pivot*, *cordon sanitaire*, *limites naturelles* ili *mare nostrum* – svi se redom odnose na buduće vreme. Od reinterpretacije prošlosti do prognoza razvoja utakmice za vlast nad prostorom klasična geopolitika uvažava moć države kao organicističke celine koja raste, evoluira, uspostavlja hegemoniju ili propada. Taj darvinizam je upotpunjena sa socijalnim naturalizmom: nacije su *raumstreben*, što znači da se bore za moć i na nju vezane novo osvojene teritorije. Nemačka geopolitika Haushofera eksplicitno, a druge implicitno narode dele na prostorno vezane, koji nisu sposobni ekspanzije (*raumgebundene*), i na narode koji u prostoru nisu vezani i sposobni su kolonizacije (*raumüberwindende*).

Ključni pojам geopolitike 20. veka ipak je zadržavanje (containment) i ta politika do dana današnjeg nikad nije bila otakzana: pomorska velesila (SAD) ovladava rubna područja evroazijskog ostrva (*Rimland*), dok je centar te zemaljske mase (*Heartland* ili *Mainland*) prepušten Rusiji i delimično Kini. Put ka planetarnoj dominaciji još uvek vodi kroz ovladavanje planetarnih okeana, koji okružuju evroazijsko ostrvo, čemu se poslednjih desetleća pridodaje i svemirski prostor. *Pax americana* geopolitički je mehanizam selekcije, koji uključuje savezničke države; one države, koje su

¹ Gray, Colin S., The Geopolitics of Nuclear Era, 1977, cit. po: Parker, Geoffrey, Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju, Ljubljana: FDV, 1997, s. 16–17.

isključene ili su podvrgnute neutralizaciji (finlandizaciji u smislu ograničenog suvereniteta) ili postaju objekt zadržavanja.² To se najbolje vidi upravo kod subbine Jugoslavije: ta je država stvorena od zapadnih saveznika, da bi neutralizirala nemačke i italijanske geopolitičke interese na Balkanu. Posle drugog svetskog rata u Jugoslaviji se suočava sovjetski koncept prodora Varšavskog ugovora na toplo more i prelaz ruskih tenkova iz Panonije u Padaniju kroz „ljubljanska vrata“ – i obrnuto: zapadni koncept zadržavanja i prodora u suprotnom pravcu.³

Klasična geopolitika, o kojoj pričamo, u svojem malo arhaičkom obliku bila je misao bipolarnog sveta. Kroz terminologiju „stare“ geopolitike moglo se čitati globalni konflikt kopnene (SSSR) i pomorske (SAD) velesile. Trumanova doktrina je legitimirala američke intervencije na bilo kojoj tački planeta, da bi navodno zaštitala *american way of life* i ceo „slobodni svet“ demokratije i prava čoveka. Sa druge strane, imali smo doktrinu Ždanova i kasnije Brežnjeva o klasnom sukobu imperijalističkog i komunističkog tabora, u kojem će, naravno, pobediti proleterski internacionalizam. Za jačanje zemalja „realnog socijalizma“, kao najvećeg dostignuća međunarodnog radničkog pokreta, dozvoljena je intervencija bratskih zemalja i partija tamo gde bi bio socijalizam ozbiljno ugrožen. Iako je Sovjetskom Savezu kontrola Istočne Evrope donela izolaciju i na kraju krah, izgledalo je da je Mackinderov „vazdušni andeo“ crvenoj Moskvi govorio pravu stvar: „Ko kontrolira Istočnu Evropu, vlada Centru; ko kontrolira Centar, vlada Svetskom ostrvu; ko kontrolira Svetsko ostrvo, vlada svetu“.⁴ Mackinderov model rubnih područja i centra bio je kao pretplaćen za koncipiranje ekspanzionističkog Centra, koji hoće da osvoji rubna područja Svetskog ostrva i ujedini ga pod vlašću jedne jedine, Americi neprijateljske snage. „Andeoski triptih“ u SAD imao je drugčije značenje: „Ko kontrolira rubna područja, vlada Evroaziji; ko kontrolira Evroaziju, ima u rukama subtinu sveta“. Američka geopolitika govorila je o velikoj „crvenoj mrlji“ u Evroaziji, o gigantskom dvojcu komunističkih velesila. Centar je delovao kao velika tvrđava sa idiomom Kremlja iznad trećine planete, okružene rovovima zadržavanja.⁵

² Agnew, John A., Place & Politics: The Geographical Mediation of State & Society, London: Routledge/Chapman&Hall, 1987.

³ Parker, Geoffrey, A Political Geography of Community Europe, London: Butterworth, 1983.

⁴ Parker, Geoffrey, Zahodna geopolitična misel v dvajsetem stoletju, ibid., s. 84.

⁵ Navodimo najmanji mogući izbor ključnih referenci američke geopolitike: Spykman, Nicholas, The Geography of Peace, New York: Harcourt Brace, 1944; Cohen, S. B., Geography and Politics in a Divided World, Oxford: Oxford University Press, 1973; Cox, R. W., Production, Power & World Order: Social Forces in the Making of History, Denver: Colorado University Press, 1989; Kennedy, P., Preparing for the Twenty-First Century, New York: Random House, 1993.

Do samog praga novog veka u međunarodnim odnosima (1989) geopolitika je najviše puta geostrategija, znači vojnička geopolitika. Ta je proučavala geopolitiku unutar sfere *raison d'etat*: nacionalni interesi su zaštićeni interesnim sferama, a te štite odbojna područja (*buffer zone*). Geopolitika priprema argumentaciju u prilog prava države do ekspanzije, koja može biti prirodna, etnička, etička, istorijska, geografska, ideološka, privredna ili deistička; geostrategija nakon toga pripremi elemente za igru moći (*power play*): velike sile igraju na moć, male zemlje tragaju za saveznicima. Sa padom komunizma dolazi i do modernizacije geopolitike u gestrateškoj realizaciji: geopolitika je oslobođena pritska *raison militaire* i otkrije novo naučno područje – geopolitičko proučavanje odnosa prostora i *homo oeconomicus*, geoekonomiju. Geoekonomска analiza u prvi plan postavlja analizu utjecaja prostora na proizvodnju i trgovinu, uporedno sa proučavanjem upotrebe prostora za ekonomsku djelatnost. Politički prostor je strukturiran sa vrednostima kontinuiteta, ograničenosti i zatvorenosti, a za razliku od političkog ekonomski prostor je strukturiran sa vrednostima diskontinuiteta, pokretljivosti i otvorenosti za ponudu-potražnju. U geopolitici je ekonomija bila instrument politike; u geoekonomiji, ekonomija instrumentalizira politiku. Politički konflikti su sukob za prirodna bogatstva, komunikacije i tržišta – konflikti za moći, ali ponajprije za ekonomsku moć. Ova određuje položaj države u hijerarhiji međunarodnih odnosa. U ekonomskoj utakmici nije cilj pobediti suprotnika nego ojačati svoju privrednu moć. Na globalnom tržištu važna je privredna rast, stepen produktivnosti i legitimacijski učinak rasta društvenog standarda stanovništva. Veći udio na globalnom tržištu sa sobom nosi ekonomsko „oružje“ i sa tim država lakše postiže i svoje političke ciljeve.

Velika Albanija, velika Srbija, velika Hrvatska itd. su arhaički geopolitički programi, koji su u suprotnosti sa postmodernim geopolitičkim konceptima. Umesto lika vojnika dominira lik biznismena: kapital je puno efektniji od vatrene moći, civilna inovacija profitabilnija je od vojničkog tehnološkog napretka, penetracija tržišta čvršća je od vojnih uporišta.⁶ Zbog toga SAD su jače od Rusije, a Kina će biti jača od SAD – pod uslovom da kao velesila svoju geoekonomiju mira ne zameni geopolitikom rata. Logika biznisa kao načina svetske politike političke elite prisiljava ka racionalizaciji funkcionišanja i konflikt podvrgava kooperaciji. Geopolitička udaljenost, rivalstvo i ekskluzivnost zamjenjena je krontopolitikom ili politikom strujanja, blizine, suradnje i ekvivalence. Klasična geopolitika moći pretpostavlja, da imaju države kroz koncept suvereniteta unutar svojih granica monopol moći. To

⁶ Luttwak, Edward, From Geopolitics to Geoconomics – Logic of Conflict, Grammar of Commerce, The National Interest, Summer 1990.

znači da je moć prostorsko vezana na teritorijalnu nacionalnu državu. Globalizacija na prelazu 20. u 21. vek srušila je to klasično shvatanje teritorijalne države, što je 1999. godine nagovestilo američko bombardovanje Srbije. U međuvremenu je otvaranje državnih granica (projekt „udružene Evrope“) za slobodan protok kapitala, ljudi, usluga itd. i razvoj proizvodnih sredstava, vezanih na novu komunikacijsku tehnologiju, državu u velikoj meri decentraliziralo i deteritorijaliziralo. Posle veka civilizacijske (1815–1875), naturalizirane (1875–1945) i ideološke geopolitike (1945–1990), kronopolitika je kadra zaobići državu sa elektronskim informatičkim autoputevima, satelitskom mrežom i real-time komunikaciju podataka, a sve to rezultira u globalnoj delokalizaciji aktivnosti čoveka.⁷

Klasična geopolitika bila je dete newtonskog veka, veka strateških vrednosti teritorija i kontrole nad geofizičkim prostorom kopnenih i morskih puteva. Kronopolitika je kao nova geopolitika dete einsteinovskog veka, veka strateških vrednosti vremena (telemetrikalnost) i mikrofizičke kontrole absolutne brzine. Sa sobom nosi krizu teritorijalne države: klasična teritorijalna država funkcionalala je u skladu sa društvenim vremenom i prostorom, čime je organizirala mrežu državne dominacije i moći iznad civilnog društva.⁸ U poslednje vreme teritorijalne države gube nadzor nad временом и простором, jer je mimoilaze globalne struje kapitala, dobara, usluga, tehnologija, komunikacije i kriminala. Uz sve intenzivniju globalizaciju državi preti kriza identiteta, zato se kao odaziv na taj proces javljaju pokreti, pa i vlade, koje pokušavaju po svaku cenu zadržati i obezbediti tradicionalni identitet, vezan na nacionalizam i religiozni fundamentalizam. To važi čak i za svetske velesile, koje su posle raspada komunizma u kontinuiranoj potražnji novog neprijateljskog Drugog. U strahu od opasne pozicije *west against the rest* sukoba civilizacije hegemonia snaga Zapada jača mit o univerzalnosti zapadnih vrednosti, koje su instrumentalizirane za geopolitičke ciljeve. Zapadna geopolitika pripremila je plan kako bi SAD i Zapad u novim uslovima obezbedili vodeću ulogu: održavanje vojne nadmoći, sprečavanje vojnog jačanja Kine i islamskih zemalja, strateška suradnja sa Japanom i taktička sa Rusijom, sprečavanje unutarcivilizacijskih konfliktova i povećanje jedinstva Zapada, priključenje Latinske Amerike i centralne

⁷ Virilio, Paul, *Speed and Politics*, Los Angeles: Semiotext(e), 2007, pp. 61–72.

⁸ Castells, Manuel, *The Informational City*, Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process, *The Space of Flows*, London: Basil Blackwell, 1989; Castells, Manuel, *The Information: Economy, Society and Culture: I. The Rise of the Network Society* (1996), *II. The Power of Identity* (1997), *III. End of Millennium* (1998).

i istočne Evrope.⁹ Ono što je ugrozilo taj plan nije toliko islamski terorizam (9/11 i „rat protiv terora“: Afganistan, Irak, Sirija itd.), nego dve druge geopolitičke činjenice: da se je iz *smute* vratila nova vojno-strateška putinovska Rusija, a još više neočekivano kolosalna ekonomска rast Kine. Sve to naravno imalo je direktnе posledice za razvoj geopolitičke situacije na Zapadnom Balkanu.

II. GEOPOLITIKA ZAPADNOG BALKANA

Sa padom „berlinskog zida“, propadom komunizma i raspadom Sovjetskog Saveza SAD su ostale jedina planetarna politička, ekonomска, tehnološka i vojna velesila, koja može bilo kada intervenisati bilo gde. Sa formiranjem Europske unije (EU) kao saveznika SAD u okvirima NATO, Vašington je počeo dio svojih geostrategijskih funkcija prenositi na Brisel, što znači – na Berlin. Novi međunarodni položaj Nemačke potiče iz njene privredne i tehnološke superiornosti u Evropi, gde temeljno sredstvo uspostavljanja hegemonskog uticaja predstavlja agresivni investicijski kapital. Nemačka je – uz pomoć Austrije i Italije, preuzela geopolitički inicijativu na Zapadnom Balkanu. Prvi rezultati te inicijative i nisu bili zapanjujući: Zapadni Balkan je bio posle američke intervencije u Bosni (1995) i u Srbiji (Kosovo, 1999) politički stabiliziran – ali ne više od toga. Ključ za stabilizaciju bio je Daytonski ugovor, koji je u isto vreme i potencijal nove destabilizacije: „Daytonsko uređenje može biti dugoročno održivo samo uz međunarodnu kontrolu, uz međunarodno vojno prisustvo i političku arbitražu. A (geo)politički uspostavlja sistem interesnih zona, koridora, autonomija, kompromisnih rešenja (federacija, kantoni) i paritetnog sistema, što znači da su u Daytonu već pripremili uzroke budućih kriza upravo zato jer su pokušali uspostaviti ravnotežu na osnovi vanjske intervencije“.¹⁰

Sa ratom na Kosovu i bombardiranjem Srbije na Zapadnom Balkanu bilo je završeno deset godina ratova za nasleđe Jugoslavije. Slovenija je uspela u svom „bekstvu iz Balkana“ i relativno brzo je ušla u euro-atlantske integracije. Hrvatska je sledila taj put, ali je ostala dio problematike Zapadnog Balkana: iako je čak i u svom ustavu zabranila državno-pravne veze u balkanskom prostoru, zbog posebnih odnosa sa Bosnom i Hercegovinom

⁹ Huntington, Samuel P., Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretku, Zagreb: Izvori, 1998, s. 30, 36–37; Brzezinski, Zbigniew, Izven nadzora. Globalno vrenje na pragu 21. stoljeća, Ljubljana: Arah Consulting, 1955, s. 155.

¹⁰ Švarc, Mladen, Daytonska Bosna, Ljubljana: Svobodna misel, 28. 11. i 12. 12. 1997, s. 12–13.

(BiH) i Daytonskim ugovorom ostala je vezana na jugoistočno geopolitičko okruženje. Kao Hrvatska, ima i Srbija u BiH svoju interesnu sferu (Republika Srpska), čime su bili u korenu onemogućeni bošnjački snovi o jedinstvenoj „građanskoj“ državi. BiH više funkcioniра kao tampon zona, koja samo imaginarno igra ulogu suverene države. Činjenica je da daytonska BiH bez protektorata EU i NATO ne bi mogla više geopolitički eksistirati. Vanjska arbitraža osigurava NATO-u kontrolu savsko-dunavskog, a delimično i moravsko-vardarskog prometnog pravca. Kao posledica te arbitraže pritajili su se nacionalistički projekti devedesetih godina i na rubnim područjima društva čekaju na novu istorijsku priliku.¹¹ Naročito je takav „zamrznuti“ slučaj Kosovo, gde u sukobu stoji srpska istorija i legalitet na jednoj strani i albanski natalitet i legitimitet na drugoj – na istom teritoriju.

Zapadni Balkan je područje gde možemo lako uočiti posledice kraja globalne bipolarnosti i monopolarnosti i početak multipolarnosti sa četiri velika igrača: SAD, EU, Kina i Rusija. Takvu strukturu je, kao što je rečeno, utvrdila finansijska kriza Zapada, brzi povratak Rusije i fenomenalni uspon Kine. Ono što bi moglo izvana izgledati kao balkanski civilizacijski ratovi samo je ideologija materijalnih interesa, koji se preoblače u konflikt različitih kulturnih identiteta, vrednosti i imaginacije. Post-westfalska struktura paralelnih procesa globalizacije i balkanizacije stvara nove odnose snaga kroz utakmicu za prostor, sfere geopolitičkog interesa, resurse, tržišta i sajber-prostor. Za Zapadni Balkan je u tome specifična samo pozicija – činjenica da predstavlja granicu između relativne evropske stabilnosti i azijskim područjem nestabilnosti, koji se vuče sve do kineskih granica. NATO je sa sistemom vojno-političkih saveznika, ograničene suverenosti i protektorata na Zapadnom Balkanu uspostavio mrežu utvrđenih bastiona i mostova. Ta struktura brzo se može upotrebiti za aktiviranje zadržavanja (*containment*) na tim prostorima, koji su deo šireg koncepta zadržavanja i odvraćanja (*deterrance*). SAD kao pomorska snaga, koja dominira svetskim morima, pokušava ovladati rubna područja evroazijske zemaljske mase, među kojima je i Zapadni Balkan.

Posle Prvog svetskog rata je sa strane zapadnih saveznika prva Jugoslavija stvorena kao geopolitička protivsnaga nemačkim i italijanskim interesima na tom prostoru. Posle Drugog svetskog rata druga Jugoslavija funkcioniра kao odbojna zona, „nešto između“ kapitalističkog Zapada i komunističkog Istoka. Posle raspada Jugoslavije na Zapadnom Balkanu radi se o fragmentiranom geopolitičkom području drugorazrednog značaja. Stabilnost tog područja u najvećoj meri zavisi od relativne stabilnosti daytonske

¹¹ Balažić, Milan, Velika Slovenija: klasični in novi geopolitični koncepti, Ljubljana: Teorija in praksa, št. 2, 2001, s. 236–237.

BiH, koja mora ispunjavati tri imperativa: 1) Republika Srpska ne sme se priključiti Srbiji; 2) u Evropi se ne može formirati dominantno muslimanska država; i 3) treći hrvatski entitet nije moguć – dva entiteta pojednostavljaju kompleksnost i omogućuju jeftinije rešenje.

Zapadni Balkan veštačko je stvoren termin: prije 1995. godine nije poznat, a u kasnim devedesetim godinama prošlog veka počinje se prvo kao tehnički termin upotrebljavati u kabinetima evropske birokratije u Briselu. Geopolitički se taj termin odnosi na područje bivše Jugoslavije minus Slovenija plus Albanija. Posle 2000. godine polako se formira struktura stepenica uključivanja država na Zapadnom Balkanu u evroatlantske saveze. Tako možemo govoriti o tri stepenice: 1) Slovenija i Hrvatska su članice EU i NATO, sa time da je Slovenija integrirana i u šengensko područje i euro-zonu; 2) Srbija, Crna Gora, Makedonija i Albanija na putu su u EU, a osim Srbije i u NATO; i 3) BiH i Kosovo činjenično su protektorati EU i NATO, gde u BiH Republika Srpska ima, zbog bliskih veza sa Rusijom (i zahvaljujući srpskoj vanjskoj politici), poseban geopolitički status. Osim Titove Jugoslavije, u regionu Zapadnog Balkana nikad nije bila stvorena jaka regionalna država. Vakuum moći (*power vacuum*) olakšavao je jaki vanjski utjecaj velikih država i imperija. Tranzicijska funkcija Zapadnog Balkana, etička, kulturna i civilizacijska heterogenost (religijski dispozitiv rimokatolicizma, pravoslavlja i islama), politička fragmentacija i ekonomski nerazvijenost – sve su to uvek bili uslovi zbog kojih Zapadni Balkan nije bio subjekt nego objekt međunarodnih odnosa.¹²

25 godina posle raspada Jugoslavije na Zapadnom Balkanu opet imamo razvijen tradicionalni model geopolitike, geostrategije i geoekonomije. Radi se o manometričkom pritisku vanjskih sila, koji preuzima oblik od vojno-strategijskih do finansijskih investicija u energetiku, infrastrukturu, banke i sl. Taj pritisak proizlazi iz tri izvora: 1) Zapad (EU i NATO); 2) Istok (Rusija i Kina) i 3) islamskog sveta (Turska, zemlje Zaljeva). Pritisak se izvodi na dve gravitacijske zone i tri ključna regionalna igrača: I. Slovenija /1/ i Hrvatska /2/ su u zapadnoj gravitacijskoj koni EU i NATO; II. Srbija /3/ je kao centar regiona u mešanoj gravitacijskoj zoni sa jakim utjecajem Istoka i Zapada. Na neki način se Srbija svojom politikom našla podeljena između Istoka i Zapada, a kojim putem će ići u budućnosti zavisi od razrešavanja pitanja statusa Kosova i Republike Srpske, pitanja proširenja EU i moguće blokade sa hrvatske strane, pa i opcije novog hladnog rata između Istoka i Zapada. U svakom slučaju, na Zapadnom Balkanu opet se obnavlja rivalstvo

¹² Ilić, J., The Balkan Geopolitical Knot and the Serbian Question; Geopolitics of the European Borderlands: The Western Balkans, Stratfor, July 2012.

između velikih sila: područjem inače dominira EU i NATO, ali sada postoji i alternativa – Rusija i Kina.¹³

Obnova rivalstva samo je jedan od faktora koji će utjecati na i onako već postojeće elemente nestabilnosti Zapadnog Balkana. Ako nabrojimo samo neke: 1) posledice jugoslovenskih ratova: nedostatak lustracije i rekoncilijacije, loši bilateralni odnosi, otvorena pitanja granica itd.; 2) posledice globalne finansijske i ekonomske krize, naročito što se tiče mlade generacije i jačanja etno-nacionalizma; 3) pitanje budućnosti EU, mogućih unutrašnjih konflikata u toku Brexit-a i pitanje tempa daljnog proširenja; 4) izbeglička kriza i terorističke pretnje; 5) destabilizacijski potencijal srpskog balansiranja između Istoka i Zapada; 6) utjecaj stranih sila (*soft power*) u medijima, kulturi, financiranje civilno-društvenih organizacija i političkih partija; 7) razvoj odnosa između EU/NATO i Rusije (Ukrajina) i mogući novi hladni rat i na Zapadnom Balkanu; vakuum moći: već nekoliko godina oseća se nedostatak inicijative EU i SAD, a u prazan prostor ulaze Rusija, Kina, Turska, Ujedinjeni Arapski Emirati itd.

Putinova Rusija okružena je novim članicama NATO pakta i suprotstavlja se njegovom širenju na Zapadnom Balkanu.¹⁴ U stvaranju projekta Evroazijskog saveza kao geopolitičke zamene za Sovjetski Savez izvodi kontrapritisak na Evropu i EU preko granica bivšeg SSSR. U tom smislu je Zapadni Balkan meki trbuš EU: pritisak Rusije nije samo odgovor na širenje evroatlantskih integracija prema Istoku nego uspostavljanje boljih pregovaračkih pozicija sa EU i NATO. Plan Zapada je uključiti u te integracije ceo Zapadni Balkan ili – ako bi Srbija otišla u proruskom pravcu – primeniti politiku zadržavanja.¹⁵ To bi se odnosilo na rusko vojno-strategijsko jačanje pozicija na Zapadnom Balkanu; ako bi Kina ulazila samo ekonomski i ne vojno-strategijski, onda sa time NATO ne bi imao problema. Rastući utjecaj Kine na Zapadnom Balkanu nezanemarljiv je: grupa zemalja 16+1 i mogući viši oblik saradnje, mega-projekt Novog svilnog puta i Putea i pojasa, rastuće kineske investicije – sve to stvara mogući konflikt između „stare“ zapadne i „nove“ centralnoistočne Evrope, možda upravo po uzoru, kako se Višegradska grupa država-članica EU oduprla izbegličkim kvotama. Kako

¹³ Foreign Policy Papers, Western Balkans between geography and Geopolitics, 01/2016, European Movement Serbia, Friedrich Ebert Stiftung, SOE Dialog Südosteuropa, Simurdić, Milan, The Region between Geography and Geopolitics – from Serbia's Perspective, pp. 3–6.

¹⁴ New EasternEurope, Tony Rinna, Russia, Serbia and the New Balkan Geopolitics, 7. 2. 2014, neweasterneurope.eu>interviews>1089...

¹⁵ The American Interest, WRM, 15. 1. 2015, The Balkans as Europe's Geopolitical Weakspot, www.the-american-interest.com; Oriental Review, Dušan Proroković, Objectives of Anglo-Saxon Geopolitics in the Balkans, 1914–2014, 13. 10. 2014, orientalreview.org>2014/10/13

stoje stvari, Srbija sve više funkcionira kao ulazna stanica Kine za Zapadni Balkan i čak i šire – za EU u celini. Ekonomski koridor između Kine i EU ima izniman potencijal moći na globalnom geopolitičkom planu. Kina si sa svojim investicijama već sada kupuje tržište i time utjecaj unutar EU, a na Zapadnom Balkanu može čak prestići Rusiju, koja je bila tradicionalno kulturno bliža pravoslavnom delu poluostrva.¹⁶

Ako je Zapadni Balkan posle pada Berlinskog zida izgubio na geopolitičkom značenju, sada ga polako opet dobija.¹⁷ To područje je dio novog poglavљa „velike igre“ za to ko će kontrolirati svetsko ostrvo, na kojem evroazijskom centru (*Pivot*) vlada Rusija, a periferiji Kina i EU. Američka geopolitika vrlo je jasna: sprečiti, da bi se Evroazija udružila protiv SAD. Isto tako je jasna geopolitika Rusije i Kine: strateški savez protiv hegemonije SAD. Ono što nije jasno jeste geopolitika EU, koja ostaje nešto nedograđeno između geostrategijskih interesa SAD, na jednoj, i Rusije i Kine, na drugoj strani. Bezbednosno je EU sa NATO-om vezana za SAD, ali njeno blagostanje sve više je vezano za posao sa Kinom i Rusijom. Iako nastupaju u dvojkama, naravno da nema harmoničkih interesa ni u dvojcu SAD-EU ni u dvojcu Rusija-Kina.

Zapadni Balkan je sudbonosni prostor za bezbednost EU, a za ostale tri velesile nema takvog značenja. Tu se nalazi migrantska ruta, tu je Turska u krizi i Kurdi, tu blizu je Sirija i ceo Bliski istok; pored toga, tu su potencijali novih kriza, koji proističu iz samog područja Zapadnog Balkana: na Kosovu može doći do novog rata niskog intenziteta, Republika Srpska može u određenoj situaciji zafunkcionirati kao Južna Osetija, u BiH je moguć raspad daytonskog poretka sa implikacijama na odnose Hrvatske i Srbije; Srbija će kao most između Istoka i Zapada sve teže da sedi na dve stolice, posebice u mogućoj situaciji novog hladnog rata, tu je i pitanje blokirane Makedonije itd. Sve nabrojeno govori u korist toga da se EU puno aktivnije angažira oko tih bezbednosnih, ekonomskih i političkih izazova, koji proizlaze i iz sve većeg utjecaja Rusije i Kine. Zbog uspešnosti mirovnog projekta udružene, razvijene i bezbedne Evrope treba ispostaviti prednosti ulaska u EU za nove države-članice. Samo ako je celi region Zapadnog Balkana dio EU (ne treba nužno biti i član NATO, neutralnost je dovoljna), možemo očekivati dugoročnu stabilnost tog područja i ekonomski razvoj. Zato treba ponovo punom parom aktivirati proces proširenja EU na Zapadni Balkan i povećati stepen investicija EU u energetiku, infrastrukturu i sl. Pozitivne posledice toga nači ćemo u više demokratije, čovekovih prava, prava manjina jer – kako je

¹⁶ Jovanović, Živadin, Geopolitics of the Balkans: China and Serbia Expanding Cooperation, Strategic and Economic Implications, www.globalresearch.ca

¹⁷ Michaletos, Ioannis, Balkans Lose Geopolitical Importance, 17.10.2015.

poznato – evropski standardi puno su viši od standarda Rusije, Kine ili SAD. Isto tako samo uspešna EU može na Zapadnom Balkanu ukinuti fizičke državne granice i za sve nacije otvoriti zajednički kulturni prostor. EU neka podupre sve investicije Kine i Rusije na Zapadnom Balkanu, ako su u skladu sa visokim standardima EU i kompatibilne daljnjoj integraciji EU.

III. KINESKA GEOPOLITIKA

Preostaje da odgovorimo na pitanje zašto se Kina odlučila za geopolitički i naročito geoekonomski prodor i dugoročni utjecaj, koji se od Kineskog mora proteže sve do Istočno-centralne Evrope i Zapadnog Balkana. Geopolitički, Kina je ostrvo, iako se sa morem dotiče samo sa svojom istočnom obalom (ali i to je relativno zatvoreno japanskim otocima, Tajvanom i Filipinima, zbog toga Kina vodi politiku penetracije i u azijsko-pacifički prostor i naročito u Južno kinesko more – ali to je već druga priča). Kina je ostrvo zbog činjenice da je okružena terenom koji je teško prolazan u bilo kojem pravcu. To što je zatvorenoj Kini služilo kao zaštita – visoki planinski lanci, pustinja i močvare – otvorenoj Kini predstavlja prepreku za njenu ekonomsku rast, koja je ovisna od izvoznih tržišta. Kina je bila geopolitički oduvek podeljena na kineski centar i na nekineske odbojne regije: 1) u kineskom centru Han živi oko milijardu ljudi na teritoriju, manjem od polovina SAD, i podeljena je na sever (mandarinski jezik) i jug (kantonski jezik); 2. odbojne nekineske regije su Xinjiang, unutrašnja Mongolija, Mandžurija i Tibet.¹⁸

Jedini kvalitetni most između Kine i Evroazije/Evrope predstavlja Kazahstan, koji je lako prolazan, ali nema infrastrukturu, da bi podržala strateški pravac Kina – Kazahstan – Iran (ili Zakavkazje) – Turska–Zapadni Balkan. Taj koridor u samoj Kini prolazi kroz muslimanski Xinjiang (Ujguri): potpuno je jasno da u toj kineskoj regiji centralna vlada provodi *go west* strategiju, a prvi njen cilj je pacifikacija tog područja. Pored toga, velik dio koridora prolazi kroz rusku interesnu sferu. Kina i Rusija mogu strateški ekonomsko surađivati, ali Rusija svakako neće dozvoliti, da bi sa tim koridorom došlo i do povećanog kineskog vojno-strateškog uticaja. Centralna Azija mogući je teren konflikta između Kine i Rusije, ali do sada Kina je po svaku cenu izbegavala taj konflikt, da bi lakše mimošla Rusiju. Čak i više od toga: posle sukoba Rusije sa Zapadom oko ukrajinske krize i kineskog međukog sukobljavanja u Južnom kineskom moru, obe strane su podržale jedna drugu i uspostavile viši stepen vojno-strategijske suradnje.¹⁹

¹⁸ Stratfor, The Geopolitics of China: A Great Power Enclosed, June 15, 2008, p. 3.

¹⁹ Beeson, Mark, Li, Fujian, What consensus? Geopolitic and policy paradigms in China and the United States, International Affairs 91: I, 2015, pp. 93–109.

Koji su ključni kineski geopolitički imperativi koji uslovjavaju i projekt Novog svilnog puta? Nabrojiti ih možemo barem četiri: 1) održati unutrašnje jedinstvo na područjima Han-Kine; 2) održati kontrolu nad četiri nekinесke odbojne regije; 3) zaštititi obalu pred vanjskim okruženjem (pitanje statusa Tajvana i otočića Senkaku/Diaoyu); i 4) širiti utjecaj u evroazijski prostor (Rusija i EU). Sva četiri imperativa sudbonosna su za kineski razvoj, naročito njenu međunarodnu trgovinu i investicije. Novi svilni put zapravo prvo služi rešavanju unutrašnjih kineskih problema: tu treba najprije ispostaviti problematiku neuravnoteženog razvoja, gde postoji jaz između ne razvijenih zapadnih kineskih provincija i bogatih obalnih provincija, koje čak traže više autonomije u odnosu na centralnu vlast u Pekingu. To je više nego jasno da su tako velike razlike unutar države neodržive i potkopavaju stabilnost zemlje: kineski obalni Istok razvija postmodernu industriju i tehnologije, dok unutrašnjost kineskog Zapada ima velikih resursa (nafta, plin, rude itd.); kineski Istok ima bogatstvo, a Zapad brojke – dva puta više stanovnika u poređenju sa Istokom. Zbog toga je u interesu centralne vlade da razvija i Zapad, stvoriti nekakvu ravnotežu i time stabilnost zemlje i vlasti. Ali u pitanju nije samo bolja geopolitička kontrola zapadnih provincija; sa izgradnjom Novog svilnog puta Kina dobija alternativu mogućoj blokadi kineskih luka sa strane SAD i njenih saveznika.²⁰

Kina je izvozna ekonomija, zavisna od kupaca u Evroaziji i Americi. Kada kineski teretni brodovi odlaze u pravcu Evrope, moraju prolaziti kroz morske tjesnace, koje je moguće brzo zatvoriti. Prevoz robe po kopnu bezbedniji je, a vozovi su jeftiniji od brodova. Za sada postoji samo jedan trans-evroazijski most, transsibirski željeznički koridor, kojeg kontrolira Rusija. Sa Novim svilnim putem izgradio bi se drugi transevroazijski most a možda i treći, čime bi se otvorila cela evroazijska unutrašnjost. U tom smislu, Kina planira svoju evroazijsku strategiju buduće velesile: projekt *One Belt One Road* (OBOR) pokriva 65 država Azije i Evrope, 55% svetskog BDP, 70% stanovništva i 75% poznatih energetskih resursa. Već danas trgovina između EU i Kine iznosi više od jedne milijarde evra na dan. Tim projektom se na svetskom ostrvu (Mackinder) stvaraju takvi oblici međunarodnih odnosa i okvira u kojem Kina igra glavnu ulogu. Ekonomski koristi Novog svilnog puta su neodoljive za većinu evroazijskih država, a za Kinu tu su i geostrateške koristi, jer tim projektom rešava veliki broj svojih bezbednosnih problema.²¹

²⁰ Hilpert, Hanns Günter, Wacker, Gudrun, Geoeconomics Meets Geopolitics, SWP Comments 33, Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, June 2015, pp. 1–7.

²¹ Agnew, John, Emerging China and Critical Geopolitics: Between World Politics and Chinese Particularity, Eurasian Geography and Economics, 2010, 51, No. 5, pp. 569–580.

Naravno da će kod realizacije projekta Novog svilnog puta dolaziti do suprotstavljanja drugih velikih sila i država: SAD imaju svoju centralno-azijsku inicijativu, a isključenje Kine iz TPP namiguje na politiku zadržavanja; Rusija koridor OBOR shvata kao svoj geostrateški prostor buduće Evro-azijske ekonomiske zajednice; a tu su i konkurenntske Indija i Japan, koje mogu blokirati kineske planove. Kini će zbog toga trebati *great power diplomacy (daguo waijiao)*, koja će temeljiti na konfucijanskom diskurzu miroljubivosti, obrane i neekspanzivnosti. Novi svilni put, koji predstavlja kinesku varijantu Maršalovog plana i realizirati će se narednih 35 godina do 2049, kada na red dolazi 100-godišnjica Narodne Republike Kine, i onako prolaziti će kroz mnoge rizike: negostoljubiv teren, velike distance do tržišta, visoki troškovi, velik broj granica i sporih carinskih postupaka, korupcija, politička nestabilnost, terorizam, tenzije sa susednim državama, rivalstvo sa drugim velikim silama, snaga i volja kineske političke elite, pitanje daljeg visokog ekonomskog rasta Kine i sl. Posebno valja ispostaviti suprotstavljanje ostalih velikih sila i s njima vezanih država: tzv. Tukididova zamka protivljenja novoj rastućoj velikoj sili može voditi do većih političkih tenzija (naročito na liniji Kine i Rusije protiv SAD i Japana) i čak ratova.²²

Kineska ideologija vanjske politike na sve žalbe oko agresivne geopolitičke strategije odgovara da se radi o „novom tipu rastuće sile“ (*xinxing daguo*). Ono što je navodno novo je to da Kina odbija tradicionalnu geopolitičku konfrontaciju i sukob za hegemoniju. To bi u nekom smislu čak moglo biti istinito, da ne pratimo ucene praktičke kineske geostrateške igre u području Južnog kineskog mora. Ako bi kineska vanjska politika želela postići viši stepen verodostojnosti, morala bi se još više osloniti na princip „miroljubive rasti“ (*heping jueqi*). EU ne bi imala ništa protiv, ako bi Kina OBOR legitimirala i sa sukobom protiv trojki sila zla: terorizmu, separatizmu i religioznom ekstremizmu. Isto tako je legitimno da kineske vlasti sistematički rade protiv ekonomске, društvene i nacionalne fragmentacije. Kina baš nema puno prijatelja u svojoj regiji i podrška EU Novom svilnom putu veoma je važna i čak odlučujuća.²³ U poređenju sa SAD Kina još nema puno da pokaže oko *hard power*, pa je zato bolje da se geopolitički vezuje za *soft power* politiku EU. Kina i EU upućene su jedna na drugu jer samo suradnja omogućava mir i razvoj takvih odnosa, koji pridonose kako daljem razvitku

²² Evans, Michael, Power and Paradox: Asian Geopolitics and Sino-American Relations in the 21st Century, *Asian Geopolitics*, Winter 2011, pp. 85–113; old.fpri.org>docs>media>evans.asian

²³ Engdahl, William F., China's Land Bridge to Turkey creates new Eurasian Geopolitical Potentials, 28. 4. 2012, pp. 1–7; Pop, Irina Ionela, Strengths and Challenges of China's "One Belt, One Road" Initiative, 9. 2. 2016, Centre for Geopolitics & Security in Realism Studies, pp. 3–12.

EU tako širenju granica kineskog privrednog čuda. Usprkos kompleksnosti i problema projektovanja i realizacije Novog svilnog puta zbog svih mogućnosti, koje otvara, zaslužuje principijelu podršku – ne samo iz perspektive Zapadnog Balkana.

Prevod sa engleskog:

Jelena Kašić Đorđević

Zoran Pavlović

Doc. dr Milan Lipovac

Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti

Novi put svile: novi kineski adut u globalnom nadmetanju moći protiv SAD ili nešto drugo!?

Sažetak

Američko-kineski odnosi predstavljaju važno i kompleksno pitanje koje prevazilazi okvire ove dve globalne sile i ima uticaja na ceo svet. Iako nema dugu tradiciju, odnos SAD i NRK danas karakteriše velika međuzavisnost, koja se u najvećoj meri ispoljava u oblasti ekonomije. Odnos dve sile predstavlja složenu jednačinu sa više nepoznatih, koju dodatno komplikuje najnovija kineska ekonomска inicijativa Novi put svile. U radu su predstavljene osnovne karakteristike američko-kineske međuzavisnosti, razrađivani su mogući i verovatni scenariji odnosa SAD i NRK, a prevashodno u odnosu na pretpostavljeni uticaj Novog puta svile.

Ključne reči:

odnosi SAD i Kine, Novi put svile, konflikt, saradnja, rivalitet

UVOD

Bilateralni odnosi Sjedinjenih Američkih Država i Narodne Republike Kine nemaju dugu tradiciju, poput recimo odnosa koji SAD imaju sa Velikom Britanijom ili NRK sa Japanom. Početak bilateralnih odnosa ove dve globalne sile (SAD kao supersile i NRKine kao velike sile, odnosno potencijalne supersile) na najvišem političkom nivou vezuje se za administraciju Ričarda Niksona. Od čuvene posete američkog predsednika 1972. godine najmnogoljudnijoj zemlji sveta i tzv. „otvaranja Kine“ prošlo je 45 godina. Nikson je prethodno poslao državnog sekretara Henrika Kisindžera, koji je

godinu dana ranije u Pekingu dogovorio ovu posetu na najvišem nivou. Za otopljavanje odnosa dve globalne sile i ukidanje embarga koji su SAD dva desetaka godina ranije uvele NRK, bar na simboličan način, značaj je imala i poseta američkih stonotenisera i egzibicioni meč sa kineskim reprezentativcima, a koji je u medijima označen kao „ping-pong diplomacija“. Konkretan rezultat susreta Nikson–Mao Cedung bio je i „Šangajski komunike“. Na ovaj način SAD je zvanično priznala komunističku Kinu, čak je podržala i politiku „jedne Kine“ i nekoliko godina nakon toga prekinula diplomatske odnose sa Tajvanom.

Danas se ovaj zaokret u spoljnoj i bezbednosnoj politici predsednika Niksona tumači na različite načine. Na spoljnog planu se kao najčešći razlozi ove promene navode potrebe za unapređenjem saradnje SAD sa komunističkim zemljama u tom delu Azije (ne računajući Vijetnam), preveniranje intenzivnije i veće saradnje NRK i SSSR-a, ali prevashodno „otvaranje Kine“ u ekonomskom i svakom drugom smislu, a što je trebalo da podstakne razvoj ovog dela Azije. Sa druge strane se kao ključni razlozi na unutrašnjem planu ove Niksonove inicijative najčešće navodi pokušaj skretanja pažnje sa Vijetnamskog rata i pokušaj obuzdavanja antiratnih pokreta u SAD, ali svakako i želja za ekonomskom saradnjom sa NRK i razvijanjem američke ekonomije.

Svet i međunarodna bezbednost je danas značajno drukčija nego te 1972. godine, ali određene paralele, sa naravno dozom rezerve, svakako se mogu povući, barem u odnosu na američku poziciju. Iako prilično pojednostavljena, danas podjednako važi konstatacija da SAD ne odgovara jača i intenzivnija saradnja NRK i SSSR, odnosno Ruske Federacije (koja je sucessor SSSR). SAD svakako želi da unapredi svoj uticaj u ovom delu Azije, slično kao i u periodu sedamdesetih godina, ali se u međuvremenu vratila na poziciju podrške Tajvanu. Međutim, bez obzira na sve moguće sličnosti, jedna ključna okolnost je potpuno drukčija – SAD je danas jedina supersila.

Nasuprot tome, pozicija NRK je daleko bolja nego pre 45 godina. Ako se za NRK tada moglo konstatovati da ima veliki razvojni potencijal, ali da je zemlja veoma siromašnog naroda, onda se danas može tvrditi da se srednja klasa uvećava, a da NRK po broju milijardera zaostaje jedino za SAD.¹ Međutim, i pored visokog privrednog rasta NRK koji je u poslednjih 30 godina gotovo svake godine prelazio stopu od 10%, ova država i dalje ima velikih problema sa ekstremnim siromaštvom. Prema poslednjem, 13. petogodišnjem planu za iskorenjivanje siromaštva (2016–2020) cilj je da se stopa ekstremnog siromaštva u NRK (sa prihodima manjim od 400 američkih dolara godišnje) smanji na 6,5% (China's 13th Five-Year Plan: 16). Ova stopa

¹ Podatak je preuzet 15.01.2017. sa <http://www.forbes.com/billionaires/list/>

možda i ne deluje kao velika brojka, ali ukoliko se uzme u obzir da prema poslednjoj proceni u NRK živi 1.373.541.278 ljudi², onda je jasno da je broj ekstremno siromašnih u Kini veći od 96.000.000 ljudi.

Što se uvoza robe tiče, NRK je druga zemlja na svetu \$1.437 trillion (2016 est.). Ukoliko se izuzme EU sa \$2.244 trillion (2014 est.), jedino SAD sa \$2.205 trillion (2016 est.), uvozi više od Kine. Sa druge strane, NRK je ubedljivo najveći izvoznik robe sa \$2.011 trillion (2016 est.), ispred SAD sa \$1.471 trillion (2016 est.) (ne računajući, naravno, EU sa \$2.259 trillion (2014 est.)). Spoljno-trgovinski suficit koji NRK ostvaruje od skoro \$ 570 bilions PRC omogućuje stvaranje ogromnih deviznih rezervi i ogromne investicije. Devizne rezerve (i zlata) NRK iznose \$3.092 trillion (31 December 2016 est.) i očekivano Kinu čine prvom zemljom na svetu.

Međutim, pomalo iznenađuje podatak da su direktnе strane investicije u NRK \$1.458 trillion (31 December 2016 est.), što je čini petom zemljom na svetu, a da NRK u druge zemlje investira \$1.285 trillion (31 December 2016 est.), a što je čini 11. zemljom na svetu u ovoj oblasti. Očekivano bi možda bilo da NRK više investira u druge zemlje nego obrnuto. Tako da bi u vezi sa ovim podatkom bila potrebna dodatna analiza i provera preliminarne pretpostavke da se strane investicije u NRK vezuju za modernizaciju proizvodnje i unapređenje tehnologije proizvodnje u Kini, ali i infrastrukturu, telekomunikacije, saobraćaj i sl., dok, sa druge strane, NRK ne investira u proizvodnju u drugim zemljama.

Ako se do pre dvadesetak godina, iako uprošćeno, ali sa razlogom, moglo govoriti da NRK ima ogromnu³ i prejeftinu radnu snagu, usavršenu masovnu i imitativnu proizvodnju jednostavnih, jeftinih i nekvalitetnih proizvoda koje izvozi širom sveta, a što je predstavljalo osnovu privrednog razvoja NRK, onda danas evidentno postoje trendovi koji menjaju takvu situaciju u Kini. NRK sve više uvozi sirovine i sve više izvozi gotove proizvode. Proizvodi postaju kvalitetniji, ali je proizvodnja pojedinih proizvoda (robe široke potrošnje) i dalje dominantno masovna i uglavnom imitativna. NRK i dalje uvozi „know how“, ali Kina sve više koristi najnovije znanje i tehnologiju, pa čak razvija i sopstvenu tehnologiju, tako da su širom sveta u prodavnicama tehničke opreme, kućne tehnike, kompjutera, mobilnih telefona, pa čak i automobila srednje klase, sve češći kineski proizvodi. S tim u vezi, potrebno je rasvetliti još jedan aspekt.

Često se ističe kako kineska civilizacija ima dugu i bogatu tradiciju i da je čovečanstvu dala nemerljiv doprinos u kulturi, filozofiji, ali i tehničko-

² U pitanju su procene iz jula 2016. godine, a podatak je preuzet 12.01.2017. sa: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_ch.html

³ U NRK radno sposobno stanovništvo čini 806.000.000 ljudi. Podatak preuzet 12.01.2017. sa: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_ch.html

-tehnološkim pronalascima. U tom smislu se naročito ističu tehničko-tehnološka otkrića poput papira, kompasa, baruta ili svile, kojima je Kina menjala svet. Međutim, to je bilo pre više vekova. Danas je kineska privreda uglavnom orijentisana na masovnu proizvodnju nevisokokvalitetnih proizvoda, gde je jeftina i veoma vredna radna snaga i dalje ključna komparativna prednost u odnosu na razvijene zemlje Zapada.

Nasuprot tome, SAD imaju daleko veća ulaganja u istraživanje i razvoj novih tehnologija, tako da ne bi trebalo isključiti mogućnost za neku novu tehnološku revoluciju, koja bi bila pokrenuta upravo iz nekoga američkog instituta ili univerziteta. Kompjuteri (i hardver i softver), mobilni telefoni, internet, online društvene mreže, pametni uređaji su samo deo tehničko-tehnoloških otkrića koja su u većoj ili manjoj meri razvijana pod uticajem američkih stručnjaka (pronalazača/istraživača). Ovakva otkrića predstavljaju značajan podsticaj za američku privredu, ali svakako ne na način i u obimu kao što je to bio slučaj sa barutom i svilom pre više vekova, za razliku od baruta i svile čiji je način proizvodnje bio dugo čuvana tajna, koja je omogućila ogroman ekonomski prihod od prodaje ovih dobara. I ne samo to, „put svile“, kojim se prevozila ova cenjena roba, nije samo omogućio ogromnu trgovinu između Kine i ostatka sveta, nego i međukulturalnu i međureligijsku razmenu⁴, o čemu će kasnije svakako biti više reći. Ipak, na danasnjem nivou znanja i međusobne povezanosti, velike sile relativno brzo ovladavaju novim tehnologijama, što je svakako slučaj i sa NRK. Tako da, i ukoliko postoji određeni tehnološki jaz, Kina ga relativno brzo i lako premošćuje, a što je u krajnjoj liniji i potvrđeno nebrojano puta.

Konačno, NRK danas ima još veći razvojni potencijal, ova država ima neverovatne ekonomske resurse, fantastičnu radnu snagu, upliv u gotovo sve ekonomije sveta, usavršenu masovnu proizvodnju kojom i dalje preplavljuju tržišta širom sveta, a što sve upućuje na spoljnotrgovinski ekspanzionizam, što predstavlja jednu od važnih karakteristika za razumevanje američko-kineskih odnosa, ali i uopšte za razumevanje pozicije i značaja koji NRK ima u modernom svetu.

ODNOSI IZMEĐU SAD I NRK DANAS

Već je istaknuto da odnosi između SAD i Kine nemaju dugu tradiciju, ali su danas veoma složeni, a po značaju prevazilaze ove dve države i potencijalno utiču na ceo svet. Danas SAD, kao politički i vojno najjača sila na svetu, i NRK, kao najmnogoljudnija i sada već u pojedinim indikatorima ekonom-

⁴ Smatra se da je upravo na ovakav način budizam iz Indije došao u pojedine delove Kine.

ski najjača zemlja na svetu, imaju veoma složene odnose koje prožima izuzetno velika ekonomска međuzavisnost, što upućuje na potrebu održavanja stabilnih i predvidivih američko-kineskih odnosa. Prema podacima Office of United States Trade Representative in Executive office of the President, NRK i SAD su najveći trgovinski partneri sa 598 billion \$ ukupne robne razmene tokom 2015, NRK je treći najveći izvoznik robe na američko tržište, a sa druge strane NRK najviše robe uvozi upravo iz SAD (Office of United States Trade Representative, 2017).

Dakle, od ove saradnje države imaju veliku korist, ali američko-kineski odnosi potencijalno utiću na stabilnost celog međunarodnog poretka, ali i obrnuto, globalni procesi i faktori koji opredeljuju svetsku politiku, ekonomiju i bezbednost takođe mogu uticati na prirodu i intenzitet odnosa između SAD i NRK. I konačno, na prirodu i intenzitet odnosa SAD i NRK mogu uticati i inicijative koje ove globalne sile preduzimaju ne jedna prema drugoj nego prema ostatku sveta. U tom smislu, kineska ekonomска inicijativa, pod skraćenim nazivom „Novi put svile“, predstavlja po planiranom obuhvatu i ukupnim investicijama takvu nepoznatu koja u ukupnoj jednačini odnosa SAD i NRK dodatno komplikuje proučavanje i traganje za rešenjem.

NOVI PUT SVILE KAO NOVA NEPOZNATA U JEDNAČINI ODNOSA SAD I NRK

U globalnim razmerama i u pogledu globalnog domaćaja kineske spoljne politike i ekonomije svakako posebnu pažnju zavređuje nova ekonomска inicijativa koju NRK preduzima ili planira da preduzme na prostoru Evroazije, Okeanije i Istočne Afrike (obuhvata 60 država), a čije pojedine delova USA tradicionalno smatra svojom interesnom sferom.

„Novi put svile“ predstavlja veliku ekonomsku inicijativu sada već prve ekonomije sveta. Ovu inicijativu obznanio je kineski predsednik Si Činping prilikom posete Astana septembra 2013. godine.

NRK zaista ima ogromna sredstva koja može da investira u druge zemlje. Svaka država može imati veliku korist ukoliko u njenu infrastrukturu i transport NRK uloži sredstva. Kina takođe ima bogatu kulturu koju može da promoviše, a kako bi se podsticalo razumevanje i saradnja između naroda. Kineske strane investicije u nauku i obrazovanje od fundamentalnog su značaja za svaku državu, jer se sredstva uložena u znanje višestruko vraćaju. Međutim, iako su u pitanju ogromna sredstva koje NRK planira da investira u zemlje koje se nalaze na Novom putu svile, Kina upadljivo (još uvek) ne izražava spremnost da investira u proizvodnju u drugim zemljama. Dakle,

proizvodnja ostaje u Kini, a Novi put svile praktično predstavlja samo način da se olakša, ubrza i pojednostavljuje distribucija kineske robe (robe iz Kine) na tržišta ovih 60 država.

Imajući to u vidu, čini se da bi bilo korisno napraviti analogiju sa „Stariom putom svile“, a kako bi se eventualno utvrdile neke sličnosti sa aktualnim trenutkom. Naravno da je povlačenje istorijskih paralela po pravilu nategnuto ukoliko se istorijski događaji ne analiziraju u širem društvenom, odnosno pripadajućem kontekstu, ali u ovom slučaju (iako ne ispunjavaju sve epistemološke principe) svakako mogu poslužiti kao dobra ilustracija za isticanje poenti.

ŠTA JE STARO U NOVOM PUTU SVILE?

Smatra se da je „Put svile“⁵ nastao stotinak godina pre nove ere, a podrazumevao je prostor preko kojeg se odvijala viševekovna razmena robe, odnosno trgovina između Kine i ostatka Azije i bogatih zemalja Evrope. Iz Kine je izvožena svila, začini i čaj⁶, barut, papir, porcelan, keramika, žad, krvno... a Evropljani su tu robu plaćali zlatom, dragim kamenjem i slonovačom, kasnije srebrom i stakлом, i na kraju opijumom. U tom smislu posebno su važni tzv. Opijumske rata (1839–1842. i 1856–1860), nakon kojih su Velika Britanija i Istočnoindijska kompanija nametnule Kini uvoz opijuma, i ovu drogu praktično pretvorile u sredstvo plaćanja za kinesku robu, a Hong Kong pretvorile u svoju koloniju. Paradoksalno, trgovina koja je najčešća i najbolja osnova saradnje u međunarodnim odnosima i koja se, po pravilu, odvija na obostranu korist u ovom slučaju je upravo bila uzrok sukoba. Nai-me, tadašnja supersila (Velika Britanija) i verovatno najmoćnija i najbogatija privatna kompanija (Istočnoindijska kompanija) ratom su nametnule uslove trgovine koji Kini nikako nisu odgovarali.

Već je istaknuto koliko Kinezi poštuju svoju istoriju i tradiciju, tako da, iako prilično pojednostavljeno, verovatno je moguće u ovim događajima tražiti uzroke kineske podozrivosti prema zapadnom svetu. Zbog ovoga bi paradigma „puta svile“ i Opijumskih rata, do kojih je ova trgovina dove-la, mogao biti jedan od objašnjenja zbog čega su danas kineske investicije u celom svetu u potpunosti kineske. Jer kada NRK investira u npr. infra-

⁵ Naziv „Put svile“ vezuje se za nemačkog trgovca iz 19. veka Ferdinanda von Richthofena, ali je ovaj naziv u opštu upotrebu ušao tek u 20. veku.

⁶ Pod začinima se ne podrazumevaju samo dodaci ishrani i eterične biljke od kojih su se proizvodili čajevi, nego i biljke i biljni proizvodi od kojih su pravljeni lekovi, anestetici, parfemi, afrodizijaci i slično.

strukturu drugih zemalja, kredite daju kineske banke, kineske firme izvode radove, i čak dovedu svoje radnike i koriste materijal i druge sirovine iz Kine. Zato je posebno indikativan način na koji NRK izvozi i prodaje svoju robu široke potrošnje, najčešće tako što podstiče i ekonomski pomaže emigraciju Kineza u druge zemlje, a koji onda otvaraju prodavnice, grade tržne centre (na sličan način kao što investiraju u infrastrukturu drugih zemalja), prodaju kinesku robu i stvaraju kineske četvrti/kvartove u npr. evropskim ili američkim gradovima.

Sa druge strane, analogija sa Opijumskim ratovima danas je važna iz još jednog razloga. Naime, ovi ratovi su Kini doneli krizu, deo demobilisanih vojnika postali su pljačkaši, dogodile su se i neke prirodne katastrofe, a sve je to izazvalo još veću glad i siromaštvo, pojačalo korupciju, uvećalo nezadovoljstvo, podstaklo etničke i verske razlike i na velika vrata uvelo separatizam u Kinu. Ovaj separatizam je kulminirao Tajpinškim ustankom (1850–1864), koji je jedan od najbrutalnijih građanskih ratova, ne samo u Kini nego verovatno u celom svetu. Procene su da je zbog ovog građanskog rata život izgubilo oko 20.000.000 Kineza. Iako je rat bio pre više od 150 godina, taj period sa stanovišta višemilenijumskog kineskog postojanja i sa stanovišta kineske kulture i filozofije života ne predstavlja veliku vremensku distancu. Tako da je u ovom i sličnim mračnim događajima iz kineske istorije (Opijumske ratove i Tajpinški ustanak) moguće tražiti razlog za verovatno stalno prisutan strah da se i danas u Kini neki sličan unutrašnji sukob može ponovo dogoditi.⁷

Možda na ovom tragu treba tražiti uzroke kineske spoljne i bezbednosne politike, koja je u odnosu na američku i više nego miroljubiva. NRP podržava ravnopravnost država i suzdržava se od mešanja u unutrašnja pitanja drugih. Kini je očigledno veoma važan dobar odnos sa drugima, stabilni ekonomski tokovi, slobodni trgovinski putevi i predvidiv privredni rast, koji su pretpostavka podizanja društvenog standarda u NRP i verovatno strategija za preveniranje unutrašnjih tenzija i mogućih građanskih sukoba. Načrto imajući u vidu što određeni separatistički pokreti poput, na primer, onih na Tibetu (Tibet), provinciji Sinđang (Xinjiang Uyghur), Unutrašnjoj

⁷ Koliko je Kina veliki i komplikovan sistem, u kojem se i najmanje mere odražavaju na milione života, veoma ilustrativno svedoči primer „Kultурне revolucije“ (1966–1976) kada su, nominalno iz ideoloških, a suštinski iz razloga očuvanja vlasti, u kineskom društvu sproveđene različite revolucionarne promene u oblasti ekonomije, obrazovanja i kulture uopšte. Ove promene dovele su do takve destrukcije i katastrofalnih posledica da se o njihovim efektima i danas samo nagada i špekuliše, u stranim medijima je čak spominjan i kanibalizam, dok se u Kini efekti kulturne revolucije i dalje smatraju tabu temom.

Mongoliji (Inner Mongolia), Sečuanu (Sichuan), pa i Hong Kongu u NRK već postoje.⁸

Sve rečeno može predstavljati jedan od načina da se sagleda najnovija kineska globalna ekonomska inicijativa poznata pod nazivom „Novi put svile“. Odnosno, vrlo je verovatno da NRK, ovaj bar prema najavama najveći ekonomski projekat ikada, planira da realizuje iz dominantno unutrašnjih razloga, a koji bi se mogli svesti na: održavanje unutrašnje političke stabilnosti, opstanak *sui generis* komunističkog uređenja u kojem (bar prema zapadnim medijima) nekoliko prebogatih kineskih porodica utvrđuje osnovne političke i ekonomske tokove u države, kao i obuzdavanje separatizma i unutrašnjih sukoba. A možda najbolji način da se to postigne jeste uspostavljanje dobrih odnosa sa drugim državama i slobodan pristup kineske robe njihovim tržištima. Na ovaj način upošljava se velika kineska privreda, ostvaruje se visok privredni rast, vodi se borba protiv siromaštva i iskorenjivanja gladi, smanjuje se stopa nezaposlenosti i podiže se ukupan životni standard u NRK. Dakle, prevashodno unutrašnji politički razlozi mogu prioritetno određivati ekonomske inicijative koje NRK preduzima širom sveta i obrnuto, veliki spoljnotrgovinski suficit može poslužiti kao osnova za očuvanje ili čak unapređenje unutrašnje političke stabilnosti u Kini.

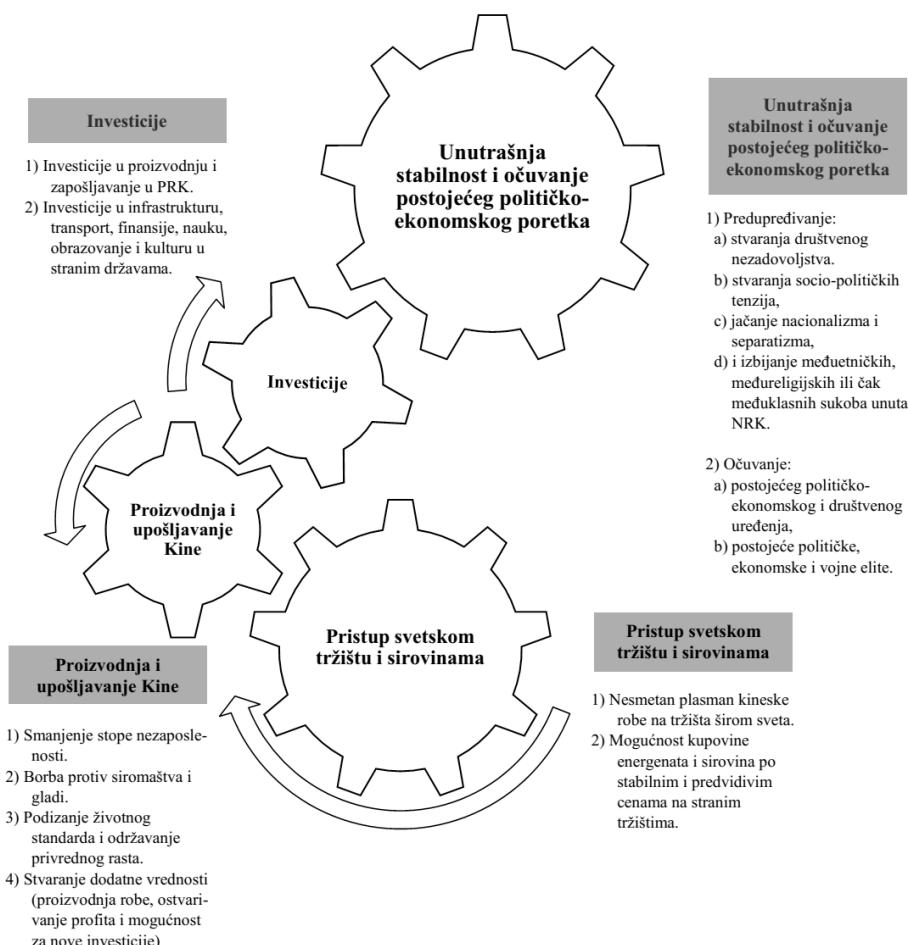
NOVI PUT SVILE JE IPAK NEŠTO DRUGO!

Prilično tendenciozno, pa čak možda i maliciozno, mogao bi se izvući zaključak da su neki od ključnih efekata starog puta svile i trgovine Kineza sa Evropljanima, podozrivost prema zapadnom svetu i strah od unutrašnjih sukoba koje bi određeni trgovinski disbalans mogao da isprovocira. Odnosno, ono što može biti staro u Novom putu svile svakako su neka od prethodnih iskustava koja mogu biti inkorporirana u ovu aktuelnu globalnu kinesku ekonomsku inicijativu. Ukoliko se svemu ovome dodaju političke, ekonomske, demografske, ali i najšire sociološke specifičnosti današnje Kine i realni i anticipirani problemi koji opterećuju kinesko društvo, onda je moguće odrediti kontekst u kojem će se samo nazirati fundamentalni uzroci i primarni ciljevi ove ogromne ekonomske inicijative koju NRK planira da realizuje u narednim decenijama.

⁸ Slične konstatacije date su i u Kineskoj vojnoj strategiji, usvojenoj u maju 2015. godine, a gde se, pored separatizma, u ovom kontekstu spominje i terorizam kao potencijalna pretnja u ovim područjima (Više o ovome u: China's Military Strategy (2015). The State Council Information Office of the People's Republic of China).

Sledeći misao marksističkih teoretičara, na čijim idejama je bar nominalno utemeljena savremena Kina, da svaka elita reprodukuje samu sebe i da joj je glavni cilj opstanak i očuvanje pozicija koje imaju, mogla bi se ponuditi samo jedna od skica modernog kineskog društva, a kao moguće objašnjenje inicijative Novi put svile. U tom smislu kreirana je Šema 1, čiji je cilj da ilustruje prilično pojednostavljeni shvatanje mehanizma (i njemu pripadajućih pokretačkih snaga) održavanja političko-ekonomske stabilnosti u NRK.

Šema 1. Mehanizam i pokretačke snage političko-ekonomske stabilnosti u Narodnoj Republici Kini

U radu je već istaknuto da je jedna od glavnih pokretačkih snaga (driving forces) velikog privrednog rasta upravo ogromna i jeftina radna snaga kojom Kina raspolaže. Baš zbog te jeftine i kvalitetne radne snage Kina je nakon „otvaranja“ predstavljala atraktivnu investicionu destinaciju u kojoj su velike multinacionalne (nekineske) kompanije otvarale fabrike i prebacivale svoju proizvodnju. Međutim, upravo zbog visokog privrednog rasta koji NRK beleži već 30 godina, povećava se i životni standard, povećavaju se minimalne zarade i poskupljuje radni sat u Kini. Zato sada te iste multinacionalne (nekineske) kompanije odlaze iz Kine i prebacuju svoje fabrike i proizvodnju u države kao što su Bangladeš, Pakistan, Indija, Vijetnam, Etiopija, Madagaskar itd., a gde je radna snaga još jeftinija, a čime stvaraju mogućnost za veći profit. Ovakav globalni investicioni trend nekineskih kompanija podiže stopu nezaposlenosti u NRK, zbog čega se sada Kina povlači kao glavni investitor u proizvodnju i ključni poslodavac koji isključivo upošljava kinesku radnu snagu. Dakle, kompletna kineska proizvodnja jeste u NRK, ali to ne znači da strane investicije u proizvodnju u Kini nisu dobrodošle, čak suprotno. Sa druge, u radu je već istaknuto da NRK ne investira u proizvodnju u drugim zemljama, a kada investira u npr. infrastrukturu ili transport to radi tako što se zadužuju kod kineskih banaka, dovode svoje izvođače i podizvođače radova, zapošljavaju kineske radnike, koriste kineski materijal i sirovine i podižu BDP u Kini.

Analizom ekonomskih parametara, a prvenstveno nivoa investicija u zemlji, a naročito u inostranstvu, kao i broja radnika koje upošljava, verovatno bi se došlo do zaključka da je NRK najveći globalni investitor i sigurno najveći nacionalni poslodavac. Ali ovako veliki poslodavac i ovako velika proizvodnja, kao što je u Kini, svakako prevazilazi potrebe i mogućnosti kineskog tržišta. Zato NRK mora da izvozi, kako bi dodatno upošljavala svoju radnu snagu, smanjivala stopu nezaposlenosti, borila se protiv siromaštva i gladi, podizala BDP i društveni standard, stvarala spoljno-trgovinski deficit⁹, održavala makroekonomsku stabilnost, uvećavala profit i kumulirala dodatni kapital koji opet može ponovo da investira.

Ne bi trebalo gubiti iz vida da moderna Kina, kao verovatno i druge najveće zemlje sveta, ima i velike protivurečnosti. Iako nominalno komunistička zemlja, savremeni civilizacijski tokovi menjaju i raslojavaju kinesko društvo. Nejednake šanse u privatizaciji, sve veći broj visokoobrazovanih mladih ljudi za koje nema mesta na tržištu rada, neujednačen regionalni razvoj, sve veće razlike između istoka i zapada Kine, urbanih i ruralnih područja, i konačno narušena životna sredina koja plaća ceh vrtoglavog razvo-

⁹ Ovo za posledicu ima i uvećanje vrednosti nacionalne valute, što ne odgovara u potpunosti onima koji izvoze.

ja, modernizacije i urbanizacije pojedinih delova Kine. Zato je moguće da NRK preko ekonomije i primarno proizvodnje u stvari predupređuje stvaranje ili jačanje društvenog nezadovoljstva, socio-političkih tenzija, bujanje nacionalizma i separatizma, i izbjeganje međuetničkih i međureligijskih ili čak međuklasnih sukoba unutar Kine. Zbog ovoga je slobodan pristup kineske robe svetskom tržištu jedan od osnovnih prioriteta kineske spoljne politike.

Iako prilično banalna i naučno neutemeljena, postoji predstava o naro-dima-državama (nation-states) koji su vredni i koji žele da rade i žive bolje od svog rada, i o narodima-državama (nation-states) koji nisu toliko vredni, odnosno koji više vole da ubiraju plodove tuđeg rada, pa se zbog toga na spoljnem planu ponašaju agresivno, odnosno nastoje da osvajaju i porobljavaju, kako bi drugi radili za njih. Više je nego uočljivo da je kineska spoljna i bezbednosna politika miroljubiva. NRK se principijelno zalaže za politiku „jedne Kine“, ali osim toga Kina se ne meša u unutrašnja pitanja drugih država. Kina ne nastoji da arbitrira u konfliktima trećih država, Kini nije svojstven međunarodni intervencionizam karakterističan za Sjedinjene Američke Države. NRK je očigledno veoma stalo do dobrih odnosa sa svima, čak i sa malim državama koje se nalaze na Novom putu svile. Jer Kina želi slobodan pristup tim tržištima, odnosno nesmetan plasman svoje robe na ta tržišta i mogućnost kupovine energetika i sirovine po stabilnim i predvidivim cenama sa tih tržišta.

Ova prepostavka o Kini kao fabrici sveta i istovremeno glavnom dobavljaču gotovih proizvoda na svetskom tržištu, koja je ekonomski potpuno racionalna, važna je i s aspekta spoljne i bezbednosne politike NRK. Naime, ova prepostavka kao da isključuje ofanzivne spoljne namere NRK, budući da su Kinezi prema ovome zainteresovani isključivo za saradnju i trgovinu, i očuvanje i unapređenje miroljubivih odnosa sa drugim državama, odnosno suzdržavanje od konflikata jer se na taj način sputava međudržavna saradnja i ograničava trgovina. Zato ova prepostavka može biti od značaja pri utvrđivanju mogućih, odnosno verovatnih scenarija američko-kineskih odnosa u narednim decenijama.

MOGUĆI I VEROVATNI SCENARIJI ODNOSA SAD I NRK

Danas odnosi između Sjedinjenih Američkih Država i Narodne Republike Kine u sve većoj meri zaokupljaju pažnju donosilaca političkih odluka, pa samim tim i predstavnika akademiske zajednice. U američkoj naučnoj jav-

nosti, a pogotovo u nauci o međunarodnim odnosima, dominira takav način tematizacije ovog odnosa, u kojem se ispituju potencijali NR Kine da prekomponuje međunarodni poredak (Lampton, 2001; Goldstein, 2005; Chan, 2007; Mora, 2010). Tematizacija ovog odnosa, kao po pravilu, podrazumeva stanovište po kojem se SAD daje uloga supersile čija moć opada (deklinacija moći), a Kini uloga izazivača, odnosno globalne sile koja pretenduje da prevaziđe SAD u odnosima moći. Zbog čega se analiza ovih radova uslovno može svesti na zaključak da istraživači američko-kineskih odnosa gotovo da nemaju dilemu po pitanju toga da li će se ove globalne promene dogoditi, nego samo imaju različito viđenje u pogledu toga kada će se te promene dogoditi i kakve će posledice imati. Tako da pitanje koje ostaje predmet najveće kontroverze jeste vezano za odnos koji će ove dve sile imati neposredno pre i nakon što se takva globalna promena desi.

Analiza odnosa ove dve globalne sile predstavlja veoma zahtevan zadatak, koji svakako prevazilazi okvir nauke o međunarodnim odnosima i studija bezbednosti. Američko-kineski odnosi predstavljaju relativno čestu temu u naučnoj publicistici ovih, ali i drugih naučnih disciplina, u prvom redu onih koji se vezuju za ekonomiju, energetiku i IT. U radovima iz oblasti međunarodne bezbednosti odnosi SAD i NRK se najčešće problematizuju kroz dva „moguća“ scenarija po međunarodni poredak. U okviru prvog scenarija dominantno američki autori raspravljaju o verovatnoći da NRK postane supersila i zajedno sa SAD stvari neki novi bipolarni međunarodni poredak (Goldstein, 1997/98; Friedberg, 2005; Bijian, 2005; Christensen, 2006; Ikenberry, 2008; Kang, 2008). Dok, prema drugom scenariju, NRK čak može u relativno kraćem roku da zameni SAD na poziciji jedine supersile, a čime bi se zadržao unipolarni poredak i gde bi se jedina promena odnosila na supersilu koja je na vrhu međunarodne strukture (Roy, 1994; Christensen, 1999; Deng, 2001; Johnston, 2003; Deng & Moore, 2004; Fravel, 2005; Mearsheimer, 2006; He, 2017). Međutim, bilateralni karakter odnosa koji će SAD i NRK uspostaviti u bilo kom od ova dva globalna scenarija se najjednostavnije može svesti na tri moguća obrasca ponašanja: konflikt, saradnja i rivalitet.

U ovom slučaju isključeno je potpuno odsustvo odnosa SAD i NRK (scenario „paralelnih svetova“), jer brojni, pre svega, ekonomski parametri upućuju na zaključak da je neka vrsta odnosa ove dve globalne sile neizbežna. Scenario paralelnih odnosa predstavljao bi situaciju u kojoj su odnosi dve sile minimalni, odnosno situaciju gde se stepen i intenzitet odnosa koji su uspostavljeni ne može okarakterisati ni kao konflikt, ni kao rivalstvo niti kao saradnja. Prema ovom scenariju, SAD i NRK bi bile okrenute sebi i egzistirale bi nezavisno, bez uticaja jedna na drugu. Ipak, ovakav scenario je gotovo nezamisliv, budući da je međuzavisnost, koju ove dve globalne

sile imaju, i potencijalna korist od uspostavljenog odnosa po obe sile, ali i po čitav svet, toliko veliki da je ovaj scenario gotovo isključen. Argumenti koji takođe idu u prilog odbacivanju ovakvog scenarija jesu i ti što bi, pored samodovoljnosti, taj scenario podrazumevao i samozadovoljstvo obe sile i odustajanje od velikih ciljeva, a koji se pre mogu postići u saradnji ili na uštrb druge globalne sile (u ovom slučaju SAD ili NRK). Sve ovo upućuje na zaključak da u bližoj perspektivi SAD i NRK najverovatnije neće funkcionišati kao dva potpuno nezavisna, odnosno paralelna sveta, zbog čega će u nastavku akcenat biti stavljen na razradu verovatnijih scenarija američko-kineskih odnosa.

OGRANIČENI KONFLIKT

Na početku rada pominjani Henri Kisindžer, kao jedan od ključnih političkih aktera koji je sedamdesetih godina doprineo tzv. „otvaranju Kine“, danas ističe kako je globalni sukob ove dve sile neizbežan i kako će se dogoditi pre ili kasnije.¹⁰ U tu svrhu on navodi podatak kako u istoriji čovečanstva u 16 slučajeva previranja velikih sila za globalnu dominaciju samo u 4 slučaja nije došlo do rata između dve ili više velikih/globalnih sila.¹¹ Kisindžer na ovaj način naglašava neku vrstu istorijske pravilnosti, po kojoj se velike sile u odnosu na druge velike sile ne izdižu mirnim putem. Međutim, ovde Kisindžer kao da zaboravlja jedan od osnovnih razloga zbog kojeg je globalni sukob između SAD i SSSR iz perioda Hladnog rata ostao samo na nivou pretnje. Nuklearno naoružanje kojim su raspolagale (i danas raspolaću) SAD i SSSR (a danas Ruska Federacija) i razum koji je nadvladao, do prineli su da Hladni rat nikada ne postane „vruć“. Slično tome, SAD i NRK danas raspolažu velikim nuklearnim potencijalom, ali i dve diferencijalne specifičnosti u odnosu na period Hladnog rata i nadmetanje SAD i SSSR, a to su velika ekonomска međuzavisnost SAD i NRK, kao i prilično miroljubiva kineska spoljna politika (koja se nikako ne može porediti sa spoljnom politikom koju je vodio SSSR, prvenstveno u smislu vojno-političkog intervencionizma). Imajući u vidu ova tri trenutno ključna atributa američko-kineskih odnosa, globalni konflikt između SAD i NRK se danas čini malo verovatnim scenarijom.

¹⁰ Zbog ovako surovo realističkog i možda prevaziđenog pristupa u međunarodnoj politici, Robert D. Kaplan ovog dobitnika Nobelove nagrade za mir, ali i čoveka kome se spočitavaju ratni zločini naziva „najvećim 19-vekovnim državnikom 20. veka“ (Kaplan, 2013).

¹¹ Džon Miršajmer slično ističe kako do globalnog sukoba nije došlo u 5 od 15 slučajeva.

Ali to ne znači da bi unapred trebalo isključiti svaku vrstu i obim konflikta kao moguć scenario. Naime, kada je NRK napravila za sada jedini nosač aviona¹², u američkim medijima i jednom delu javnosti podigla se velika prašina. Velika prašina se još uvek diže i zbog veštačkih ostrva koja NRK pravi u Južnom kineskom moru, na kojima gradi naselja, fabrike i aerodrome, a koja se, bar prema navodima američkih medija, vrlo lako mogu konvertovati u vojne baze¹³ i čime se potkrepljuje teza da Kina želi da postane pomorska sila.¹⁴ Bez obzira što je nakon tih događaja Obamina administracija poslala jedan nuklearni nosač aviona u Južno kinesko more „da izvidi situaciju“, usledile su prilično uzdržane i čak možda benevolentne izjave predsednika obe sile, i Baraka Obame i Si Činpinga. Tako da, i pored pokušaja pojedinih američkih medija da, bilo zbog senzacionalizma bilo zbog nekih drugih razloga, podgreju ideju o potencijalnom sukobu SAD i NRK, ovaj direktni vojni sukob nema realne izglede da se zaista može i dogoditi.

Ipak, mogućnost za određenu vrstu sukoba svakako postoji. Naime, mogući sukob između ove dve globalne sile po intenzitetu, animozitetu i tenziji najverovatnije ne bi mogao da prevaziđe odnos SAD i SSSR iz druge polovine Hladnog rata, odnosno faze opadanja. Po ovom scenariju, SAD i NRK ne bi postizale dogovor oko spornih pitanja, ali bi se morale „dogоворити“ oko podele interesnih zona. Svaka sila bi u svojim interesnim zonama projektovala svoju političku, ekonomsku i vojnu silu, obe sile bi morale da uvećavaju svoje vojne kapacitete, kako konvencionalne snage tako i nuklearno naoružanje. Na obodima ovih interesnih zona dešavale bi se sporadične čarke, a poprište sukoba svakako bi bio sajber prostor, a potencijalno i svemir.

Međutim, i ovaj scenario, kao najverovatniji iz seta onih scenarija koji podrazumevaju sukob SAD i NRK, nije naročito izgledan jer u bilo kakvom vojnem nadmetanju obe sile slabe svoje ekonomije. A naročito imajući u vidu koliko su američka i kineska ekonomija međuzavisne. Ipak, i ova projekcija verovatnoće scenarija bazirana je na aktuelnim uslovima, a koji se mogu značajno promeniti za 20 ili 30 godina. Predstavnici teorije hegemo-

¹² Nasuprot tome SAD bi ove godine trebalo da dobiju 14, 2020. godine 15, a 2025. godine i 16. nuklearni nosač aviona. Ovom disbalansu moguće je dodati i set podataka vezanih za vojne kapacitete obe sile, po kojima, osim u smislu ljudstva, NRK ne može parirati SAD gotovo ni po jednom od parametara (više o ovome: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/).

¹³ U zapadnim medijima se ovi događaji predstavljaju kao želja NRK za potvrđivanje stausa u Južnom kineskom moru i na jugoistoku Azije.

¹⁴ Ovome naročito ide u prilog konstatacija iz najnovije Vojne strategije NRK: „The traditional mentality that land outweighs sea must be abandoned, and great importance has to be attached to managing the seas and oceans and protecting maritime rights and interests.“, a koja ide u prilog tezi da Kina možda zaista planira da postane pomorska sila. (Više o ovome u: China's Military Strategy 2015).

nističke stabilnosti smatraju da hegemoni u opadanju, odnosno globalne sile u opadanju postaju najagresivnije kada gube lidersku poziciju u međunarodnom sistemu i preduzimaju silu kako bi održale svoj status hegema- na. Prema ovom teorijskom stanovištu, SAD bi onda sa zebnjom posmatrala ekonomski razvoj i uvećanje političkog uticaja svog najvećeg konkurenta, i sa strahom jačanje kineskih vojnih kapaciteta. Ovo bi za posledicu moglo da ima pokušaj da SAD oslabi „neprijatelja iznutra“ podstičući separatizam u NRK, tako što direktno podržavaju Tajvan, Tiber, provinciju Singjang i potencijalno druge delove Kine u zahtevima za otcepljenje.

NRK uplašena „sovjetskog“ ili još gore „jugoslovenskog scenarija“ preduzima različite mere ekonomske politike čiji je cilj slabljenje američkog dolara, izazivanje makroekonomske nestabilnosti u SAD, onemogućavanje američkog izvoza dampingom i slično. Ili se, recimo, odlučuje za različite vrste sajber napada i u tu svrhu, imajući u vidu brojnost i disciplinovanost Kineza, sposobljava desetine ili čak stotine miliona sajber napadača. Dakle, svi ovi napadi i kontranapadi mogli bi da predstavljaju samo početne korake koji SAD i NRK uvlače u vrtlog konfliktnog scenarija, a koji se danas čini nezamislivim.

Konačno, postavlja se pitanje: Zašto bi trebalo biti skeptičan prema scenariju koji uključuje neposredan vojni sukob SAD i NRK? Prvo i osnovno, a što je već nekoliko puta istaknuto, SAD i NRK su nuklearne sile, a upotreba ovakvog vrsta oružja, koja bi mogla biti isprovocirana ograničenim vojnim sukobom, ne bi verovatno označila samo kraj SAD i NRK koje danas poznamo, nego verovatno i čitavog čovečanstva koje danas poznajemo. Drugo, što je takođe već istaknuto, iz bilo kakvog vojnog sukoba SAD i NRK mogu daleko više da izgube nego da dobiju, a prvenstveno imajući u vidu preveliku zavisnost ekonomija ove dve globalne sile i to ne samo u oblasti spoljne trgovine nego i monetarne i finansijske stabilnosti, ali i američkog spoljnog duga koji NRK otkupljuje. Treće, potrebno je postaviti pitanje: Da li NRK zaista ugrožava SAD u svim njenim „globalnim poslovima“ u različitim delovima sveta? Ukoliko je odgovor na ovo pitanje *ne*, onda definitivno treba isključiti ovaj scenario. A ukoliko je odgovor *možda*, onda je ipak veća verovatnoća da do neke vrste konfrontacije između SAD i NRK zaista može doći, ali će, imajući u vidu sve prethodno navedeno, ta konfrontacija dobijati raznolike oblike i ne mora se uopšte ispoljavati u vojnoj sferi. Zbog čega je opet veća verovatnoća da će se ispoljavati u ekonomskoj i političkoj sferi ili čak možda prostorima poput svemira ili sajber prostora, koji se ne smatraju tradicionalnim bojnim poljima, na šta upućuju pojedini autori (Heginbotham et all., 2015).

DELIMIČNA SARADNJA

Saradnja između SAD i NRK postoji, ona je realna i čini se neizbežna. Posledica te saradnje je međuzavisnost, a osnovni generator međuzavisnosti je ekonomija. Ekonomija će pokretati i dominantno opredeljivati pravac američko-kineskih odnosa sve dok postoji obostrani interes, odnosno profit. U prilog saradnje SAD i NRK, pored svega već pomenutog i niza bilateralnih ekonomskih sporazuma koji su potpisani, potreбno je napomenuti i to da je NRK postala članica Svetske trgovinske organizacije 2001. godine zahvaljujući, između ostalog, i podršci SAD. Od 2009. godine SAD i NRK imaju uspostavljen „Strateški i ekonomski dijalog“ (U.S.–China Strategic and Economic Dialogue), koji podrazumeva institucionalizaciju niza razgovora o globalnim strateškim i ekonomskim temama na najvišem političkom nivou. Sve ovo upućuje na potrebu jačanja odnosa i usklađivanja dve vodeće ekonomije sveta. Ipak, važno je primetiti da NRK ostvaruje suficit u trgovinskoj razmeni, Kina raspolaže ogromnim rezervama novca kojima kupuje američke obveznice i direktno može uticati na kurs američkog dolara, na finansijsko tržište u SAD i uopšte na makroekonomsku stabilnost u Americi, posebno imajući u vidu relativno veliki budžetski deficit u SAD. A zbog čega način na koji NRK bude koristila ove instrumente može presudno uticati na američko-kineske odnose.

Sa druge strane, kao da i SAD i Kini odgovara *status quo*, odnosno situacija u kojoj bi se održalo postojeće stanje bez većih promena, odnosno potresa. I SAD i NRK imaju veliku korist od međusobne saradnje. Već je istaknuto da je SAD najveći izvoznik u NRK, ali i da je NRK treći najveći izvoznik u SAD. Kini svakako odgovara pristup velikom i bogatom američkom tržištu i naprednoj tehnologiji, dok su, sa druge strane, SAD usmerene na ogroman ekonomski potencijal koji Kina ima. Zato bi možda bilo očekivano smanjivanje nivoa američkog učešća u „globalnim poslovima“ u Jugoistočnoj Aziji, a prvenstveno Južnom kineskom moru. Najnovije političke promene u SAD, prvenstveno imajući u vidu izjave sadašnjeg predsednika SAD Donalda Trampa iz perioda predizborne kampanje, kao i negativna iskustva i nenaklonjena javnost zbog dugogodišnjeg vojnog intervencionizma u Avganistanu, Iraku, Libiji i drugim područjima u kojima su pojačavane ili čak izazivane krize, predstavljaju razloge zbog kojih je moguće очekivati smanjenje učešća SAD u „sprečavanju humanitarnih katastrofa“, „zaštiti ljudskih prava“ ili „izgradnji demokratije“. Da li će zaista tako i biti to znaju samo najviši predstavnici političkih vlasti, jer se oni u donošenju takvih odluka rukovode onim o čemu obični posmatrači, a neretko i sami istraživači najčešće ne mogu ni da naslućuju. Međutim, ukoliko se zaključuje na

osnovu sličnih izjava u predizbornim kampanjama prethodnih američkih predsednika, ne bi trebalo biti preveliki optimista u tom smislu. Prevashodno imajući u vidu stepen i značaj postojeće involuiranosti SAD u „globalne poslove“ širom sveta.

U scenariju koji bi podrazumevao saradnju SAD i NRK očekivano bi bilo da se obe sile sve više usmeravaju na unutrašnje pretnje. Imajući u vidu noviju istoriju i zalaganja za principe međunarodnog prava i miroljubivu politiku od strane NRK, ovo bi možda mogao biti slučaj samo u Kini. Jer Kina se do sada nije pokazivala kao ofanzivna vojna sila iako ima respektabilne vojne kapacitete. Kina se ne bavi politikom drugih zemalja, ne posreduje, ne želi ulogu medijatora, ne nameće rešenja, ne postavlja ultimatume malim zemljama, ne uvodi sankcije. Mada i u pogledu kineske usmerenosti na sebe, a ne na druge i odnosu na ovo očekivanje da NRK neće menjati svoju spoljnu politiku, ipak bi trebalo izraziti određenu vrstu rezerve. NRK nema vojni potencijal koji ima SAD, s obzirom na to da je veliko iskušenje ne koristiti ogromnu vojnu nadmoć, s razlogom se postavlja pitanje kako bi se NRK ponašala da ona raspolaže sa tolikom vojnom moći kao SAD trenutno. Imajući u vidu da NRK unapređuje svoje vojne sposobnosti (u radu je već prepoznata mogućnost da Kina postane pomorska sila), potrebno je ostaviti mogućnost i za konsekventnu promenu kineske spoljne politike.

Dakle, sve ovo upućuje na zaključak da puna saradnja SAD i NRK u svim oblastima nije realan scenario. Ipak, saradnja ograničenog tipa sa kontinuitetom ekonomske međuzavisnosti dve sile predstavlja logičan i očekivan scenario. Ovaj scenario podrazumeva situacije u kojima će partikularni interesi koje SAD i NRK pokušavaju da ostvare, pre ili kasnije sigurno biti u međusobnoj koliziji, ali je očekivano da će se u tim slučajevima obe sile rukovoditi racionalnom procenom da je korist koju mogu imati od saradnje daleko veća i značajnija od onoga što im može doneti bilo kakav konflikt.

Posebno je važno imati u vidu da se u okviru scenarija, po kojem prevladava saradnja, obe sile moraju rukovoditi kriterijumom apsolutnih dobitaka, odnosno da im bude važno da one izvlače korist iz saradnje, bez obzira koja strana više profitira. Prema ovom scenariju, ekonomska saradnja svakako bi bila ključna, ali nikako ne bi bila ograničena samo na jednu oblast. U okviru ovog scenarija očekivano bi bilo da SAD i NRK vode potpuno odvojene spoljne politike, da se suzdržavaju od mešanja u unutrašnja pitanja, da ne prelaze „crvene linije“, čak i da budu spremne da pružaju pomoć jedna drugoj u slučaju ekonomskih ili političkih kriza, pa čak i u slučaju vojne potrebe, a koja bi bila svedena isključivo na odbranu.

RACIONALNI RIVALITET

SAD i NRK su u ovom trenutku sigurno dve najmoćnije države na svetu. SAD sa svojim globalnim domaćnjem političko-vojne, koju prati i ekonom-ska moć, i NRK sa globalnim domaćnjem dominantno ekonomske moći, koja može vrlo lako da se pretvori i u političko-vojnu moć. Imajući u vidu da su SAD i NRK globalne sile koje projektuju svoju moć na celom svetu, očekivano je da će njihovi partikularni interesi dolaziti u koliziju i da će se njihove moći sudarati na različitim meridijanima. Upravo na tim mestima širom sveta mogući su „događaji“ (issues), koji će, imajući u vidu preveliku međuzavisnost SAD i NRK, biti ograničenog karaktera i neće imati implikacije po odnose ove dve sile na globalnom nivou. Zbog toga rivalitet predstavlja scenario koji bi podrazumevao klackalicu konflikta i saradnje, gde bi očekivana racionalnost aktera i moguća korist iz uzajamnog odnosa SAD i NRK predstavljali silu koja teži da ovu klackalicu vrati u ravnotežu.

Rivalitet je verovatno najizvesniji scenario. Očekivano je da će upravo rivalitet SAD i NRK obeležiti period od 30 narednih godina na globalnom nivou. Ovakav odnos bi s vremena na vreme podrazumevao i nastajanje tensija u odnosu na neka u tom trenutku aktuelna ili sporna pitanja i igre koje bi podrazumevale ispitivanje strpljenja, „utvrđivanje crvenih linija“ i spremnosti da se upotrebi sila u određenoj formi, a koja opet ne bi dovodila do direktnog sukoba, nego bi se završavala iznalaženjem kompromisa. Rivalstvo kao odnos ne isključuje saradnju niti u jednoj oblasti između SAD i NRK, ali s tom razlikom da je naglasak stavljen na relativnim dobicima. Naime, u ovakvoj vrsti strateške kalkulacije i globalnog nadmetanja za moć SAD i NRK, i jednoj i drugoj strani će biti izuzetno važno koliko koristi iz ovog odnosa izvlači druga sila. Ovde se, naravno, postavlja dilema na koji način će se sračunavati relativni dobici: Da li u ukupnom iznosu koji će podrazumevati ukupan zbir relativnih dobitaka u svim oblastima saradnje i nadmetanja SAD i NRK ili će se, pak, relativni dobici sračunavati za svaku oblast ponaosob?

U svakom slučaju, rivalstvo kao obrazac odnosa podrazumeva „saradnju“ i u onim slučajevima kada ishod nije dobrobit, odnosno korist, nego je to gubitak. Što znači da u konkretnom slučaju ne mora biti važno da li na primer iz tog odnosa gubi SAD, nego je važno da NRK gubi više, i obrnuto. Pored ovoga, veoma je važno istaći da scenario rivaliteta ne podrazumeva „saradnju“, odnosno nadmetanje u apsolutno svim oblastima. Oblast koja ne bi trebalo da bude obuhvaćena ovim scenarijom jeste projektovanje vojne moći, jer svako nadmetanje tog tipa može vrlo lako da preraste u sukob, u početku ograničen i posredan, a kasnije čak i direktni sukob dve sile. Zato

rivalitet predstavlja scenario po kojem bi se odnosi SAD i NRK dominantno ispoljavali u ekonomskoj sferi i delimično političkoj. Tada bi se rivalitet u sferi ekonomije ispoljavao prvenstveno u borbi za tržišta, saradnji sa trećim zemljama, a možda čak i kontroli nad resursima u pojedinim delovima sveta.

NRK je za sada pokazala veliko interesovanje u Jugoistočnoj Aziji, a zbog čega brojni zapadni teoretičari, najčešće realisti, ističu kako Kina želi da postane regionalni hegemon. A politika „jedne Kine“ se često dovodi u vezu sa ovom tvrdnjom. Ipak, potrebno je podsetiti da NRK vodi miroljubivu politiku, da se ne meša u unutrašnja pitanja drugih država i da je nemoguće pronaći primere kineskog intervencionizma, koji su, recimo, svojstveni SAD.

Međutim, ipak su sve ovo kratkoročne projekcije koje su uglavnom bazirane na pretpostavci da do apsolutne saradnje ipak neće doći jer su SAD i NRK rivali, ali je i konflikt manje verovatan jer bi sukobljavanje ove dve globalne sile dovelo do situacije u kojoj svi gube, i SAD i NRK, ali i ceo svet. Posledice bilo kakvog konflikta SAD i NRK ne bi bile samo ekonomske, nego bi se to odrazilo i na svetski mir i stabilnost.

Zato ekomska inicijativa Novi put svile ima naročit značaj, ne zbog toga što je ona usmerena protiv SAD (u radu su navođeni argumenti koji upućuju na zaključak da Novi put svile nema veze sa SAD, već isključivo sa NRK), nego zbog načina na koji SAD može protumačiti tu kinesku inicijativu. Ukoliko SAD u Novom putu svile prepozna neku vrstu novog kineskog aduta u globalnom nadmetanju moći protiv SAD, onda to svakako može biti nešto što će opteretiti odnose dve sile. Jer će NRK kroz ekonomsku saradnju sa 60 država, koje su obuhvaćene inicijativom, svakako jačati i svoj politički uticaj u tim državama, a samim tim dovesti do prekomponovanja interesnih sfera i to možda na uštrb globalnog domaćaja koji SAD trenutno imaju. Ukoliko u Novom putu svile SAD prepozna neki svoj, prevashodno ekonomski interes, onda to svakako može značajno unaprediti saradnju i dobre odnose dve sile. Ukoliko, pak, Novi put svile iz bilo kog razloga (čak izuzimajući sabotiranje od strane SAD)¹⁵ ne omogući očuvanje visokog privrednog rasta u NRK, visok spoljno-trgovinski deficit, unapređenje životnog standarda, ali i ono što je u ovom radu označeno kao prepostavljeni ključni cilj – unutrašnju političko-ekonomsku stabilnost, onda će se i to sigurno odraziti na američko-kineske odnose, a samim tim i na ceo svet.

Imajući sve prethodno navedeno u vidu, Novi put svile svakako predstavlja važnu nepoznatu u ukupnoj jednačini odnosa SAD i NRK, koja do-

¹⁵ EU već ističe određene birokratske zahteve u pogledu javnih nabavki, a vezano za ulaganje u infrastrukturu u državama članicama EU.

datno komplikuje proučavanje ovog složenog fenomena. Zato inicijativa Novi put svile i ono šta se bude dešavalo sa tom inicijativom može predstavljati ključan okvir za razumevanje američko-kineskih odnosa, ne samo u narednim godinama, nego, potencijalno, i u narednim decenijama.

ZAKLJUČAK

Iako nemaju dugu tradiciju, američko-kineski odnosi su prešli dug put do velike međuzavisnosti koja ih danas karakteriše. Odnosi dve globalne sile kretali su se od ideološke konfrontacije, ekonomskih pritisaka i uvođenja sankcija od strane SAD, popuštanja i tzv. „otvaranja Kine“, koju su inicirale SAD, preko istovremenog nadmetanja i saradnje, pa do sadašnje situacije u kojoj se bar nominalno izražava spremnost za unapređenje saradnje i dijaloga dve sile. Ipak, postoje događaji i trendovi koji upućuju na zaključak da se ovi pozitivni trendovi možda neće nastaviti.

Nova nepoznata u komplikovanoj američko-kineskoj jednačini svakako je najnovija kineska ekonomска inicijativa Novi put svile, koji može potencijalno odrediti pravac daljih razvoja odnosa SAD i NRK. Iako Kina možda planira da Novi put svile realizuje iz isključivo miroljubivih i ekonomski racionalnih razloga koji su usmereni prvenstveno na unutrašnju političku stabilnost u Kini, to ne znači da ovakva globalna ekonomска inicijativa ne može izazvati i neke druge „sporedne“ efekte. Slično kao i sa „starim putem svile“, na ovom prostoru neće se odvijati samo robna, odnosno trgovinska, nego i međukulturalna i međureligijska razmena. Naravno da Novi put svile predstavlja način da NRK širi pozitivnu sliku o sebi i promoviše svoju veoma bogatu kulturu i tradiciju. Takođe, velike investicije koje NRK javljuje u države koje se nalaze na putu svile sigurno će ostvariti ekonomski, ali i politički uticaj Kine u tim zemljama, što svakako može uticati na uspostavljeni balans moći između SAD i NRK, ali i drugih velikih sila. Cilj svakog investiranog kapitala je oplodnja, odnosno stvaranje profita, tako da i NRK ove investicije i očekivani profit može ulagati dalje u iste te zemlje na putu svile ili u neke druge zemlje, ali i u samu Kinu ili u, recimo, uvećanje kineskih vojnih kapaciteta. Tako da uzroci zbog kojih je određen proces nastao ne određuju u potpunosti tok tog procesa, nego sam proces može stvarati nove mogućnosti, koje konsekventno menjaju taj proces i koji se na kraju može pretvoriti u ono što inicijalno nije ni zamišljeno da bude. Zato bi trebalo ostaviti mogućnost da će i sama inicijativa Novi put svile dobijati drukčije forme i očekivane ishode dijametralno suprotne od trenutnih ili trenutno prepostavljenih.

Pored SAD i NRK, kao ključnih aktera, opredeljujuće na njihov odnos mogu uticati i male države i regionalne sile koje su obuhvaćene ovom kineskom ekonomskom inicijativom. Male države ne mogu direktno odrediti odnos između SAD i NRK, ali svakako mogu imati nekog uticaja. SAD ne-retko prema malim i „problematičnim državama“ nastupa sa pozicija sile primenjujući politiku uslovljavanja mešajući se i u unutrašnja pitanja država, dok se za NRK to ne može reći. NRK se suzdržava od jednostranih rešenja, barem kada su u pitanju male države u Evropi. Kolokvijalno se ističe da je američka spoljna politika određena metaforom „štapa i šargarepe“. Nasuprot tome, ukoliko Kina ostvari samo deo onoga što je planirano inicijativom Novi put svile, njena spoljna politika bi se onda, naravno kolokvijalno, mogla odrediti kao politika „šargarepe i šargarepe“.

Iako prilično banalizovana konstatacija, cilj joj je velika prednost NRK u „pridobijanju“ malih država i regionalnih sila koje su obuhvaćene ovom inicijativom. Jačanje kineskog ekonomskog uticaja u ovim zemljama sigurno će biti praćeno i jačanjem političkog uticaja, što može biti shvaćeno i kao način da se oslabi američki uticaj u regionu. Zbog toga Novi put svile dodatno dobija na značaju kada su u pitanju odnosi SAD i NRK.

Odnosi između SAD i NRK će sigurno biti dinamični, obeleženi usponima i padovima, na koje će verovatno podjednako uticati i jedna i druga sila, kao i šire društvene okolnosti u kojima se taj odnos uspostavlja. Ali bez obzira što i širi društveni kontekst može imati uticaja, očekivano je da će SAD i NRK pitanja od obostranog (čak i suprotstavljenog) interesa rešavati prevashodno na bilateralnom nivou i u odnosima koji bi se mogli svesti na različite scenarije ograničenog konflikta, delimične saradnje ili racionalnog rivaliteta.

Koliko god ovakve projekcije mogućih i očekivanih promena u odnosu na Novi put svile bile jednostrane i uprošćavajuće, ipak rasvetljavaju važan aspekt odnosa ovih velikih i moćnih država, koji bi se u najgrubljem mogao svesti na „američki pogled“ na ekonomski pa, konsekventno tome, politički i vojni uspon NR Kine. Iako Novi put svile zaista predstavlja „nešto drugo“, SAD ovu ekonomsku inicijativu može percipirati kao nešto što će svakako ugroziti suverenu poziciju supersile koju trenutno ima. Zaključci, odnosno verovatni scenariji i argumentacija kojom naučnici osporavaju ili potkrepljuju izglede za određeni očekivani pravac razvoja američko-kineskih odnosa najčešće zavisi od teorijske orientacije koju zastupaju, a što opet utiče na to da predstavnici različitih teorijskih stanovišta istim događajima ne samo pridaju drukčiji značaj, nego ih čak različito tumače.

Bez obzira na „izvesnost“, odnosno „očekivanost“ nekog od scenarija, svi su izgledi da se drastične promene na globalnom nivou ipak neće tako brzo dogoditi. Jer takve promene zavise od brojnih faktora, a gde neki fak-

tori podstiču promene, drugi ih sputavaju. Više puta isticana ekonomska međuzavisnost SAD i NRK predstavlja samo jedan od faktora u ukupnoj kalkulaciji odnosa dve sile, zato bi bilo pogrešno zaključivati samo na osnovu ovog faktora, kao što bi podjednako pogrešno bilo kada bi se ovaj faktor u potpunosti ignorisao. Zato je kod ovako složenih procesa svaka vrsta predikcije sa punom dozom izvesnosti prognoziranog scenarija unapred osuđena na neuspeh, ali svakako može pomoći da se sagledaju neki od ključnih, a možda i opredeljujućih faktora, kao i da se skiciraju mogući, odnosno verovatni scenariji američko-kineskih odnosa.

LITERATURA

1. Bijian, Z. (2005). China's "peaceful rise" to great-power status. *Foreign Affairs*, 18–24.
2. Chan, S. (2007). *China, the US and the Power-transition Theory: A Critique*. London: Routledge.
3. China's 13th Five-Year Plan (2016). The Economist Corporate Network.
4. China's Military Strategy (2015). The State Council Information Office of the People's Republic of China. Preuzeto 15.01.2017. sa: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2015/05/27/content_281475115610833.htm
5. Christensen, T. J. (1999). China, the US-Japan alliance, and the security dilemma in East Asia. *International Security*, 23(4), 49–80.
6. Christensen, T. J. (2006). Fostering stability or creating a monster? The rise of China and US policy toward East Asia. *International security*, 31(1), 81–126.
7. Deng, Y. (2001). Hegemon on the offensive: Chinese perspectives on US global strategy. *Political Science Quarterly*, 116(3), 343–365.
8. Deng, Y., & Moore, T. G. (2004). China views globalization: Toward a new great-power politics?. *Washington Quarterly*, 27(3), 115–136.
9. Djankov, S. (2016). The Rationale behind China's Belt and Road Initiative. In: Djankov, S. & Miner, S. (Eds.). *China's Belt and Road Initiative: motives, scope, and challenges* (pp. 6–10). Peterson Institute for International Economics.
10. Fravel, M. T. (2005). Regime insecurity and international cooperation: Explaining China's compromises in territorial disputes. *International Security*, 30(2), 46–83.
11. Friedberg, A. L. (2005). The future of US–China relations: Is conflict inevitable? *International security*, 30(2), 7–45.

12. Goldstein, A. (1997/98). Great expectations: Interpreting China's arrival. *International Security*, 22(3). 36–73.
13. Goldstein, A. (2005). *Rising to the challenge: China's grand strategy and international security*. Stanford University Press.
14. Gramer, R. (2017). All Aboard China's 'New Silk Road' Express. Foreign policy, January 4, 2017. Preuzeto 15.01.2017. sa: <http://foreignpolicy.com/2017/01/04/all-aboard-chinas-new-silk-road-express-yiwu-to-london-train-geopolitics-one-belt-one-road/>
15. He, K. (2017). Explaining United States–China relations: neoclassical realism and the nexus of threat–interest perceptions. *The Pacific Review*, 30(2), 133–151.
16. Heginbotham, E., Nixon, M., Morgan, F. E., Hagen, J., Heim, J. L., Engstrom, J., ... & Brady, K. (2015). *The US-China military scorecard: Forces, geography, and the evolving balance of power, 1996–2017*. Rand Corporation.
17. Ikenberry, G. J. (2008). The rise of China and the future of the West: Can the liberal system survive? *Foreign affairs*, 23–37.
18. Johnston, A. I. (2003). Is China a status quo power? *International Security*, 27(4), 5–56.
19. Kang, D. C. (2008). *China rising: peace, power, and order in East Asia*. Columbia University Press.
20. Kaplan, D. R. (2013). *In Defense of Henry Kissinger*. The Atlantic, May 2013 Issue. Preuzeto 15.01.2017. sa: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2013/05/the-statesman/309283/>
21. Lampton, D. M. (2001). *Same bed, different dreams: Managing US-China relations, 1989–2000*. University of California Press.
22. Mearsheimer, J. J. (2006). China's unpeaceful rise. *Current History-New York Then Philadelphia*, 105(690), 160–162.
23. Mora, V. H. (2010). *Partnering With China: A Liberal Grand Strategy Model for a Globalized World*. Air War College Maxwell AFB United States.
24. Office of United States Trade Representative (2017). U.S.-China Trade Facts. Preuzeto 12.01.2017. sa: <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>
25. Roy, D. (1994). Hegemon on the horizon? China's threat to East Asian security. *International Security*, 19(1), 149–168.

Vladimir Ajzenhamer

Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti

Proizvodnja etno-religijske
Drugosti kao bezbednosni izazov
projektu *Novog puta svile*
(Primer turskog uticaja u Bosni i
Hercegovini i Republici Srbiji)

Sažetak

Cilj rada je da na primeru etno-religijskih tenzija na prostoru Zapadnog Balkana pokaže kako se namernim podsticanjem i potenciranjem etničkih i religijskih razlika politički i bezbednosno može destabilizovati zapadnobalkanska deonica *Ekonomskog pojasa*, kao izrazito slaba karika kopnenog segmenta *Novog puta svile*. U radu će, na osnovu teorijskog koncepta o ulozi *Drugosti* u konfliktima zasnovanim na identitetskim antagonizmima, biti analizirana politika Republike Turske prema Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji (prevashodno u oblasti Raške ili tzv. Sandžaka, kao i na Kosovu i Metohiji). Na osnovu ove analize, autor rada će pokušati da pokaže kako spoljno, tj. inostrano manipulisanje *Drugošću* (u našem slučaju od strane Turske), može destabilisati multietničke i multireligijske države na zapadnobalkanskom delu rute *Ekonomskog pojasa*, ali će se, takođe, osvrnuti i na mogućnost destabilizovanja njegovih centralnoazijskih delova. Zaključno razmatranje omogućiće nam da povučemo paralelu između turskog podsticanja *Drugosti* kod Bošnjaka i kosovskih Albanaca i njenog pokušaja da isti proces ponovi sa ujgurskim stanovništvom koje naseljava Sinkjang.

Ključne reči:

Pojas i put, spoljna politika, „Drugi“, Turska, Bošnjaci, Srbi, Albanci, Sinkjang

UVOD

Projekat *Pojas i put* (engl. *The Belt and the Road*), takođe poznat pod nazivom *Jedan pojas – jedan put* (engl. *One Belt – One Road*),¹ međunarodna je inicijativa koja za cilj ima oživljavanje i unapređenje ekonomske saradnje na velikom geografskom prostoru koji je nekada obuhvatao čuveni *Put svile*.² Ideja je potekla od vrha aktuelnog kineskog političkog rukovodstva, i njen pokretač i glavni promotor je kineski predsednik Si Činping. Projekat ekonomskog povezivanja i saradnje velikog broja država na prostoru Azije, Evrope, Bliskog istoka i Afrike popularno je okarakterisan kao *Novi put svile* (engl. *The New Silk Road*), i podrazumeva izgradnju infrastrukture i razvoj trgovačkih veza duž kopnene i morske rute koja treba da poveže Republiku Kinu i centralnoazijske države sa ostatkom velikog kontinentalnog masiva koji zajedno čine evroazijsko kopno i afrički kontinent.

Projekat *Pojas i put* zamišljen je kao celina koja se sastoji od dva zasebna segmenta – kopnenog puta i morskog puta. Kopneni segment projekta nazvan je *Ekonomski pojas Puta svile* (engl. *The Silk Road Economic Belt*), i zamišljen je kao infrastrukturno povezivanje država koje se danas nalaze na prostoru starog Puta svile. *Ekonomski pojas* obuhvata široki geografski prostor od Kine, preko Centralne i Zapadne Azije, Bliskog istoka, Istočne i Centralne Evrope, do Zapadne Evrope, i njegov cilj je „da izgradi 'Euroazijski kopneni most' – logističku vezu od istočne kineske obale pa sve do Zapadne Evrope; i da razvije ekonomske koridore koji povezuje Kinu sa Mongolijom i Rusijom, Centralnom Azijom i Jugoistočnom Azijom“ (Woodward, Philips, 2015: 6). *Pomorski Put svile 21. veka* (engl. *The 21st century Maritime Silk Road*) je morski segment projekta koji podrazumeva morsku rutu koja preko Južnog kineskog mora, Južnog Pacifika, Indijskog okeana i Mediterana spaja Kinu i Evropu. Cilj ove rute je „da izgradi efikasne transportne rute između glavnih luka u brojnim zemljama, uključujući razvoj ekonomskih koridora kroz Indijski ocean, da bi se bolje povezala Kina sa Jugoistočnom Azijom, Bliskim istokom i Mediteranom“ (Woodward, Philips, 2015: 6).

Inicijativa za „obnavljanje“ i osavremenjivanje *Puta svile*, kao nekadašnje najpoznatije svetske trgovačke rute, isključivo je ekonomskog (u

¹ Iako je u inicijalnoj fazi, tokom 2013. godine, prilikom brojnih državničkih poseta, kineski predsednik Si Činping projekat je promovisao pod nazivom „Jedan pojas – jedan put“, Kineska komisija za razvoj i reformu (engl. China's National Development and Reform Commission), zajedno sa Ministarstvo spoljnih poslova i Ministarstvom trgovine NR Kine, objavila je u septembru 2015. da će „Pojas i put“ biti zvanični naziv ovog projekta na engleskom jeziku (van der Leer, Yau, 2016: 2).

² Naziv za mrežu karavanskih puteva koja je u doba antike i srednjeg veka povezivala Sredozemlje i Daleki istok.

određenoj meri i kulturnog) karaktera i ne pretenduje na bilo kakav vid političkog ili bezbednosnog integrisanja država uključenih u ovaj projekat. Ipak, uzevši u obzir činjenicu da je reč o projektu koji obuhvata „skoro 65 država povezanih na razne načine, pokriva više od polovine ukupnog svetskog stanovništva (4.400.000.000), i oko 30% globalne ekonomije“ (van der Leer, Yau, 2016: 2), jasno je da se njegove političke i bezbednosne implikacije ne mogu izbeći. Ekonomski, politički, socijalni i religijski diverzitet država na ruti *Novog Puta svile* „neizbežno podrazumeva postojanje inherentnih rizika u rasponu od fundamentalnih legalnih i finansijskih izazova usled stupanja na nova strana tržišta, do političkih i socijalnih nestabilnosti i regionalnih pitanja“ (Woodward, Philips, 2015: 23). U nastavku rada pozabavićemo se upravo ovom vrstom implikacija, sa akcentom na političke i bezbednosne rizike. Predmet naše analize biće mogućnost spoljne, tj. inostrane instrumentalizacije etno-religijskog diverziteta kao bezbednosnog izazova realizaciji *Pojas i put* inicijative. Etno-religijski diverzitet prisutan je ne samo u kontekstu razlikovanja država duž rute, gde etno-religijska različitost raste sa uvećanjem međusobne geografske udaljenosti,³ već je prisutan i unutar nemalog broja ovih država ponaosob.

Upravo potonji aspekt etno-religijskog diverziteta predstavlja predmet naše dalje analize. Pitanje unutrašnjih etno-religijskih razlika u državama koje se nalaze na trasi *Novog puta svile* biće bezbednosno problematizovano i posmatrano iz vizure spoljnopolitičkog manipulisanja konceptom *Drugosti*. Osnovna tvrdnja rada je da konstruisanje etno-religijske *Drugosti* unutar jedne države, pogotovo ukoliko je podstaknuto od strane druge države (ili država), predstavlja potencijalnu slabu kariku kopnenog segmenta projekta. Moguća destabilizacija *Ekonomskog pojasa* političkim nestabilnostima i oružanim konfliktima, izazvanim prvenstveno etno-religijskim tenzijama u pojedinim državama kopnene rute, biće analizirana na primeru turskog uticaja u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji (na prostoru Sandžaka i Autonomne Pokrajne Kosovo i Metohija). Na ovim primerima pokušaćemo da pokažemo kako konstruisanje i spoljno manipulisanje konceptom etno-religijske *Drugosti* može izazvati političke i socijalne tenzije koje dalje mogu dovesti do secesionističkih i irentističkih zahteva, pa čak i rezultirati nasiljem i oružanim konfliktima većeg ili manjeg intenziteta.

U radu ćemo se prvo pozabaviti teorijskim konceptom *Drugosti*, razvijenim od strane teoretičara kao što su Emil Dirkem, Fredrik Bart, Karl Šmit i Iver Nojman, kao i mogućnostima konstruisanja i manipulacije *Drugosti* u (spoljno)političkoj praksi. Potom ćemo se ukratko osvrnuti na ciljeve

³ Jasno je da je etno-religijska različitost između zemalja Zapadne Evrope i Kine veća nego kada je u pitanju različitost između npr. Kine i susednih centralnoazijskih država.

aktuelne turske spoljne politike, da bi se potom posvetili etničko-religijskim tenzijama na prostoru Bosne i Hercegovine i Republike Srbije. Akcenat će biti stavljen na ulogu turskih spoljnopolitičkih ambicija u rasplamsavanju ovih tenzija, i permanentnom podsticanju razvoja identitetske *Drugosti* kod Bošnjaka i Albanaca. U zaključnom delu rada pokazaćemo kako manipulisanje *Drugošću* od strane stranih država (u našem slučaju Turske) može destabilisati multietničke i multireligijske države ne samo na zapadnobalkanskom delu rute *Ekonomskog pojasa*, već i u njegovim istočnim delovima, kakav je slučaj sa kineskom provincijom Sinkjang. Zaključno razmatranje omogućiće nam da povučemo paralelu između turskog podsticanja *Drugosti* kod Bošnjaka i kosovskih Albanaca, i njenog pokušaja da isti proces ponovi i sa ujgurskim stanovništvom koje naseljava Sinkjang.

PROIZVODNJA DRUGOSTI I NJENA UPOTREBA U SPOLJNOPOLITIČKE SVRHE

Aleksandar Vent, jedan od najistaknutijih predstavnika konstruktivizma u nauci o međunarodnim odnosima, zagovara tezu prema kojoj se identiteti, bilo individualni, bilo kolektivni, konstituišu pod uticajem kako unutrašnjih tako i spoljašnjih struktura. Stoga je svaki identitet sačinjen od dve vrste ideja, odnosno percepcija – *Sopstva* i *Drugog* (Vent, 2014: 195). Reč je o „ideacionoj dijadi“ koja, prema konstruktivističkom tumačenju, igra presudno ulogu u formiranju kolektivnih identiteta. Kolektivno *Sopstvo*, kakav je npr. nacionalni, etnički ili verski identitet, nije rezultat samo internih interakcija koje se odvijaju između pripadnika jedne grupe koji sebe percipiraju kao „istovetne“, već je ono istovremeno rezultat interakcije sa *Drugima*, tj. onima koji su „drugačiji“. Uprošteno rečeno, kolektivno *Mi* ne zavisi samo od naših odnosa sa nama sličnima, već i odnosa u koje stupamo sa *Onima* koji su drugačiji od nas.⁴

Uticaj *Drugog* na formiranje kolektivnih identiteta predmet je istraživanja velikog broja teoretičara. Emil Dirkem zastupao je tezu da je stvaranje *unutrašnje grupe* moguće samo ukoliko se ta grupa prethodno izdvoji iz neke *spoljašnje grupe*. Prema Dirkemu, *distanciranje* je *conditio sine qua*

⁴ Potrebno je napomenuti kako je u teorijskom smislu pitanje odnosa *Sopstvo*–*Drugi* znatno kompleksniji problem koji uveliko prevazilazi distinkciju *Mi* i *Oni*. Teoretičari poput Venta vide formiranja identiteta kao kontinuirani proces koji se odvija na relaciji „od poimanja *drugog* kao anateme *sopstva* do njegovog poimanja kao produžetka *sopstva*“ (Nojman, 2011: 53). Ipak, ovakvo teorijsko razmatranje prevazilazi potrebe našeg rada, te čemo se mi u njemu osloniti isključivo na distinkтивnu dimenziju *Drugog*.

non u procesu formiranja identiteta. Fredrik Bart analizira ulogu *Drugog* u procesu stvaranja etničkih identiteta. Tragajući za izvorima osećaja etničke pripadnosti on primećuje „da se etničke grupe reproducuju samim održavanjem granica koje ih odvajaju od drugih grupa za koje smatraju da su sačinjene kao drugo zato što nemaju ove ili one karakteristike“ (Nojman, 2011: 25). Karl Šmit još više podvlači ulogu *Drugog* u društvenim i političkim procesima, tvrdeći da ona uveliko prevazilazi svoju identitetsku funkciju. Pretvarajući distinkciju *Mi* i *Oni* u ključan preduslov i svojevrstan zakon opstanka državnog autoriteta, Šmit državu definiše kao „jedinicu koja razlikuje javne neprijatelje (Feind) od prijatelja (Freund). Ako data država to ne učini, njen autoritet će odmah osporiti neka druga jedinica koja će obaviti ovaj težak zadatak“ (Nojman, 2011: 32). Spisak autora koji su se bavili ulogom *Drugosti*, ne samo u procesu formiranja identiteta, već i u kontekstu širih društvenih, političkih, istorijskih i kulturnih procesa, izuzetno je dugачak i multidisciplinaran (Džordž Zimel, Džonatan Fridman, Emanuel Lévinas, Žan Bodrijar, Edvard Said, Cvetan Todorov, Marija Todorova itd.). Mi ćemo se u ovom radu ograničiti na već pomenuta stanovišta, čiji je doprinos razumevanju fenomena *Drugosti* dovoljan za potrebe našeg istraživanja.

Bitno je istaći kako nije svaka *Drugost* u istoj meri važna za kreiranje kolektivnih identiteta. Stoga ćemo se mi u nastavku rada prevashodno fokusirati na tzv. *preovlađujućeg* ili *značajnog Drugog*, teorijski koncept često prisutan u konstruktivističkoj teoriji.⁵ Iver Nojman *preovlađujućeg Drugog* određuje kao izuzetno značajnog *Drugog* (Nojman, 2011: 61), čija važnost za formiranje identiteta jedne grupe prevazilazi važnost distinkcija koje postoje između nje i nekih drugih, manje važnih grupa. Govoreći o ulozi *Drugog* u formiranju zapadnoevropskog *Sopstva*, Nojman insistira na presudnoj ulozi koju je u ovom procesu igrala srednjovekovna pretnja mogućnosti pada Evrope pod vlast Osmanskog carstva. Time je među Evropljanima stvorena slika „Turčina“ kao *preovlađujućeg Drugog*. Koristeći primer ovog istorijskog, ali istovremeno i političkog, verskog i kulturnog antagonizma, Nojman je pokazao kako distinkcija po formuli *Mi* i *Oni* može igrati ulogu kohezivnog faktora u spoljnoj politici. Na ovom tragu, mi ćemo na primeru Bosne i Hercegovine i Republike Srbije pokazati kako konstruisanje i manipulacija *Drugošću* može poslužiti i kao spoljnopolitički instrument za suprotan proces – izazivanje etno-religijskih tenzija i rastakanje kolektivnog, tj. nacionalnog identiteta.

Ulogom i značajem koju *Drugost* igra u formiranju kolektivnih identiteta, a posebno njenom upotreboru u spoljnopolitičke svrhe, pokušaćemo da ukažemo na opasnost ponovnog rasplamsavanja etničkih i religijskih tenzija

⁵ Npr. Aleksandar Vent, Džonatan Fridman, Iver Nojman i dr.

Bosni i Hercegovini, Sandžaku i Kosovu.⁶ Posebnu pažnju posvetićemo namernom podsticanju identitetske distinkcije između Bošnjaka i Albanaca, sa jedne strane, i drugih domicilnih etničkih i religijskih grupa u Bosni i Hercegovini, i Republici Srbiji. Akcenat analize biće stavljen isključivo na spoljni podsticaj, tj. onu *proizvodnju Drugosti* koju podstiču strane države, u ovom slučaju Republika Turska.

Da je upotreba, ali samim time i zloupotreba, *Drugog* veoma prisutan instrument savremene spoljne politike može se videti i iz sledeće konstatacije Ivera Nojmana, jednog od najvećih savremenih teoretičara *Drugosti*: „Ako se naše analize koriste da potpomognu ovu ili onu ljudsku zajednicu u *proizvodnji drugog*, recimo da pomognu 'Zapadu' da *proizvede druge* od Kine ili pripadnika islama, onda se postavlja pitanje kako smo mi umešani u delovanje svetske političke prakse“ (Nojman, 2011: 56). Kao primer jedne takve zloupotrebe on navodi Hantingtonov esej o sukobu civilizacija, koji svetskim političarima nudi „*proizvodnju drugog* kao konkretan politički savet za slučajeve kada određene ljudske zajednice treba 'slepit'" (Nojman, 2011: 56). Mi ćemo na ovom mestu primetiti kako se isti „savet“ može iskoristiti i kada pojedine zajednice treba „razjediniti“. Stoga će nam koncept *Drugog*, njegova *proizvodnja i upotreba*, biti od velike pomoći prilikom analize turske spoljnopolitičke prakse, pre svega instrumentalizacije etno-religijskih tenzija u Bosni i Hercegovini i Srbiji.

AKTUELNA TURSKA SPOLJNOPOLITIČKA DOKTRINA

Aktuelna turska spoljnopolitička doktrina, a u okviru nje i asertivna regionalna politika, prevashodno ona koja je usmerena ka prostorima nekadašnjeg Osmanskog carstva, vezuje se za dolazak na vlast islamskičke Partije pravde i razvoja (AKP), 2002. godine. Glavni kreator velikog spoljnopolitičkog

⁶ Pomenute etno-religijske tenzije posledica su brojnih konflikata i ratova vođenih na prostoru Zapadnog Balkana u proteklih nekoliko stotina godina. Ipak, niz krvavih građanskih ratova koji je usledio nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (rat u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, kao i oružani sukob na Kosovu i Metohiji), početkom devedesetih godina XX veka, najviše je doprineo novom rasplamsavanju tenzija. Kako je nekadašnja socijalistička federacija u svom sastavu okupila brojne etničke grupe različitih veroispovesti, ideološki klasifikovane kao „narodi i narodnosti“, građanski ratovi na prostoru bivše Jugoslavije bili su vođeni ambicijama različitih strana (Hrvata, Srba, Bošnjaka, Albanaca) za svojim nacionalnim osamostaljenjem ili/ i zauzimanjem teritorija novostvorenih nacionalnih država, mahom po etničkom principu (Za više informacija o raspadu Jugoslavije i gradanskim ratovima koji su potom usledeli videti: Knežević, Đurić, Jovanović, 2012).

zaokreta, koji je Tursku izvukao iz višedecenijske međunarodne stagnacije i ponovo je učinio relevantnim i aktivnim igračem na svetskoj političkoj sceni, je Ahmet Davutoglu, tadašnji savetnik premijera (današnjeg turskog predsednika) Redžepa Tajipa Erdogana. Kao univerzitetski profesor koji se obreo u svetu politike, Davutoglu je svoje viđenje nove turske spoljnopolitičke doktrine zasnovao na akademskim idejama koje je razvijao tokom bogate akademske karijere.⁷ U godinama koje su usledile, Davutoglu je obavljao niz visokih državnih i stranačkih funkcija – bio je ministar spoljnih poslova, izabran je za predsednika vladajuće partije, da bi se napisletku našao i na čelu turske vlade, kao premijer. Njegova politička karijera okončана je tek nedavno, kada je, u burnim političkim previranjima, bio prinuđen da podnese ostavku na sve funkcije i vrati se univerzitetskoj karijeri (Stanojević, 2016). Ipak, za gotovo deceniju i po bavljenja politikom Davutoglu nije odustajao od implementacije svojih akademskih vizija, udarajući tako lični pečat na tursku spoljnu politiku.

Davutogluove ideje, na kojima i dalje počiva turska spoljna politika, najpotpunije su izložene u njegovom kapitalnom delu „Strategijska dubina“, koju je vladajuća AKP prihvatile kao svoju geopolitičku Bibliju, i svojevrstan *praktikum* koji sadrži smernice za svakodnevno „ponašanje“ Turske na međunarodnoj sceni. U ovom delu, Davutoglu je izneo osnovna načela i ciljeve turske spoljne politike. Opredelivši se za geopolitički pristup savremenim međunarodnim odnosima, on za osnovne parametre turske spoljne politike uzima njen geografski položaj i istorijsku tradiciju. Kako bi što preciznije dočarao „posebnost“ Turskog međunarodnog položaja Davutoglu „uvodi pojам strategijske dubine (tur. *stratejik derinlik*), koja podrazumeva komponente *istorijske i geografske dubine*. Turska, prema njegovom sudu, poseduje potencijal 'strategijske dubine', pošto joj kao naslednici istorije i geografije Osmanskog carstva prinadleže velika istorijska i geografska dubina, jer je na središnjem evroazijskom geopolitičkom prostoru vekovima bila epicentar događanja“ (Tanasković, 2015: 55).

Kada je u pitanju geografski položaj, Davutoglu vidi Tursku kao *centralnu zemlju* u „onom smislu u kome je istovremeno i azijska i evropska zemlja, koja je takođe blisko povezana sa Afrikom posredstvom Istočnog Mediterana“ (Davutoglu, 2008: 78). Prema njegovom tumačenju, Turska je centralna država afro-evroazijske mase „koja ima prostora, a ujedno i imperativ, da aktivnom spoljnom politikom vrši uticaj na susedne regije i da tako dospe do statusa globalne sile. Ovaj imperativ je posebno postao naglašen nakon

⁷ Ahmet Davutoglu ima zvanje doktora političkih nauka, i bio je profesor na turskim univerzitetima Marmara (tur. *Gazi Üniversitesi*) i Bejkent (tur. *Beykent Üniversitesi*). Kao profesor bio je angažovan i na Međunarodnom islamskom univerzitetu (engl. The International Islamic University Malaysia) u Kuala Lumpuru. (Tanasković, 2015: 52)

završetka Hladnog rata, jer Turska više ne može biti podređena logici podele na sfere uticaja supersila (u kojoj je igrala ulogu graničnog bedema Zapada prema Istoku), već treba da stvori sopstvenu sferu uticaja“ (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 286). Davutoglu, dakle, raskida sa kemalističkom spoljnopolitičkom dogmom koja je Tursku *a priori* usmerila ka Evropi i Zapadu odbacivši njene islamske i „orientalne“ korene. Sa dvojcem Erdogan–Davutoglu za spoljnopolitičkim kormilom, Ataturkovo distanciranje od Istoka (pre svega – Bliskog istoka, tj. islamskog Istoka), koje je tokom Hladnog rata poslužilo kao ideološki podsticaj turskom članstvu u NATO-u, i započinjanju procesa evro-integracija, napušteno je kao prevaziđena praksa. Davutoglu je drugačije video ulogu Turske u savremenim međunarodnim odnosima: „Turska treba da ostavi ulogu periferne zemlje iza sebe, i da prihvati novu poziciju: onu koja će obezbeđivati bezbednost i stabilnost ne samo za nju već i za susedne regije“ (Davutoglu, 2008: 79). Umesto da ostane „bedem“ na periferiji, Turska „mora postati 'centralna zemlja' novog evroazijskog poretka“ (Tanasković, 2010: 37-38).

Kada je reč o drugom parametru – istorijskoj tradiciji, tj. *istorijskoj dužini*, Davutoglu (gotovo sa prezironom) odbacuje pasivnu ulogu „odbrambenog bedema“ koju je blokovska podela nametnula Turskoj tokom Hladnog rata. Imperativ „centralnog položaja“ Turske ne proizlazi samo iz njenog geografskog položaja, već i iz njenog istorijskog, tj. otomanskog nasleđa. Moderna Republika Turska, uprkos višedecenijskom distanciranju kemalista od otomanske prošlosti, i dalje izvodi državni kontinuitet iz Ottomanskog carstva. Samim time i nekadašnje teritorije ovog carstva, koje su se nakon I svetskog rata osamostalile, i dalje su ostale neraskidivim istorijskim, religijskim, kulturnim vezama povezane sa „Bosforom“ kao nekadašnjom prestonicom. Reč je o ogromnom geografskom prostranstvu koje se proteže od Centralne Azije, Kaspijskog mora i Kavkaza, preko Crnog mora, Balkana i Bliskog istoka, pa sve do afričkih obala Mediterana (Davutoglu, 2008: 79). Na ovom prostranstvu Turska nastoji da ponovo stvori sopstvenu „sfjeru uticaja koja bi se do najveće moguće mere teritorijalno poklapala sa nekadašnjim provincijama Osmanskog carstva, pri čemu se pojedini duhovni, kulturni i politički elementi istorijskog osmanizma koriste kao 'građevinski materijal' zdanja nove turske regionalne moći“ (Tanasković, 2015: 58). Upravo iz ovog razloga Davutogluova doktrina, i na njoj zasnovan spoljnopolitički praksis, u međunarodnim akademskim krugovima poznata je pod (donekle pežorativnim) nazivom *Neoosmanizam*.

Proizvodnja Drugosti kao instrument neoosmanističkih spoljnopolitičkih ambicija i mehanizam za ponovno stvaranje turske sfere uticaja na prostoru Zapadnog Balkana (Bosna i Hercegovina, Sandžak i Kosovo) predmet su naše dalje analize.

TURSKO PODSTICANJE DRUGOSTI KOD BOŠNJAKA I KOSOVSKIH ALBANACA

Savremena turska spoljnopolitička doktrina posvećuje veliku pažnju prostoru Zapadnog Balkana, koji Ankara posmatra kao odskočnu dasku za „ukorenjenje svog prisustva u Evropi“ (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 297). Vodeći se Davutogluovom idejom *istorijske dubine*, tj. državnog kontinuiteta sa nekadašnjom Ottomanskom imperijom, Turska nastoji da uveća svoj politički, ekonomski i kulturni uticaj u onim balkanskim državama koje su se nekada nalazile u sklopu ovog carstva. Uvećanje regionalnog uticaja na Balkanu Turska ostvaruje fokusirajući svoje spoljnopolitičke aktivnosti na one države koje poseduju dominantno muslimansko stanovništvo, ili barem znatnu manjinu koja pripada ovoj veroispovesti (Bosna i Hercegovina, Albanija i Srbija), kao i na države u kojima je ta manjina neznata, ali ipak prisutna (Hrvatska). Pri tom se, kao glavni oslonac neoosmanizma i revitalizacije turske moći na ovim prostorima, apostrofiraju upravo Bošnjaci i Albanci kao baštinici osmanskog nasleđa (Davutoglu, 2014: 10, 293). Davutoglu smatra kako su, opredelivši se za islam, „ova dva autohtonata balkanska naroda stavila težište na islam i osmanske elemente u balkanskoj geokulturi“ (Davutoglu, 2014: 293), čime su omogućili kontinuirano trajanje osmanskog nasleđu na ovim prostorima. Zahvaljujući Bošnjacima i Albancima to nasleđe preživelo je do današnjih dana, i stoga „najznačajnija dobit Turske u balkanskoj ravnoteži jeste politički preobražaj ovih naroda u sopstvenim državama u skladu sa njihovom kulturnom prošlošću“ (Davutoglu, 2014: 293).

Na prostor Balkana (koji je u nekadašnjoj otomanskoj administrativnoj 'geografiji' nazivan *Rumelijom*) Turska se vraća „postepeno i taktički, pre svega putem ekonomske kooperacije i širenja različitih vidova 'meke' moći. Bitan faktor turskog povratka na Balkan jeste činjenica da je međunarodni angažman posle ratova devedesetih omanuo, te da veliki broj nerešenih pitanja (pre svega funkcionalnost dejtonske BiH, ali i problem Kosova) ostavljaju prostor za uplitanje Turske i njene pokušaje 'korekcije' postojećeg stanja“ (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 297–298).

Ovaj uticaj najočigledniji je u Bosni i Hercegovini gde Turska nastupa kao „zaštitnik Bošnjaka kojima ova disfunktionalna dejtonska tvorevina ne može obezbediti sigurnost i blagostanje“ (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 298). Putem investiranja u zamrlu privredu Bosne i Hercegovine, otvaranjem velikog broja škola, univerziteta, kao i sponzorisanjem brojnih nevladinskih organizacija i fondacija, Turska gradi imidž „najvećeg bošnjačkog zaštitnika“. Proteklih godina Turska je u Bosni i Hercegovini „izvela nekoliko

krupnih investicionih poduhvata. Turske finansijske institucije (*TaksaBank*, Istanbulska berza i Centralni registar vrednosnih papira Turske) izvršili su dokapitalizaciju Sarajevske berze (SASE) i sada su vlasnice ukupno 15% njenog kapitala“ (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 298). S druge strane, turske obrazovne institucije (škole i univerziteti) obrazuju buduće političke i društvene elite, koje će, shodno poreklu institucija na kojima su se školovale, u budućnosti biti „proturski“ orijentisane. Potrebno je naglasiti da u ovim obrazovnim institucijama nastavu „ne pohađaju samo bošnjački studenti, već beleži i veliki priliv turskih studenata, kojima turska vlada obezbeđuje povoljne stipendije za studiranje na ovim prostorima“ (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 299). Takođe, veoma prisutna bošnjačka dijaspora u Turskoj, koja nikada nije prekinula svoje ekonomske i kulturne veze sa maticom, znatno je doprinela percepciji Turske kao „obećane zemlje“ za Bošnjake. Kako je ova vrsta „zaštite“ namenjena samo Bošnjacima u okviru federacije, nije pogrešno ustvrditi da je prava funkcija te „zaštite“ permanentno održavanje osećaja bošnjačke pripadnosti (neo)otomanskom *Sopstvu*. Na taj način se među Bošnjacima stvara osećaj da sa Turskom čine jedinstveno identitetsko *Mi* koje je čvrsto utemeljeno, ne samo na zajedničkom osmanskom nasleđu i zajedničkoj islamskoj veri, već i trajnim turskim prisustvom na ovim prostorima i njenom stalnom brigom za bošnjačku dobrobit.⁸ Nužna posledica ovakvog poigravanja sa bošnjačkim identitetom jeste *distanciranje* (Dirkemovski rečeno), tj. otklon Bošnjaka od druga dva konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini, Srba i Hrvata. Za Bošnjake Srbi i Hrvati i dalje ostaju identitetski *Drugi*, čime doprinose da u njihovim očima, po principu *vice cersa*, i sami postanu *Drugost*.

Sličan spoljnopolitički *modus operandi* Turska primenjuje i u Srbiji, pre svega u onim sredinama koje naseljava znatna muslimanska manjina. Reč je o Sandžaku, pograničnom regionu dominantno naseljenom Bošnjacima,⁹

⁸ Turski državnici i političari svojim izjavama stalno podupiru predstavu o Bosni kao osmanskoj zaostavštini, i turskoj „straži“ nad bošnjačkom dobrobiti. Tako je npr. Ređep Tajip Erdogan u više navrata napomenuo kako mu je nekadašnji bošnjački lider Alija Izetbegović na smrti poručio kako mu „ostavlja Bosnu u amanet“ i kako je „Bosna ostavština Osmanlija“ (Stanišić, 2012). Neke Erdoganove izjave bile su i znatno borbenije, kako ona data povodom uplovljavanja turskog ratnog broda u bosansku luku Neum, u sklopu vojnih vežbi turske mornarice. Tim povodom Erdogan je rekao: „Kunem vam se velikim Alahom, dok sam ja živ, ako bi itko na bilo koji način dirnuo Bošnjake, imao bi protiv sebe sto milijuna Turaka. I zato se nemojte čuditi kada turski ratni brod uplovi u Neum, jer je to naš znak podrške i suverenitetu BiH“ (Daib, Jurij, 2014).

⁹ Reč je o istorijskom geopolitičkom regionu koji se nalazi na tromeđi Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Na ovom prostoru nekada se nalazila snažna srpska srednjevekovna država pod nazivom Raška, da bi nakon turskog osvajanja ova teritorija dobila naziv *Sandžak* (turski naziv za administrativno-teritorijalnu jedinicu) i bila pripojena

kao i o autonomnoj pokrajniji Kosovo i Metohija, čije nasilno otcepljenje (nakon okončanja NATO intervencije 1999. godine) i jednostrano proglašenju nezavisnost od strane tamnošnjeg albanskog življa Srbija ne priznaje.¹⁰ U Sandžaku Turska razvija intenzivne ekonomske i kulturne veze, permanentno insistirajući na značaju „porodičnih“ i „poslovnih“ veza koje između Srbije i Turske postoje zahvaljujući brojnoj sandžačkoj dijaspori naseljenoj u Istanbulu (B92, 2015). Budući da je reč o jednom od najsiromašnijih i najnerazvijenijih regiona u Srbiji, Turska je među sandžačkim bošnjacima prisutna i putem finansiranja infrastrukturnih projekata (npr. izgradnja škola i bolnica), restauracije otomanskog kulturnog nasleđa, i davanjem donacija (prevashodno u vidu medincinske opreme) u humanitarne svrhe (TIKA, 2012).

Turska vidi Sandžak kao „kapiju“ srpsko-turske saradnje (B92, 2015), ali i kao glavni geografski stožer za ostvarivanje sopstvenog uticaja, ne samo u Srbiji već i na širem prostoru Zapadnog Balkana (Davutoglu, 2014: 294). Koliko je Turska zainteresovana za dešavanja u Sandžaku, i koliko se prema ovom delu Srbije odnosi kao prema sopstvenom „dvorištu“, jasno pokazuju stalni pokušaji turskog mešanja u unutrašnja pitanja i probleme ovdašnjih islamskih zajednica. Predstavljajući se kao pomiritelj i posrednik između dve zavađene frakcije muslimana – Islamske zajednice Srbije i Islamske zajednice u Srbiji, Turska konstantno pokušava da izdejstvuje njihovo ujedinjenje u jedinstvenu Islamsku zajednicu koja bi bila podređena Islamskoj zajednici Bosne i Hercegovine (Za više videti: Raković, 2012). Na taj način bi svi muslimani koji žive na teritoriji Republike Srbije, bili oni Bošnjaci ili ne,¹¹ *de facto* izgubili svoju versku nezavisnost, i dospeli pod upravu bošnjačkog *Rijaseta* (vrhovnog verskog tela muslimana u bivšim jugoslovenskim republikama) koji se nalazi pod snažnim uticajem turskog *Dijaneta*, tj. Direktorata za verska pitanja. Turski odnos prema Bošnjacima u Sandžaku identičan je kao i njen odnos prema Bošnjacima u BiH. Nastojeći da makar

Bosni. Nakon oslobođenja Srbije od Turaka, i proterivanja Osmanlija sa prostora Zapadnog Balkana, Sandžak je teritorijalno podeljen između Srbije i Crne Gore. Danas u Sandžaku živi najveća bošnjačka zajednica, posle Bosne i Hercegovine. (Za više o Sandžaku videti: Ajzenhamer, 2011: 17–23)

¹⁰ Za više informacija o jednostranom proglašenju kosovske nezavisnosti, i pokušajima kosovskih Albanaca da obezbede međunarodno priznanje videti (Janković, Ajzenhamer, 2013: 204–230)

¹¹ Iako dominantan procenat muslimana u Srbiji (ne računajući Kosovo) čine Bošnjaci, oni nisu jedina etnička grupa islamske veroispovesti. Veliki broj Roma koji živi na teritoriji Republike Srbije su po religijskom opredeljenju muslimani, baš kao i jedan broj Albanaca naseljen na jugu Srbije (Preševo i Bujanovac). Stoga, tursko nastojanje da jedinstvenu islamsku zajednicu u Srbiji stavi pod ingerencije *Rijaseta* Bosne i Hercegovine, a samim tim i Bošnjaka, ne oslikava prave potrebe svih muslimana u Srbiji.

putem verskih institucija (kada već ne može teritorijalno) objedini Bošnjačke iz Bosne i Hercegovine i Bošnjake iz Sandžaka u jedinstveno bošnjačko *Mi* (koje je ujedno integralni deo otomanskog *Sopstva*), Turska nastavlja da prođubljuje jednu od „najbolnijih“ balkanskih *ideacionih dijada*, antagonizam između Bošnjaka i Srba. Ovaj antagonizam, koji svoje korene ima u istorijskom sukobu između Srba i Osmanskog carstva, a koji je tokom raspada Jugoslavije i balkanskih ratova deve desetih, doživeo svoju novu inkarnaciju kroz oružani sukob Srba i Bošnjaka kao „baštinka osmanskog nasleđa“ (Davutoglu, 2014: 10), i dalje je prisutan u odnosima dva naroda, kako u Bosni, tako i u Srbiji. Tursko igranje na kartu etno-religijske različitosti u Sandžaku dugoročno onemogućava integraciju tamošnjih Bošnjaka u srpsku državu i društvo, jer kod njih stvara osećaj da etnički, verski, pa i čak i politički pripadaju nekom drugom *Sopstvu*, te da njihova budućnost nije ostanak u Republici Srbiji.¹²

Kada je Kosovo u pitanju, važno je istaći da je Turska jedna od prvih država koja je priznala njegovu samoproglašenu nezavisnost. U ovoj južnoj srpskoj pokrajini Turska primenjuje isti šablon širenja uticaja kojim se služi i u Bosni i Sandžaku „gradeći svoje uporište kombinacijom ekonomskih i infrastrukturnih aranžmana i pokretanjem obrazovnih ustanova, uz intenzivno prisustvo nevladinih organizacija. Izuzetno je angažovana ne samo na izgradnji infrastrukture već i izgradnji tzv. civilnog društva“ (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 301). Kao i u slučaju Bosne i Hercegovine i Bošnjaka iz Sandžaka, albanska dijaspora sa Kosova naseljena u Turskoj takođe igra važnu ulogu u promovisanju i realizaciji turskih neoosmanističkih ambicija. Identičnu ulogu ima i turska manjina naseljena na Kosovu i Metohiji,¹³ koja broji oko 30.000 etničkih Turaka, i čini 1.5% ukupnog stanovništva pokrajine (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 301). Turska je stoga „veoma angažovana u pomoći svojoj 'dijaspori'. Ta pomoć se realizuje kroz niz turskih nevladinih organizacija, a koordinatorsku ulogu igra TIKA (Turska agencija za međunarodnu saradnju i koordinaciju), koja je poslednjih nekoliko godina razgranala mrežu „pomagača“ i ostvarila stalnu komunikaciju sa lokalnim NVO (oko 20 organizacija, uglavnom u opštinama Priština i Prizren). Na

¹² Tokom rata u Bosni i Hercegovini, sandžački političari, podstaknuti ohrabrvanjem bošnjačkih političkih elita iz Sarajeva, otvoreno su pozivali na secesiju Sandžaka. Tokom 1991. godine održan je čak i nelegalni referendum o političkoj autonomiji Sandžaka, koja bi potom otvorila put njegovom otcepljenju od Srbije, i pripajanju Bosni i Hercegovini (Ajzenhamer, 2011: 21). Izjave o odvajajanju Sandžaka, i rasplamsavanju konflikta između Bošnjaka i Srba i dalje su prisutne među tamnošnjim političarima (Nova srpska politička misao: 2010).

¹³ Turska manjina zastupljena je u severnim oblastima Kosova, uglavnom u okolini grada Kosovska Mitrovica, kao i u oblasti južne Metohije, prevashodno u gradu Prizrenu i njegovoj okolini.

teritoriji Kosova trenutno se objavljuje oko desetak novina na turskom jeziku, od kojih su najpopularnije Tan, Dirlik, Jeni Donem, Sesmiz, itd. Pored toga, četiri radio-stanice redovno emituju programe i na turskom jeziku. To su prištinske radio-stanice 'Kosovski radio' i 'Kenet FM', kao i prizrenski 'Novi period radio', i 'Mechmetcik' (radio turskog KFOR u Prizrenu). Nekoliko sati nedeljno, programi na turskom emituju se i na pojedinim kosovskim TV kanalima" (Trapara, Ajzenhamer, 2013: 301). Potenciranje zajedničkog (neo)osmanskog *Sopstva* je i ovde na delu,¹⁴ dodatno podgrevajući ne samo *dijadni ideacioni* antagonizam, već i još uvek nerešen teritorijalni spor između Srba i kosovskih Albanaca, koji se tiče ove južne srpske pokrajine.

Da turski odnos prema Bošnjacima i Albancima, na prostoru Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, nije *ad hoc* politika niti je tek puki izraz ekonomske i kulturne saradnje, već daleko sveobuhvatnija političko-bezbednosna strategija utemeljena na permanentnoj *proizvodnji Drugosti* kod ovih etničkih grupa, rečito govor i sledeće Davutogluovo opažanje: „Bez zaštitnika, Bošnjacima i Albancima preti opasnost od gubitka kulturnog identiteta, čime bi plan njihove eliminacije bio uspešno priveden kraju“ (Davutoglu, 2014: 297). U skladu sa navedenim, nećemo pogrešiti ukoliko tursku politiku prema njima tumačimo kao paternalistički odnos koji ima dva cilja. Prvi je generisanje i jačanje tursko-bošnjačko-albanskog *Sopstva*, dok se drugi svodi na antagonizaciju *Drugosti*, pre svega *Drugosti* oličene u Srbima, ali i u ostalim etničkim grupama (Hrvati u Bosni i Hercegovini). Ključ instrumentalizacije leži u konstantnom oslikavanju turske strane kao „zaštitnika“ *Sopstva*, tj. bošnjačkog i albanskog identiteta izgrađenog na otomanskom nasleđu, dok se *Drugima* (Srbi, Hrvati) stavlja „etiketa“ pretnje opstanku tog istog *Sopstva*.

UMESTO ZAKLJUČKA

Znakovi poređ Puta svile

Iako Turska svoj uticaj na prostoru Zapadnog Balkana nastoji da uveća na način koji se u međunarodnoj arenici smatra „legalnim“ i „legitimnim“ mehanizmom ostvarivanja političkih ciljeva, jasno je da njihova selektivna

¹⁴ Po istom receptu koji se primjenjuje u javnoj retorici prema Bosni i Bošnjacima, Erdogan često daje i izjave u kojima prisvaja i Kosovo. Tako je, tokom svoje posete Kosovu krajem 2013. godine, na skupu u Prizrenu okupljenima poručio: „Draga braćo i prijatelji, imamo zajedničku istoriju kulture i civilizacije. Nemojte zaboraviti, Turska je Kosovo, Kosovo je Turska...“ (Blic, 2013).

usmerenost na Bošnjake i Albance ima za cilj pojačanje osećaja njihove različitosti, tj. *Drugosti* u odnosu na ostale narode kojima su okruženi, i sa kojima u slučaju Bosne i Hercegovine i Srbije dele životni prostor, tj. državnu teritoriju. Ekonomski pomoći (poput pomenute dokapitalizacije Sarajevske berze), donacije za infrastrukturne projekte (izgradnja škola, bolnica i puteva), obrazovanje budućih bošnjačkih i kosovskih elita, finansiranje nevladinih organizacija, pokretanje medija na turskom i sl. deo su smisljene politike zadržavanja Bošnjaka i Albanaca u okviru sfere turskog uticaja. To potvrđuje i sam Davutoglu kada kaže da „budućnost Bošnjaka i Albanaca predstavlja ključ Balkana“ i da stoga „najvažniji strategijski prioritet Turske u nestabilnim i promenljivim odnosima na Balkanu jeste pitanje osiguranja bezbednosti društvima [...] koja svoju sudbinu vezuju za regionalnu moć i uticaj Turske. Ova situacija za Tursku ne predstavlja samo odgovornost i teret nego i najvažnije sredstvo za formiranje turske sfere uticaja na Balkanu“ (Davutoglu, 2014: 294).

Kako ovakvo potenciranje (neo)osmanističkog *Sopstva* uveliko prevazi-lazi okvire verskog i kulturnog nasleđa, i zadire u aktuelna verska i politička pitanja (uplitanje u unutrašnje raskole islamskih zajednica u Srbiji, priznanje i podrška nezavisnosti Kosova, podrška Bošnjacima u unutrašnjim političkim trevenjima u Bosni i Hercegovini), ono je predstavljalo ozbiljno narušavanje krhke balkanske ravnoteže uspostavljene nakon Dejtonskog i Kumanovskog sporazuma.¹⁵ Turski pokušaji objedinjavanja Bošnjaka u Bosni i Hercegovini i Sandžaku, kao i pokušaj njihovog ideacionog i identitet-skog „stapanja“ sa Albancima (u cilju stvaranja (neo)osmanskog zapadno-balkanskog *Mi* kao garanta opstanka turskog uticaja na ovim prostorima), iz vizure Srba u Srbiji, i bosanskih Srba, ujedno je i ponovno oživljavanje nekadašnjeg otomanskog *Drugog*. Kako za Srbe otomanski *Drugi* ima „vred-nost“ *značajnog Drugog*, tj. onog *Drugog* koji je kroz antagonizam i sukob presudno uticao na formiranje srpskog *Sopstva*, jasno je da ovakva, identitet-ski obojena, spoljna politika može voditi novom rasplamsavanju sukoba na prostoru Zapadnog Balkana. S obzirom na to da bi jedan takav novi balkanski sukob u svoj vihor lančano uvukao više država Bosnu i Hercegovinu, Republiku Srbiju, Albaniju, a vrlo moguće i Makedoniju, jasno je da bi time u potpunosti bila destabilizovana ova važna deonica rute *Ekonomskog pojasa*, a samim time bi i sam projekat *Novog puta svile* pretrpeo ozbiljan udarac.

Važno je istaći kako Zapadni Balkan nije jedina deonica *Novog puta svile*, u kojoj namerna *proizvodnja Drugosti* može dovesti do rasplamsavanja

¹⁵ Dejtonskim sporazumom okončan je sukob u Bosni i Hercegovini, dok je Kumanovski sporazum označio kraj NATO intervencija na Kosovu.

etno-religijskih tenzija. Na istu kartu može se igrati kako bi se destabilizovala centralnoazijska deonica *Ekonomskog pojasa*. Posebno ranjiva oblast jeste kineska provincija Sinkjang. Etno-religijske tenzije i sukobi koji potresaju ovu provinciju umnogome nalikuju na one koje smo analizirali u ovom radu. Sukobi Ujgura i Han Kineza u Sinkjangu, mogu se uporediti sa bošnjačko-srpskim ili srpsko-albanskim antagonizmima. Čak je i „spoljni“ promoter ujgurskog secesionizma isti kao i u slučaju Bošnjaka i Albanaca. Reč je ponovo o Turskoj, koja i među Ujgurima, narodu islamske veroispovesti i turkijskog etniciteta, podstiče osećaj (neo)osmanskog *Sopstva* u odnosu na *Drugost* Han Kineza. Kada je 2009. godine došlo do žestokih sukoba između Han Kineza i Ujgura u Urumčiju, prilikom kojih je bilo mnogo ljudskih žrtava na obe strane, turska vlada je oštro kritikovala ovaj incident, a premijer Erdogan je izjavio da je situacija na korak od genocida nad Ujgurima (Furtun, 2010: 1). Erdoganu se pridružila čitava turska javnost i mediji koji su optužili kineske vlasti za „nasilje nad 'braćom Ujgurima', u turskoj prapostojbini“ (Tanasković, 2015: 91–92). Kada se tome pridoda činjenica da u Turskoj „živi oko 300.000 građana ujgurskog porekla, a organizovani ujgurski separatisti i politički emigranti uživaju prečutnu blagonaklonost turskih vlasti, tako da se slobodno oglašavaju u javnosti“ (Tanasković, 2015: 91–92), jasno je da je i ovde na delu isti šablon proizvodnje *Sopstva*, po formuli Ujguri + Turci = (neo)osmanski *Mi*. Izvan računice, naravno, ostaje *Drugi*, čije prisustvo „kvari“ ovaj savršeni identitetetski zbir. Taj Drugi su u ovom slučaju Han Kinezi, kojima je u Sinkjangu namenjena ista uloga kao i Srbima u Bosni, Sandžaku i Kosovu.

LITERATURA

1. Ajzenhamer, V. (2012). Sandžak/Raška as border area. In Dimitrijević, D., Mitrović, D. and Lađevac, I. (2012). *The Meaning of Borders in the Age of Globalization: Europe and Asia*, Belgrade, Institut za međunarodnu politiku i pravdu, pp. 17–23.
2. Erdogan: Kosovo je moja druga zemlja (23.10.2013), *Blic*. Pриступљено 10. februara 2017, URL: < <http://www.blic.rs/vesti/politika/erdogan-kosovo-je-moja-druga-zemlja/f5h1ezy> >
3. Davutoglu, A. (2007). Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey* 10 (1), pp. 77–96.
4. Davutoglu, A. (2014). *Strategijska dubina*, Beograd: Službeni glasnik.
5. Diab, H. i Jurilj, Z. (12.07.2014). Cijela Turska je spremna braniti Bošnjake u BiH. *Večernji list*. Pриступљено 10. februara 2017, URL: < <http://www.vecernji.ba/cijela-je-turska-spremna-braniti-bosnjake-u-bih-950061> >

6. Furtun, F. (2010). Turkish-Chinese Relations in the Shadow of the Uyghur Problem. *Policy Brief*, Istanbul: Global Political Trends Centar.
7. Đurić, Ž., Knežević, M. i Jovanović, M. (2012). *Razbijanje Jugoslavije*. Beograd: Institut za političke studije.
8. Janković S., Ajzenhamer, V. (2013). Razlike u sticanju međunarodnog legitimata Palestine i KiM. *Nacionalni interes* 17(2), str. 191–230.
9. Nojman, I. (2011). *Upotrebe Drugog – 'Istok' u formiranju evropskog identiteta*. Beograd: Službeni glasnik, Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
10. Muamer Zukorilić: „Ukoliko se zapali Sandžak, goreće Srbija!“ (16.7.2010), *Nova srpska politička misao*. Pristupljeno 10. februara 2017, URL: <<http://www.nspm.rs/chronika/muamer-zukorlic-ukoliko-se-zapali-sandzak-gorece-srbija.html>>
11. Stanišić, D. (12.07.2012). Erdogan: Izetbegović mi je ostavio Bosnu u amanet. *Politika*. Pristupljeno 10. februara 2017, URL: <<http://www.politika.rs/sr/clanak/225656/Region/Erdogan-Izetbegovic-mi-je-ostavio-Bosnu-u-amonet>>
12. Stanojević, I. (5.05.2016). Davutoglu podneo ostavku. *Novosti*. Pristupljeno 10. februara 2017, URL: <<http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:603762-Davutoglu-se-povlaci-zbog-sukoba-sa-Erdoganom>>
13. Tadić, Erdogan: Počela nova era u saradnji, *Blic*. Pristupljeno 10. februara 2017, URL: <<http://www.blic.rs/vesti/politika/tadic-erdogan-pocela-nova-era-u-saradnji/zhfjj6h>>
14. Tanasković, D. (2010). *Neoosmanizam – Povratak Turske na Balkan*. Beograd: Službeni glasnik, Službeni glasnik Republike Srbije.
15. Tanasković, D. (2015). *Veliki povratak Turske? Neoosmanizam ili islamizam*. Beograd: Službeni glasnik.
16. Trapara, V. i Ajzenhamer, V. (2013). Politika Turske prema Srbiji i Zapadnom Balkanu u kontekstu aktuelnih međunarodnih i regionalnih trendova. U Đukanović, D. i Trapara, V. (2013). *Srbija u Jugoistočnoj Evropi*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privrednu, str. 285–309.
17. TIKA Srbija – projekti i aktivnosti (2103). Ankara: Turska agencija za saradnju i koordinaciju.
18. van der Leer, Y. and Yau, J. (2016). China's new silk route, The long and winding road. Singapure: PwC's Growth Markets Centre.
19. Vent, A. (2014), *Društvena teorija međunarodne politike*. Beograd: Univerzitet u Beogradu Fakultet političkih nauka.
20. Woodward, B. and Philips, S. (2015). One Belt One Road – A role for UK companies in developing China's new initiative. New opportunities in China and beyond. London: China-Britain Business Council, Foreign & Commonwealth Office.